

Міністерство освіти і науки України
Сумський національний аграрний університет

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МИХАЙЛОВ АНДРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 330.322.1:338.43(477)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ
СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

08 Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А. М. Михайлов
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий консультант
Соколов Микола Олександрович
доктор економічних наук, професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Суми – 2018

АНОТАЦІЯ

Михайлов А.М. Формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством. – Сумський національний аграрний університет, Суми, 2018.

Дисертаційна робота присвячена розробці теоретико-методологічних засад формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки з урахуванням глобалізаційних трендів, регіональних диспропорцій та національних особливостей агробізнесу в Україні.

Досліджено теоретичні основи «інвестування» та формування «інвестиційних ресурсів» на різних етапах трансформації соціально-економічних відносин у суспільстві, а також ідентифіковано базові та нові характеристики даних категорій, які обумовлені впливом інтеграційних та глобалізаційних процесів світової економіки, що сприятиме розвитку категоріально-понятійного апарату теорії фінансів. Систематизовано нормативно-правове забезпечення процесу формування інвестиційних ресурсів, в результаті чого встановлено специфічні особливості у їх змістовному наповненні для різних суб'єктів, об'єктів економічних відносин, а також рівнів управління. Обґрунтовано, що сталість розвитку національної економіки в сучасних умовах ускладнення системи міждержавних відносин та посилення впливу деструктивних екзогенних чинників може бути досягнута за умови активізації інвестиційних процесів саме в аграрному секторі України. Встановлено, що такі аспекти аграрного бізнесу в Україні, як: сезонність виробничого циклу, законодавча невпорядкованість відносин власності на землю, нерегульованість частини ринкових операцій купівлі/продажу/обміну/перерозподілу інвестиційних ресурсів, обумовлюють неможливість використання всіх, наявних на інвестиційному ринку України, інструментів по формуванню відповідних фондів грошових ресурсів. Визначено, що «формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі

економіки» справедливо розглядати, як сукупність економічних відносин між інвесторами, суб'єктами господарювання в аграрному секторі, органами місцевої / державної влади та сільським населенням з приводу залучення коштів з різних джерел у необхідному обсязі та в найбільш ефективних формах, їх територіального, міжгалузевого та часового перерозподілу, а також трансформації у продуктивний інвестиційний капітал з метою забезпечення економічної вигоди та сталого розвитку аграрного сектора національної економіки. Встановлені напрямки удосконалення фінансової звітності суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки в межах необхідності введення нематеріальних активів до балансу підприємств, що зумовить підвищення їх вартості, інвестиційної привабливості та кредитоспроможності, за рахунок збільшення активної частини балансу.

Проаналізовано основні світові індекси взаємозв'язку між економічною свободою та соціально-економічними благами: GCI, WCY, EDBI, IEF за роками, що дозволило виявити пряму залежність між місцем країни за міжнародними рейтингами та інвестиційною привабливістю галузей національного господарства, яка потребує визначення динаміка інтенсивності та характеру зв'язку між індикаторами рейтингів, а також обсягом залучених іноземних інвестицій. На основі кореляційно-регресійного аналізу впливу десяти субіндексів IEF на обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України та на обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор країни, встановлено залежності обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України від індексу державних видатків та індексу інвестиційної свободи, а також обсягу прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор країни від індексу бізнес-регулювання та індексу інвестиційної свободи. На основі детального аналізу інвестиційного ринку України, з'ясовані два деструктивні вектори розвитку: по-перше, український аграрний сектор не виступає потенційним об'єктом інвестування для іноземних інвесторів (протягом 2011-2017 рр. частка коштів іноземних інвесторів мала критично низьке значення), по-друге, спрямування капітальних інвестицій вітчизняних суб'єктів

господарювання аграрного бізнесу йде на заміну елементів основного капіталу, що не працюють, а не на інноваційні розробки. З'ясовано, що інвестування в нематеріальні активи суб'єктів аграрної діяльності призводить до двостороннього ефекту: 1) збільшення рівня конкурентоспроможності підприємства на ринку технологічної продукції; 2) зменшення рівня ліквідності нематеріальних активів інвестування на користування природними ресурсами та майном. Удосконалено методичні засади розподілу капітальних інвестицій, особливість яких полягає у врахуванням прибутковості видів економічної діяльності.

Запропоновано використовувати дистрибутивно-лагову модель з метою прогнозування динаміки ВВП залежно від тенденцій зміни обсягів інвестицій, а також врахування суб'єктну структуру інвестиційних ресурсів та часових лагів між моментом інвестування та проявом його результатів. В результаті ідентифікації вище зазначених закономірностей встановлено, що для довгострокових іноземних інвестицій часовий лаг складає півроку, а для внутрішніх інвестицій становлять один рік; ефект від короткострокових інвестицій у вигляді приросту ВВП відбувається у тому ж кварталі, в якому інвестиційні ресурси проінвестовані. Доведено, що найвагоміший вплив на результативність розвитку аграрного сектору національної економіки України має масштаб природоохоронної діяльності держави та місцевих органів влади. Підтверджений високий рівень конкуренції різних галузей національної економіки за доступ до банківських кредитів, так прослідковується позитивний вплив кредитів в аграрний сектор та негативний вплив кредитів в національну економіку в цілому на формування валової доданої вартості в аграрному секторі. Обґрунтовано методичні засади дослідження взаємозв'язку обсягу прямих іноземних інвестицій в аграрному секторі національної економіки України від значень субіндексів Індексу економічної на підставі використання кореляційно-регресійного аналізу. Результати аналізу свідчать про те, що найбільш важливими факторами-дестимуляторами для іноземних інвесторів є нерегульованість ринку праці та низький рівень торгівельної свободи, а

найбільш значимими факторами-стимуляторами є обсяг державних витрат, рівень регламентації аграрного бізнесу, а також існування ряду обмежень інвестиційної свободи в Україні.

Запропоновано проводити оцінювання здатності аграрного сектору створювати відповідне інвестиційне середовище, що сприяло б залученню інвестицій на основі динаміки інтегрального показника – коефіцієнта інвестиційної сприйнятливості галузі, вагомість якого встановлюється у відповідності до ступеня його впливу на обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор. Удосконалено методичний підхід до визначення ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрному секторі регіону на основі комбінації геометричного підходу та методу багатокритеріальної оптимізації. Особливість методу полягає в узагальненні нормалізованих методом Харрінгтона рейтингових балів регіону за обсягами інвестиційних ресурсів в аграрному секторі, валової доданої вартості аграрного сектору регіону, а також врахуванням сили кореляційно-регресійного взаємозв'язку між цими факторами. Встановлено, що високий рівень ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрний сектор регіону мають Київська область, а низький – Дніпропетровська, Херсонська, Миколаївська, Запорізька, Чернігівська, Житомирська, Волинська області. Запропоновано науково-методичний підхід до сценарного прогнозування розвитку аграрного сектору національної економіки України враховуючи валову додану вартість та інвестиційну активність в аграрному секторі регіонів, а також рівень інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору національної економіки в цілому. На основі проведених розрахунків обґрунтовано, що розвиток аграрного сектору національної економіки України за оптимістичним сценарієм дозволяє розпочати процес нівелювання міжрегіональної диспропорції областей України за станом інвестиційної активності шляхом направлення нарощеного обсягу валової доданої вартості, отриманої в результаті ефективного освоєння інвестиційних ресурсів, усіх регіонів до регіонів з більш низьким рівнем інвестиційної активності аграрного сектору.

На основі науково-методичних підходів до створення фондів розвитку, запропоновано сформуванню, використовуючи відрахувань від експорту продукції аграрного сектора та доходу від інвестицій, Фонду інфраструктурних інвестицій в аграрному секторі. Доведено, що основними напрямками інвестування Фонду повинні виступати: інфраструктурні проекти аграрного сектора, виробничі потужності з переробки сільгосппродукції, пільгове кредитування (через банки-партнери) експорту продукції аграрного сектора та переробної галузі з високою доданою вартістю. Обґрунтовано, що доступ до коштів Фонду інфраструктурних інвестицій в аграрному секторі з боку агрокомпанії повинен здійснюватись через програми державно-приватного партнерства, пільгове кредитування, проектне фінансування, а до самих компаній повинні висуватись вимоги, щодо відповідності профілю галузевим стандартам, стандартам соціальної відповідальності, екологічним стандартам. В свою чергу, такі показники, як: масштаби та результативність інвестиційної діяльності агрокомпанії; регіон, в якому досліджуваний суб'єкт планує інвестувати в агробізнес; аграрний сектор країни, в якій досліджуваний суб'єкт планує інвестувати в агробізнес, будуть слугувати індикаторами градації фінансових інструментів для передачі інвестиційних ресурсів у користування агрокомпаніям

Ключові слова: інвестиційні ресурси, аграрний сектор, національна економіка, інвестиційна сприйнятливість, додана вартість, макроекономічна динаміка, сільське господарство, інфраструктурні інвестиції, регіони.

ABSTRACT

Mykhailov A.M. Investment Resources' Formation in the Agrarian Sector of the Economy: Theory, Methodology, Practice. – The manuscript.

Thesis for obtaining Doctor of Science (Economics) degree by specialty 08.00.03 - Economics and Management of the National Economy. - Sumy National Agrarian University, Sumy, 2018.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological principles for the formation of investment resources in the agrarian sector of the economy, taking into account globalization trends, regional disproportions and national peculiarities of agribusiness in Ukraine.

The theoretical foundations of “investment” and formation of “investment resources” at the various stages of transformation of socio-economic relations in society are investigated, as well as basic and new characteristics of these categories are identified due to the influence of the integration and globalization processes of the world economy, which will promote the development of categorical and conceptual apparatus of the theory of finance. The legal and regulatory framework of the process of formation of investment resources is systematized, as a result of which specific peculiarities in their content for various subjects, objects of economic relations, as well as levels of management are established. It is substantiated that the sustainability of the development of the national economy in the present conditions of the complication of the interstate relations system and the strengthening of the influence of destructive exogenous factors can be achieved provided that the investment processes are intensified precisely in the agrarian sector of Ukraine. It is established that the following aspects of agrarian business in Ukraine, such as seasonality of the production cycle, legislative disorderly relations of land ownership, unregulated part of market transactions of purchase/sale/exchange/redistribution of investment resources, make it impossible to use all instruments available on the investment market of Ukraine concerning the formation of appropriate funds of monetary resources. According to the above, it is determined that “the formation of investment resources in the agrarian sector of the economy” is fairly regarded as the aggregate of economic relations between investors, business entities in the agrarian sector, local/state authorities and rural population in relation to the attraction of funds from different sources in the necessary volume and in the most effective forms, their territorial, interindustrial and time redistribution, as well as transformation into productive investment capital in order to provide economic benefits and sustainable

development of the agrarian sector of the national economy. The directions of improvement of the financial reporting of economic entities of the agrarian sector of the economy are established in terms of the necessity of introducing intangible assets into the balance of enterprises, which will increase their value, investment attractiveness and creditworthiness, by increasing the active part of the balance.

The main world indices of the relationship between economic freedom and socioeconomic benefits: GCI, WCY, EDBI, IEF over the years have been analyzed, which has revealed a direct relationship between the country's place in international rankings and the investment attractiveness of the national economy sectors that needs to determine the intensity dynamics and the nature of the relationship between the rating indicators and the volume of attracted foreign investments. On the basis of correlation-regression analysis of the influence of ten IEF sub-indexes on the volume of direct foreign investments into the Ukrainian economy and on the volume of direct foreign investments into the country's agrarian sector, the dependence of the volume of direct foreign investments into the Ukrainian economy on the index of state expenditures and the index of investment freedom, as well as the volume of direct foreign investments into the country's agrarian sector from the index of business regulation and the index of investment freedom is determined. On the basis of a detailed analysis of the Ukrainian investment market, two destructive development vectors are identified: first, the Ukrainian agrarian sector does not appear to be a potential investment object for foreign investors (during 2011-2017 the share of foreign investors' money was critically low), and secondly, the directing of capital investments of domestic business entities of agrarian business is to replace the non-working capital elements and not the innovative developments. It is clarified that investing in intangible assets of subjects of agrarian activity leads to a two-way effect: 1) increasing the level of competitiveness of the enterprise in the market of technological products; 2) reducing the level of liquidity of intangible assets investing rights to use natural resources and property. The methodical principles of

the distribution of capital investments are improved, the peculiarity of which is to take into account the profitability of economic activity types.

It is proposed to use the distribution-lag model to forecast the dynamics of GDP depending on the trends in the volume of investment, as well as the consideration of the subjective structure of investment resources and time lags between the moment of investment and its results. As a result of identification of the above-mentioned regularities, it has been established that for long-term foreign investments, the time lag is half a year, and for domestic investments it is one year; the effect of short-term investments in the form of GDP growth occurs in the same quarter in which investment resources are invested. It is proved that the scale of the nature protection activity of the state and local authorities has the most important impact on the development of the agrarian sector of the national economy of Ukraine. The high level of competition between different sectors of the national economy for access to bank loans has been confirmed, as a consequence of the positive impact of loans to the agrarian sector and the negative impact of loans to the national economy as a whole on the formation of gross value added in the agrarian sector. The methodical principles of the study of the interconnection of direct foreign investments volume in the agrarian sector of the national economy of Ukraine from the values of subindices of the Economic index based on the use of correlation-regression analysis are substantiated. The results of the analysis show that the most important factors of disinflation for foreign investors are the lack of regulation of the labor market and the low level of trade freedom, and the most important stimulus factors are the volume of state expenditures, the level of regulation of agrarian business, and a number of restrictions on investment freedom in Ukraine.

It is proposed to carry out an assessment of the agrarian sector's ability to create an appropriate investment environment that would facilitate the attraction of investments based on the dynamics of the integral indicator – the coefficient of investment attractiveness of the industry, the significance of which is determined in accordance with its degree of influence on the volume of direct foreign

investments involved in the agrarian sector. The methodical approach to determining the efficiency of investment resources development in the agrarian sector of the region is improved on the basis of a combination of geometric approach and multicriteria optimization method that generalizes rating points in the region normalized according to Harrington's method by volume of investment resources in the agrarian sector, the gross value added of the agrarian sector of the region, and the force of correlation-regression relationship between these factors. It is established that Kyiv region has a high level of efficiency of development of investment resources in the agrarian sector of the region, and Dnipropetrovsk, Kherson, Mykolaiv, Zaporozhye, Chernihiv, Zhytomyr, and Volyn regions have a low level. The scientific and methodical approach to scenario forecasting of the agrarian sector of the national economy of Ukraine is proposed taking into account gross value added and investment activity in the agrarian sector of the regions, as well as the level of investment attractiveness of the agrarian sector of the national economy as a whole. On the basis of the calculations, it is substantiated that the development of the agrarian sector of the national economy of Ukraine according to the optimistic scenario allows to begin the process of leveling the interregional disproportion of the regions of Ukraine by the state of investment activity by directing the increased volume of gross added value obtained as a result of the effective development of investment resources from all regions to regions with more low level of investment activity of the agrarian sector.

Based on the scientific and methodological approaches to the creation of development funds, it is proposed to formulate, using deductions from the export of agrarian sector products and investment income, the Infrastructure Investment Fund in the agrarian sector. It is proved that the main directions of the Fund investment should be: infrastructure projects of the agrarian sector, production capacities for agricultural products processing, preferential crediting (through partner banks) of agrarian sector products export and high value-added processing industries. It is substantiated that access to the Infrastructure Investment Fund funds in the agrarian sector by the agrocompany should be carried out through

public-private partnership programmes, preferential crediting, project financing, and companies should be required to meet the requirements of industry standards, social responsibility standards, environmental standards. In turn, such indicators as the scale and effectiveness of the investment activity of the agrocompany; the region in which the investigated subject plans to invest in agribusiness; the agrarian sector of the country in which the investigated subject plans to invest in agribusiness will serve as indicators of graduation of financial tools for the transfer of investment resources for use by agrocompanies.

Key words: investment resources, agrarian sector, national economy, investment susceptibility, added value, macroeconomic dynamics, agriculture, infrastructure investments, regions.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Монографії:

1. Михайлов А.М. Інвестиційні ресурси аграрного сектору економіки України: наукові основи, стан, перспективи: монографія. Суми : ФОП Литовченко Є.Б., 2017. 300 с. (17,25 друк. арк.).

2. Mykhailov A., Kharchenko T. Economic-mathematical modeling of investment-active development of the agrarian sector of Ukraine's regions in the context of attraction of foreign investments // Modelling of the mechanisms to restore the national economy: Collective monograph / [Edited by: O.Vlasiuk, O. Ilyash, M. Osinska, W. Olszewski, S.Hrynkevych]. – Vol. 3. Bydgoszcz, Poland: University of Economy in Bydgoszcz, Publishing House, 2017. 315p. P.123-144 (1 друк. арк.)
Особистий внесок: розроблено механізм усунення міжрегіональних диспропорцій в Україні за рівнем інвестиційної активності в аграрний сектор (0,5 друк. арк.).

3. Mykhailov A. Formation of investments in the agricultural sector in the context of sustainable development and globalization // Markina I.A., Aranchiy V.I., Safonov Y.M., Lepeyko T.I., and other. Management of the 21st century: globalization challenges [monograph] / in edition I.A. Markina. – Poltava: Publisher house

“Simon”. – 2017. – 728 р. Р 287-296 (0,5 друк. арк.).

4. Михайлов А.М. Розвиток аграрного бізнесу в Україні та його зовнішньоекономічна діяльність в умовах глобалізаційних викликів // Розвиток аграрного бізнесу в Україні : монографія / за заг. ред. проф. І.М. Брюховецького. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2016. С.72-88 (1 друк. арк.).

5. Михайлов А.М. Теоретичні аспекти глобалізації та прояви інтернаціоналізації у виробництві продовольства // Система національного менеджменту в контексті інтеграційного виміру: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. Л.І. Михайлової. Суми: ПП Вінніченко М.Д., ФОП Литовченко Є.Б., 2014. С.22-38 (1 друк. арк.).

6. Михайлов А.М. Екологічне виробництво як стратегічний напрямок розвитку сільського господарства в умовах інтернаціоналізації // Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / Павлов О.І., Хвесик М.А., Юрчишин В.В. та ін.; за заг. ред. О.І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2012. С.358-374 (0,9 друк. арк.).

7. Михайлов А.М. Відтворення основних засобів на основі впровадження технологічної політики сільськогосподарських підприємств / А.М. Михайлов // Національний менеджмент організацій: інтеграційний вимір. Монографія / За ред. д.е.н., проф. Л.І. Михайлової. – Суми: Видавництво «Козацький вал», ВАТ «Сумська обласна друкарня», 2009. С.76-99 (1 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України:

8. Соколов М.О., Михайлов А.М. Оцінка стану та передумов формування інвестиційних ресурсів в економіці України в умовах глобалізації. Економіка АПК (*Ulrich's, AGRIS*). 2017. № 12. С. 44-51 (0,7 друк. арк.) *Особистий внесок: здійснено системний аналіз формування інвестиційних ресурсів в національну економіку України* (0,5 друк. арк.).

9. Михайлов А.М. Оцінка впливу індикаторів економічного зростання на інвестиційний клімат аграрного сектору. Економіка АПК (*EBSCO Publishing, Ulrich's, AGRIS*). 2017. № 4. С. 59-66 (0,7 друк. арк.).

10. Михайлов А.М. Моніторинг світових тенденцій формування інвестиційних ресурсів сільського господарства в контексті сталого розвитку. Вісник Харківського НАУ. Серія «Економічні науки» (*Index Copernicus*). 2017. №4. С. 111-122 (0,7 друк. арк.).

11. Михайлов А.М., Прокопенко О.О., Ярошенко В.О. Динаміка та структура прямих іноземних інвестицій в Україні. Вісник Харківського НАУ. Серія «Економічні науки» (*Index Copernicus*). 2017. №3. С. 273-280 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: проаналізовано динаміку прямих іноземних інвестицій та структуру джерел їх формування* (0,3 друк. арк.).

12. Михайлов А.М. Оцінка стану залучення інвестицій в національне господарство України. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка» (*ResearchBib*). 2017. Випуск № 49. С.90-94 (0,5 друк. арк.).

13. Михайлов А.М., Бойченко Р.В., Ковальчук В.С., Полятикіна А.О. Проблеми орендних відносин у сільськогосподарському землекористуванні та шляхи їх вирішення // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент» (*Index Copernicus*). 2017. № 6 (72). С. 151-155 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: розглянуто інвестиційне забезпечення оренди сільськогосподарських земель в Україні* (0,2 друк. арк.).

14. Михайлов А.М. Методичні підходи та система показників визначення інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки. Економіка АПК (*EBSCO Publishing, Ulrich's, AGRIS*). 2016. №12. С. 76-83 (0,8 друк. арк.).

15. Михайлова Л.І., Михайлов А.М. Розвиток персоналу у великотоварних агропромислових формуваннях. Формування ринкової економіки: Збірник наукових праць Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. 2015. №33. С. 276-284. (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено роль інвестиційних ресурсів в людський капітал в загальній структурі інвестиційних ресурсів* (0,2 друк. арк.).

16. Михайлов А.М. Трансформація форм зовнішньоекономічного співробітництва в інтеграційних умовах. Вісник Сумського національного

аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент» (РІНЦ). 2015. № 8 (65). С.115-118. (0,4 друк. арк.).

17. Михайлов А.М. Земельні ресурси як базис розвитку аграрного виробництва. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент» (РІНЦ). 2015. №5 (64). С. 116-122 (0,5 друк. арк.).

18. Михайлов А.М., Галіч М.Ю. Теоретичні засади ризику та ризик-менеджменту. Науковий вісник Одеського національного економічного університету (*Google Scholar, Social Science Open Access Repository*). 2015. № 12. С. 61-71 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено вплив ризик-менеджменту при формуванні інвестиційних ресурсів* (0,2 друк. арк.).

19. Михайлов А.М., Михайлова Л.І. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в аграрному секторі країни в контексті різновекторності міжнародної співпраці. Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект // Коллектив авторов. – Сборник научных трудов. Донецк: Донецкий национальный университет (*Open Journal Systems*) 2014. Т.1. С.243-247 (0,6 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено питому вагу граней сектор у забезпеченні валютних надходжень до бюджету* (0,3 друк. арк.).

20. Михайлов А.М., Бузова Я.Ю. Порівняльні переваги та недоліки від інтеграції України у західному або східному векторі інтеграції. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент» (РІНЦ) 2013. №5 (56). С. 182-185 (0,3 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено інвестиційне забезпечення інтеграційних процесів в Україні* (0,2 друк. арк.)

21. Михайлова Л.І., Михайлов А.М. Методологічні засади дослідження кон'юнктури світового та регіональних ринків сільськогосподарської продукції та продовольства. Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект // Коллектив авторов. – Сборник научных трудов. Донецк: Донецкий национальный университет (*Open Journal Systems*) 2013. Т.1. 410 с. С.235-237. (0,4 друк. арк.)

Особистий внесок: викладені методологічні засади дослідження кон'юнктури світових ринків аграрної продукції) (0,2 друк. арк.).

22. Михайлов А.М. Інтеграція України: напрями, переваги, недоліки. Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. 2013. Випуск 113. Частина II (у двох частинах) С. 131 – 136 (0,4 друк. арк.).

23. Михайлов А. М., Кабанець О. В. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності в умовах розширення зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Вип. 111(2). С.166-170 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено процес комерціалізації прав об'єктів інтелектуальної власності*) (0,2 друк. арк.).

24. Михайлов А.М., Галіч М.Ю. Аграрний сектор України в глобалізаційних процесах. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент» (РІНЦ) 2012. №8 (53). С. 173-175 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено процес адаптації аграрний сектор економіки України до глобалізаційних викликів* (0,3 друк. арк.).

25. Михайлова Л.І., Михайлов А.М. Інтеграційний вимір розвитку зовнішньоекономічної діяльності в АПК країни. Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку. Концепція соціально-економічного розвитку регіонів в умовах викликів глобалізації: зб. наук. праць: у 3 т. Т. 2. НАН України, Ін-т економіки пром-сті; редкол.: Булєєв І.П. (відп. ред.) та ін. – Донецьк, (*Google Scholar*) 2011. 520 с., С.247-254. (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: проаналізовано перспективи розвитку ЗЕД в аграрний сектор економіки України* (0,2 друк. арк.).

26. Михайлов А.М., Стоянець Н.В. Людський капітал як елемент інституційних інновацій регіонального розвитку у сфері євроінтеграційного виміру. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка, «Економіка і регіон». 2011. №1 (28). С. 114-117 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: обґрунтовано роль інвестиційних ресурсів у формування соціального капіталу в стратегії інституційних інновацій* (0,2 друк. арк.).

27. Михайлов А.М. Костик О.В. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в АПК Сумської області. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». 2011. Вип. 3 (45). С. 74-79 (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтовано пріоритетні напрями залучення інвестиційних ресурсів в аграрний сектор Сумської області* (0,4 друк. арк.).

28. Михайлов А.М., Стоянець Н.В. Роль іноземних інвестицій при відтворенні виробничого потенціалу підприємств. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В Докучаєва. Серія Економіка АПК і природокористування. 2010. №10. С.130-137 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: розкрито роль та значення іноземних інвестицій в національну економіку* (0,3 друк. арк.).

29. Михайлов А.М. Державна підтримка відтворювальних процесів в АПК за умов глобалізації. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В Докучаєва. Серія Економіка АПК і природокористування. 2010. №8. С. 88-95 (0,4 друк. арк.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

30. Михайлов А.Н., Кузин Н.В. Рациональное использование земельных ресурсов в аграрном секторе экономики как фактор устойчивого развития. Устойчивое развитие. Болгария. 2014. № 18. С.10-13 (0,3 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено роль земельних ресурсів у формуванні інвестиційних ресурсів аграрного сектору національної економіки* (0,2 друк. арк.).

31. Михайлов А.Н. Проблемы формирования кадрового обеспечения сельскохозяйственных предприятий в условиях интеграционных процессов. Проблемы рынка труда и формирования трудовых ресурсов: сборник научных статей. РФ. Москва: Институт деловой карьеры. 2013. С.92-98 (0,3 друк. арк.).

32. Михайлов А.М. Використання економіко-математичних методів в економічних дослідженнях. Управління інформацією на рівні місцевого самоврядування. Наук. збірн. за ред. Христини Кжижановської. Польща. Варшава: Видавництво ГШСГ. 2010. С. 67-78 (0,7 друк. арк.).

Тези доповідей на наукових конференціях:

33. Михайлов А.М. Інституційне забезпечення інвестиційних процесів в аграрному секторі національної економіки. Економіка та управління: сучасний стан і перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23-24 листопада 2017 р.) / Гол. ред. І.А. Педько. Одеса: ОДАБА, 2017. 1089 с. С.1025-1029 (0,2 друк. арк.).

34. Михайлов А.М., Бойченко Р.В., Підгайко Я.М. Значення іпотеки в сучасних умовах для аграрного сектору економіки. АВІА 2017 : матеріали XIII Міжнар. наук.-техн. конф. (м. Київ, 19-21 квітня 2017 р.) Київ, 2017. С.71-74 (0,3 друк. арк.) *Особистий внесок: запропоновано включення вартості землі в економічний обіг капіталу в аграрний сектор національної економіки* (0,1 друк. арк.).

35. Михайлова Л.І., Михайлов А.М. Регіональні аспекти формування інвестицій в аграрному секторі. Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики : збірник наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 травня 2017р.). Полтава : Видавництво «Сімон», 2017. С.80-82 (0,2 друк. арк.) *Особистий внесок: проаналізовані регіональні особливості формування інвестиційних ресурсів в аграрний сектор* (0,1 друк. арк.).

36. Михайлов А.М. Особливості інвестиційних процесів в економіці України. Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 28-29 квітня 2017 р.) / У двох частинах. Ч.1. / Ред. кол.: Лендел М.А. (гол.ред.) та ін. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. С.37-40 (0,2 друк. арк.).

37. Михайлова Л.І., Харченко Т.О., Михайлов А.М. Інноваційно-інвестиційний розвиток аграрного сектору країни в умовах глобалізаційних викликів // Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу : Збірник тез доповідей X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 29 вересня – 1 жовтня 2016 р.) Суми : ФОП Ткачов О.О., 2016. С.163 – 164 (0,2 друк. арк.) *Особистий*

внесок: виділено форми інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору економіки України (0,1 друк. арк.).

38. Михайлов А.Н. Актуальные проблемы развития инвестиционных процессов в аграрном секторе Украины. Актуальные проблемы развития экономики и образования // Сборник материалов научно-практической конференции (м. Душанбе, 2-3 червня 2016 р.) / Под общ. ред. Шарифзода М.М., Раджабова Р.К. – Душанбе: «Ирфон», 2016. С.189-192. (0,2 друк. арк.)

39. Михайлов А.М. Особливості інвестиційних процесів в аграрному секторі України. Економічні, соціальні та екологічні проблеми розвитку агропродовольчої сфери : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 19 лютого 2016 р.). Харків : Вид-во «Діса плюс», 2016. С.173-177 (0,2 друк. арк.).

40. Михайлов А.М., Кузін Н.В. Особливості формування та використання земельних ресурсів в сільському господарстві. Фундаментальні та прикладні проблеми підприємницької діяльності в аграрному секторі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 квітня 2015 р.). Харків : Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, 2015. С.242-245 (0,2 друк. арк.) *Особистий внесок: обґрунтовано структуру інвестиційного капіталу в аграрному секторі (0,1 друк. арк.).*

41. Михайлова Л.І., Михайлов А.М. Методологія дослідження формування капіталу в аграрній економіці. Кооперативні читання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 3 квітня 2015 р.). Житомир : Вид-во «ЖНАЕУ», 2015. С.169-175 (0,2 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено методи формування інвестиційного капіталу в аграрному секторі національної економіки (0,1 друк. арк.).*

42. Михайлов А.Н. Перспективы развития аграрного сектора Украины в общеевропейском контексте. Перспективы скоординированного социально-экономического развития России и Украины в общеевропейском контексте : тр. второй Междунар. научн.-практ. конф. (г. Москва, 14-15 ноября 2013 г.) Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. Москва : РАН. ИНИОН. Отдел науч. Сотрудничества и междунар. связей, 2014. С. 379-383. (0,3 друк. арк.).

43. Михайлов А.М. Особливості визначення ціни на екологічно чисту продукцію. Розвиток аграрного виробництва в умовах світової фінансово-економічної кризи : матеріали Міжнар. наук.-прак. конф. молодих вчених (у заочній формі) : / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. Київ : ННЦ ІАЕ, 2009. С.232-236. (0,2 друк. арк.).

44. Михайлов А.М. Особливості функціонування аграрної галузі за умови створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 20-29 квітня 2009 р.) : у 3 т./Т.1. Суми : Видавництво «Довкілля», 2009. С.94-95 (0,2 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	22
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	35
1.1 Структурний розподіл дефініцій понять «інвестиції» та «інвестиційні ресурси».....	35
1.2 Класифікаційні детермінанти інвестиційних ресурсів у контексті глобалізаційних змін.....	58
1.3 Методика і методологія дослідження та концепція формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки...	81
Висновки за розділом 1.....	92
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РУХУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ.....	95
2.1 Оцінка стану та передумов залучення інвестиційних ресурсів в національну економіку України.....	95
2.2 Місце України в світових рейтингах інвестиційної привабливості.....	104
2.3 Вплив рівня економічної свободи в Україні на обсяг прямих іноземних інвестицій.....	118
2.4 Аналіз динаміки та джерел інвестування в національну економіку України.....	128
Висновки до розділу 2.....	157
РОЗДІЛ 3 РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ФОРМУВАННІ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	162
3.1 Обґрунтування впливу рівня економічної свободи на стан залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор національної економіки.....	162
3.2 Методичні засади оцінки інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України.....	177
3.3 Підвищення ефективності управлінських дій обраної моделі управління інвестиційно-активним розвитком аграрного сектору України.....	186

3.4 Стан формування інвестиційних ресурсів аграрного сектору національної економіки.....	201
Висновки до розділу 3.....	209
РОЗДІЛ 4 МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	213
4.1 Стан залучення інвестиційних ресурсів в аграрний сектор в регіональному аспекті.....	213
4.2 Оцінка впливу інвестиційних ресурсів аграрного сектору на формування економічного зростання в регіональному аспекті.....	224
4.3 Інвестиційна активність аграрного сектору в регіональному аспекті.....	251
4.4 Моделювання інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору областей України в контексті залучення іноземного інвестиційного ресурсу.....	264
Висновки до розділу 4.....	282
РОЗДІЛ 5 ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	285
5.1 Нормативно-правове та інституційне забезпечення інвестиційної діяльності в аграрному секторі національної економіки...	285
5.2 Формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки для досягнення цілей сталого розвитку.....	314
5.3 Обґрунтування інвестиційно-активного аграрного середовища регіонів України в контексті залучення іноземного інвестиційного ресурсу.....	336
5.4 Визначення фінансових інструментів для формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки....	357
Висновки до розділу 5.....	377
ВИСНОВКИ.....	381
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	387
ДОДАТКИ.....	431

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Наукова та експертна спільнота вважає аграрний сектор локомотивом подальшого розвитку національної економіки України, оскільки станом на початок 2018 р. він формує близько 20% ВВП, забезпечує більше 40% валютних надходжень до державного бюджету від експорту та є єдиною галуззю національної економіки, яка за останні п'ять років демонструє позитивну динаміку рентабельності. Таким чином, базовим фактором забезпечення не лише продовольчої безпеки, а й макроекономічної стабільності та конкурентоспроможності України на світовому ринку стає ефективно діючий механізм формування інвестиційних ресурсів саме в цьому секторі національної економіки. Він має забезпечити акумуляцію достатнього обсягу інвестицій від вітчизняних та зарубіжних інвесторів, усунення міжрегіональних диспропорцій, трансформацію фінансових ресурсів у продуктивний інвестиційний капітал аграрного сектору національної економіки. У той же час, існуючі макроекономічні дисбаланси, валютні коливання, зниження внутрішнього платоспроможного попиту, високі кредитні ставки, незавершеність земельної реформи та інші фактори стримують динаміку формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки. Так, наприклад, за підсумками 2017 р. 30% операцій купівлі-продажу продукції аграрний сектор України знаходиться в тіні, внаслідок чого державний бюджет щорічно втрачає близько 10 млрд грн, а місцеві бюджети – близько 6 млрд. грн, штучне завищення цін на внутрішньому ринку протягом 2015-2017 рр. призвело до щорічних збитків українських аграріїв в обсягах 4-5 млрд грн, монополія Укрзалізниці призводить до затримок у поставках продукції аграрний сектор, збитки від чого оцінюються у 300 млн. грн. щорічно. Тому активізація системних досліджень у напрямку обґрунтування теорії, методології та практики формування інвестиційних ресурсів в аграрний сектор національної економіки є актуальною.

Фундаментальні засади обґрунтування ролі та місця інвестиційних ресурсів в системі управління національної економіки закладено у працях зарубіжних науковців, зокрема: Л. Вальраса (L. Walras), О. Домара (E. Domar), Дж. Кейнса (J.M. Keynes), А. Лаффера (A. Laffer), Т. Мальтуса (T. Malthus), П. Самуельсона (P. Samuelson), Е. Хансена (A. Hansen), Р. Харрода (R. Harrod), Д. Хікса (J. Hicks) та ін. Специфічні особливості формування ІР в НЕ України в цілому та в аграрний сектор зокрема обґрунтовані в роботах вітчизняних дослідників, а саме: В. Андрійчука, А. Балян, І. Бланка, О. Бородіної, В. Гейця, Л. Гриценко, М. Кісіля, М. Коденської, С. Леонова, Ю. Лупенка, Т. Майорової, М. Макаренка, В. Онегіної, Б. Пасхавера, А. Пересади, П. Саблука, М. Соколова, О. Ульянченка, О. Шубравської та ін.

Разом з тим, аналіз наукового доробку з даної проблематики засвідчив, що невіршеними залишається ряд теоретичних і прикладних проблем. Так, зокрема, подальшого дослідження вимагає комплекс питань, пов'язаних з визначенням сутності та концептуальних основ формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки, розробленням методології прогнозування обсягів інвестиційних ресурсів у національній економіці, їх впливу на макроекономічну динаміку в країні, а також інвестиційну сприйнятливість аграрного сектору національної економіки, обґрунтуванням інвестиційних детермінант формування доданої вартості аграрного сектору національної економіки та прогнозуванням її регіональної динаміки, ранжуванням регіонів за рівнем ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрному секторі та сценарним прогнозуванням інвестиційної активності в регіонах, обґрунтуванням доцільності створення в Україні Фонду інфраструктурних інвестицій в аграрний сектор національної економіки, розробленням критеріїв відбору агрокомпаній – реципієнтів інвестиційних ресурсів з цього Фонду та вибору оптимальних фінансових інструментів формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки. Відсутність системного підходу до формування інвестиційних ресурсів аграрного сектору національної економіки, теоретична і практична

значущість цієї наукової проблеми обумовили актуальність дослідження, його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана у контексті реалізації Основних напрямів фундаментальних досліджень на 2014–2018 рр. (Постанова Президії НАНУ від 20.12.2013 р. № 179); Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (Розпорядження КМУ від 17 жовтня 2013 року № 806-р); Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (Постанова КМУ від 6.08.2014 р. № 385).

Основні положення дисертації відповідають пріоритетним напрямам науково-дослідної роботи Сумського національного аграрного університету. Так, зокрема, в межах теми «Розвиток національного менеджменту за умов ринкових трансформацій та глобалізації економіки» (№ д/р 0108U000341) обґрунтовано вплив інтеграційних процесів на формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі НЕ; в межах теми «Розвиток менеджменту організацій в умовах світогосподарської інтеграції та глобалізаційних викликів» (№ д/р 0114U002209) – механізм оцінювання інвестиційного клімату в аграрному секторі національної економіки; в межах теми «Інституційне забезпечення сталого розвитку сільських територій в умовах адміністративно-територіальної реформи» (№ д/р 0117U004254) – вплив інвестиційного забезпечення аграрного сектору національної економіки на сталий розвиток сільських територій. Ряд пропозицій використано також і в межах науково-дослідної роботи Інституту модернізації змісту освіти МОН України. Зокрема, в межах теми «Макроекономічне планування та управління системою вищої освіти України: філософія і методологія» (№ д/р 0117U002531) досліджено специфіку людського капіталу як інвестиційних ресурсів для національної економіки, в межах теми «Управління соціально-економічною системою в умовах національних і глобалізаційних викликів» (№ д/р 0117U003102) – підходи до формування інвестиційних ресурсів аграрного сектору України в умовах глобалізації. Крім того, пропозиції щодо прогнозування регіональних

потреб кадрового забезпечення аграрного сектору України з урахуванням інвестиційної привабливості регіонів використано при виконанні теми Мінагрополітики України «Система моніторингу регіональних потреб кадрового забезпечення з урахуванням особливостей функціонування соціальних груп» (№ д/р 0112U007603).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розвиток методологічних засад та розробка методичного забезпечення формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки з урахуванням глобалізаційних трендів, регіональних диспропорцій та національних особливостей агробізнесу в Україні.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- дослідити еволюцію наукових поглядів на сутність інвестиційних ресурсів, їх класифікацію, функції та принципи формування, специфіку цього процесу в аграрному секторі національної економіки;
- уточнити трактування сутності процесу формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки;
- поглибити теоретичне обґрунтування концептуальних засад формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки;
- дослідити позиції України в рейтингах інвестиційної привабливості;
- проаналізувати структуру фінансування капітальних інвестицій в Україні;
- поглибити методологію прогнозування впливу інструментів державного регулювання інвестиційного середовища на обсяг іноземних інвестиційних ресурсів в національній економіці;
- поглибити методичний інструментарій прогнозування макроекономічної динаміки залежно від тенденцій зміни обсягів інвестицій з урахуванням їх суб'єктів та терміну інвестування;
- обґрунтувати основні інвестиційні детермінанти формування доданої вартості аграрного сектору національної економіки;

- розробити методологію оцінювання та сценарного прогнозування інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору національної економіки;
- поглибити методичний інструментарій прогнозування динаміки валової доданої вартості аграрному секторі регіону залежно від змін в обсягах капітальних інвестицій в аграрному секторі цього регіону;
- запропонувати методологічні засади ранжування регіонів за рівнем ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрному секторі;
- розробити методологію сценарного прогнозування результативності розвитку аграрного сектору національної економіки з урахуванням наявних регіональних диспропорцій за рівнем їх інвестиційної активності;
- обґрунтувати необхідність створення в Україні Фонду інфраструктурних інвестицій в аграрному секторі національної економіки, визначити структуру джерел його наповнення, тип управління, функціональні обмеження та напрямки інвестування коштів;
- удосконалити методичні засади відбору агрокомпаній до участі у програмах цільового державного інвестування в аграрному секторі національної економіки;
- удосконалити систему критеріїв вибору оптимальних фінансових інструментів формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають між інвесторами, суб'єктами господарювання в аграрному секторі, органами місцевої та державної влади та сільським населенням у процесі формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичний інструментарій залучення ІР, їх територіального, міжгалузевого та часового перерозподілу, трансформації у продуктивний інвестиційний капітал аграрного сектору національної економіки.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації складають фундаментальні положення економічної теорії, державного регулювання

економіки, інвестування, розвитку продуктивних сил, теорії аграрних відносин та наукові праці з питань формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки.

Відповідно до поставлених завдань у дисертації використано загальні та спеціальні методи наукового дослідження, а саме: структурний і системний аналіз – для структуризації інвестиційних ресурсів; функціональний та компаративний аналіз – для розробки концепції формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі; логіко-історичний та метод аналогій, індукція, дедукція, порівняння, логічне узагальнення – для дослідження тенденцій формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі та національної економіки в цілому; багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз, дистрибутивно-лаговий аналіз – для формалізації залежностей між динамікою інвестиційних ресурсів та індикаторами економічної свободи та макроекономічної стабільності; сценарний аналіз, детермінантне моделювання та прогнозування, експертні оцінки – для оцінювання інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору національної економіки.

Інформаційно-фактологічна база дослідження: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, аналітично-звітні дані Міністерства фінансів України, Мінагрополітики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України, Департаменту агропромислового розвитку Сумської облдержадміністрації, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН FAO; Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку, Міжнародного валютного фонду; наукові публікації з питань формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукової проблеми щодо розвитку відомих та розробки нових теоретико-методологічних підходів до формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки з урахуванням глобалізаційних трендів, регіональних диспропорцій та національних особливостей агробізнесу в Україні.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційної роботи є такі:

вперше:

– розроблено методологію визначення інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору національної економіки як суми ланцюгових абсолютних річних приростів значень всіх субіндексів Індексу економічної свободи, скоригованих на ступінь їх впливу на обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрному секторі, що дозволило сформулювати кількісні характеристики песимістичного, реалістичного та оптимістичного сценаріїв, які визначають прогностичні можливості залучення додаткових іноземних інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки України залежно від динаміки трансформацій інвестиційного середовища;

– розроблено методичний інструментарій прогнозування макроекономічної динаміки залежно від тенденцій зміни обсягів інвестицій з урахуванням їх суб'єктів та терміну інвестування на основі побудованої дистрибутивно-лагової моделі, яка формалізує залежність (комбінація логарифмічної, поліноміальної, гіперболічної та експоненціальної залежностей) ВВП країни від прямих іноземних інвестицій та капітальних інвестицій внутрішніх інвесторів, враховує часові лаги між ними, визначені за допомогою кореляційного та авторегресійного аналізу;

– запропоновано методологічні засади ранжування регіонів за рівнем ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрному секторі шляхом оцінювання за допомогою комбінації геометричного підходу та методу багатокритеріальної оптимізації інтегрального індикатора як площі трикутника, сторонами якого виступають нормалізовані методом Харрінгтона рейтингові бали регіону за обсягами інвестиційних ресурсів в аграрному секторі, валової доданої вартості аграрного сектору регіону, а також силою кореляційно-регресійного взаємозв'язку між цими факторами;

– запропоновано методологію сценарного прогнозування результативності розвитку аграрного сектору національної економіки, яка базується на комплексному врахуванні валової доданої вартості та

інвестиційної активності в аграрному секторі регіонів, а також рівня інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору національної економіки в цілому, що дозволяє визначати необхідні обсяги додаткових інвестиційних ресурсів в аграрному секторі з урахуванням міжрегіональних та міжгалузевих диспропорцій в процесі перерозподілу новоствореної валової доданої вартості аграрного сектору національної економіки.

удосконалено:

– методологію визначення пріоритетів державної інвестиційної політики в аграрному секторі національної економіки, що, на відміну від існуючих підходів, здійснено шляхом емпіричної перевірки справедливості гіпотез щодо напрямку та сили впливу рівня корупції, захисту прав власності, податкового навантаження, державних видатків, свободи бізнесу, трудових відносин, цінової, торгівельної, інвестиційної та фінансової свободи на динаміку обсягу прямих іноземних інвестицій в аграрному секторі національної економіки України;

– інституціональне підґрунтя реалізації державної політики інвестиційного забезпечення аграрного сектору національної економіки через обґрунтування необхідності створення в Україні Фонду інфраструктурних інвестицій в аграрному секторі за типом фондів розвитку, визначення структури джерел його наповнення, типу управління, пропорцій при формуванні Адміністративної ради, функціональних обмежень та напрямків інвестування коштів;

– систему критеріїв вибору фінансових інструментів формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки, яка, на відміну від існуючих, передбачає їх диференціацію залежно від масштабів та результативності діяльності суб'єкта агробізнесу, ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрному секторі регіону, а також інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору країни;

– методичний інструментарій обґрунтування факторів – стимуляторів зростання обсягів іноземних інвестиційних ресурсів в національній економіці,

що на відміну від існуючих підходів, здійснено шляхом відбору за допомогою кореляційного аналізу складових Індексу економічної свободи, які в найбільшій мірі визначають динаміку іноземного інвестування, та побудови поліноміальних залежностей для прогнозування впливу на обсяг іноземних інвестиційних ресурсів таких інструментів державного регулювання інвестиційного середовища як рівень податкового навантаження, державні видатки, обмеження щодо виведення капіталу за кордон, торговельні обмеження;

набуло подальшого розвитку:

– визначення сутності поняття «формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки» як сукупності економічних відносин між інвесторами, суб'єктами господарювання в аграрному секторі, органами місцевої / державної влади та сільським населенням з приводу залучення коштів з різних джерел у необхідному обсязі та в найбільш ефективних формах, їх територіального, міжгалузевого та часового перерозподілу, а також трансформації у продуктивний інвестиційний капітал з метою забезпечення економічної вигоди та сталого розвитку аграрного сектору національної економіки. Такий підхід, на відміну від існуючих, враховує специфічні особливості процесу формування інвестиційних ресурсів в аграрний сектор порівняно з іншими секторами національної економіки (у часі, за суб'єктами та об'єктами) та орієнтацію на забезпечення стабільності та сталого розвитку аграрного сектору в цілому;

– теоретичне обґрунтування концептуальних засад формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки шляхом уточнення змісту процесної, цільової, організаційної, нормативної, інфраструктурної, кадрової, методологічної та інформаційно-аналітичної підсистем, трьохрівневого групування суб'єктів формування інвестиційних ресурсів, структуризації принципів та стандартів (обумовлених специфікою аграрного сектора національної економіки та вимогами концепції

відповідального інвестування), визначення напрямків структурної узгодженості;

– теоретичне та емпіричне обґрунтування базових детермінант формування валової доданої вартості в аграрному сектору національної економіки, що на відміну від існуючих підходів, здійснено через формалізацію залежності її рівня від обсягів державної інвестиційної підтримки аграрного сектору, державного фінансування природоохоронної діяльності, державних асигнувань на формування інвестиційного середовища в національній економіці, обсягів іноземного капіталу в аграрному секторі національної економіки, рівня закредитованості національної економіки в цілому та аграрного сектору зокрема;

– методичний інструментарій прогнозування валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства регіонів України залежно від динаміки капітальних інвестицій в аграрний сектор регіону, що на відміну від існуючих підходів, здійснено шляхом побудови системи функціональних рівнянь, на основі яких регіони України згруповано за типом залежності (лінійна, логарифмічна, степенева) та силою зв'язку (найсильніший, сильний та помірний);

– методичні засади відбору агрокомпаній до участі у програмах цільового державного інвестування в аграрний сектор національної економіки (у формі державно-приватного партнерства, пільгового кредитування, проектного фінансування) шляхом розроблення багаторівневого підходу до оцінювання готовності агрокомпанії стати реципієнтом інвестиційних ресурсів з Фонду інфраструктурних інвестицій в аграрний сектор, який передбачає поелементне та інтегральне оцінювання її відповідності профільним галузевим стандартам аграрного сектору, стандартам соціальної відповідальності (прозорості перед стейкхолдерами), екологічним стандартам, а також вимогам до рівня фінансової стійкості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і

практичних рекомендацій. Пропозиції щодо формування інвестиційних ресурсів та підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору національної економіки можуть бути використані в діяльності органів центральної влади; формування інвестиційно-активного середовища в аграрний сектор національної економіки та забезпечення ефективного регіонального та галузевого перерозподілу інвестиційних ресурсів – в діяльності органів місцевої влади, профільних галузевих асоціацій аграрного сектору національної економіки.

Розроблена економіко-математична модель формування інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору України впроваджена в діяльність Мінагрополітики України (довідка № 37-11-15/11695 від 18.04.2018 р.); пропозиції щодо визначення регіональних потреб у кадровому забезпеченні аграрного сектору – в діяльність Мінагрополітики України (довідка №37-18-3-15-/24226 від 19.12.2012 р.); щодо оцінювання інвестиційної привабливості аграрного сектору регіону – в діяльність Департаменту економічного розвитку і торгівлі Сумської облдержадміністрації (довідка № 02.1/97 від 17.01.2018 р.); щодо моніторингу інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору регіону – в діяльність Департаменту агропромислового розвитку Сумської облдержадміністрації (довідка № 07-16/33 від 20.02.2018 р.); щодо оцінювання впливу формування інвестиційних ресурсів аграрного сектору на економічне зростання регіону – в діяльність Департаменту агропромислового розвитку Полтавської облдержадміністрації (довідка № 01-14/114 від 06.11.2017 р.); щодо розрахунку коефіцієнту інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору регіону – в діяльність Департаменту агропромислового розвитку Чернігівської облдержадміністрації (довідка № 09-05/166 від 18.01.2018 р.); щодо оцінювання впливу обсягу інвестицій на створення валової доданої вартості в аграрному секторі регіону – в діяльність Сумської районної державної адміністрації Сумської області (довідка №188 від 16.01.2018 р.).

Висновки та пропозиції дисертації використовуються у навчальному процесі Сумського національного аграрного університету при викладанні

дисциплін «Інвестиційний менеджмент», «Державне та регіональне управління» та «Аграрна політика» (акт № 3594/1 від 15.12.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, зазначено у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації оприлюднені та одержали позитивну оцінку на 12 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: «Економіка та управління: сучасний стан і перспективи розвитку» (м. Одеса, 23-24 листопада 2017 р.); «ABIA 2017» (м. Київ, 19-21 квітня 2017 р.); «Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики» (м. Полтава, 11-12 травня 2017р.); «Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів» (м. Ужгород, 28-29 квітня 2017 р.) «Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу» (м. Суми, 29 вересня – 1 жовтня 2016р.); «Актуальные проблемы развития экономики и образования» (м. Душанбе, 2-3 червня 2016р.); «Економічні, соціальні та екологічні проблеми розвитку агропродовольчої сфери» (м. Харків, 19 лютого 2016 р.); «Фундаментальні та прикладні проблеми підприємницької діяльності в аграрному секторі» (м. Харків, 24 квітня 2015 р.); «Кооперативні читання» (м. Житомир, 3 квітня 2015 р.); «Перспективы скоординированного социально-экономического развития России и Украины в общеевропейском контексте» (г. Москва, 14-15 ноября 2013 г.); «Розвиток аграрного виробництва в умовах світової фінансово-економічної кризи» (м. Київ у заочній формі, 2009 р.); «Конференція викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ» (м. Суми, 20-29 квітня 2009 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 44 наукових працях загальним обсягом 36,95 друк. арк., з яких особисто автору належить 33,45 друк. арк., у тому числі 1 одноосібна монографія, розділи у 6 колективних монографіях, 22 статті у наукових фахових виданнях України (з них 15 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз), 3 статті у

наукових виданнях інших держав, 12 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації – 472 стор., у тому числі основного тексту 373 стор., 45 табл., 58 рис., 9 додатків і список літератури з 427 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Структурний розподіл дефініцій понять «інвестиції» та «інвестиційні ресурси»

Інтеграційні процеси, продиктовані зовнішньою політикою держави, спонукають до перегляду та корегування сформованих моделей залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку. Загальновизнано, що національне господарство безпосередньо пов'язано з ресурсами, в тому числі й інвестиційними, адже кожна з його галузей потребує певних грошових коштів (ресурсів) для належного функціонування та розвитку.

Сучасні трансформації в економіці розширюють можливості дослідження теоретичного наповнення інвестиційних ресурсів через використання досвіду закордонних партнерів та адаптації певних напрямів до національного господарства України. Саме з цього ракурсу необхідно переосмислити сутність поняття «інвестиції», яке за радянської командно-адміністративної системи управління було значно звужене до «валових капітальних вкладень», що наклало відбиток на формування вітчизняних теоретичних підходів та різниці у поглядах між радянською та європейською спільнотами вчених.

Загальновідомо, що формування дефініцій основоположних економічних категорій має прямий зв'язок із розвитком економічної думки суспільства. Історія економічних вчень в своєму розвитку умовно поділяється на чотири етапи. На кожному етапі розвитку формувалось певне бачення сутності інвестиційних ресурсів та їх тісний зв'язок з сільськогосподарським виробництвом, промисловим виробництвом, внутрішньою і зовнішньою торгівлею і відповідно зі зростанням багатства суспільства (рис.1.1.).

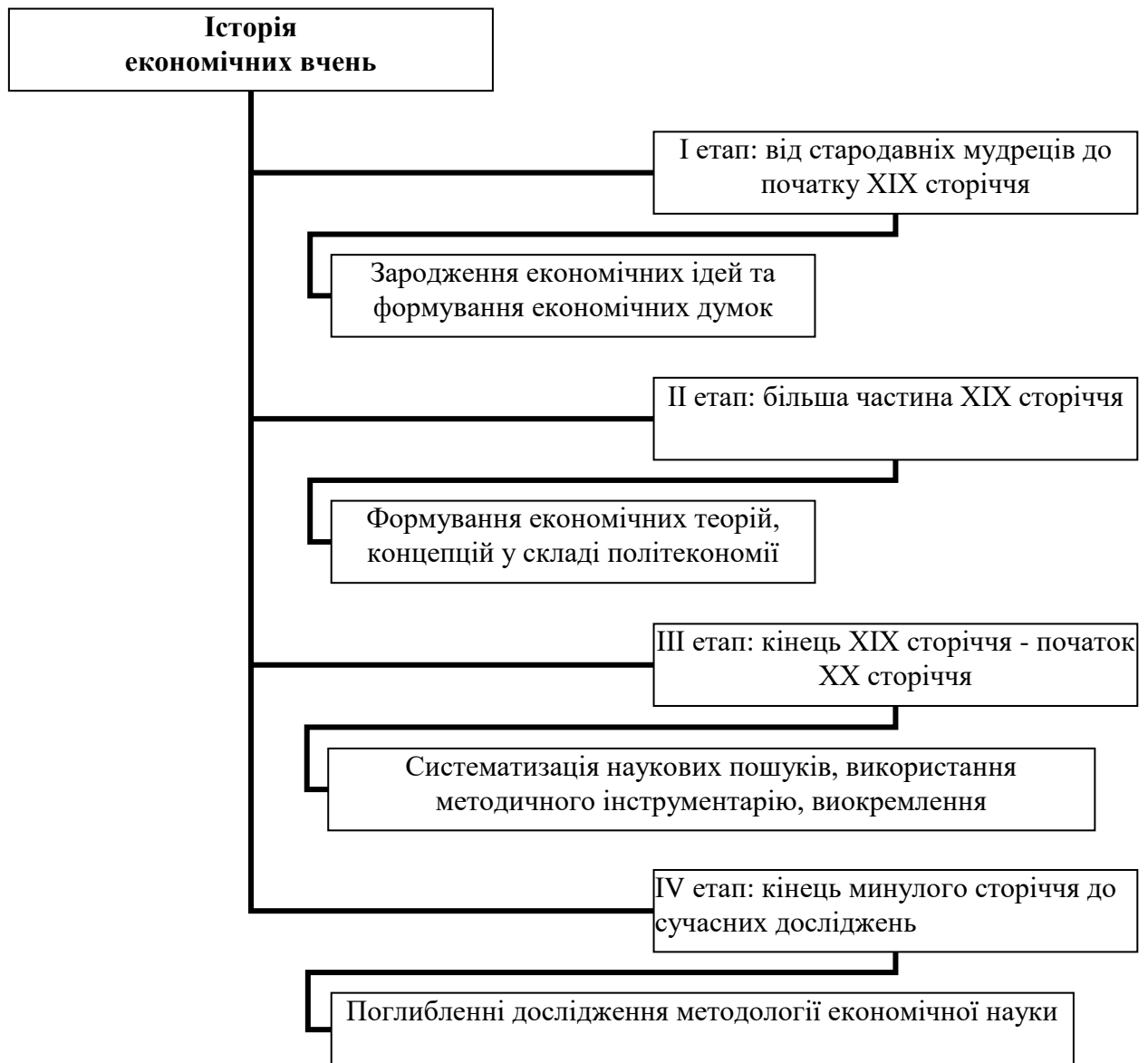

Рис. 1.1. Еволюція світової економічної думки щодо економічних вчень

Джерело: Узагальнено автором відповідно до [159, с. 5-10, 165, 282, 402, 388, 370, 216, 203, 207, 278, 164]

Досліджуючи дефініції понять «інвестиції» та «інвестиційні ресурси», думки багатьох вчених сходяться на тому, що основоположною ланкою у формуванні цих понять є поняття «капітал», адже вкладання капіталу для отримання прибутку і є ґрунтовним наповненням більшості сучасних визначень досліджуваних понять.

Представниками ранньої школи політекономії П. Буагільбером, Ф. Кене, В. Петті, Ж. Тюрго були виділені основні економічні категорії,

обґрунтовані об'єктивність економічних законів, сформовані економічні підґрунтя сутності понять, котрі в подальшому науковцями будуть визначені, як «інвестиції» та «інвестиційні ресурси» [159, 165, 282, 402]. Ф. Кене розглядає можливість отримання чистого прибутку виключно в перспективі вкладання капіталу (інвестицій) в земельні ресурси, які забезпечать певне зростання їх вартості в залежності від ціни обраної землі. Крім того в дослідженнях земельної ренти Ф. Кене чітко простежується концептуальний алгоритм отримання ефекту від вкладання капіталу (інвестицій), адже в його наукових доробках визначено, що більша ціна землі гарантує отримання більшого рівня земельної ренти [165, с. 537].

Ж. Тюрго в своїх дослідженнях розглядає можливості отримання доходу за рахунок позичкового відсотка, що значно розширює можливості використання капіталу, які у Ф. Кене обмежувались виключно купівлею землі різної ціни [402, с. 89]. Крім того позичковий відсоток є більшим за ренту, адже містить ризик не повернення інвестованих коштів. Найбільш прибутковим капіталовкладенням за Ж. Тюрго є придбання фабрики або ферми, адже саме ці напрями потребують залучення не тільки капіталу (інвестицій), а й певної турботи, ризику і таланту [402, с. 123]. Отже можна із впевненістю стверджувати, що дослідником розширено перспективні напрями вкладання інвестиційних ресурсів та визначено зростання розміру доходу від вкладеного капіталу за умови використання управлінських якостей власника капіталу.

З подальшим розвитком суспільства трансформуються і погляди науковців, поглиблюються дослідження існуючих внутрішніх закономірностей в економіці та їх зв'язок із суспільством. Представниками зрілої школи політекономії А. Сміттом та Д. Рикардо узагальнюються та систематизуються наукові надбання в цілісну економічну систему [388, 370]. А. Сміт формує новий погляд на капітал, як головну силу, котра стоїть вище за працю. Науковець вважав, що лише за умови ефективного нагромадження капіталу (інвестицій) досягається зростання багатства нації та забезпечується

розширене відтворення, що визначає вплив інвестиційних ресурсів не тільки на розвиток виробництва, а й на саме суспільство [388, с. 23-24]. Одним із вагомих чинників зростання багатства суспільства, за твердженням А. Смітта, є зовнішня торгівля. При цьому автор наголошує на більшій вигоді від купівлі товару з іншої держави за нижчою ціною, якщо власне виробництво коштує дорожче, чим і обумовлена міжнародна спеціалізація країн [388, с. 26-37]. Займаючись вивченням чинників, що впливають на потоки зовнішньої торгівлі та розглядаючи можливість вкладання капіталу в інші країни (іноземного інвестування), Д. Рикардо також наголошує на необхідності міжнародної спеціалізації, поглиблюючи дослідження в цьому напрямку [370, с. 42].

Трансформація економічних відносин від сільськогосподарського виробництва та ремісництва до мануфактурного виробництва та цілісної економічної системи з міжнародними відносинами значно поглибили економічну теорію ґрунтовними методологічними основами не тільки на мікрорівні, а й на макрорівні. В цей період представниками школи пізньої політекономії Дж. Ст. Міллем, Т. Мальтусом, Ж. Сімонді, П. Ж. Прудоном, Ж. Б. Сеєм [216, 203, 383, 364, 400] розробляються нові теорії факторів виробництва і витрат, концепції функціонального та граничного аналізу, підходи до соціальних трансформацій.

Обов'язковою умовою для суспільного зростання Д. С. Мілль вважає розвиток зовнішніх зв'язків, які і висвітлює в своїх дослідженнях, при цьому акцентуючи увагу на необхідності стимулювання до нагромадження капіталу, що створює можливості для вкладання інвестиційних ресурсів у розвиток технічного прогресу та розширює можливості іноземного інвестування через вивіз капіталу в інші країни [216, с. 197-198].

Важливість інвестування для розвитку виробництва досліджує і Т. Р. Мальтус. Він зазначає, що покриття різниці між доходами і витратами за рахунок інвестицій забезпечує реалізацію продукції в повному обсязі. Відсутність інвестування призводить до зменшення обсягів споживання, що в

свою чергу негативно впливає на попит, ціну і прибуток, тим самим призводячи до спаду виробництва або навіть до його тимчасової зупинки. Отже, Т. Р. Мальтус виводить пряму лінійну залежність між залученими інвестиційними ресурсами та зростанням виробництва [203, с. 67-68].

В останню третину XIX століття та перші десятиріччя XX століття спостерігаються соціальні та економічні зміни в країнах Європи та США. Досягнення технічного прогресу обумовлюють появу нових галузей у промисловості, лідируючи позиції поступово займає важка промисловість, яка потребує розширення масштабів виробництва та значних капіталовкладень. Отже виникла необхідність акумулювання капіталу різних економічних суб'єктів для розширення виробництва в певні монополістичні групи, що й зумовило появу недосконалих форм конкурентної боротьби [159, с. 128-129]. В контексті цих змін першочерговими стають питання реалізації виробленої продукції та шляхи максимізації прибутку, вирішення яких потребують детальних розрахунків обсягів виробництва та ціни реалізації.

Науковці з Австрії, Великобританії, Франції, Італії та США О. Бем-Баверк, К. Менгер, Ф. Візер, В. Джевонс, Ф. Еджуорт, А. Маршал, Л. Вальрас, В. Парето, Дж. Б. Кларк та І. Фішер [70, 35, 23, 207, 104, 278, 169, 27] розробляють новий напрямок методологічного забезпечення в системі економічних знань, де головне місце займають потреби індивіда та можливості їх задоволення через споживання певних матеріальних та нематеріальних благ.

Саме у цей період формуються основні риси методології О. Бем-Баверка заснованої на суб'єктивних оцінках, котрі покладені в основу формування ціни, як об'єктивного виразу граничної корисності. Автор зазначає, що теперішня цінність певного блага, в тому числі і інвестиційного ресурсу, який витрачається на придбання даного блага, є вищою, ніж цінність цього ж блага у майбутньому та обґрунтовує таку залежність певними чинниками, одним із яких є збільшення періоду виробництва та кількості

виробленої продукції. Отже час впливає на цінність нагромадженого капіталу і як результат призводить до виникнення відсотка [70, с. 419].

З погляду розвитку теорії інвестицій цікавими є наукові доробки Л. Вальраса, який деталізує поняття «капітал», як будь-який довготерміновий вид суспільного багатства, котрий не споживається зараз, а буде використовуватись лише за деякий час і не один раз [104, с. 230]. Вчений поділяє капітал (інвестиційні ресурси) на земельний, особистий та рухомий і зазначає, що певний вид капіталу може сформуватись у кожного члена суспільства. Використовуючи капітал будь-якого виду, його власники мають можливість отримати такі доходи: заробітну плату, що є ціною послуг особистісного капіталу; ренту, яка в свою чергу є ціною послуг земельного капіталу; або прибуток, котрий дорівнює ціні послуг рухомого капіталу. Кожен власник сам вирішує, яку міру капіталу використовувати для задоволення власних потреб, а яку виставити на ринку послуг, отже, автором виділено складові інвестиційних ресурсів, величина вкладання яких визначається виключно власником капіталу [104, с. 157].

Продовжуючи дослідження структурних компонентів економічної системи, В. Парето поглиблює наукові пошуки в напрямку об'єднання економічних елементів в єдину взаємопов'язану систему та присвячує увагу математичному відображенню існуючих головних кількісних залежностей [278, с. 158]. Математична інтерпретація дозволяє більш ґрунтовно дослідити функціонуючу економічну систему та визначити умови, за яких буде досягнуто її рівноважного стану. Саме тому при оцінці перспективи вкладання інвестиційних ресурсів, безумовно, необхідно враховувати вибір економічних суб'єктів. Крім того, переважне значення на досягнення рівноважного стану економіки має і вплив обмеженості ресурсів (в т.ч. і інвестиційних), адже зростання виробництва одного блага потребує використання ресурсів та техніки, що обов'язково призведе до скорочення виробництва іншого блага [278, с. 163]. Таким чином ефективного розподілу ресурсів можливо досягти за умови ефективного

виробництва з урахуванням обмеженості ресурсів та ефективного обміну благ з урахуванням обмеженості запасу. Підсумовуючи наукові доробки представників цієї школи, варто виділити їх особливу заслугу в математичному обґрунтуванні економічних зв'язків та зауважити на їх звужене бачення сутності інвестицій [159, с. 163-163].

Вагомий внесок у формування теоретичного і практичного підґрунтя інвестицій вніс Д. М. Кейнс, котрий сутнісно розподілив заощадження та інвестиції, спростувавши твердження попередників про рівність їх походження. Автор вважав, що заощадження накопичуються споживачами, а інвестиції формуються у зовсім іншій групі людей, а саме у виробників. Крім того в розробленій автором теорії ефективного попиту простежується наступна закономірність: зі зростанням доходу споживачів збільшуються й їх видатки, проте темпи, якими споживачі накопичують заощадження, перевищують темпи зростання їх витрат, що призводить до зростання частки національного доходу у заощадженнях [164, с. 28]. В той же час попит на товари з боку споживачів знижується, тому для компенсації недостатнього зростання особистісного споживання необхідно залучення інвестицій, котрі формуються у виробників [164, с. 36].

За розробленою Д. М. Кейнсом моделлю, вкладання інвестицій забезпечує нарощення валового внутрішнього продукту (ВВП) у значно більших обсягах, ніж обсяг первинних інвестицій. Крім того, активувавши так званий мультиплікаційний процес, вкладені інвестиційні ресурси в одну галузь спонукають до пожвавлення інвестиційної активності інших галузей і забезпечують багатократне зростання доходу [164, с. 45]. Обґрунтований Кейнсом мультиплікатор інвестицій умовно представляють наступною формулою:

$$\Delta Y = M \cdot \Delta I, \quad (1.1)$$

де ΔY - зміна ВВП;

M - мультиплікатор інвестицій;

ΔI - зміна інвестицій.

Величина мультиплікатора інвестицій знаходиться у прямій залежності зі спожитим доходом, адже нагромадження заощаджень позитивно впливає на інвестиційний процес та приріст ВВП. Однак у відповідності до даної теорії проблемним питанням є трансформація нагромаджених заощаджень (інвестиційних ресурсів) в реальні інвестиції [164, с. 63].

Автор зазначає, що, приймаючи рішення про вкладання інвестицій, його власник опирається на такі показники, як норма процента та гранична продуктивність капіталу. Більший розрив між наведеними показниками забезпечує більшу віддачу від інвестованих ресурсів, рівність даних показників або менший показник граничної продуктивності за норму процента вказує на неефективність вкладання інвестиційних ресурсів. За Д. М. Кейнсом збільшення обсягів залучення інвестицій в національну економіку можливо досягти за таких умов: зменшення норми позичкового відсотка, збільшення державних видатків та зростання рівня ефективності інвестицій [164, с. 78].

Але ефективність даної теорії знижується за різноманітних умов функціонування економічних систем, таких, як інфляційні буми, спади і зростання, нагромадження ресурсів, стрімкі темпи економічного зростання. Для корегування впливу зазначених факторів послідовниками Д. М. Кейнса було запропоновано концепцію мультиплікатора доповнити принципом акселерації, який розширює можливості кількісної оцінки впливу обсягу інвестицій та обсягу ВВП [159, с. 189], та представлено у вигляді:

$$A = \frac{\Delta I}{\Delta Y}, \quad (1.2)$$

де A - акселератор;

ΔI - зміна обсягів інвестицій;

ΔY - зміна ВВП.

Саме в цей період здійснюється розподіл інвестиційних ресурсів у залежності від факторів впливу на похідні (стимульовані) та автономні. Динаміка зміни перших обумовлена дією внутрішніх чинників, таких як обсяг ВВП та споживчий попит. На автономні інвестиційні ресурси впливають зовнішні чинники, до складу яких належать: політика держави, науково-технічний прогрес, зростання населення [159, с. 190].

Продовжуючи дослідження ролі інвестиційних ресурсів у теорії економічного зростання, О. Домаром було обґрунтовано їх двобічний вплив, як на сукупний попит, так і на сукупну пропозицію, що потребувало конкретного розрахунку необхідного обсягу інвестицій та темпу їх зростання, яке б забезпечувало рівноважне зростання доходу та сукупної пропозиції. Такий розрахунок автор запропонував здійснювати за допомогою трирівневої системи, яка складається з рівняння попиту, рівняння пропозиції та рівняння рівноваги попиту та пропозиції [21, с. 8].

Необхідність деталізації факторів впливу на стимульовані та автономні інвестиційні ресурси визначено в дослідженнях Р. Харрода, який у своїй теорії економічного зростання переважне значення надає саме стимульованим інвестиційним ресурсам, які залежить від змін національного доходу та споживчого попиту [31, с. 452]. Вища вагомість стимульованих інвестицій зумовлює необхідність державного регулювання відсоткових ставок для підтримки стійкої рівноваги в економічній системі. Запропонована Р. Харродом модель динамічного зростання доходу зумовленого стимульованими інвестиціями, представлено наступним чином:

$$G_w \cdot C_r = s - d = G_n \cdot C_r, \quad (1.3)$$

де G_w - гарантований темп зростання доходу;

C_r - коефіцієнт капіталомісткості;

S - частка заощаджень у доході;

d - величина збільшення попиту на заощадження за рахунок зниження процентної ставки;

G_n - природний темп зростання доходу [31, с. 453].

В подальшому науковцями П. Самуельсоном, Д. Хіксом, Е. Хансеном [50, 33, 414] впроваджуються підходи, які містять ознаки синтезу неокласиків та кейнсіанства. Відбувається трансформація економічних поглядів, з'являються нові підходи до формування економічної сутності інвестиційних ресурсів, одним із яких є розмежування інвестицій за різним економічним наповненням. Так, П. Самуельсон обґрунтовує необхідність розмежування побутових інвестицій та інвестицій, які мають економічний зміст. Безпосередньо інвестиціями, на думку П. Самуельсона, є вкладені ресурси, котрі забезпечують формування нового реального капіталу у вигляді будівель, споруд, матеріально-виробничих запасів тощо [50, с. 203]. Помилковим, на думку автора, є включення до поняття «інвестиції» трансферних операцій, за якими здійснюється придбання землі, цінних паперів, або іншого виду власності, адже такі операції характеризуються переходом певної цінності від одного власника до іншого, не забезпечуючи створення нового реального капіталу.[379, с. 128]

Д. Хікс та Е. Хансен запропонували модель рівноважного стану товарного та грошового ринку, в якій окрему увагу приділено й інвестиційним ресурсам [33, 414]. Так, рівноважний стан товарного ринку характеризується відповідністю фактичних видатків плановим, в той же час рівноважний стан грошового ринку забезпечується відповідністю попиту пропозиції. В даній моделі інвестиції включено до складу реальних факторів, котрі впливають на взаємозв'язок між національним доходом та нормою проценту [33, с. 15]. Отже науковцями доведено, що позитивний вплив на стан національної економіки мають такі ключові елементи, як зростання мультиплікатора інвестицій, впровадження технологічних досягнень, збільшення якості організації виробництва. Зазначене дає змогу

стверджувати, про наявність впливу інвестиційно-інноваційної складової на зростання національного доходу [414, с. 350].

Трансформація ідей кейнсiанства у відповідності до змін світової економіки знайшла своє відображення в теорії посткейнсiанства, представниками якої є Дж. Робінсон, П. Сраффа, Н. Калдор, М. Калецький (англійська течія), С. Вайнтрауб, А. Ейхнер, Х. Мінські, П. Девідсон (американська течія) [49, 394, 37, 160, 93, 24, 44, 9]. Основною ідеєю представників цієї групи стосовно розвитку національної економіки є визначення заощаджень, як складової, котра впливає на обсяг та приріст національного доходу, при цьому заощадження формуються, як із прибутку, так й із заробітної плати [159, с. 196-197].

Якщо зупинитись на ідеальних умовах сталого економічного розвитку, розроблених Дж. Робінсон, - «золотому столітті», то одним із ключових в ньому є твердження, що до найбільш впливових факторів нарощення капіталу доцільно включити лише темпи науково-технічного прогресу та приріст зайнятості населення [49].

Підсумовуючи наведене, зазначимо, що науково-технічний прогрес другої половини ХХ ст. спонукає науковців до вдосконалення теоретичного та аналітичного інструментарію, переходу від економічних систем до макроекономічних моделей. Гостро постає питання впровадження ресурсозберігаючих технологій та виробництв, зростання інтернаціоналізації виробництв, збільшення розповсюдження міжнародних монополій. Саме в цей період набирає обертів питання неефективного функціонування існуючих систем державного регулювання та необхідності їх вдосконалення, що спровокувало появу різних течій в напрямку дослідження економічного зростання (Д. Мід, Р. Солоу, Е. Фелпс) [41, 53, 410].

Оскільки ракурс досліджень науковців змінюється в бік економічних циклів, широкого визнання і впровадження набули концепції шкіл монетаризму (П. Волкер, А. Мельцер, М. Фрідмен) [272, 42, 413], теорії економіки пропозиції та раціональних очікувань (А. Бернс, Р. Берроу,

А. Лаффер, р. Лукас, Н. Мілер, Г. Стайн, Т. Сарджент та інші) [8, 4, 38, 40, 11, 51]. Саме в період постіндустріальних змін у суспільстві дослідження зазначених вчених були покладені в основу формування консервативної економічної політики європейських держав в 70-80 роках ХХ ст.

Перехід від наукових розробок мікроекономіки до впровадження нових методів визначення співвідношення грошової маси та відсотка на макроекономічному рівні потребували корегування існуючих підходів. М. Фрідмен пропонує в управлінні національним господарством економічну політику проводити, здійснюючи контроль за номінальними змінними (номінальний дохід, рівень доходу в доларах), зазначаючи при цьому, що не доцільно використовувати вплив кредитно-грошових важелів на реальні змінні, до складу яких входять виробництво та рівень безробіття [413, с. 89]. В цьому ракурсі автор акцентує увагу на тому, що наявність інвестиційних ресурсів має вагомий вплив на формування номінального доходу і відповідно тісно пов'язана з цінами, проте її вплив обмежений на реальний продукт [413, 176].

В своїх наукових доробках А. Лаффер окрему увагу приділяє впливу податкового навантаження на формування інвестиційних ресурсів та доводить існування оберненої залежності між заощадженнями та відсотками. Так, накопичення заощаджень призводить до зниження відсотка, тим самим забезпечуючи зростання інвестиційних ресурсів [38]. З іншого боку державна політика своїми важелями у вигляді податкового навантаження ґрунтовно впливає на інвестиційний процес, виступаючи як стимулятором, так і утримувачем при накопиченні заощаджень. Зростання дефіциту бюджету призводить до збільшення податкового навантаження і, відповідно, призводить до зниження накопичувальної можливості та скорочення виробництва. Отже за дослідженнями А. Лаффера можна стверджувати про обернений функціональний зв'язок між податковим навантаженням та обсягом вкладених у виробництво інвестиційних ресурсів [38].

Поступове ускладнення процесу управління системами макроекономічного рівня зумовило необхідність розширення кола чинників впливу на економічний розвиток. Саме в цей період Р. Лукас розробляє принципово нові підходи до системи державного регулювання економіки, визначаючи ключовим фактором розвитку наявність доступу суб'єктів господарювання до економічної інформації про сучасний стан та прогнозовані напрями розвитку економіки [40, с. 12]. Автор визначав, що, виходячи з отриманих результатів, представниками виробничого середовища та іншими індивідами вибудовуватиметься власне бачення економічної ситуації, яке і буде головною компонентою прийнятих рішень щодо максимізації прибутку. Крім того, Р. Лукас зазначає, що економічна політика країни повинна містити нормативно обґрунтовані ключові елементи, котрі не можливо буде змінити під дією короткострокових вигід [40, с. 13]. На думку науковця, потребує визначення щорічне зростання грошового обігу, яке б забезпечувало стабільний рівень податків та збалансованість бюджету. Умови ведення бізнесу повинні бути стабільними та передбачуваними, що забезпечить формування врівноваженого ринку та внутрішнього інвестиційного ресурсу [40, с.17].

Зміни суспільного устрою, ускладнення процесу виробництва, інфляційні процеси, багатогранність поглядів на економічну політику, різновекторність підходів до системи державного управління тощо зумовили появу різних економічних течій та шкіл. Крім того значний вплив на формування сучасної економічної думки наклали інтеграційні та глобалізаційні процеси світової економіки, адже жодна країна не є ізольованою від міжнародного співтовариства. Наслідком корегування структури функціональних елементів мікро і макрорівня, розширення кола чинників, що мають вплив на економічні процеси, ускладнення структури державного управління національною економікою є трансформація економічних поглядів та підходів, в тому числі, і в частині ґрунтовного наповнення поняття «інвестиційні ресурси». Варто зазначити, що дана категорія набувала різного значення за певними економічними течіями та

школами, в деяких випадках заміщувались суміжними економічними категоріями, такими як «капітал» та «інвестиції», проте беззаперечним є те, що інвестиційні ресурси є складовою економічного розвитку та складноструктурованим поняттям, що характеризує певний набір ресурсів.

Враховуючи те, що економічна теорія, сформована під час командно-адміністративного управління, наклала свій відбиток на формування категоріальних понять сучасної української економіки, розгляд теоретичного підґрунтя формування сучасних поглядів дефініції «інвестиційні ресурси» почнемо з поняття «капітальні вкладення». В контексті зазначеного варто відмітити дослідження С. Рудейчук та В. Васильєва, котрі зазначають, що в період дії планової економіки (до 80 років ХХ ст.) дефініція «інвестиції» в термінології радянської економічної літератури не використовувалась, в тому числі й для оцінки соціальних та економічних процесів [106, с. 13]. З іншого боку, поняття «капітальні вкладення» розглядалось як процес, котрий характеризує зміну вартості основних засобів у процесі їх відтворення та відносилось до економічної категорії. В той же час Л.І. Дмитриченко в своєму дослідженні відмічає, що економічна теорія досліджуваного періоду характеризується відсутністю поняття фінансових інвестицій через обмежене застосування цінних паперів на підприємствах та тотожністю між поняттями «інвестиції» та «капітальні вкладення». Адже визначення інвестицій через сукупність затрат, котрі формуються в якості довгострокових вкладень в певні галузі народного господарства, по суті є визначенням поняття «капітальні вкладення» [136, с. 20-21].

Досліджуючи економічну сутність інвестицій, Т.В. Майорова відмічає наявність різних підходів щодо змістовного наповнення поняття «інвестиції» в залежності від рівня управління. Так, макроекономічний рівень передбачає визначення інвестиційних ресурсів, як не спожитої в теперішньому періоді частки валового внутрішнього продукту, котра забезпечує нарощення прибутку національної економіки в майбутньому періоді [200, с. 25]. В той же час мікроекономічний рівень передбачає розгляд інвестиційних ресурсів з

позиції створення нового капіталу, що відповідає обґрунтуванню поняття «інвестиції» П. Самуельсоном [379, с. 128]. Також у складі теорії фінансів міститься окремий напрям визначення інвестицій, як вкладання грошових коштів у реальні або фінансові активи для нарощення прибутку. Останнє трактування інвестиційних ресурсів відповідає розумінню інвестицій в економічно розвинених країнах, ракурс досліджень цього питання в яких є більш зорієнтованим саме на купівлю цінних паперів [200, с. 28].

Наявність значної кількості різновекторних тверджень щодо сутності поняття інвестиції обумовлено широким ареалом його впровадження в різних сферах діяльності, інтегрованості між різними виробничими напрямками та на різних рівнях управління зумовило виокремленню даного поняття в окрему економічну категорію. На думку І.О. Бланка, інвестиції є ключовою категорією економічної системи, яка застосовується на різних рівнях управління (макро і мікро). Проте, як зазначає автор, існування значної кількості підходів до обґрунтування даного поняття й наразі не забезпечило формування єдиної дефініції, котра б враховувала особливості теоретичного підґрунтя, здобутого практичного досвіду та в той же час була адаптованою до різного рівня суб'єктів, таких як держава, підприємство, домашнє господарство [92, с. 5]. Продовжуючи огляд проблемних питань щодо формування поняття інвестиції, І.О. Бланк відмічає заміну змістовного наповнення поняття та його спрощення до будь-якого вкладання фінансових ресурсів без вирішення інвестиційних цілей суб'єктів вкладання грошових ресурсів. Тут знову ж таки простежується погляд П. Самуельсона щодо необхідності відокремлення економічних інвестицій [379, с. 128]. Також помилковим є розуміння інвестицій в якості звуженого ланцюга: вкладання коштів - отримання прибутку або вкладання коштів - нарощення капіталу, адже в якості кінцевої мети вкладання грошових коштів можуть виступати, як економічні, так і неекономічні цілі. Також І.О. Бланк наголошує на помилковому ідентифікуванні понять «інвестиції» та «капітальні вкладення», при якому інвестиції розглядаються як вкладання грошових ресурсів в

оновлення матеріально-технічної бази, адже це є однією із форм інвестування, а не виключним його проявом, адже в такому випадку не враховуються такі його форми, як інвестування в оборотні активи, фінансові інструменти та окремі види нематеріальних активів [92, с. 7-8]. Також певні протиріччя виникають щодо вираження інвестицій в якості довгострокового вкладання коштів, адже короткострокові вкладення в певні фінансові інструменти строком обігу до одного року також відповідають визначенню інвестицій. Відмітивши найбільш значні недоліки та протиріччя, котрі виникають при обґрунтуванні поняття «інвестиції», І.О. Бланк запропонував власне бачення інвестицій підприємства, як вкладання фінансових ресурсів в різні об'єкти (інструменти) його господарської діяльності з метою отримання прибутку або досягнення іншого економічного або неекономічного ефекту, отримання якого базується на ринкових принципах та пов'язано з фактором часу та ліквідності [92, с. 12].

Варто зазначити, що запропоноване І.О. Бланком трактування поняття «інвестиції» є достатньо ємним та адаптованим для вимог часу, крім того визначені їм недоліки та суперечності щодо обґрунтування даного поняття враховані в його авторській дефініції. Підсумовуючи наведене, цілком обґрунтовано можна стверджувати про складність та багатофункціональність поняття «інвестиційні ресурси» [92, с. 35]. Крім того встановлено значну розбіжність в поглядах вчених щодо його змістовного наповнення, а також можливої сфери застосування та часових обмежень даної економічної категорії. Також науковцями доведено, що ключовою відмінністю у підходах до визначення поняття інвестиційні ресурси між радянською та західними науковими школами було його спрощене визначення в радянській економічній теорії, яке по суті характеризує поняття «капітальні вкладення». Досліджуючи сутність поняття інвестиційні ресурси доцільно зазначити наявність тісного зв'язку між інвестиційною діяльністю та іншими сферами діяльності, як на мікро, так і на макрорівні, що зумовлює здійснення в деяких перехресного нормативного регулювання. Тому огляд вітчизняних підходів

щодо дефініції інвестиційні ресурси доцільно розпочати з його визначення в законодавстві.

На етапі становлення незалежного українського законодавства відбулась і регламентація інвестиційної діяльності, як складової національної економічної системи та визначення її ключових елементів. Так, згідно зі ст.1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» № 1560-XII від 19 вересня 1991 року до інвестицій включено майнові та інтелектуальні цінності, вкладені в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності для отримання прибутку (доходу) та (або) досягнення соціального та екологічного ефектів [326]. Варто відмітити, що досягнення екологічного ефекту у визначенні поняття «інвестиції» було включено в 2017 році відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про інвестиційну діяльність» щодо державних інвестиційних проектів» № 1981-19 від 23.03.2017 року [297]. Затверджений в Законі України «Про інвестиційну діяльність» перелік майнових та інтелектуальних цінностей, на думку наукової спільноти, є достатньо широким, адже включає: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів); рухоме та нерухоме майно; майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності [326].

У відповідності до обґрунтування інвестицій в Законі України «Про інвестиційну діяльність» метою вкладання цінностей є отримання прибутку та досягнення соціального або екологічного ефектів [326]. Отримання прибутку є цілком зрозумілим проте постає питання, настання якого соціального або екологічного ефекту може спонукати до вкладання коштів? Досліджуючи дане питання, М.О.Іванова наголошує на можливості збільшення прибутку через опосередкований ефект від фінансування

соціальних та екологічних програм [152, с. 257-258]. Так, наприклад, спрямовуючи інвестиційні ресурси в певні заходи, що стосуються охорони здоров'я, можна досягти підвищення продуктивності праці персоналу, що в результаті призведе до отримання позитивного економічного ефекту. Про важливість отримання соціального доходу від вкладених інвестиційних ресурсів та наявність його значного впливу на результати діяльності наголошує й В.Ф. Мартиненко [206, с. 13]. В той же час екологічний ефект розглядається науковцями з позиції недопущення зайвих витрат, адже витрати саме цієї категорії несуть довготривалий та невідновний ефект (неможливість використання земельних, водних та лісових ресурсів тощо), що в підсумку призводить до значних фінансових втрат. Крім того значна увага міжнародної спільноти до питань сталого розвитку та наявні трансформаційні процеси в цьому напрямку вказують на необхідність розгляду економічних складових з проєкцією на екологічну та соціальну складові. Підсумовуючи наведене, зазначимо, що науковцями підтверджено доцільність включення в поняття «інвестиції» досягнення соціального та екологічного ефектів та ґрунтовність його визначення у Законі України «Про інвестиційну діяльність».

Якщо розглядати застосування поняття «інвестиції» в Господарському кодексі України, затвердженому Законом України № 436-IV від 16 січня 2003 року, то в даному нормативному документі інвестиційна діяльність розглядається в контексті здійснення інноваційної діяльності в главі 34 «Правове регулювання інноваційної діяльності», а саме, як довгострокові вкладення певного майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту [276]. Дана дефініція «інвестицій» дещо звужує регламентацію інвестицій в Законі України «Про інвестиційну діяльність» та має суперечливий характер у частині окреслення довгостроковості, проте в цілому має схоже змістовне наповнення.

В профільних нормативно-правових актах (Податковий кодекс України, затверджений Законом України № 2755-VI від 02 грудня 2010 року, Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 283/97 – ВР від 22 травня 1997 року [287, 334]), інвестиція визначена, як господарська операція, котра передбачає купівлю основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно. У відповідності до наведеного визначення інвестиції класифікуються, як капітальні, фінансові та реінвестиції [287, 334]. Цілком очевидно є професійна спрямованість зазначеного трактування інвестицій з позиції ведення обліку, адже необґрунтованим є звуження багатоаспектного поняття «інвестиції» виключно до господарської операції. Також некоректним є підхід до класифікації інвестицій в частині розгляду реінвестицій в одній проекції з капітальними та фінансовими інвестиціями. Враховуючи те, що інвестиції відображаються в документах бухгалтерського обліку трактування поняття «інвестиції» було представлено і в нормативно-правових актах Національного Банку України:

– згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України інвестиції визначено, як грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; капітальні вкладення у розвиток виробництва або невиробничу сферу (затверджено Постановою Правління національного банку України № 388 від 21 листопада 1997; втрата чинності від 01.01.2005 року) [158];

– відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами установ комерційних банків України інвестиції розглядаються, як грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку від цієї діяльності (у вигляді процентів, роялті, дивідендів та орендних доходів або приросту капіталу) або досягнення соціальної вигоди

(затверджено Постановою Правління національного банку України № 466 від 30 грудня 1997; втрата чинності від 01.01.2004 року) [157].

Продовжуючи огляд спеціалізованих нормативно-правових актів, доцільно навести обґрунтування інвестицій, що затверджене в Методиці інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій, де інвестиції визначено, як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект (затверджено Наказом Агентства запобігання банкрутству № 22 від 23 лютого 1998 року) [307]. Цілком очевидною є відповідність наведених визначень обґрунтуванню інвестицій в рамковому законі, проте в кожній з Інструкцій Національного Банку України здійснено уточнення деяких елементів.

Ще одним ракурсом дослідження щодо визначення інвестицій в системі економічних категорій є відображення його трактування в словниках. В економічному словнику за редакцією Й.С. Завадського, Т.В. Осовської, О.О. Юшкевича інвестиціями є довгострокові вкладання капіталу в підприємства країни або різні галузі економіки, в тому числі і за межами країни з метою отримання прибутку чи досягнення певного соціального ефекту [144]. В фінансово-економічному словнику за редакцією А.Г. Загороднього та Г.Л. Вознюка інвестиції визначено, як вкладені в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності певні цінності з метою отримання прибутку або соціального ефекту, або капітальні вкладення в розвиток виробництва, або невиробничу сферу [146]. В економічному словнику за редакцією В.Ф. Коноплицького та К. Філіна інвестиціями є сукупність засобів, котрі спрямовуються у формі довгострокових вкладень в різні галузі економіки [179]. Для порівняння нами було обрано словники одного періоду видання, щоб дослідити наявність або відсутність певних залежностей. Отже наведені визначення містять різні змістовні характеристики щодо сутності інвестицій, а саме розглядаються як капітал,

певні цінності та сукупність засобів, також цілком очевидною є наявність просторових та часових обмежень, отриманого ефекту.

Світовим досвідом доведено, що капітальні інвестиції є основою ефективного виробництва та передумовою стабільного економічного розвитку, як окремих суб'єктів господарювання, так і країни в цілому. Варто зазначити, що розмитість та неузгодженість сутності поняття капітальних інвестицій в економічній літературі та різних нормативно-правових актах призвели до певних проблемних питань в процесі здійснення обліку капітальних інвестицій та їх відображення у звітності, котрі потребують узгодження. Досліджуючи протиріччя та проблеми обліку капітальних інвестицій, Ночовна Ю.О. та Радевич Т.В. пропонують визнати капітальні інвестиції окремим об'єктом бухгалтерського обліку з подальшою розробкою відповідних методичних рекомендацій щодо їх обліку, адже існуючий є недосконалим [273, с. 22-23]. Авторами внесено цілком слушні та конструктивні пропозиції, адже капітальні інвестиції є індикатором стану модернізованості реального сектору економіки країни.

Для уникнення протиріч при проведенні оцінки стану та передумов залучення інвестиційних ресурсів аналіз капітальних інвестицій будемо здійснювати у відповідності до понятійно-категоріального апарату, визначеному Методикою розрахунку індексу капітальних інвестицій і затвердженою наказом Державного комітету статистики України [308]. Представлені в методиці розрахунки передбачають здійснення прогнозування розвитку секторів економіки України, що є цілком слушним в контексті даного дослідження.

Згідно з методикою [308] капітальні інвестиції визначено, як інвестиції у придбання або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних та нематеріальних активів, термін служби яких перевищує один рік, крім того здійснено розподіл капітальних інвестицій в розрізі активів та систематизовано види активів у кожній групі. На рис. 1.2 представлена структура капітальних інвестицій в розрізі активів обґрунтовано

характеризується розгалуженим комплексом напрямів та процесів, які функціонують в суспільному відтворенні. Цілком очевидним є вплив капітальних інвестицій на економіку в частині накопичення капіталу.

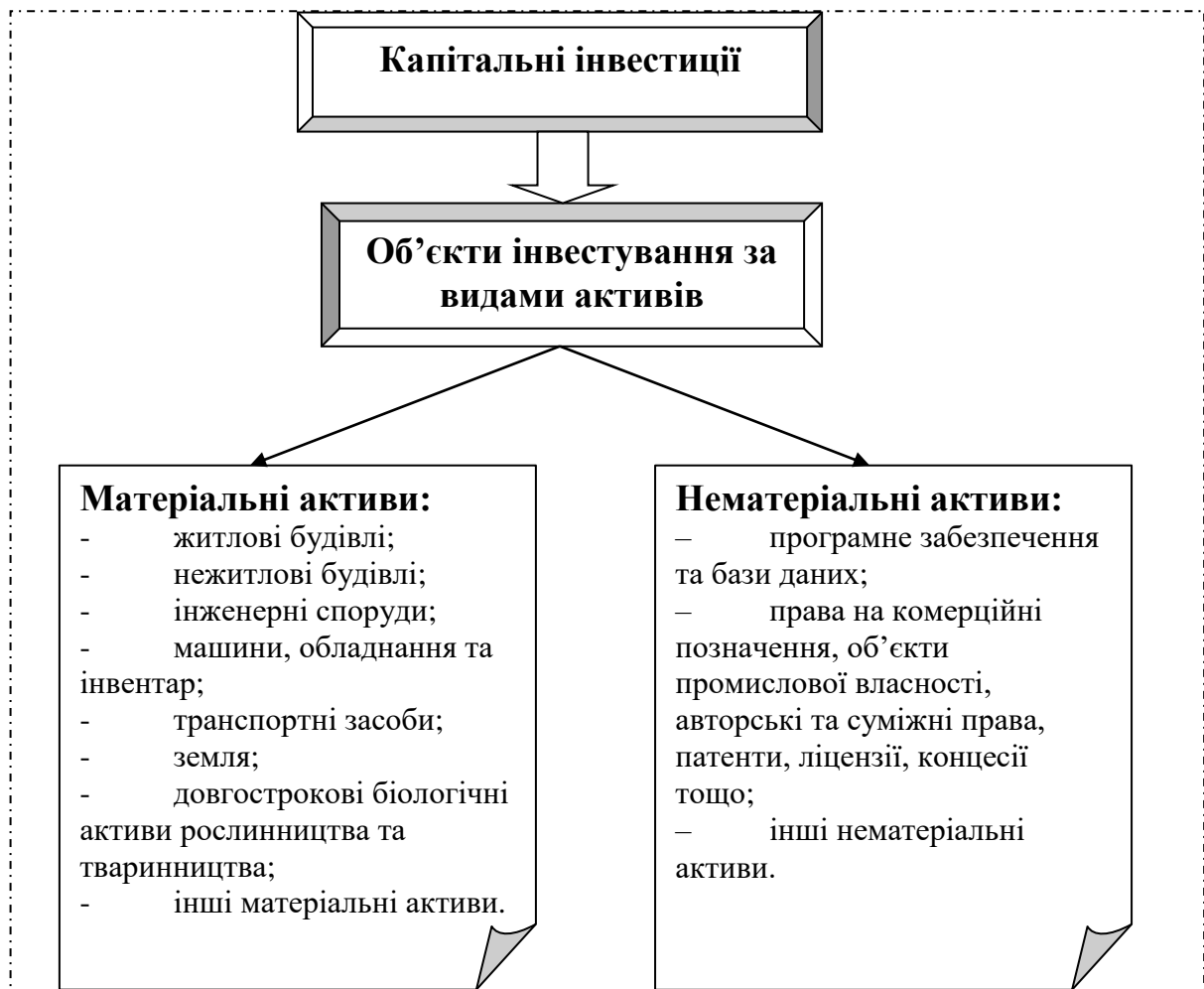

Рис. 1.2. Класифікація об'єктів інвестування за видами активів

Джерело: побудовано автором відповідно до Методики розрахунку індексу капітальних інвестицій [308, с. 2.]

В той же час зв'язок капітальних інвестицій з виробництвом в якості відновлюваного ресурсу значно уповільнює процес накопичення капіталу через амортизацію. Для досягнення збалансованого впливу капітальних інвестицій в частині формування капіталу необхідне їх достатнє фінансове забезпечення та спрямування за такими напрямами, як: модернізація виробництва, впровадження ресурсо- та енергозберігаючих, інноваційних технологій тощо.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) займають важливе місце серед форм міжнародного руху капіталу. Прямими іноземними інвестиціями є довгострокові вкладення нерезидентів в економіку країни-реципієнта зі збереженням контролю за своїми активами, у тому числі за допомогою здійснення менеджменту об'єкту [247]. Тобто основною ознакою такої форми інвестування є можливість здійснення контролю за об'єктом що інвестується. ПІІ поділяються в залежності від відсотка іноземних інвестицій в капіталі організації (рис. 1.3.).

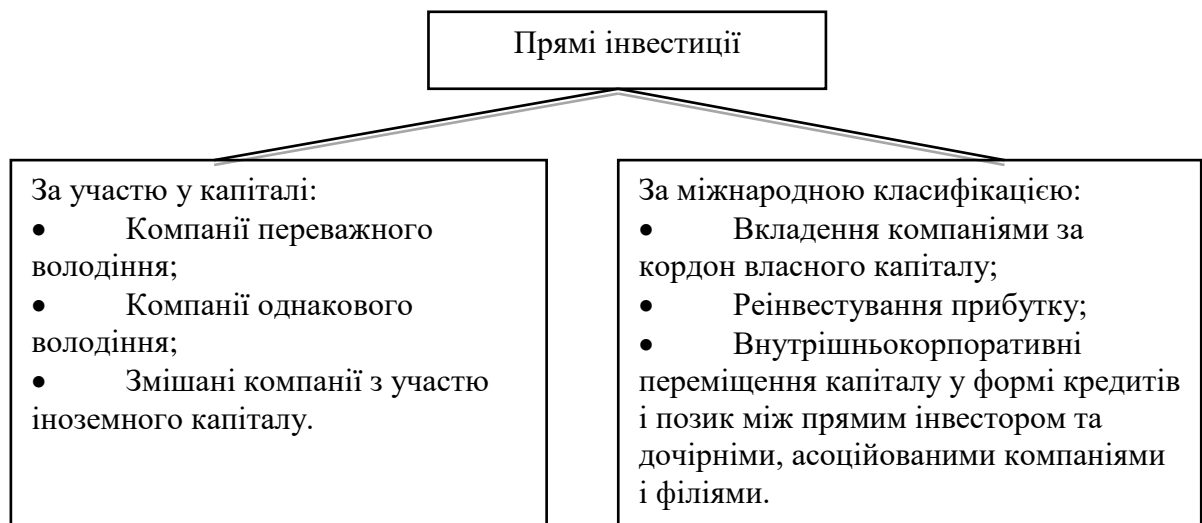

Рис. 1.3. Форми здійснення іноземного інвестування

Джерело: побудовано автором відповідно до Методики розрахунку індексу капітальних інвестицій [197, с.37].

Підсумовуючи окреслений структурний розподіл поняття «інвестиції», варто зазначити, що думки наукової спільноти протягом останніх років активізувались щодо необхідності уточнення поняття в частині окреслення джерел формування інвестицій через обґрунтування економічної категорії «інвестиційні ресурси». Структурування понять «інвестиції» та «інвестиційні ресурси» дає змогу конкретизувати процес інвестування в тому числі і в частині формування ресурсів, мети їх використання та цільової спрямованості. Також варто зауважити, що питання активізації інвестиційної діяльності, як на мікро так і на макрорівні ніколи не втратить своєї

актуальності, відповідно й інвестиційні ресурси будуть знаходитись в полі зору наукової спільноти та виробників-практиків, адже саме інвестиційні ресурси формують інвестиційні можливості.

Досліджено еволюцію наукових поглядів на трактування сутності поняття «інвестиції» на різних етапах трансформації соціально-економічних відносин у суспільстві; узагальнено методологічне підґрунтя визначення сутності інвестиційних ресурсів в межах класичних та неокласичних теорій, кейнсіанства, некейнсіанства, неоінституціоналізму та сучасних наукових шкіл. Проведено порівняльний аналіз моделей формування та використання інвестиційних ресурсів в межах найбільш поширених фундаментальних теорій макроекономічної динаміки та управління національним господарством.

1.2 Класифікаційні детермінанти інвестиційних ресурсів у контексті глобалізаційних змін

Ускладнення системи міждержавних відносин та значний вплив зовнішніх факторів на внутрішні процеси України потребують постійних зрушень для досягнення позитивного результату від впроваджуваних трансформацій. Крім того триваючі глобалізаційні трансформації зміщують існуючі напрями розвитку країни та потребують активізації процесів, котрі забезпечать сталість розвитку національної економіки. В даному контексті одним із ключових елементів виступають інвестиційні процеси, котрі містять в собі значну кількість взаємозалежних структурних дефініцій.

Проведений в першому параграфі структурний розподіл дефініцій «інвестиції» та «інвестиційні ресурси» чітко окреслив тісний зв'язок даних понять з розвитком економічної теорії та їх вагоме місце в системі економічних категорій. В той же час значна увагу науковців та практиків до

цих понять зумовила виникнення різновекторних підходів до їх визначення від спеціалізованих до узагальнених, тим самим ускладнивши розуміння сутності та відмінності досліджуваних та суміжних з ними понять, таких як: інвестиційна діяльність, інвестиційний процес, інвестиційне забезпечення, інвестиційний ринок тощо. Також варто зазначити на формування нового вектору досліджень поняття «інвестиційні ресурси» протягом останніх років, обумовлене поглибленням інтеграційних процесів, усвідомленням важливості підвищення рівня України в міжнародних рейтингах для розширення можливостей країни щодо залучення іноземних інвестиційних ресурсів та підтримки конкурентних позицій в боротьбі за інвестиційний ресурс в міжнародному економічному просторі. Деталізація категоріальних понять, похідних від поняття «інвестиція», є цілком обґрунтованим в умовах глобалізаційних викликів, адже без розуміння сутності здійснюваних процесів досягнення мети значно ускладнюється.

Приходимо до висновку про необхідність розгляду понять «інвестиції» через обґрунтування класифікаційних ознак та визначення і розмежування сутності категорій: інвестиційний ресурс, інвестиційний процес, інвестиційна діяльність, інвестиційне забезпечення, інвестиційний ринок.

Необхідно зазначити, що однією з найбільш актуальних тенденцій останніх років є виокремлення фінансових інвестицій в окрему групу, що обумовлено саме інтеграційними та глобалізаційними процесами. Якщо на етапі становлення економічної системи незалежної України значним недоліком розуміння сутності інвестицій було їх ототожнення з капітальними вкладеннями, то західний вплив наукових досліджень виявлено в розгляді інвестицій виключно як фінансового інструменту. Саме в цьому контексті доцільно навести класифікацію інвестицій за об'єктом вкладення, яка передбачає їх розподіл на реальні та фінансові.

До складу реальних інвестицій включено інвестиційні ресурси, спрямовані в матеріальні та нематеріальні активи, котрі формують підґрунтя для розвитку виробництва та отримання прибутку через появу нових товарів

або послуг. Визначені матеріальні та нематеріальні активи включають основні та оборотні засоби підприємства, об'єкти інтелектуальної власності тощо [280]. Висвітлюючи сучасні тенденції розвитку інвестиційних процесів, котрі безпосередньо пов'язані з розширенням класифікацій інвестицій та інвестиційних ресурсів, варто зазначити про зростання впливу інноваційної складової в інвестиційному процесі і, відповідно, збільшення уваги до інтелектуальної власності, що зумовило формування таких окремих груп інвестицій, як інноваційні та інтелектуальні [114].

До складу інноваційних інвестицій включають ресурси, спрямовані в нематеріальні активи, котрі містять елемент новизни або певне досягнення науково-технічного прогресу [418]. Активізація інвестиційних процесів щодо цієї групи спостерігалась в Україні у 2016 р., що підтверджується зростанням кількості укладених угод у порівнянні з 2015 р. на 32%. Так, за даними Української асоціації венчурного капіталу та прямих інвестицій (UVCA), кількість інвестицій в інноваційні компанії в Україні у 2016 році зросла до 87 угод вартістю 88 млн. дол. США [156].

Розглядаючи класифікаційну належність інтелектуальних інвестицій, варто зазначити про наявність різних підходів до їх тлумачення. Як правило, інтелектуальні інвестиції розглядають в окремій проекції на одному рівні з інноваційними, проте в деяких наукових працях зустрічається їх включення до складу інноваційних. Обґрунтоване та ємке значення інтелектуальним інвестиціям дане О.В. Ярмач, що підтверджує доцільність розгляду інтелектуальних інвестицій в якості незалежного від інноваційних інвестицій елемента. Отже інтелектуальними інвестиціями є ресурси, спрямовані у знання, котрі є змістом інтелектуального продукту (послуги), що трансформується у різні форми, комерціалізується та є інвестиційним інтелектуальним товаром (послугою), об'єктом ринку інвестиційних ресурсів [426]. Варто додати, що сучасною особливістю господарювання в аграрному секторі економіки є підвищення попиту на висококваліфікованих працівників, які формуються за умов накопичення знань, компетенцій та

досвіду. Процес накопичення та формування людського капіталу можна ототожнити з інвестуванням в людський капітал. Ключовим чинником віддачі від інноваційних та інтелектуальних інвестицій є процес комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності та трансформацію знань, компетенцій і досвіду в наукомістку та капіталомістку (при здійсненні інвестицій) продукцію. Прикладом такої комерціалізації в аграрній сфері може бути розробка та виробництво посадкового матеріалу, насіння, високопродуктивного ремонтного молодняку тварин, а також формування висококваліфікованих спеціалістів [240, с. 167].

Дослідження показали, що великотоварні агропромислові підприємства усвідомлюють важливість інвестування розвитку персоналу для ефективного ведення бізнесу. Підприємства розробляють власні навчальні програми, застосовують інноваційні управлінські технології аби забезпечити формування таких компетенцій, які мають бути притаманними персоналу. Втім переважна частина існуючих агроформувань взагалі не спрямовує ніяких організаційно-економічних заходів на розвиток знань, професійних навичок, оздоровлення та виховання кадрів. Такий стан речей відбивається на рівні конкурентоспроможності робочої сили в сільському господарстві та, загалом, шляхом деградації людського капіталу знижує національну безпеку країни. На нашу думку, з метою забезпечення підвищення кваліфікаційного рівня працівників сільськогосподарських підприємств, а також для збереження та розвитку людського капіталу сільських територій пропонуємо на законодавчому рівні встановити обов'язкове щорічне нормативне виділення коштів суб'єктами господарювання (можливо, від 1,5 до 3 відсотків витрат), що мають направлятися на розвиток їх персоналу. В разі добровільного невикористання коштів підприємством на визначені цілі, ця сума в кінці року має відшкодовуватися в бюджет для інвестування державних програм з людського розвитку [260, с. 282-283].

Продовжуючи розгляд класифікації інвестицій за об'єктом вкладення, зупинимось на фінансових інвестиціях, котрі набули широкого застосування

в міжнародній практиці. Фінансові інвестиції передбачають спрямування коштів на придбання певних фінансових інструментів, до складу яких включають: фондові цінні папери, депозити, цільові банківські вклади тощо [426]. Доцільно зауважити, що до фінансових інвестицій також застосовуються певні класифікації, до складу найбільш вживаних включають розподіл за метою інвестування (стратегічні та портфельні) та самостійністю (прямі, непрямі) [281].

Отже, характерною ознакою стратегічних фінансових інвестицій є повне контролювання об'єкту інвестування та управління ним, що передбачає наявність контролюючого фактору, наприклад, пакету акцій. Портфельні інвестиції спрямовані на отримання прибутку або нарощення вартості вкладеного активу, що передбачає володіння до чверті власного капіталу підприємства. Класифікація фінансових інвестицій за самостійністю обумовлена участю інвестора в процесі визначення об'єкта інвестування, де його безпосередня участь характеризує групу прямих інвестицій, а залучення до відбору сторонніх осіб (інвестиційних посередників) характеризує групу непрямих інвестицій [119].

Загальноновизнаною є класифікація інвестицій за рівнями економічної системи, а саме її розгляд з макро або мікроекономічної позиції, де за макрорівнем інвестиції формуються як складова сукупних витрат економічної системи, котра й обумовлює структуру, перспективу зростання та конкурентоспроможність економіки в міжнародному співтоваристві [280, с. 104]. Мікрорівень формує сприйняття інвестицій через процес інтеграції засобів виробництва з трудовими ресурсами, спрямованого на отримання прибутку в процесі виробництва [114, с. 100]. На думку М.П. Денисенка, наведений класифікаційний розподіл доцільно доповнити такими групами інвестицій, як галузеві та регіональні, що в контексті застосування проектного підходу є обґрунтованим [131].

Продовжуючи розгляд найбільш застосовуваних класифікацій, доцільно поглибити даний структурний елемент розподілом на валові,

реноваційні та чисті, які характеризують розподіл інвестицій за відновлюваними параметрами [374]. До валових інвестицій включають сумарні ресурси певного періоду, спрямовані на фінансування нового будівництва, придбання засобів виробництва або нарощення товарно-матеріальних запасів. Як правило, саме інвестування в реальний сектор економіки визначають поняттям «валові інвестиції». Наступним класифікаційним елементом досліджуваної групи є реноваційні інвестиції, котрі являють собою обсяг коштів, спрямованих на забезпечення простого відтворення виробництва, включно й нематеріальні активи. Фактично кількісний вимір реновацій визначається сумою амортизаційних відрахувань. На відміну від реновацій саме за рахунок чистих інвестицій забезпечується розширене відтворення. Отже чистими є інвестиції, отримані як різниця між валовими інвестиціями та амортизаційними відрахуваннями за визначений період в розрізі всіх видів активів [131].

Однією із загальноживаних класифікацій є розподіл інвестицій за формою власності інвестованих ресурсів: на державні, приватні та змішані. Державні інвестиційні ресурси формуються за рахунок коштів державних підприємств, державного бюджету та державних позабюджетних фондів. До приватних інвестиційних ресурсів включають кошти суб'єктів господарювання недержавних форм власності, а також кошти фізичних осіб. Змішані інвестиційні ресурси формуються за рахунок співфінансування приватного та державного капіталу [105]. Таку точку зору ми поділяємо з такими дослідниками як: Васильєва Т.А., Гриценко Л.Л., Леонов С.В. та інших [63, 125, 189].

Проте існує й інший підхід стосовно розподілу інвестицій за формою власності, у відповідності до якого вони класифікуються в залежності від правового статусу суб'єкта вкладання на недержавні, державні, іноземні та спільні. В той же час іноземні інвестиції є складовою класифікації за джерелами залучення капіталу, у відповідності до якої здійснюється розподіл інвестиційних ресурсів на вітчизняні та іноземні, котрі в деяких наукових

працях розглядаються як внутрішні та зовнішні відповідно, або поділяються на внутрішні, зовнішні та іноземні [152]. Продовжуючи огляд в контексті зазначених класифікацій, доцільно навести розподіл за підприємством-інвестором. За даною класифікаційною ознакою також розглядають внутрішні і зовнішні інвестиції; якщо перші характеризують ресурси, спрямовані на розвиток безпосередньо підприємства-інвестора, то до зовнішніх інвестицій, за даної класифікації, відносять інвестиції, вкладені в реальні активи інших підприємств, що вказує на тісний зв'язок між класифікаціями за формами власності та територіальною належністю [161].

Активізація трансформаційних процесів у напрямку сталого розвитку наклала відбиток і на інвестиційні процеси, зумовивши збільшення безприбуткових інвестицій та виокремлення їх в класифікації інвестицій за такою ознакою, як рівень доходності. Цільова спрямованість вкладення інвестиційних ресурсів у частині максимізації прибутку та визначення найбільш ефективного вкладання капіталу з множини альтернативних варіантів забезпечує важливість даної класифікації з позиції інвестора. Класифікація інвестицій за рівнем доходності містить наступні структурні елементи: високодохідні інвестиції, середньодохідні інвестиції, низькодохідні інвестиції та безприбуткові інвестиції. До складу високодохідних інвестицій включають інвестиції, рівень прибутку за якими значно перевищує середній показник прибутковості на інвестиційному ринку. Відповідно група середньодохідних інвестицій відповідає середнім значенням, а група низькодохідних інвестицій передбачає отримання інвестиційного доходу, рівень якого нижче середніх показників. Безприбуткові інвестиції не несуть економічного ефекту, проте мають інші позитивні результати соціальної, екологічної або інших сфер діяльності [427].

Продовжуючи розгляд отриманих ефектів від інвестиційної діяльності, доцільно зупинитись на такій класифікації інвестицій, як розподіл за рівнем ліквідності. Дана класифікація є певним чином дотичною до попередньої, проте в ній враховано не тільки фактор прибутковості, а й маневреність

капіталу та часова ознака. Ключовими елементами даної класифікації є високоліквідні інвестиції, середньоліквідні інвестиції, низьколіквідні інвестиції та неліквідні інвестиції. Так, високоліквідні інвестиції найбільш швидко можливо трансформувати у грошові кошти, або реінвестувати без втрат в строк, який складає не більше місяця, без суттєвих коливань своєї поточної ринкової вартості. Як правило, високоліквідними інвестиціями є фінансові інвестиції. Середньоліквідні інвестиції мають менший потенціал щодо реінвестування, адже строк, за яких вони можуть бути трансформовані в грошові кошти, без суттєвих коливань своєї поточної ринкової вартості, складає до шести місяців. Низьколіквідні інвестиції мають низький попит, тому їх реалізації без значних втрат можлива в період від шести місяців до одного року. До складу низьколіквідних включають незавершені інвестиційні проекти, проекти, реалізовані без інноваційних технологій, акції підприємств, котрі не котируються на фондових ринках тощо. Неліквідні інвестиції не можуть бути реалізовані у чистому вигляді, тому їх продають у складі цілісного майнового комплексу [199].

Продовжуючи огляд класифікацій, котрі мають ознаку часу, доцільно представити розподіл інвестицій за періодом здійснення на короткострокові, середньострокові та довгострокові. Даний розподіл є одним із найбільш суперечливих в інвестиційній теорії, в тому числі, в частині доцільності його існування. Адже думки багатьох вітчизняних науковців зводилися до того, що інвестиція та довгостроковість вкладення є нерозривними елементами, тоді про середньостроковість та короткостроковість мова не повинна йти. Проте інтеграція міжнародних підходів зумовила розширення поглядів щодо можливих напрямів інвестування, в тому числі, і в частині фінансових інструментів, котрі підтвердили доцільність виокремлення середньострокових та короткострокових інвестицій. Отже, довгостроковими є інвестиції, строк реалізації яких становить більше п'яти років, середньострокові інвестиції – період здійснення яких від одного до п'яти років, відповідно короткострокові інвестиції - строк реалізації яких становить

до одного року. Розглядаючи дану класифікаційну групу, доцільно зазначити, що найбільш надійними вважаються довгострокові інвестиції, навіть якщо вони здійснюються у формі фінансових інструментів [382].

Підсумовуючи наведені класифікації, варто зазначити, що вкладання інвестицій пов'язано з конкретною метою – отриманням певного ефекту, в більшості випадків, економічного (у вигляді прибутку), з маневреністю інвестованого капіталу, певними часовими обмеженнями тощо. Всі наведені чинники вказують на ризикованість інвестиційного процесу, що й зумовило появу класифікації інвестицій відповідно до очікуваного ступеня ризику. Вважаємо, що невизначеність і ризик відіграють дуже серйозну роль в підприємницькій діяльності, включаючи суперечливість між запланованим і дійсним. Підприємницький ризик має об'єктивну основу із-за невизначеності зовнішнього середовища по відношенню до підприємницької фірми. Зовнішнє середовище включає об'єктивні економічні, соціальні і політичні умови, в рамках яких фірма здійснює свою діяльність і до динаміки яких вона вимушена пристосовуватися. Тобто, невизначеність ситуації зумовлюється тим, що вона залежить від безлічі змінних, контрагентів і осіб, поведінку яких не завжди можна передбачити з прийнятною точністю [215, с. 70].

Даний розподіл здійснюється за чотирма групами, а саме: безризикові інвестиції, низькоризикові інвестиції, середньоризикові інвестиції, високоризикові інвестиції. До складу безризикових інвестицій включають інвестиції, спрямовані в ті об'єкти, де ризик втрати капіталу є найменшим та гарантовано отримання прогнозованого чистого поточного ефекту від реалізації інвестицій. Низькоризикованими є інвестиції, за якими ризик втрати капіталу є суттєво нижчим за середнє значення. До складу середньоризикованих інвестицій включають інвестиції, за якими рівень ризику відповідає середньоринковому. Відповідно група високоризикованих інвестицій характеризується високим рівнем ризику, значення якого суттєво перевищує середньоринкове. Інвестиції цієї групи мають найвищий ризик,

проте за ними прогнозується отримання найбільшого з альтернативних вкладень рівня прибутковості [120].

Враховуючи появу нових чинників, котрі впливають на функціонування національних економік, галузевих виробництв та підприємств, зростання ризикованості ведення бізнесу тощо, слід визнати, що без чіткого обґрунтування стратегії розвитку протистояти змінам, без втрат конкурентних позицій, не можливо. Дані чинники впливають на ведення інвестиційної діяльності, що зумовило появу різних видів інвестиційних стратегій з консервативним, помірним та агресивним сценаріями [155].

Основним критерієм відбору інвестиційної стратегії є рівень її ризику. Управління ризиками є важливим фактором ефективності організації, тому що без нього їй практично неможливо визначити свої цілі на майбутнє. Якщо компанія визначає цілі, не приймаючи ризики до уваги, є ймовірність того, що вона понесе збитки. А оскільки повністю уникнути ризиків неможливо, то ними можна й потрібно усвідомлено управляти, не забуваючи про те, що всі види ризиків пов'язані між собою та їх рівень не статичний, а постійно змінюється під впливом змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі. Тобто, завдання ризик-менеджменту полягає не лише у виявленні та запобіганні цих ризиків, але й у можливостях управляти та мінімізувати їх, що допоможе компаніям діяти більш впевнено при прийнятті майбутніх бізнес-рішень [215, с.63].

Отже, до складу консервативних інвестицій включають наступні фінансові інвестиції: банківський депозит, облігації, дорогоцінні метали, накопичувальне страхування, нерухомість і земельні ділянки. Консервативна стратегія передбачає прибутковість на рівні 20 відсотків та є низькоризикованою інвестицією. Прикладами консервативних стратегій є наступні варіативні співвідношення:

- акції (40%) – облігації (40%) – гроші (20%);
- акції (30%) – облігації (50%) – гроші (20%);

- акції (20%) – облігації (70%) – гроші (10%).

Як правило, консервативні стратегії застосовуються інвесторами, які мають значний обсяг власного фінансового ресурсу. Також даний вид інвестиційної стратегії рекомендовано до застосування в тих випадках, коли власник фінансових ресурсів не планує довгострокове ведення інвестиційної діяльності зі значним нарощенням інвестиційного ресурсу [420].

Впровадження помірної інвестиційної стратегії здійснюється через придбання акцій та облігацій надійних компаній, а також фінансування в інвестиційні фонди з високими доходами. Дана інвестиційна стратегія забезпечує прибутковість на рівні 20-50 відсотків, проте відноситься до групи середньоризикованих інвестицій. Реалізація помірної інвестиційної стратегії може здійснюватись наступними варіативними рішеннями:

- акції (50%) – облігації (35%) – гроші (15%);
- акції (55%) – облігації (30%) – гроші (15%) – нерухомість (5%);
- акції (60%) – облігації (35%) – гроші (5%).

Впровадження даної інвестиційної стратегії є оптимальним варіантом для згладжування короткострокової волатильності інвестиційного портфелю та для досягнення короткострокових та середньострокових фінансових цілей [155].

Цілком очевидно, що високоризикованими інвестиціями є впровадження агресивної інвестиційної стратегії, можливими складовими якої є: відкриття власної справи, купівля облігацій і акцій молодих компаній, участь у фінансових пірамідах, видача в приватному порядку грошових позик під відсотки тощо. Як правило, рівень прибутковості даної інвестиційної стратегії складає від 50 до 100 відсотків, проте може досягати й 200 відсотків. Можлива реалізація агресивної інвестиційної стратегії представлена наступними варіативними рішеннями:

- акції (60%) – облігації (20%) – гроші (10%) – нерухомість (10%);
- акції (80%) – облігації (15%) – гроші (5%);
- акції (75%) – облігації (15%) – гроші (5%).

Здійснення даної інвестиційної стратегії доцільно проваджувати за умови якісної диверсифікації інвестиційного портфелю та визначеної довгострокової стратегії [420]. Підсумовуючи наведене варто зазначити, що формування інвестиційного портфелю повинно бути спрямоване на збереження власного капіталу, тому необхідно здійснювати комбінування певних співвідношень в розрізі інвестиційних стратегій для забезпечення диверсифікації ризиків. Практиками обґрунтоване наступне сприятливе наповнення інвестиційного портфелю в розрізі стратегій: консервативна стратегія (50%) – помірна стратегія (20%) – агресивна стратегія (30%) [128].

Продовжуючи огляд класифікаційних ознак інвестицій в контексті вищевикладеного, доцільно зупинитись на їх обсязі та масштабі. За одним з підходів запропоновано розподіл інвестицій здійснювати за величиною інвестованих коштів, класифікуючи їх на малі, середні та великі. Даний розподіл є суб'єктивним, адже здійснюється інвестором, виходячи із співвідношення між сумою проінвестованих коштів та загальним обсягом необхідних ресурсів. За іншим підходом інвестиції розподіляються на незначні, значні та масштабні. Даний розподіл набув широкого застосування в рамках реалізації інвестиційних проектів [149].

Наразі не викликає сумнівів існування тісного зв'язку між впровадженням інвестицій та реалізацією інвестиційних проектів, чим і обумовлено наявність спільних рис за певними класифікаційними розподілами. Представимо класифікацію за ступенем сумісності здійснення інвестицій, яка відповідає класифікації інвестиційних проектів за рівнем альтернативності, відповідно до якої інвестиції поділяються на незалежні, взаємозалежні та взаємовиключні (альтернативні). До складу незалежних інвестицій включають вкладання капіталу в різні об'єкти, проєкції, інвестування яких є незалежними один від одного. До взаємозалежних інвестицій включають вкладання капіталу в певні об'єкти з визначеною послідовністю інвестування і залежністю від ефективності попередніх вкладень. Взаємовиключні (альтернативні) інвестиції характеризуються

аналоговим характером здійснення цілей, технологій й інших параметрів, котрі потребують альтернативного вибору, відповідно вкладання капіталу в один об'єкт виключає можливість вкладання капіталу в інший (альтернативний) об'єкт [382].

Відзначимо, що широкого застосування набув також розподіл інвестицій за характером використання капіталу, до складу якого включені наступні класифікаційні елементи: початкові інвестиції (нетто-інвестиції), інвестиції на розширення (екстенсивні інвестиції), реінвестиції, бруто-інвестиції, дезінвестиції. Отже, до складу початкових інвестицій включають первинні інвестиції, що спрямовані на реалізацію проекту, в тому числі, й на придбання підприємства, відкриття нового бізнесу. До наступної групи екстенсивних інвестицій включають інвестиції, спрямовані на розширення виробничих потужностей, масштабів виробництва тощо без впровадження досягнень науково-технічного прогресу. До складу реінвестицій включають інвестиції, сформовані за рахунок отриманого прибутку від здійснення первинних інвестицій та спрямовані на подальше інвестування. Ключовими елементами реінвестицій визначають такі різновекторні елементи, як: заміна зношеного устаткування, зміна продуктового асортименту, підвищення кваліфікації персоналу, охорона навколишнього середовища тощо. В групу бруто-інвестицій включають початкові інвестиції й реінвестиції, та характеризують їх як сукупність інвестицій, спрямованих на заснування підприємства або його придбання та подальше здійснення інвестування за рахунок коштів, що вивільняються. Останнім елементом даної класифікації є дезінвестиції, котрі характеризують процес вилучення інвестиційних ресурсів з інвестиційного процесу підприємства без подальшого їх залучення [199]. Підсумовуючи огляд даної класифікації інвестицій, варто наголосити на наявності певних відхилень за її елементами, адже в деяких підходах вона є більш розширеною, а в деяких скорочена до трьох елементів: первинні інвестиції, реінвестиції, дезінвестиції.

Можливість досягнення різних видів ефектів від здійснення інвестиційної діяльності зумовило появу класифікації саме за їх видами: економічним та соціальним. Дана класифікація є узагальненою, адже у розрізі кожного наведеного ефекту є підпорядковані елементи. Так, до групи інвестицій за економічним ефектом включають отримання позитивного результату від ведення інвестиційної діяльності у внутрішньому та зовнішньому середовищах. Група інвестицій за соціальним ефектом спрямована на підвищення якості життя учасників інвестиційного процесу, в тому числі, і за екологічним напрямом. Суміжною до наведеної класифікації можна визначити класифікацію за мотивацією суб'єктів інвестиційного процесу, котра включає такі групи, як: раціональні інвестиції, обмежено раціональні інвестиції та ірраціональні інвестиції. Групу раціональних інвестицій формують вкладення, що спрямовані виключно на досягнення економічного ефекту. Обмежено раціональні інвестиції передбачають спрямування коштів в ті напрями, де може бути отримано як соціальний, так і економічний ефекти. До ірраціональних інвестицій включають вкладання коштів для досягнення позитивного іміджу або репутації, накопичення досвіду роботи на певному ринку або в розрізі певних видів ресурсів. Доцільність застосування двох останніх класифікацій для уточнення сутності поняття «інвестиції» є сумнівною, проте вони деталізують можливі кінцеві результати здійснення інвестиційної діяльності [68].

Загостримо увагу ще на декількох класифікаціях, котрі не набули широкого застосування, проте можуть бути використані в процесі здійснення інвестиційної діяльності для досягнення позитивного очікуваного результату. Враховуючи значне зростання уваги до інформації протягом останніх років та значну ризикованість інвестиційного процесу, доцільно навести й розподіл інвестицій на інформаційно достатні та інформаційно не достатні, який може бути використано при обґрунтуванні інвестиційної стратегії розвитку підприємства. Інформаційно достатні інвестиції характеризуються прозорістю ведення інвестиційної діяльності та належним інформуванням

зацікавлених учасників внутрішнього та зовнішнього середовища щодо отриманих результатів та потенційних можливостей. Відповідно група інвестицій інформаційно не достатніх вказує на обмеженість доступу до інформації, пов'язаної із веденням інвестиційного процесу [201].

Продовжуючи розгляд впровадження інвестицій в контексті стратегічного розвитку підприємства, доцільно навести розподіл інвестицій, запропонований Н. Ясковою та М. Матвєєвою, відповідно до значущості цілей, на стратегічні та підтримувальні. Отже, до групи інвестицій зі стратегічними цілями включають спрямування капіталу в високоприбуткові інвестиційні проекти для досягнення значного нарощення капіталу. Автори даної класифікації наголошують на важливості запропонованого розподілу для українських підприємств, адже нестабільність та специфічні умови українського інвестиційного ринку спонукають власників інвестиційного ресурсу до ретельного відбору об'єкта інвестування для зменшення ймовірності виникнення втрат інвестиційного доходу або ж і самого інвестованого капіталу. Відповідно група інвестицій за підтримувальними цілями передбачає спрямування капіталу на збереження фінансової стійкості, підвищення інвестиційної привабливості, створення позитивного іміджу тощо [68].

Продовжуючи огляд новітніх тенденцій щодо ознак інвестицій, наведемо запропоновані О.В.Васильєвим та О.В.Марченко класифікації: «токсичні» та «нетоксичні»; умовно-публічні та умовно-закриті; «спекулятивні» – «не спекулятивні». Розподіл інвестицій на «токсичні» та «нетоксичні» характеризує вплив інвестицій на імідж організації, тобто до складу «токсичних» інвестицій включають ті, які можуть привести до втрат через погіршення репутації бізнесу. Крім того інвестиції даного виду характеризуються високим ризиком, проте й прогнозовано можуть забезпечити вищу прибутковість. До складу «нетоксичних» інвестицій включають вкладання капіталу в перевірені об'єкти інвестування з невеликим ризиком та значними стратегічними можливостями [105].

Класифікація інвестицій на умовно-публічні та умовно-закриті є спеціалізованою, адже стосується порядку придбання певних корпоративних прав. До складу умовно-відкритих інвестицій включають придбання корпоративних прав, враховуючи обмеження законодавчого та інфраструктурного характеру, додержання вимог проведення цінової та конкурсної боротьби, що включає придбання акцій на фондових біржах або через торгово-інформаційні системи. В той же час умовно-закриті інвестиції формуються на закритих аукціонах з обмеженим та чітко визначеним колом інвесторів [105].

Окреслення окремого виду інвестицій як «спекулятивних» використовується певний період часу в юридичній практиці, проте, на думку авторів Васильєва О.В. та Марченко О.В., наразі виникла необхідність їх дослідження і розподілу в економічній проекції. Характерними ознаками «спекулятивних» інвестицій є: короткостроковість; формування прибутковості за рахунок отриманої різниці між вартістю купівлі та продажу активів; спрямування інвестицій на придбання ефективно функціонуючого бізнесу; високий ризик здійснення інвестиційних операцій [105].

Наявність значної кількості класифікаційних ознак щодо розподілу інвестицій ще раз підтверджує складноструктурованість даної економічної категорії. Крім того зазначимо, що представлений огляд не є вичерпним, а постійні трансформації в суспільстві та вплив інтеграційних процесів спонукає науковців та практиків до пошуку нових наукових підходів, котрі забезпечать формування якісного теоретичного підґрунтя, враховуючи міжнародний досвід та вітчизняні досягнення. В контексті важливості формування конкурентоспроможного інвестиційно-активного бізнес-середовища в Україні доцільно детально розглянути такий структурний елемент, як інвестиційні ресурси.

Дана економічна категорія є більш конкретизованою, хоча також має значну кількість суперечливих поглядів щодо її ґрунтового наповнення. Так, Т.В. Майорова до складу інвестиційних ресурсів включає фінансові,

матеріальні та нематеріальні ресурси, що спрямовуються в об'єкти інвестування [201]. Автором деталізовано можливості формування інвестиційних ресурсів, проте не визначено мету інвестування. Р.С. Квасницька обґрунтовує інвестиційні ресурси як сукупність матеріальних та нематеріальних ресурсів, що вкладаються інвестором в об'єкти інвестування з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [162]. Дане визначення інвестиційних ресурсів є досить обґрунтованим, адже передбачає досягнення не тільки економічного, а й соціального ефекту, до складу якого включають і екологічний. Враховуючи важливість формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі для забезпечення зростання конкурентоспроможності України на міжнародному інвестиційному ринку продовжимо розгляд категорії інвестиційні ресурси та суміжних з нею категорій з проекцією на аграрний сектор.

Варто наголосити на існуванні дотичного до інвестиційних ресурсів поняття «інвестиційне забезпечення», яке деякими науковцями ототожнюється з інвестиційними ресурсами. Так, М. Ю. Кожем'якіна розглядає інвестиційне забезпечення аграрного сектору як сукупність інвестиційних ресурсів, сформованих макроекономічним становищем галузі, станом фінансової діяльності товаровиробників, експортними можливостями тощо [176, с. 69]. Аналогічний підхід до визначення інвестиційного забезпечення також представлено С.В. Параконним, як сукупності майнових та інтелектуальних цінностей, впровадження яких забезпечує досягнення економічного або соціального ефектів [277]. Наведені трактування інвестиційного забезпечення є спірними, адже по суті характеризують окрему складову інвестиційного забезпечення, а саме - інвестиційні ресурси.

Підтримуємо обґрунтування інвестиційного забезпечення М.Ю. Коденської, як сукупності взаємовідносин організаційного та економічного характеру, що виникають в процесі руху вартості, авансованої у капітал при здійсненні інвестування та забезпечують розвиток аграрного сектору й людського чинника, як ключового елементу розвитку

суспільства [174]. Також ґрунтовне наповнення сутності інвестиційного забезпечення як системи взаємопов'язаних елементів економічного та організаційного характеру, котрі забезпечують належне здійснення інвестиційного процесу, представлено Кісілем М.І [154].

Для обґрунтування власного бачення щодо наповнення поняття інвестиційні ресурси та усунення можливого ототожнення з суміжними економічними категоріями, зупинимось на класифікації ресурсів, котрі можуть бути використані в якості інвестиційних.

Наведені на рис. 1.4. класифікації є найбільш застосовуваними, тому зупинимось більш детально на кожній із них. Формування джерел для забезпечення інвестиційної діяльності аграрного сектору можливо за рахунок власних або позикових інвестиційних ресурсів. До власних інвестиційних ресурсів включають вартість засобів підприємства (прибуток, амортизаційні відрахування, статутний фонд), спрямованих на забезпечення процесу інвестування. До позикових інвестиційних ресурсів відносять ресурси підприємства, залучені на поворотній основі (позики, банківські кредити, боргові фінансові інструменти) [409].

За наступної класифікаційної ознаки інвестиційні ресурси поділяються за характером залучення коштів - на внутрішні та зовнішні. Внутрішні інвестиційні ресурси формуються безпосередньо на підприємстві, як за рахунок власних коштів, так і позикових. Як правило, основним джерелом наповнення внутрішніх інвестиційних ресурсів є частка чистого прибутку, спрямованого в інвестиційний процес. Відповідно, зовнішні інвестиційні ресурси також формуються з власних та позикових джерел, проте за межами підприємства [382].

Як видно з рис. 1.4., розподіл інвестиційних ресурсів у відповідності до натурально-речової форми включає чотири елементи. Досвід ведення інвестиційної діяльності вказує на те, що найпростішою формою для залучення інвестицій є грошова форма, адже вона є найбільш універсальною та може бути трансформована у потрібну форму активів для ведення інвестиційної

діяльності. Фінансова форма інвестиційних ресурсів представлена сукупністю певних фінансових інструментів (цінні папери, банківські сертифікати тощо).

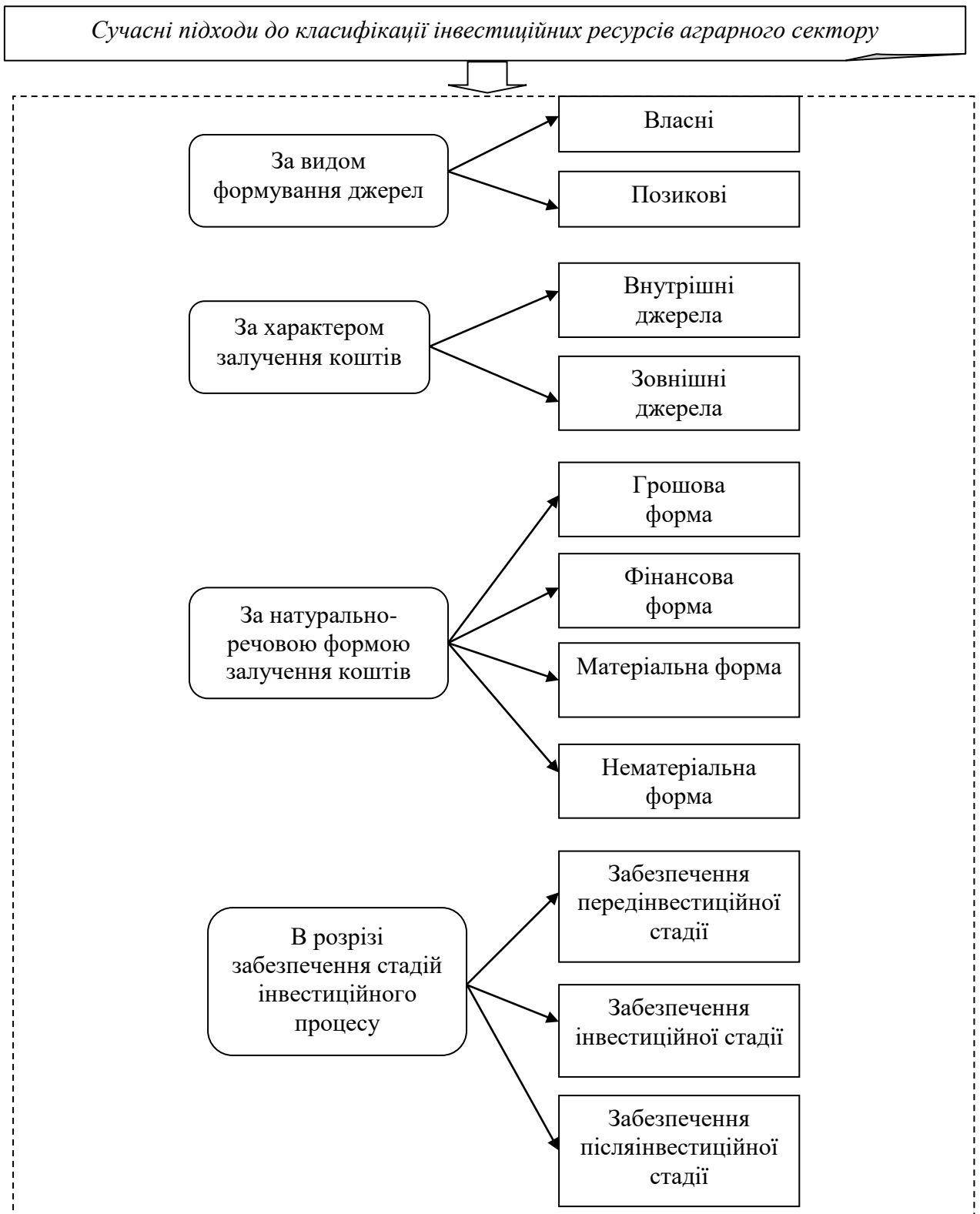

Рис. 1.4. Класифікаційні ознаки розподілу інвестиційних ресурсів

Джерело: згруповано автором відповідно до [91, 114, 152, 184, 200, 272, 380, 391, 409]

Матеріальна форма інвестиційних ресурсів формується за рахунок основних засобів підприємства. Нематеріальна форма інвестиційних ресурсів включає набір активів, котрі не мають матеріального змісту, проте задіяні в господарській діяльності підприємства [77].

Поступове інтегрування міжнародних підходів щодо функціонування економічних систем зумовило поширення застосування проектного підходу на різних рівнях економічної системи України, в різних сферах діяльності тощо. Саме в контексті провадження інвестиційної та інноваційної діяльності існує багаторічний позитивний досвід ефективного проектного управління. Як правило, життєвий цикл інвестиційних проектів в Україні поділяють на такі стадії (фази), як: передінвестиційна, інвестиційна, експлуатаційна, ліквідаційна або передінвестиційна, інвестиційна, післяінвестиційна. В залежності від фази інвестиційного проекту, інвестиційні ресурси, котрі спрямовані на його реалізацію, мають відповідну назву (рис. 1.4.) [409].

Доцільно зазначити, що інвестиційні ресурси також розподіляють і за фактором часу: на довгострокові та короткострокові. Довгострокові інвестиційні ресурси формуються, виходячи зі стратегічних цілей інвестиційного розвитку підприємства, строк їх реалізації складає більше року. Короткострокові інвестиційні ресурси спрямовані на реалізацію тимчасових інвестиційних потреб, та зазвичай, реалізуються у період до одного року. Поява нових підходів щодо обґрунтування класифікаційних ознак інвестицій та інвестиційних ресурсів тісно пов'язана з відповідними класифікаціями щодо інвестиційних проектів.

Саме в контексті проектного підходу варто навести визначення інвестиційного процесу, як сукупності дій та ресурсів, забезпечуючи реалізацію інвестиційного проекту з періоду прийняття рішення про його впровадження до отримання певного результату в тому числі й несприятливого [390 с. 96]. Ґрунтовне визначення інвестиційному процесу надане Л. Куц, як безперервному процесу впровадження інвестиційних рішень для досягнення визначеної мети економічної системи, що забезпечує

акумулювання інвестиційних ресурсів, котрі вкладаються в інвестиційні об'єкти [185]. Автори О.М. Свінцов, Н.Я. Скірка та Н.Ф. Добраєва включають до складових, котрі забезпечують інвестиційні процеси національної економіки, наявність інвестиційних ресурсів, сформовану інфраструктуру (банки, фінансові посередники), обґрунтований відбір інвестиційних проектів [380]. Представлені визначення інвестиційного забезпечення та інвестиційного процесу вказують на вагомість інвестиційних ресурсів в успішній реалізації інвестиційного процесу в аграрному секторі та у формуванні його належного інвестиційного забезпечення. Продовжуючи огляд, розглянемо сутність поняття «інвестиційна діяльність» та місце інвестиційних ресурсів у забезпеченні її ефективної реалізації в аграрному секторі.

На думку І.О. Бланка, інвестиційна діяльність є сукупністю процесів, котрі забезпечують формування інвестиційних ресурсів, необхідних для успішної реалізації визначеного інвестиційного портфеля через здійснення ефективного відбору об'єктів інвестування та успішної їх реалізації [91]. Розглядаючи інвестиційну діяльність з позиції проектного підходу, наведемо її визначення, запропоноване П. Кухтою, як сукупність операцій, пов'язаних з реалізацією проектів, спрямованих на забезпечення зростання ціни підприємства в довгостроковій перспективі [184]. Окреслюючи інвестиційну діяльність з проекцією на аграрний сектор, слід зазначити про важливість формування інвестиційного портфеля в рамках реалізації інвестиційних проектів відповідно до обраної стратегії розвитку. Альтернативність вкладання капіталу в розрізі об'єктів інвестування, як складової успішної реалізації інвестиційної діяльності аграрного сектору, поглиблює вагомість інвестиційних ресурсів як економічної категорії.

Узагальнення поглядів дослідників щодо обґрунтування різниці між поняттями «інвестиції» та «інвестиційні ресурси», а також систематизація нормативно-правового забезпечення процесу формування інвестиційних ресурсів з початку становлення незалежного українського законодавства

дозволили виявити специфічні особливості у їх змістовному наповненні для різних рівнів управління (макро, мезо і мікро), суб'єктів та об'єктів економічних відносин.

Так, зокрема, специфіка процесу формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі порівняно з іншими секторами національної економіки виявляється у наступному:

1) часовий розрив: внаслідок сезонності, розриву виробничого циклу момент залучення тимчасово вільних коштів від їх власників та момент їх трансформації у продуктивний капітал (як кінцевий об'єкт їх інвестування та фактор виробництва в аграрному секторі) є віддаленими у часі, що суттєво підвищує ризики недооцінення реальної потреби в інвестиційних ресурсах аграрному секторі (їх обсягів з урахуванням усіх стадій інвестиційного процесу в аграрному секторі) та втрати вартості тих інвестиційних ресурсів, які тимчасово не використовуються;

2) форми інвестиційних ресурсів аграрного сектора національної економіки: грошова (готівка), фінансова (кредити, векселя, облигації, тощо), матеріальна (техніка, обладнання, добрива, засоби захисту рослин тощо) та нематеріальна (людський капітал, права, ліцензії, програмне забезпечення, тощо), але земля як основний інвестиційних ресурсів аграрного сектора на сьогодні не може виступати самостійним об'єктом купівлі, продажу, обміну та перерозподілу в процесі формування інвестиційних ресурсів аграрного сектора національної економіки внаслідок незавершеності земельної реформи;

3) несформованість відповідного ринкового середовища, на якому відбуваються операції купівлі, продажу, обміну та перерозподілу інвестиційних ресурсів аграрного сектора національної економіки (відсутність специфічних посередників, переважання неорганізованого (позабіржового) ринку, високий рівень тіньової економіки тощо), що обумовлює доволі динамічні та часто непрогнозовані зміни у попиті, пропозиції, конкуренції та рівні цін на даний тип інвестиційних ресурсів,

актуалізує питання захисту прав та інтересів учасників цих інвестиційних відносин, антимонопольного регулювання їх діяльності, зменшення спекулятивних мотивів цінової волатильності на даний тип інвестиційних ресурсів тощо;

4) склад суб'єктів формування інвестиційних ресурсів аграрного сектора національної економіки: крім традиційних (вітчизняні та зарубіжні інституційні інвестори, суб'єкти господарювання в аграрному секторі), важливим суб'єктом в даному випадку стає сільське населення, що мешкає в даній місцевості і одночасно є виробником аграрної продукції та/або є найманим працівником в інших суб'єктів господарювання, а також органи місцевої та державної влади (надання землі у користування, прями бюджетні асигнування, державна компенсація відсотків за кредитами тощо), особливого значення набули у результаті проведення адміністративно-територіальної реформи та децентралізації влади, що актуалізує питання формування оптимальної структури інвестиційних ресурсів аграрного сектора національної економіки з погляду на забезпечення не лише потенційної економічної вигоди, а й стабільності аграрному сектору в цілому, подолання міжрегіональних та міжгалузевих диспропорцій в його розвитку, а також дотримання Мети сталого розвитку (збереження землі та природних ресурсів для майбутніх поколінь, зайнятість та рівень розвитку сільського населення, збереження біорізноманіття і т.д).

Виходячи з вищевикладеного, під поняттям «формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки» як сукупності економічних відносин між інвесторами, суб'єктами господарювання в аграрний сектор, органами місцевої / державної влади та сільським населенням з приводу залучення коштів з різних джерел у необхідному обсязі та в найбільш ефективних формах, їх територіального, міжгалузевого та часового перерозподілу, а також трансформації у продуктивний інвестиційний капітал з метою забезпечення економічної вигоди та сталого розвитку аграрного сектора національної економіки. Такий підхід, на відміну

від існуючих, враховує специфічні особливості процесу формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі порівняно з іншими секторами національної економіки (у часі, за суб'єктами та об'єктами) та орієнтацію на забезпечення стабільності та сталого розвитку аграрного сектору в цілому.

Беззаперечним є те, що інвестиційні ресурси аграрного сектору це - складова інвестиційного процесу національної економіки. Тому інвестиційні ресурси у сукупності з виваженою інвестиційною політикою забезпечують розвиток національної економіки, інвестиційні ресурси аграрного сектору є одним із ключових елементів формування конкурентоспроможної позиції України на міжнародному інвестиційному ринку в умовах глобалізаційних змін.

1.3. Методика і методологія дослідження та концепція формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки

Методологічна основа для всякого дослідження є визначальною складовою успішного його виконання, отримання обґрунтованих та достовірних результатів. Це в повній мірі стосується дослідження проблеми формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки України. Триваючі трансформаційні процеси супроводжуються розв'язанням проблем пошуку методичних підходів, які мають бути покладені в основу визначення потреби основного капіталу, його матеріальної та нематеріальної складової. Саме інвестиційні ресурси формують капітал суб'єктів господарювання і аграрної галузі країни. Ці питання набувають особливої гостроти та нагального вирішення за сучасних умов у практиці господарювання: для визначення вартості підприємства при зміні власників; в триваючих процесах злиття та поглинання організацій; для формування та оцінки інвестиційної привабливості підприємств, галузей, регіонів, країни в цілому; при формуванні стратегій їх

подальшого розвитку тощо. Відповідно в аграрній економіці країни здійснюється пошук та апробація різних методичних підходів, системоутворюючих чинників, інструментарію для дослідження формування капіталу аграрних підприємств та інвестиційних ресурсів в аграрному секторі визначеного регіону [258, с. 169].

Наукове дослідження, яке є суб'єктивним по суті, має підпорядковуватися об'єктивним законам, що розкривають процес пізнання. А кожне методологічно вірно організоване дослідження не може не опиратися на теоретичні підвалини у вигляді законів функціонування і розвитку об'єкту дослідження, що виконують функцію засобу пізнання та забезпечують ефективне просування у нові галузі знань, пізнання, досліджень. Зазначимо, що теорія і методологія не можуть розвиватися відокремлено. Звичайно, що виявлення та дослідження законів, рівнозначно також як і дослідження визначених понять, зокрема, формування світового та регіонального та галузевих ринків інвестиційних ресурсів, прогнозування змін в стані забезпечення інвестиційними ресурсами економіки країни чи окремої галузі в умовах волатильності зовнішніх ринків, є стрижневими моментами пізнання, та може успішно здійснюватися тільки за умови їх зв'язку з законами логіки. Сучасна методологічна база аграрної економічної науки має також враховувати ті важливі зміни у зовнішньому середовищі, що відбуваються значно швидше, а ніж опрацьовуються та вдосконалюються уже існуючі методичні підходи, та зумовлюють необхідність обґрунтування та вибору нових підходів до проведення наукового пізнання [257, с. 235].

За загальноприйнятим тлумаченням для термінів «інвестиції» та «інвестиційні ресурси» вихідним є поняття «капітал», оскільки його формування, накопичення та нарощування забезпечує отримання прибутку суб'єктами господарювання і є визначальним чинником економічного зростання галузей, регіонів, країни в цілому.

Теоретично процес формування інвестиційних ресурсів аграрного сектору свідчить про його здатність в повній мірі забезпечувати потреби

сільськогосподарської галузі у різних видах ресурсів для забезпечення необхідного обсягу виробництва продукції і продовольства та розв'язання продовольчої безпеки країни. За останні десятиріччя аграрний сектор перетворився в потужний локомотив економіки країни, що забезпечує їй надходження майже половини валютних коштів. Це відбувається через зростання експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції на світових ринках та спричиняє поживлення спрямування різних видів інвестиційних ресурсів в аграрну галузь.

Практично процес формування інвестиційних ресурсів у аграрному секторі здійснюється в умовах триваючих аграрних трансформацій в країні, ознакою яких є розвиток інтеграційних процесів та великотоварних підприємств, що обробляють по декілька сотень тисяч гектарів сільськогосподарських угідь, демонструють достатність їх матеріально-технічного забезпечення та високу ефективність використання усіх складових капіталу підприємств. Кількість інших підприємств-виробників сільськогосподарської продукції має тенденцію до зниження, хоча і залишається важливим гравцем для вітчизняного ринку. Водночас відбувається загострення соціально-економічного розвитку сільських територій: високе безробіття, обезлюднення сільських населених пунктів, занепад соціальної інфраструктури, погіршення екологічного стану.

Перебіг цих процесів супроводжується нестабільною політичною ситуацією у країні, що безпосереднім чином впливає на інвестиційний клімат в країні та залучення іноземних інвестицій.

Вказані обставини виступають вихідними положеннями для формулювання мети, об'єкту, предмету і завдань дослідження та орієнтують на обґрунтування рішень щодо розв'язання проблеми формування інвестиційних ресурсів аграрного сектору економіки України у найближчій перспективі.

Вибір організаційних та методологічних підходів щодо виявлення коливань та відмінностей інвестиційних процесів зумовлює проведення комплексного дослідження на прикладі національної економіки України в

цілому, її окремих видів економічної діяльності, аграрного сектору країни та аграрного сектору регіонів у докризовий (2002-2008 рр.) та після кризовий (2009-2015 рр.) періоди.

Основними показниками для аналізу процесу формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки були обрані наступні:

- обсяги, структура та джерела фінансування капітальних інвестицій;
- обсяги залучення іноземних інвестицій в економіку, регіони, аграрний сектор національної економіки;
- показники інвестиційного клімату економіки країни та аграрного сектору;
- рівень вітчизняного (регіонального) виробництва сільськогосподарської продукції;
- показники економічного розвитку України в цілому, створення валової доданої вартості в аграрному секторі в регіональному вимірі.

З метою оцінювання процесів формування інвестиційних ресурсів у економіці країни нами використовувалася вітчизняна грошова одиниця грн., а для порівняльного аналізу цих процесів, зокрема, у визначених періодах – переведення показників у долари США.

Слід зазначити, що аргументація теоретичних положень, методологічних основ, практичних узагальнень та одержаних результатів, що характеризують тенденції та закономірності формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки України, здійснювалася нами на засадах системного підходу. Сприйняття того, що «будь-яка система – це внутрішньо організована сукупність взаємозв'язаних елементів, що утворюють єдине ціле і спільно діють для досягнення поставленої мети» [145, с. 36], стало вихідною методологічною базою нашого дослідження, в основу якого покладено системний аналіз та комплексний підхід.

Виходячи із того, що збільшення числа елементів, які включаються в систему та стають відповідно відокремленими об'єктами дослідження, і таким чином зумовлюють зростання складності як самої системи, так і проведення

дослідження, нами були виділені найбільш важливі чинники, що впливають на процес формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки країни, та які покладені в основу системного аналізу нашого дослідження. Спрощена схема системного аналізу формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки показана на рис. 1.5.

Зазначимо, що своє дисертаційне дослідження ми проводили упродовж тривалого часу, майже упродовж восьми років, досліджуючи окремі чинники, що впливають на процес формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки України. На заключному етапі дослідження ми виокремили найголовніші із них, які впливають на процес формування інвестиційних ресурсів аграрного сектору України.

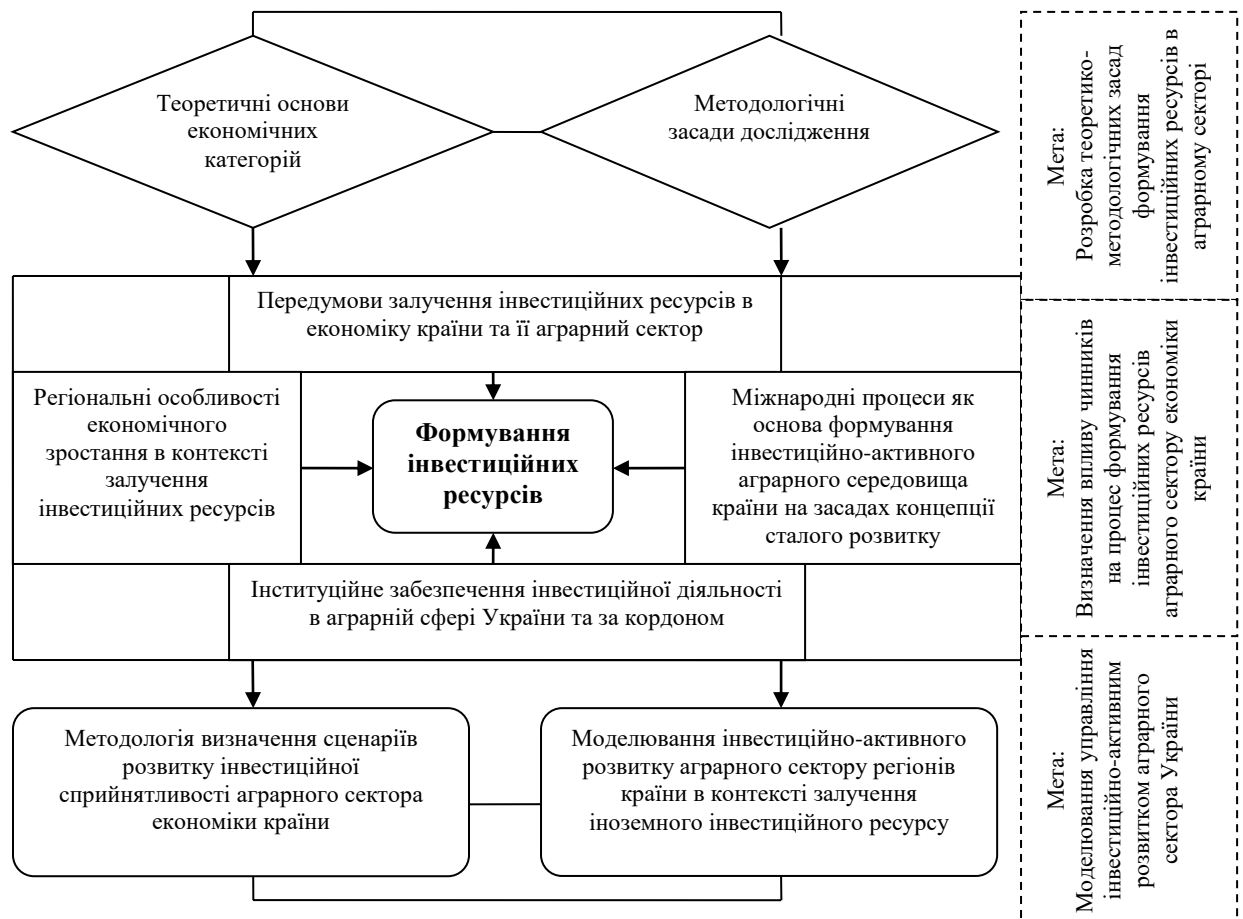

Рис. 1.5. Спрощена схема системного аналізу формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки країни

Джерело: розробка автора

Як показує рис. 1.5, це:

- передумови залучення інвестиційних ресурсів в економіку країни та її аграрний сектор;
- регіональні особливості економічного зростання в контексті залучення інвестиційних ресурсів;
- інституційне забезпечення інвестиційної діяльності в аграрній сфері України та за кордоном;
- міжнародні процеси як основа формування інвестиційно-активного аграрного середовища країни на засадах концепції сталого розвитку.

Таким чином, вихідною методологічною базою нашого дослідження є системний аналіз та комплексний, діалектичний підхід, що зумовлює необхідність вивчення окремих елементів і системи в цілому, в постійному русі, змінах, у процесі постійного оновлення. Це є важливим не тільки для пізнання суті економічних категорій, але і для формулювання висновків щодо практичного їх застосування, прийняття управлінських рішень на різних рівнях ієрархічної системи управління. Зокрема, це є важливим для умов стрімких інтеграційних процесів в аграрному секторі, потужного інвестиційного забезпечення розвитку великотоварних аграрних підприємств, триваючих процесів злиття та поглинання агрохолдингів.

Водночас вважаємо доцільним наголосити на важливості дотримання певних принципів, якими слід керуватися при залученні інвестиційних ресурсів, формуванні інвестиційно-активного розвитку аграрного сектора, особливо, в контексті залучення іноземного інвестиційного ресурсу. Орієнтуючись на перспективні напрями розвитку сільського господарства країн Європи [381], спробуємо конкретизувати та охарактеризувати основні принципи формування інвестиційних ресурсів у аграрному секторі економіки України.

Збереження самобутності, забезпечення сталості та привабливості сільських територій. Зазначимо, що сільське господарство безпосереднім

чином торкається життя кожного із нас, забезпечуючи продуктами харчування, простором для життя, праці та відпочинку. Інвестування розвитку аграрного сектору має закладати основи для процвітання та створення гідного життя сільських жителів.

Збереження і використання природних ресурсів. Беззаперечно важливою є проблема охорони та використання природних ресурсів. Тому при спрямуванні інвестицій в аграрний сектор ми маємо зберігати існуючі природні ресурси, керуючись принципами сталого розвитку, задля майбутніх поколінь.

Виробництво життєво важливої продукції. Аграрний сектор виробляє безпечну та корисну продукцію для продовольства, а також є потужним постачальником біомаси для енергетики та сировини – для суміжних галузей національного господарства. Інноваційно-активний розвиток аграрного сектору України має і в подальшому реалізовувати найголовніше завдання – забезпечення населення продовольством.

Забезпечення суспільного визнання та стабільних умов для сільгосптоваровиробників. Виробництво сільськогосподарської продукції і продовольства належної якості і в необхідній кількості відповідно все зростаючим потребам суспільства аграрні підприємства зможуть здійснювати за умов суспільного визнання важливості їх діяльності, державної підтримки та впевненості у стабільності умов як основи для їх розвитку. Тому дієвість інвестиційних процесів має супроводжуватися забезпеченням суспільного визнання сільського господарства, державної підтримки вітчизняних товаровиробників та гідної винагороди сільськогосподарської праці.

Стимулювання продуктивності та конкурентоспроможності аграрного сектору. За останні роки аграрний сектор серед галузей національної економіки демонструє зростання, забезпечує майже половину валютних надходжень в країну, здобув лідерство на світових ринках

продукції та продовольства. Інвестування аграрного сектору має бути спрямованим на збереження конкурентних переваг та підвищення продуктивності завдяки фінансуванню впровадження інновацій.

Перейняття глобальної відповідальності: (соціально-екологічно-економічної). Інвестиційно-активний розвиток аграрного сектору відіграє вирішальну роль у забезпеченні сталого сільського господарства, формування продовольчої безпеки країни та світу, збереження різноманіття сільських територій та зниження рівня бідності.

Зазначимо, що за даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО), до 2050 р., коли на планеті буде жити 9 млрд. людей, для гарантування їм права на харчування, виробництво продовольства має зрости приблизно на 60% [381, с. 17]. Аграрний сектор економіки України має шанс реалізувати потенціал важливого гравця серед годувальників світу, тому дослідження процесів формування інвестиційних ресурсів для забезпечення продовольчої безпеки та сталого сільського розвитку є важливим та актуальним.

Саме тому сільське господарство України, з кожним роком позиціонує себе все важливішим гравцем у забезпеченні світової продовольчої безпеки, потребує розуміння місця в глобальному середовищі та напрямку руху при реалізації інвестиційної діяльності. Важливо розуміти взаємозв'язок між учасниками інвестиційних процесів та об'єктами інвестування, що формуються у результаті інвестиційної діяльності. В залежності від сторін процесу (держава, приватний інвестор або компанія, персонал підприємства, сільське населення) та/або їх комбінації, інвестиційні ресурси можуть бути спрямовані у створення різних об'єктів інвестування (нове інституційне середовище, матеріальні та нематеріальні активи, людський капітал, поліпшення якості земель сільськогосподарського призначення) див. рис.1.6.

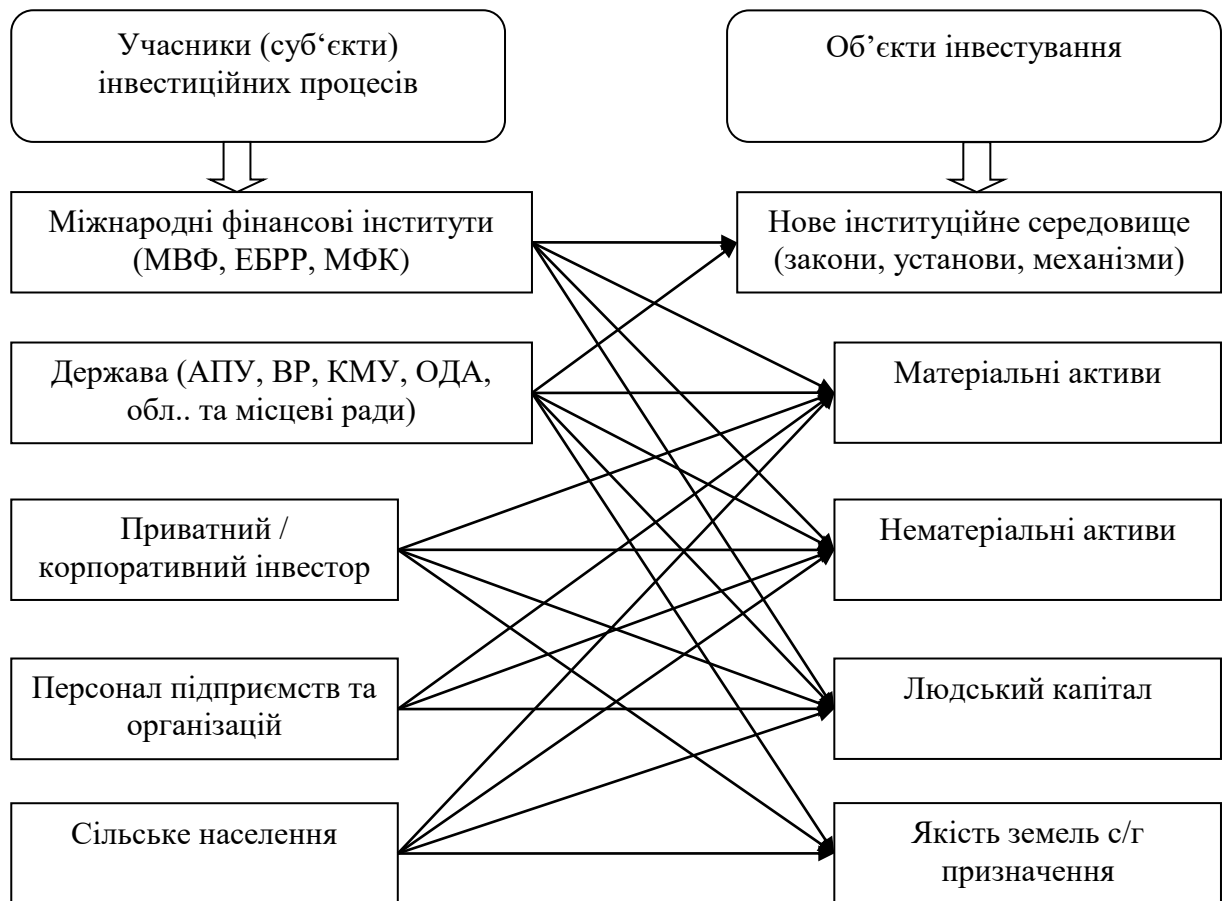

Рис.1.6. Зв'язок суб'єктів та об'єктів інвестування в аграрному секторі економіки

Джерело: розроблено автором

Наслідком поєднання комплексу зусиль різних учасників інвестиційних процесів, що можуть бути спрямовані у різні об'єкти інвестування, може бути різний очікуваний термін окупності інвестицій або створений соціальний ефект, який реалізується на різних рівнях (рис. 1.7.). Отримання результату від інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки можна розглядати крізь багаторівневу призму: світову (досягнення цілей сталого розвитку) національну або державну, галузеву, регіональну, локальну та персональну.

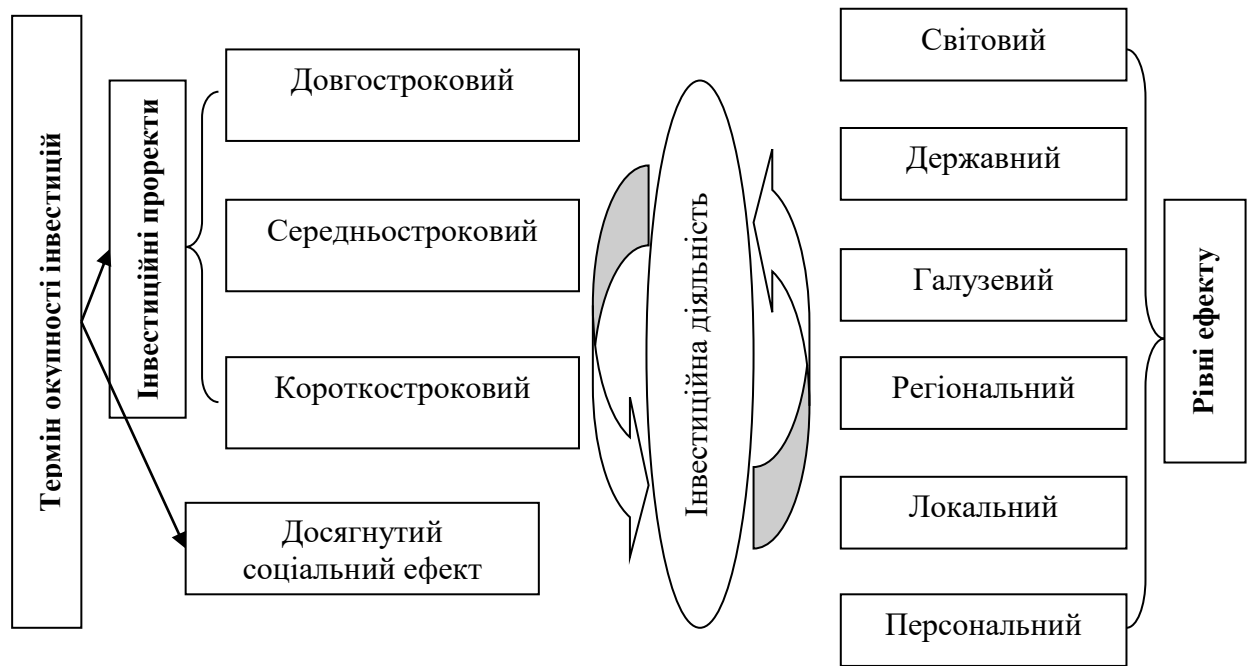

Рис. 1.7. Терміни окупності інвестицій та рівні ефекту від реалізації інвестиційної діяльності

Джерело: розроблено автором

Отримання результату від інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки можна розглядати крізь багаторівневу призму: світову (досягнення цілей сталого розвитку) національну або державну, галузеву, регіональну, локальну та персональну.

Розуміння базових цільових орієнтирів процесу формування інвестиційних ресурсів в аграрний сектор національної економіки поданої на рис.1.8. (гармонізація руху вартості, забезпечення потенційної економічної вигоди для суб'єктів інвестиційних відносин, згладжування міжрегіональних та міжгалузевих диспропорцій, дотримання Цілей сталого розвитку аграрного сектору) обумовлює необхідність розроблення цілісної концепції формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки.

Рис. 1.8. Концептуальні засади формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки

* Примітка – АС – аграрний сектор; НЕ – національна економіка; ІР – інвестиційні ресурси.

Джерело: авторська розробка

Висновки до розділу 1

1. Досліджено еволюцію наукових поглядів на трактування сутності поняття «інвестиції» на різних етапах трансформації соціально-економічних відносин у суспільстві. Встановлено закономірності існування тенденцій та течій щодо формування наукових поглядів до поняття «інвестиції», аргументовано наявність розгалуженої системи різноаспектних класифікацій даного поняття та обґрунтовано важливість деталізації його ключових елементів. Визначено особливості сутнісних характеристик дефініції «інвестиції» обумовлених впливом інтеграційних та глобалізаційних процесів світової економіки, широким ареалом його впровадження в різних сферах діяльності, інтегрованості між різними виробничими напрямками та на різних рівнях управління.

2. Узагальнено методологічне підґрунтя визначення сутності інвестиційних ресурсів в межах класичних та неокласичних теорій, кейнсіанства, некейнсіанства, неоінституціоналізму та сучасних наукових шкіл. Аргументовано трансформацію змістовного наповнення категорії «інвестиції» в системі економічних категорій в багатоаспектну категорію, яка включає соціальну, екологічну та економічну складові та відповідає концепції сталого розвитку. Доведено поглиблення вітчизняної економічної теорії ґрунтовними методологічними основами інвестиційної діяльності в напрямку розвитку національної економічної системи в умовах корегування структури функціональних елементів мікро і макрорівня, розширення кола чинників, що мають вплив на економічні процеси, ускладнення структури державного управління національною економікою.

3. Досліджено погляди науковців щодо обґрунтування різниці між поняттями «інвестиції» та «інвестиційні ресурси», а також систематизовано нормативно-правове забезпечення процесу формування інвестиційних ресурсів з початку становлення незалежного українського законодавства. Це дозволило

виявити специфічні особливості у їх змістовному наповненні для різних рівнів управління (макро, мезо і мікро), суб'єктів та об'єктів економічних відносин.

4. Систематизовано науковий доробок вітчизняних та зарубіжних вчених щодо класифікації інвестиційних ресурсів залежно від джерел їх формування, характеру та форми залучення коштів, стадій інвестиційного процесу, цільової спрямованості, об'єктів інвестування, суб'єктів інвестиційних відносин тощо.

5. Встановлено, що в умовах ускладнення системи міждержавних відносин, поглиблення впливу зовнішніх факторів на внутрішнє економічне середовище України потребують активізації інвестиційних процесів в аграрному секторі, котрі забезпечать сталість розвитку національної економіки. Обґрунтовано формування нового вектору досліджень поняття «інвестиційні ресурси» обумовлене поглибленням інтеграційних процесів, усвідомленням важливості підвищення рівня України в міжнародних рейтингах для розширення можливостей країни щодо залучення іноземних інвестиційних ресурсів в аграрний сектор та підтримки конкурентних позицій в боротьбі за інвестиційний ресурс в міжнародному економічному просторі в умовах глобалізаційних викликів.

6. Підтверджено складність та багатогранність процесу визначення та формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки, що зумовлюється певними особливостями: сезонність виробничого циклу, законодавча непорядкованість відносин власності на землю як основний інвестиційний ресурс в аграрному секторі, неврегульованість частини ринкових операцій купівлі, продажу, обміну та перерозподілу інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки.

7. Враховуючи взаємозв'язок між учасниками інвестиційних процесів та об'єктами інвестування, що формуються у результаті інвестиційної діяльності, під поняттям «формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки» пропонується розуміти сукупність економічних відносин між інвесторами, суб'єктами господарювання в аграрному секторі,

органами місцевої / державної влади та сільським населенням з приводу залучення коштів з різних джерел у необхідному обсязі та в найбільш ефективних формах, їх територіального, міжгалузевого та часового перерозподілу, а також трансформації у продуктивний інвестиційний капітал з метою забезпечення економічної вигоди та сталого розвитку аграрного сектора національної економіки.

8. Обґрунтовано формування нематеріальної складової капіталу як важливого чинника ефективності господарювання через введення нематеріальних активів до балансу підприємств, що зумовить підвищення їх вартості, інвестиційної привабливості та кредитоспроможності, за рахунок збільшення активної частини балансу. Доведено, що перешкодою в активізації зазначених процесів є недосконалість нормативно-методичного забезпечення щодо оцінки наявних об'єктів інтелектуальної власності в підприємствах аграрного сектору.

9. Запропоновано концептуальні основи формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки на засадах системного підходу з конкретизацією змісту процесної, цільової, організаційної, нормативної, інфраструктурної, кадрової, методологічної та інформаційно-аналітичної підсистем; визначено трьохрівневе групування суб'єктів формування інвестиційних ресурсів, виокремлено принципи та стандарти відповідно вимогам концепції відповідального інвестування, визначено напрямки структурної узгодженості та збалансування інтересів всіх учасників процесу формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки.

Основні напрацювання автора опубліковані в наступних наукових працях: [215, 217, 248, 247, 257, 258, 260].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РУХУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка стану та передумов залучення інвестиційних ресурсів в національну економіку

Структурні трансформації світового економічного простору останнього десятиріччя характеризуються розвитком глобалізаційних та інтеграційних процесів. Національні економіки країн вже не можуть ефективно функціонувати окремо, а потребують формування міжнародних партнерських відносин шляхом інтеграції до міжнародних структур. Цілком очевидно, що Україну не оминули зазначені процеси, проте постає питання - в якості якого учасника країну розглядають міжнародні партнери: повноцінного партнера або сировинного додатку. В контексті існуючих трансформацій одним із ключових чинників для набуття статусу повноцінного партнера є зростання інвестиційної привабливості країни, що забезпечить їй можливість стати учасником світового ринку капіталу через залучення в країну іноземних інвестиційних ресурсів, а з іншого боку зменшить відтік власних інвестиційних ресурсів з країни [389].

Останні десятиріччя 20-го сторіччя та початок 21-го сторіччя характеризуються стрімкими зрушеннями в системі міжнародних відносин, швидкими прогресивними тенденціями міжнародної інтеграції, новими принципами господарювання. Світова економіка перетворюється на єдиний організм - це все відбувається під впливом глобалізації, що стосується ресурсів, їх джерел, форм та розмірів господарської еволюції. В цілому, стрімкі інтеграційні процеси можуть характеризуватися як позитивні, що

сприяють освоєнню нових територіальних ринків, досягненню ефективної взаємодії постачальників і споживачів продукції, стабілізації національного соціально-економічного розвитку окремої країни [237].

Для того, що усвідомлювати вплив інтеграційних та глобалізаційних процесів на розвиток окремих секторів економіки країни, слід розуміти характер їх протікання, а також те, в чому ж саме глобалізація виявляється. Узагальнення поглядів багатьох вчених-дослідників, провідних економістів-міжнародників дає підстави до висновку, що, перш за все, у зростанні міжнародної торгівлі й інвестицій, диверсифікації світових фінансових ринків; розширенні світових ринків робочої сили; зростанні ролі ТНК (транснаціональних корпорацій) у світогосподарських процесах; загостренні глобальної конкуренції; появі систем глобального (міжнародного) стратегічного менеджменту [376, 403, 412]. Виходячи із ознак, можемо навести сутнісне наповнення поняття глобалізації, що тлумачиться різними авторами по-своєму.

На думку багатьох вчених, глобалізація - це продукт епохи постмодерну, переходу від індустріальної до постіндустріальної стадії економічного розвитку, формування основ неосферно-космічної цивілізації. [403]. С.В.Фомішин зазначає, що глобалізація економічного розвитку – це об'єктивний процес підпорядкування напрямків економічного розвитку окремих країн закономірностям та напрямкам розвитку світового ринкового господарства [412]. Ми цілком поділяємо таке розуміння глобалізаційних процесів, що певною мірою підтверджується результатами їх впливу на розвиток аграрного сектора економіки України, що проявляється у різних аспектах. Перш за все, відбувається зростання обсягів зовнішньоекономічної діяльності, саме, експортної діяльності; посилюється різнонаправленість та різновекторність міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та продовольством; сільськогосподарське виробництво країни підпорядковується потребам світового ринку та спеціалізується на

вирощуванні експортоорієнтованих культур (соняшник, пшениця, кукурудза, соя, ячмінь).

Разом з тим інтеграційні та глобалізаційні процеси зумовлюють певні позитивні можливості і фактори, а також негативні наслідки та результати. На відміну від інтернаціоналізації, що через активізацію міжнародної торгівлі завжди забезпечувала отримання значних дивідендів наймогутнішим країнам, глобалізація означає неминуче підпорядкування національних економік глобальним центрам на умовах останніх [376]. Таким чином, глобалізація стає постійно діючим чинником і внутрішнього, і міжнародного економічного життя – і це необхідно враховувати при формуванні зовнішньоекономічної політики кожної країни, визначенні пріоритетних напрямів міжнародної економічної співпраці.

Інтернаціоналізація господарського, політичного, культурного та інших аспектів життя суспільних організмів, що функціонують як національно-державні макроструктури - найбільш загальне поняття наростаючого взаємодії між такими організаціями (країнами), тобто міжнаціонального (межстранового) спілкування на самих різних історичних його стадіях - від перших проявів міжнародного поділу праці до сучасної складної і багаторівневої системи міжнародних зв'язків і взаємозалежностей і в самих різних його просторових масштабах - від двостороннього до регіонального та глобального рівнів [238, с. 22].

Отже, міжнародне інтегрування це - найвищий на сьогодні щабель інтернаціоналізації господарського життя, коли наростаюча економічна взаємозалежність двох або декількох країн переходить в зрощування національних ринків товарів, послуг, капіталів і робочої сили і формування цілісного полідержавного соціально-економічного організму з єдиною валютно-фінансовою системою, єдиної в основному правовою системою і найтіснішого координацією внутрішньо і зовнішньоекономічної політики держав-членів. З багатьох причин такий рівень досяжний поки лише в

найбільш розвинених регіонах світу і, отже, обмежений регіональними рамками. [244, с.184]

Таким чином, якщо глобалізація - це стадія гранично можливого розвитку інтернаціоналізації вширину, то інтеграція - найвищий ступінь розвитку її вглибину.

Для кращого розуміння проблематики досліджень необхідно дослідити категорії, тлумачення та місце в системі визначень. Глобальний синтез, який поширюється на всю планету, спричиняє утворення світової економічної спільноти, цілісної міжнародної господарської структури. Серед факторів, що формують економічну єдність світу, слід відзначити інтернаціоналізацію виробництва й обігу, міжнародну господарську інтеграцію, науково-технічну революцію, необхідність спільного вирішення глобальних проблем людства [411].

Глобалізація та інтернаціоналізація світової економіки є двома найважливішими факторами, які визначають розвиток світового господарства на межі ХХІ століття. Одним з найвищих етапів глобалізації виступає глобалізація світового економічного простору, яка є найбільш динамічною складовою загального процесу глобалізації та відіграє все зростаючу роль у світовому розвитку. Глобалізація формує якісно нові умови і критерії розроблення сучасної регуляторної політики України. З одного боку, має суттєво посилитись і набути конкретних обрисів глобальна (членство в СОТ) і євроінтеграційна спрямованість національного економічного розвитку, для чого є реальні, насамперед, політичні передумови, а з другого – нагальними стають питання національної безпеки України у контексті лібералізації її міжнародної економічної діяльності і відкритості національної економіки [262, с.6-7].

Роланд Робертсон і Малкольм Уотерс вважають, що глобалізація - тривалий історичний процес, і початок глобалізації або формування її передумов відносять до рубежу XV і XVI ст. [48].

Гёран Терборн підкреслює амбівалентність глобалізації, подвійність її ефектів. Він стверджує, що вона не є неминуче справедливою, несучи з собою багато несправедливостей, створюючи не тільки позитивні, а й негативні наслідки. Він виділяє п'ять змістовних ознак глобалізації, з яких перші три є економічними.

1. Глобалізація як всесвітня конкурентна економіка, як система глобального обміну та мобільної економіки, ведуча до ряду сприятливих ефектів і вимагає структурної адаптації національних економік.

2. Соціокритична, ліворадикальна позиція, яка виражає критичне занепокоєння, а часто і вкрай негативну реакцію на несприятливі наслідки глобалізації як конкурентної економіки. На думку ряду релігійних і моральних критиків, благополуччя, створюване глобалізацією, не повинно бути привілеєм меншини, що виключає більшість.

3. Глобалізація як процес, який, з точки зору одних, веде до "смерті" національних держав, до втрати ними суверенітету, здатності керувати і контролювати економіку. З точки зору інших, він зміцнює національні держави і протікає під їх контролем.

4. Культурна глобалізація, основною проблемою якої є альтернатива однаковості або різноманіття культурних форм. Одні акцентують її однаковість у формах американізації, макдоналізації культури, утвердження культурного імперіалізму, інші підкреслюють різноманітність і виробництво "глобалізованої продукції розходження".

5. Екологічний погляд, який акцентував увагу на глобальності як результаті, а не на глобалізації як процесі. Планетарна екологія розглядає і суспільство, і його глобалізацію як частина планетарної екосистеми, оцінюючи їх з точки зору її виживання і стійкості [59].

Глобалізація не є новим феноменом. Гёран Терборн налічує шість історичних хвиль глобалізації та деглобалізації, починаючи з часу самої ранньої з яких він вважає експансію світових релігій у III - VII ст. н. е.

Вона поєднує в собі глобальне (універсальне) та плюральне (різноманітне), всесвітнє і локальне, макро і мікро соціальне [401].

Це в повній мірі відноситься і до впливу глобалізаційних процесів на розвиток зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору України, яка в останнє десятиріччя характеризується як потужний гравець на світових ринках сільськогосподарської продукції та продовольства. Разом з тим усвідомлюючи вищевикладені характерні особливості глобалізаційних процесів, вибір напрямів міжнародного економічного співробітництва та ймовірних приєднань до різного роду інтеграційних формувань, потребує ретельного зважування ймовірних ризиків та переваг.

Саме інвестиційні ресурси визначають одним із ключових факторів глобалізації Майорова Т.В., Диба М.І., Онишко С.В. та співавтори публікації. На думку зазначених авторів, глобалізацію доцільно розглядати з позиції процесу світового розвитку, під впливом якого відбувається формування та налагодження дієвого механізму функціонування світового ринку капіталу, складовою якого є інвестиційні ресурси. Найбільш конкурентна боротьба між впливовими міжнародними гравцями точиться саме за сферу впливу на управління інвестиційними ресурсами [198, с. 7].

В контексті сучасних трансформацій стратегія розвитку України повинна будуватись з позиції досягнення статусу рівноправного партнера європейських країн, що в результаті забезпечить доступ країні до світових інвестиційних ресурсів. Враховуючи сучасну політичну та економічну ситуацію в країні, щоб досягти певних позитивних зрушень та активізувати інвестиційні процеси можливо лише за умови визначення ключових позицій, які є найбільш перспективними щодо залучення інвестиційних ресурсів.

Динамічність трансформаційних процесів у сучасному економічному середовищі потребують активізації всіх структурних ланок національної економічної системи для забезпечення конкурентоспроможного рівня

галузей національного господарства на світових ринках. Формування сприятливих умов для факторів, що здійснюють вплив на розвиток національної конкурентоспроможності, забезпечить впровадження концептуальних методів управління з урахуванням інтеграційної складової. Тісна співпраця України з країнами Європейського союзу потребує накопичення нових знань та технологій для прискорення інтеграційних процесів, проте й значно навантажує структуру національної економічної системи, збільшуючи частку ризиків при визначенні пріоритетних напрямів співпраці з міжнародними структурами та організаціями.

Цілком очевидно, що одним із головних компонентів позитивної характеристики міжнародної співпраці є залучення інвестиційних ресурсів у національне господарство України. Багатовекторність міжнародних інвестиційних можливостей значно звужується через погіршення інвестиційного клімату в країні, адже протягом останніх років українська економіка діє в умовах дисбалансу макроекономічних показників (інфляційні процеси, зростання цін, падіння виробництва тощо).

Сприятливий інвестиційний клімат економіки держави є основоположною ланкою в формуванні інноваційної системи виробництва, впровадження новітніх наукових досягнень, гідної оцінки вітчизняних науковців, підвищення рівня життя населення країни, виконання соціальних гарантій тощо. Саме тому в час сучасних трансформаційних процесів особливої актуальності набуває досягнення позитивних характеристик інвестиційного клімату в Україні за оцінками міжнародних інвесторів.

Враховуючи, що економічна політика держави спрямована на збільшення обсягів іноземних інвестиційних ресурсів, спрямуємо ракурс досліджень в цьому напрямку. За Угодою про асоціацію України з Європейським союзом наша держава отримала односторонні преференції

до ринку ЄС у частині експорту певних видів сільськогосподарської продукції. На тлі падіння обсягів промислового виробництва в останні роки та нарощування обсягів експорту продукції аграрного сектору переважного значення набуває залучення інвестиційних ресурсів в аграрний сектор країни.

За умови впровадження реального комплексу заходів з урахуванням вимог потенційних інвесторів є можливість залучити інвесторів нової формації, як зарубіжних, так і внутрішніх. Щоб досягти реальних результатів у цьому напрямку, необхідно здійснювати постійний моніторинг рейтингових показників та моделювання можливих сценаріїв розвитку на основі сформованого динамічного ряду найвагоміших із них. Адже для оцінки інвестиційного клімату не визначено установленого переліку показників.

Досліджуючи дане питання в контексті перспективи формування сприятливого інвестиційного клімату територій, група науковців з Литви, Угорщини та України зазначають, що доцільно розподілити чинники впливу за такими категоріями: законодавчо-політичні, економічні, соціально-культурні, природні [385, с. 11]. На думку А.А. Пересади, сприятливий інвестиційний клімат формується під дією політичних, правових, економічних і соціальних умов [280, с. 27]. В.Я. Швець вважає, що головною характеристикою інвестиційного клімату країни є ступінь ризику. Враховуючи те, що ступінь ризику залежить від змін, як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, тобто є явищем динамічним, відповідно й оцінка інвестиційного клімату потребує постійного аналізу та моніторингу [421, с. 503].

М.П. Денисенко також характеризує інвестиційний клімат через ступінь ризику, що формується під впливом множини економічних, політичних, соціальних, юридичних й інших факторів. Крім того він включає в поняття «інвестиційний клімат» й ефективність використання

інвестиційних ресурсів [133, с. 8-9]. І.Ю Матюшенко підтримує думку, що на інвестиційний клімат країни (регіону) впливає інвестиційний ризик, проте він доповнює досліджуване поняття другою рівноважною складовою – інвестиційним потенціалом (об'єктивними, як правило, кількісними умовами, за яких можливо здійснювати інвестування) [209, с. 174; 210, с. 99]. Фахівці Світового банку розглядають інвестиційний клімат як сукупність певних факторів, характерних для визначеної місцевості, під впливом яких відкриваються можливості компаній та формуються стимули до впровадження продуктивних інвестицій, створення робочих місць і розширення масштабів діяльності [65, с. 1-2].

В контексті досліджень інвестиційного клімату в Україні влучним є твердження вітчизняних науковців О.Л. Пластуна та О.В. Дудкіна про наявність інформаційної асиметрії на макроекономічному рівні, що значно звужує можливості залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку країни. У своєму дослідженні автори наголошують на беззаперечній необхідності постійного моніторингу рейтингів країни в міжнародному середовищі та створення умов для вільного доступу до цих даних потенційним інвесторам [286, с. 191-192].

Динамічність потоків міжнародних інвестиційних ресурсів спонукає уряди країн-реципієнтів до активізації трансформаційних процесів для набуття певних конкурентних переваг. Адже прийняття рішення щодо іноземного об'єкту інвестування завжди несе в собі підвищений ризик через обмеженість інформаційного забезпечення, тому інвестор повинен володіти інформативною сукупністю багатовекторних оцінок. Окреслені вище проблемні питання, широкий спектр напрямів інвестування та вихід на світовий ринок країн з перехідною економікою активізував розробку експертно-аналітичних методик оцінки інвестиційного клімату країн. Ульянченко О.В. зазначає, що для забезпечення економічного відродження держави необхідно сформувати ефективну систему взаємовідносин між

наукою, державою і регіонами. Інновації та інвестиції в результаті їх комерціалізації є основою розвитку регіонів і держави [406].

Одним із основоположних міжнародних досліджень інвестиційного клімату є проведена у 1968 р. представниками Гарвардської школи бізнесу експертна оцінка країн за такими характеристиками: правові умови для внутрішніх та зовнішніх інвесторів, умови вивозу капіталу, стабільність національної грошової одиниці, інфляційні процеси, перспектива залучення національного капіталу, політична ситуація [55, с. 100-108]. Очевидним є той факт, що проведення оцінки інвестиційної привабливості для країн з перехідною економікою потребує розширення множини оціночних показників, котрі характеризують рівень розвиненості певної країни. Саме тому започатковане експертно-аналітичне дослідження згодом трансформувалось в значно складніші структури, пов'язані з виведенням інтегрального показника ризику та здійсненням ранжування країн за визначеним інвестиційним рейтингом за рахунок збільшення оціночних характеристик таких параметрів: інституційне середовище, природні ресурси, інфраструктура, економічна система, структура зовнішньої торгівлі, державне регулювання економіки, макроекономічні показники тощо [32, 47, 60]. Крім того розширення можливостей інформаційного чинника в контексті глобалізаційних процесів для збільшення достовірності оцінки спонукає до компонування або деталізації факторів, включення статистичних показників, методів якісної та кількісної оцінки.

2.2. Місце України в світових рейтингах інвестиційної привабливості

Для формування позитивного інвестиційного іміджу української

економіки необхідно визначити ключові позиції, за якими доцільно вести поглиблені дослідження. Методологічний інструментарій загальновідомих рейтингів, що використовуються інвесторами для оцінки потенційних об'єктів інвестування, характеризується значною кількістю та різноманітністю. Широкий ареал досліджень, котрі проводять науково-дослідні організації, рейтингові й інформаційні агентства та загальновідомі міжнародні організації: Світовий банк, Міжнародний Валютний Фонд, ООН, ЮНЕСКО тощо, представлено рейтингами, індексами, індикаторами, як в розрізі країн, регіонів, галузей, так і в розрізі підприємств. Найбільш авторитетні комплексні та спеціальні індекси з розшифровкою їх індикаторів представлено в таблиці 2.1.

Представлені індекси характеризують різні аспекти функціонування країн або певних регіонів. Цілком зрозуміло, що наведені показники різняться не тільки індикаторами, а й методикою розрахунку, яку потрібно враховувати для ефективного вибору найбільш адекватного показника в процесі прийняття управлінських рішень. Тому доцільно більш детально розглянути методику розрахунку та позицію України за дослідженими індексами. Фондом «Ефективне управління» у співробітництві зі Всесвітнім Економічним Форумом було проведено огляд міжнародних індексів. За результатами проведеного дослідження до найбільш авторитетних та цитованих індексів включено: Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index, *GCI*), Рейтинг конкурентоспроможності країн світу за версією IMD (The IMD World Competitiveness Yearbook, *WCY*), Індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index, *EDBI*), Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom, *IEF*).

Таблиця 2.1.

Міжнародні методологічні підходи оцінки інвестиційного клімату

Назва індексу/Розробник	Набір оцінюваних компонентів
Індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітній економічний форум у Давосі (WEF)	1. «Інституції»; 2. «Інфраструктура»; 3. «Макроекономічна стабільність»; 4. «Охорона здоров'я та початкова освіта»; 5. «Вища освіта та професійна підготовка»; 6. «Ефективність ринку товарів»; 7. «Ефективність ринку праці»; 8. «Рівень розвитку фінансового ринку»; 9. «Технологічна готовність»; 10. «Розмір ринку»; 11. «Рівень розвитку бізнесу»; 12. «Інновації».
Рейтинг конкурентоспроможності країн світу/ Інститут розвитку менеджменту (IMD, Швейцарія)	1. «Макроекономічні показники» (78 показників, які характеризують національну економіку, стан міжнародної торгівлі, іноземні інвестиції, зайнятість та ціни); 2. «Ефективність уряду» (70 показників, що характеризують бюджетну політику, податкову політику, інституційну інфраструктуру, регулювання бізнесу, громадські інститути); 3. «Ефективність бізнесу» (67 показників, котрі характеризують продуктивність, ринок праці, фінансові ринки, менеджмент, корпоративні цінності); 4. «Інфраструктура» (114 показників, які характеризують базові показники інфраструктури та показники інфраструктури для розвитку технологій, науки, охорони здоров'я, екології, освіти).
Індекс легкості ведення бізнесу/ Світовий банк (The World Bank)	1. Показники, які характеризують ступінь міцності правових інститутів і відносяться до регулювання бізнесу (кредитування, захист інвесторів, забезпечення виконання договорів, вирішення неплатоспроможності підприємств); 2. Показники, що характеризують ступінь складності і вартість процедур регулювання (реєстрація підприємства, отримання дозволів на будівництво, підключення до мереж електропостачання, реєстрація власності, оподаткування, міжнародна торгівля); 3. Показник, який характеризує норми регулювання найму працівників.
Індекс економічної свободи / Американський фонд «The Heritage Foundation» в партнерстві з «The Wall Street Journal»	1. Верховенство права (право власності, свобода від корупції); 2. Обмежений уряд (фіскальна свобода, державні витрати); 3. Регуляторна ефективність (свобода бізнесу, свобода ринку праці, монетарна свобода); 4. Відкритість ринків (свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода).
Індекс розвитку людського потенціалу / ООН	1. «Рівень життя» (показник, який оцінюється через внутрішній валовий продукт на душу населення); 2. «Індекс освіти (показник, що характеризує рівень грамотності населення)»; 3. «Середня тривалість життя».
Індекс інвестиційної привабливості / Європейська Бізнес-асоціація в партнерстві з компанією InMind	1. «Що Ви думаєте про інвестиційний клімат в Україні?»; 2. «Як ви наразі оцінюєте ІК для Вашої компанії порівняно з попередніми 3 місяцями?»; 3. «Які Ваші прогнози стосовно ІК у найближчі 3 місяці?»; 4. «Чи вигідно буде інвестувати в Україну у найближчі 3 місяці?»; 5. «Які Ваші очікування щодо ведення бізнесу у Вашому секторі у найближчі 3 місяці?»
Індекс сприяння торгівлі / Всесвітній економічний форум	1. «Доступ на внутрішній і зовнішні ринки»; 2. «Ефективність митного управління»; 3. «Ефективність експортно-імпорتنих процедур»; 4. «Прозорість роботи прикордонних служб»; 5. «Доступність і якість транспортної інфраструктури»; 6. «Доступність і якість транспортних послуг»; 7. «Доступність і поширеність інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)»; 8. «Регуляторне середовище»; 9) «Безпека».
Індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму / Всесвітній економічний форум	1. «Регуляторне середовище в туристичному секторі» (показники, які характеризують рівень регулювання в сфері державної політики); 2. «Середовище та інфраструктура для бізнесу» (показники, що характеризують бізнес сферу та розвиненість інфраструктури); 3. «Людські, природні і культурні ресурси в секторі подорожей і туризму» (показники, котрі характеризують стан людських, культурних і природних ресурсів).

Продовження таблиці 2.1.

Назва індексу/Розробник	Набір оцінюваних компонентів
Індекс мережевої готовності / Всесвітній економічний форум	1. «Внутрішнє середовище» (показники, які характеризують нормативно-правове, бізнесове, політичне та інноваційне середовище); 2. «Готовність» (показники, що характеризують інфраструктуру, цифровий контент, доступність інформаційно-комунікативних технологій; навички населення); 3. «Використання» (показники, які характеризують використання інформаційно-комунікативних технологій громадянами, бізнесом та державою); 4. «Вплив» (показники, що характеризують вплив інформаційно-комунікативних технологій на економіку та суспільство).
Індекс сприйняття корупції / Міжнародна організація Transparency International	1. «Рівень розповсюдження пропонування хабара політикам, керівному апарату державної служби та суддям»; 2. «Ступінь перешкоди для ведення бізнесу наявність витрат на хабарі»; 3. «Частота укладання контактів з діловими асоціаціями, друзями та родичами в порівнянні з контрактами, укладеними на засадах конкуренції»
Глобальний інноваційний індекс/ Агентство Bloomberg	1. «Інститути»; 2. «Людський капітал і дослідження»; 3. «Інфраструктура»; 4. Ринковий досвід. 5. «Бізнесовий досвід»; 6. «Отриманні знання та технології (науково-практичні результати)»; 7. «Результати творчої діяльності».
Індекс SEDA (аналіз сталості економічного розвитку країни) / The Boston Consulting Group	1. «Доходи»; 2. «Економічна стабільність»; 3. «Зайнятість»; 4. «Рівність доходів»; 5. «Громадянське суспільство»; 6. «Управління»; 7. «Освіта»; 8. «Охорона здоров'я»; 9. «Довкілля»; 10. «Інфраструктура».

Джерело: згруповано автором за даними Methodology and computation of the Global Competitiveness Index »[43]; IMD World Competitiveness Center. Methodology »[34]; The World Bank. Doing Business. Methodology 58]; 2016 Index of Economic Freedom. About the index [1]; About Human Development [2]; Transparency International. Our accountability. Overview [61]; About the global innovation index [3]; BCG's Sustainable Economic Development Assessment (SEDA) is a proprietary diagnostic tool that gives countries insight into their overall social and economic conditions» [5].

Індекс глобальної конкурентоспроможності (*GCI*) використовується для визначення перспектив економічного зростання країн в середньо- та довго-строковій перспективі, виходячи з поточного рівня розвитку. Методологія розрахунку формується на оцінці конкурентоспроможності країни, який здійснюється через розрахунок дванадцяти груп показників, наведених у таблиці 2.1. Варто зауважити, що 2/3 показників формуються за результатами опитування керівників бізнесу і лише 1/3 це - статистичні дані. Розрахунок Індексу глобальної конкурентоспроможності проводиться щорічно, починаючи з 1995 р., Україна увійшла до складу оцінюваних країн в 1996 р. [43].

Заявлена Президентом України «Стратегія сталого розвитку «Україна - 2020» визначає одним із стратегічних індикаторів вхід країни до 40 кращих

країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності [354]. Виходячи з динаміки зміни значень індексу (рис. 2.1) та місця країни в рейтингу протягом останніх десяти років, така перспектива є досить примарною.

Адже заявлена позиція потребує досягнення значення індексу на рівні 4,47-4,53 (розраховано за даними значень індексу 40 кращих країн за період з 2006/2007 р. по 2015/2016 р.). За результатами попередніх десяти років, починаючи з 2006/2007 р. по 2015/2016 р., кращий результат індексу був на рівні 4,14 в 2012/2013 р. та 2014/2015 р. За даними 2015/2016 р. Україна отримала результат 4,03, який забезпечив їй 79 місце із 140 оцінюваних країн. Цілком очевидно, що Україна, хоча і досягала певних позитивних результатів в окремі роки, проте сталої тенденції до зростання показника не сформувалось, тому позиція країни у загальному рейтингу не опускалась нижче 69 місця, а погіршення результатів у 2010/2011 р. привело її до 89 місця.

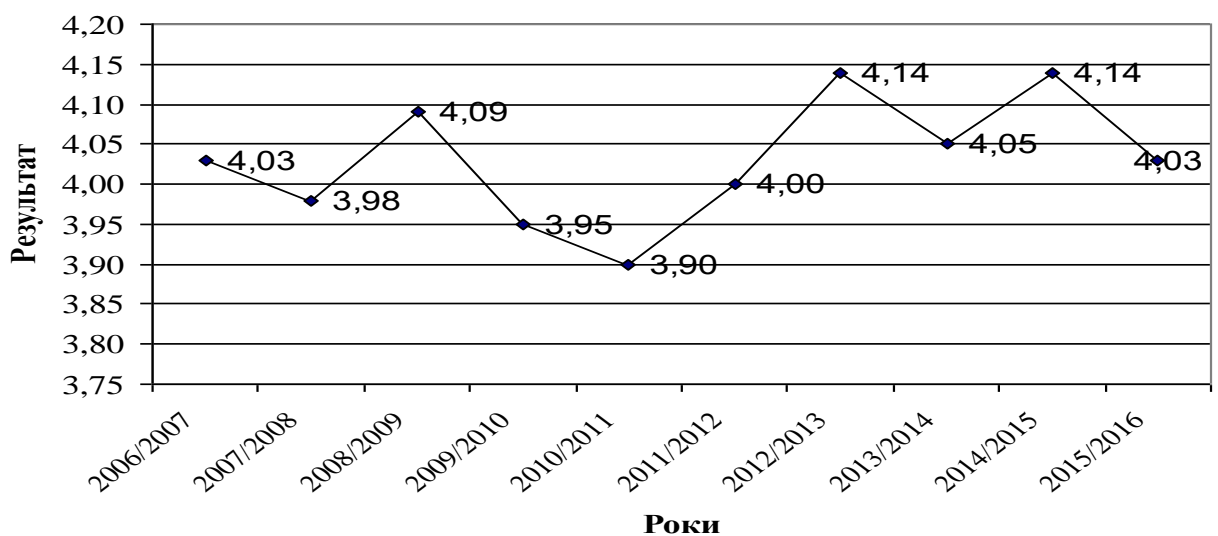

Рис. 2.1. Динаміка значень Індексу глобальної конкурентоспроможності України, 2006-2016 рр.

Джерело: побудовано за даними [66]

В контексті означених тенденцій Т. Куле та Ю. Махоніна оцінили можливості досягнення необхідного значення індексу через регресійну залежність. Дослідниками була запропонована до розгляду гіпотеза про

зростання індексу кожного року на 0,094, адже для досягнення необхідного значення в 2020/2021 р., за умови визначення, відправною точкою значення індексу 2015/2016 р., який склав 4,03, необхідно підняти мінімум на 0,47. Зростання індексу в таких межах за п'ятирічний період спостерігалось 22 рази, частка таких випадків склала 3,5%. Варто зауважити, що значні досягнення спостерігались у країн, які спочатку мали результат індексу значно гірший за Україну. Якщо розглядати можливості позитивного зрушення країни не з позиції значення індексу, а за місцем країни в рейтингу, то підняти на 39 позицій, що необхідно зробити Україні, не вдавалось жодній країні.

Проведене науковцями дослідження повністю підтверджує думку, що заявлена в «Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020» перспектива входження України в 40 кращих країн за рейтингом глобальної конкурентоспроможності є досить амбітною, проте малоімовірною. Більш реальною є перспектива входження країни в 60 кращих країн, проте для досягнення такого результату необхідно впроваджувати комплекс системних заходів, що забезпечать позитивну динаміку за всіма досліджуваними групами показників.

Розглянемо перспективи України за рейтингом конкурентоспроможності країн світу за версією IMD (WCY), що використовується для оцінки здатності країни або певного регіону формувати і підтримувати середовище для ефективної конкуренції підприємств та вважається більш консервативною, ніж GCI. Методологія розрахунку WCY дозволяє проводити детальне дослідження не тільки країн, а й їх окремих регіонів, розраховуючи для них «профілі конкурентоспроможності». Розрахунковою базою для рейтингу також є статистичні дані та результати опитування керівників бізнесу, проте часткове співвідношення даних категорій відмінне від WCY. Для розрахунку 2/3 показників використовуються статистичні дані, відповідно, третина показників, яка залишилась, розраховується за результатами опитування керівників бізнесу.

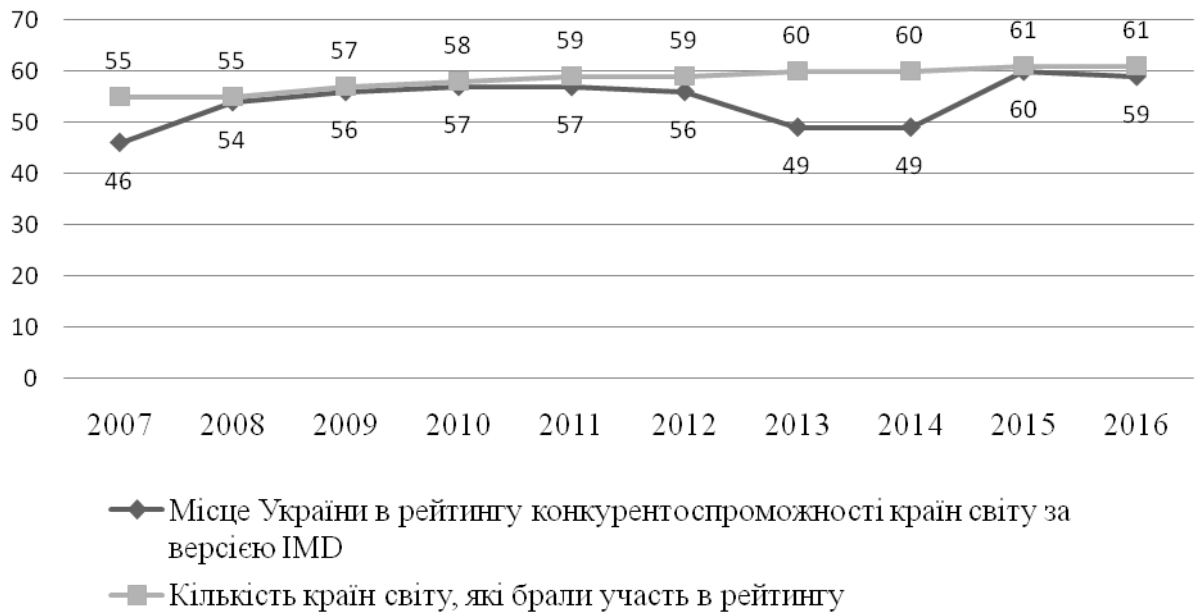

Рис. 2.2. Рейтинг конкурентоспроможності України за версією IMD, 2007-2016 рр.

Джерело: побудовано за даними [393, 264, 211, 90, 87, 101, 88, 89, 57]

Зауважимо, що для розрахунку статичних показників використовують лише перевірені дані та достовірні оцінки міжнародних організацій, таких як: МОП, ОЕСР, ООН, СБ, СОТ, тому в розрахунку використовується значно менше число країн, як правило 55-61 країн учасників. Дане дослідження проводиться з 1989 р., Україну почали розглядати як учасника рейтингу з 2007 р. [34]. Розглянемо рейтинг конкурентоспроможності України за розрахунками IMD за період з 2007 р. по 2016 р. Цілком очевидно, що на даному етапі розвитку значними досягненнями Україна похвалитися не може, адже за дев'ятирічний період навіть не було досягнуто показника 2007 р.. Покращення результату в 2013 – 2014 рр. не мало послідовної тенденції до зростання та звелось нанівець протягом 2015-2016 рр.. Хоча Україна й показувала покращення в певні періоди, як за *GCI* так і за *WCU*, проте сталої тенденції навіть в середньостроковій перспективі не було досягнуто. Отже, питання набуття конкурентних переваг для національної економіки залишається відкритим і потребує постійної роботи у векторі створення та підтримки середовища, де формується конкурентоздатний бізнес. Набути позитивної динамки без втрат для наявних досягнень можливо, працюючи у

відповідності до основних правил конкурентоспроможності (The 10 Golden Rules of Competitiveness), розроблених фахівцями Інституту розвитку менеджменту (IMD, Швейцарія) до складу яких увійшли:

- стабільне законодавство та адміністративне середовище;
- прозора, структурована та ефективна система управління бізнесом;
- стабільне фінансування розвитку економічної та соціальної інфраструктури;
- посилення середнього класу, як ключового джерела добробуту та довгострокової стабільності;
- формування стабільного розвитку середнього підприємництва, як основного елементу диверсифікації економіки;
- підтримка стійкого балансу між рівнем заробітної плати, продуктивністю праці та податковим навантаженням;
- розвиток внутрішнього ринку за рахунок залучення приватного капіталу та внутрішніх інвестицій;
- підтримка балансу між активністю на зовнішньому ринку та привабливістю внутрішнього ринку в тих сферах, де формується додана вартість;
- протиставлення інтеграційних процесів, діючих на міжнародних ринках привабливості національної стратегії та цінностей;
- зростання доброту населення за рахунок отриманих досягнень [57].

Безпосередній вплив на ефективне формування конкурентоздатного бізнесу здійснює інвестиційна активність країни, саме тому міжнародні інвестори, обираючи об'єкт вкладання капіталу, користуються Індексом легкості ведення бізнесу (*EDBI*). На відміну від попередніх, цей індекс є індикатором стану бізнес-клімату країни з вектору простоти проходження найважливіших адміністративних процедур для малого і середнього бізнесу. Методологія розрахунку включає аналіз кількісних даних, які дають змогу співставити умови регулювання підприємницької діяльності між країнами і в динаміці, визначити напрями, за якими потрібно проводити реформи, які з

них були ефективними в досліджуваних країнах та сферах, які кроки забезпечили позитивний результат. База дослідження *EDBI* може бути використана як науковцями, так і профільними фахівцями для оцінки бізнес-клімату в певній країні, адже методологія розрахунку постійно трансформується у відповідності до існуючих тенденцій. Індекс розраховується щорічно з 2003 р., Україна є учасником з початку розрахунку [58]. Позиція країни за *EDBI* цілком залежить від стану впровадження реформ, що підтверджують дані наведені на рис. 2.3.

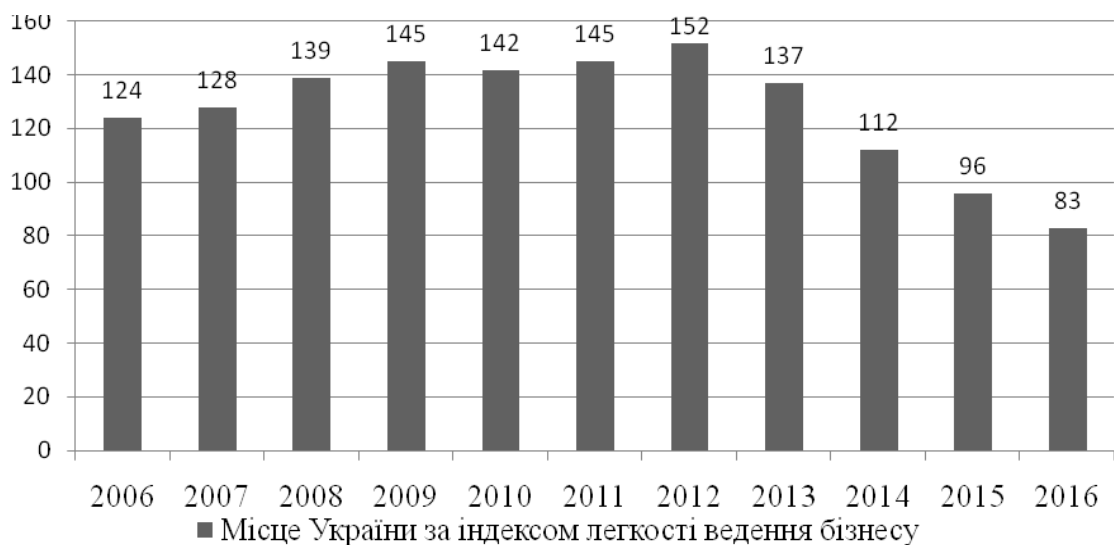

Рис. 2.3. Позиція України за індексом легкості ведення бізнесу, 2006-2016 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19].

Цілком очевидно, що найбільш сталу позитивну динаміку протягом останніх п'яти років має індекс легкості ведення бізнесу, позиція України в рейтингу піднялась з 152 місця у 2012 р. до 83 місця у 2016 р. Така тенденція сформувалась за рахунок проведення низки реформ, що впроваджувались протягом останніх років. Існує думка, що планування реформ здійснюється, виходячи із формули розрахунку індексу, для поліпшення позицій України в рейтингу, чим і обумовлена позитивна тенденція.

За період 2009-2015 рр. в Україні було проведено 27 реформ, трансформації відбулись стосовно реєстрації підприємств (6 реформ),

оподаткування (6 реформ), видачі дозволів на будівництво (3 реформи), кредитування (3 реформи), реєстрація власності (2 реформи), питань неплатоспроможності (2 реформи) та сфери міжнародної торгівлі (2 реформи). На особливу увагу з боку міжнародних експертів заслуговують проведені реформи, які стосуються захисту прав акціонерів (1 реформа), розвитку інфраструктури електричних мереж (1 реформа) та забезпечення виконання контрактів (1 реформа) [369]. Найбільш проблемними сферами для України залишаються підключення до електричних мереж, сфера міжнародної торгівлі та питання неплатоспроможності.

Згідно з «Планом пріоритетних дій уряду на 2016 р.» визначено першочергові законодавчі ініціативи, впровадження яких, на думку представників уряду, дозволить країні значно покращити свою позицію в даному рейтингу, а саме, увійти до 50 кращих країн в 2017 р., а в 2018 р. – до 20 кращих країн [314]. Це питання є досить принциповим для представників влади, адже багато економічних стратегій уряду визначається з проекцією на покращення певних показників індексу легкості ведення бізнесу. Проте, як видно з отриманих результатів «Doing Business-2017», очікуваного покращення не відбулось, Україна зайняла 80 позицію, покращивши попередній результат лише на 3 позиції. Крім того значне відставання показників країни від загальноєвропейських накладає значний негативний відбиток на інвестиційну привабливість України.

На тлі зниження інвестиційної привабливості країни, погіршення конкурентних переваг національної економіки і відповідно добробуту країни, все більшої актуальності набуває окреслення найбільш проблемних питань. Використовуючи дані рейтингів країни за індексами *GCI*, *WCY*, *EDBI* можливо більш ефективно обґрунтувати інституції, які визначають сильні сторони держави, й ті, які потребують змін у векторі інтеграційних та глобалізаційних процесів.

Провідними світовими організаціями доведено, що потужного економічного потенціалу можливо досягти лише за умови високого рівня

конкурентоспроможності та економічної свободи. Враховуючи розпорошеність значень індексів *GCI*, *WCY*, *EDBI* за роками, важливою є динаміка країни за індексом економічної свободи (*IEF*), який характеризує взаємозв'язок між економічною свободою та соціально-економічними благами, до складу яких включено дохід на душу населення, темпи економічного зростання, розвиток людського капіталу, демократію, боротьбу з бідністю і захист довкілля. Методологія розрахунку Індексу включає розрахунок середнього арифметичного 10 економічних свобод, які складаються з кількісних та якісних показників. Такий аналіз забезпечує окреслення перепон та проблемних питань, що створюються державою і за яких обмежується свобода економічної діяльності та стримується економічне зростання в країні [1].

Індекс розраховується з 1995 р.. Україна включена в список рейтингових країн з початку розрахунку. Враховуючи, що для більшості міжнародних інвесторів одним із основних індикаторів оцінки інвестиційного та бізнес-клімату країни, як потенційного об'єкту інвестування, є значення індексу економічної свободи, розглянемо позицію України в рейтингу *IEF* (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Значення та складові індексу економічної свободи України, 2006-2016 рр.

Складові показника <i>IEF</i>		Значення показника <i>IEF</i> по роках										
Компоненти	Піднапрями	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Верховенство права	Захист права власності	30	30	30	30	30	30	30	30	30	20	25
	Свобода від корупції	22	26	28	27	25	22	24	23	21,9	25	26
Ціна держави	Податкове навантаження	90,2	83,6	79	77	77,9	77,3	78,2	78,2	79,1	78,7	78,6
	Державні видатки	75,8	53,2	43	39	41,1	32,9	29,4	29,4	37,5	28	30,6

Продовження таблиці 2.2

Складові показника <i>IEF</i>		Значення показника <i>IEF</i> по роках										
Компоненти	Піднапрями	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Регуляторна ефективність	Бізнес - регулювання	43,1	43,6	44,4	40,5	38,7	47,1	46,2	47,6	59,8	59,3	56,8
	Свобода трудових відносин	53,2	52,8	53,1	52,4	57,7	50	51,2	49,9	49,8	48,2	47,9
	Цінова свобода	72,9	68,4	69,9	68,1	61,2	63,2	67,7	71,0	78,7	78,6	66,9
Відкритість ринку	Торгівельна свобода	77,2	77,2	82,2	84,0	82,6	85,2	84,4	84,4	86,2	85,8	85,8
	Інвестиційна свобода	30	30	30	30	20	20	20	20	20	15	20
	Фінансова свобода	50	50	50	40	30	30	30	30	30	30	30
Індекс економічної свободи		54,4	51,5	51	48,8	46,4	45,8	46,1	46,3	49,3	46,9	46,8
Місце України в рейтингу		99	125	133	152	162	164	163	161	155	162	162
Кількість країн, що оцінювались		161	157	183	183	182	183	185	186	186	186	186

Джерело: побудовано відповідно до [1]

Зауважимо, що отриманий результат, окрім кількісного значення та позиції в рейтингу, характеризує економіку країни, як «вільну» (80-100 балів), «переважно вільну» (70-79,9 балів), «помірно вільну» (60-69,9 балів), «переважно не вільну» (50-59,9 балів), «репресивну» (0-49,9 балів) [1].

Цілком очевидно, що, починаючи з 2009 р., сформувалась стійка негативна тенденція за *IEF*. Позитивна динаміка спостерігалась в 2014 р., що дало змогу Україні піднятися до 155 позиції в рейтингу, проте в 2015-2016 рр. знову ж таки відбулось падіння на 7 позицій. В контексті тісної співпраці з країнами Європейського союзу негативний відбиток на міжнародні стосунки накладає й останнє місце України за *IEF* у складі європейських країн.

Зважаючи на те, що ключовою детермінантою сучасного розвитку суспільства є високий рівень економічної свободи держави, а Україна протягом останніх восьми років не виходила з групи країн з «репресивною» економікою, важливо дослідити взаємозв'язок між динамікою результатів складових показника *IEF* та окремими індикаторами, котрі впливають на

економічний розвиток країни (ВВП на душу населення, обсяг прямих іноземних інвестицій тощо).

Визначена взаємозалежність дасть змогу проаналізувати ступінь впливу кожної складової на результуючий показник (індикатор економічного розвитку) та обґрунтувати стратегію розвитку національного господарства, адже в короткостроковій перспективі не можливо досягти вагомих позитивних зрушень одразу за всіма складовими економічної свободи, якщо за попередні десять років не спостерігалось значного ривку в значеннях *IEF*.

Дослідивши методичний інструментарій рейтингів глобальної конкурентоспроможності (*GCI*), конкурентоспроможності країн світу за версією IMD (*WCY*), легкості ведення бізнесу (*EDBI*), економічної свободи (*IEF*) та місце України, як за узагальненими показниками рейтингів, так і в розрізі складових, виявлено перелік найбільш проблемних питань, які потребують вирішення:

- за *GCI*: низька якість інституційного середовища, обмеженість та недосконалість фінансового ринку, неефективність товарних ринків, слабка технологічна готовність;

- за *WCY* за такими групами: державні фінанси, податкова політика, бізнес-законодавство, наукова інфраструктура;

- за *EDBI*: доступ до електричних мереж, питання неплатоспроможності, сфера міжнародної торгівлі;

- за *IEF*: захист прав власності, свобода від корупції, державні видатки, інвестиційна свобода, фінансова свобода.

Цілком очевидно, що позиція України в досліджених міжнародних рейтингах має вагомий вплив на стан інвестиційного клімату країни. Це підтверджують й визначені пріоритетні показники, закладені в «Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020» та «Плані пріоритетних дій уряду на 2016р.». Відсутність сталої позитивної тенденції за *GCI*, *WCY*, *EDBI* протягом 2006-2016 рр. навіть в середньостроковій перспективі накладають негативний відбиток на всі галузі національної економіки, в тому числі, й на

аграрний сектор. Окремо слід відзначити, що, на відміну від попередніх трьох індексів, за якими в певні періоди, хоча і короткострокові, спостерігалось покращення, стабільно низькі показники складових індексу економічної свободи.

Пріоритетність аграрного сектору для економічного зростання національної економіки України підтверджують і думки спікерів та учасників 10-го Українського інвестиційного саміту, організованого Adam Smith Conferences, що відбувся в грудні 2015 р. у Лондоні. Вони зазначають, що аграрний сектор країни має величезний потенціал, як для самої країни, так і для інвестора. Цілком слушно голова регіонального представництва Міжнародної фінансової корпорації (IFC) в Україні Руфат Алімарданов звернув увагу на те, що 4-5 років тому найбільш експорт орієнтованою та інвестиційно привабливою була металургійна галузь [378], проте наразі думки інвесторів сходяться в одному, що агробізнес є найбільш перспективним напрямом, який і приведе українську економіку до зростання.

Приводом для гордості та оптимізму, вважає президент AgroGeneration Джон Шморгун, є досягнення аграрного сектору України, частка якого в доходній частині бюджету 2014 р. склала 17% та принесла 30% валютних надходжень [137]. Проте, обмежувати розвиток аграрного сектору лише експортними операціями означає поступово трансформуватись в європейський сировинний придаток. В цьому контексті важливим є зауваження Пітера Томсона із Ukrainian Agrarian Investment, який зазначає, що саме зараз необхідно думати «над інвестиціями у додану вартість як самої продукції, так і всього логістичного ланцюжка від лану до кінцевих споживачів в інших країнах» [378]. Перепонами на цьому шляху є відсутність реформ, адже певні зрушення відмічаються лише в логістиці та експортних операціях.

Підсумовуючи наведене, цілком обґрунтовано можна зазначити, що сьогодні проблематика оцінки інвестиційного клімату аграрного сектору країни набуває нових аспектів. Зокрема, окрім доведеної прямої залежності

між місцем країни за міжнародними рейтингами та інвестиційною привабливістю галузей національного господарства, потребує визначення динаміки інтенсивності та характеру зв'язку між індикаторами рейтингів та обсягом залучених іноземних інвестицій, як у національну економіку країни, так і окремо в аграрний сектор, адже саме іноземні інвестиції є ключовою детермінантою в характеристиці іміджу країни [229, с. 82]. Враховуючи негативні тенденції за більшістю складових індексу економічної свободи, проведемо поглиблені дослідження їх впливу на обсяг прямих іноземних інвестицій для обґрунтування найбільш вагомих зв'язків, адже важливою площиною, на яку здійснює вплив позиція України в даному рейтингу, є інвестиційний клімат аграрного сектора країни.

2.3. Вплив рівня економічної свободи в Україні на обсяг прямих іноземних інвестицій

Формування позитивного бізнес-клімату України є одним із пріоритетів розвитку суспільства та індикатором інвестиційної привабливості країни. На сьогодні використовується сукупність багатовекторних оцінок для характеристики інвестиційного клімату, як національної економіки в цілому, так і в розрізі галузей, проте ракурс досліджень поступово переміщується з аналізу залежностей економічного середовища, визначених в економічній теорії, до інформаційно-аналітичних, котрі переважним чином в експертному середовищі представлені міжнародними індексами та рейтингами.

Загальновідомо, що одним із ключових факторів позитивної характеристики інвестиційного клімату країни є рівень економічної свободи, який нарощує свій вплив в контексті поглиблення інтеграційних

та глобалізаційних процесів. Інтенсивність трансформаційних процесів спонукає до пошуку найбільш сприятливого співвідношення між рівнем державного управління та свободою суб'єктів ринку для забезпечення позитивної динаміки рівня економічної свободи в Україні. Адже протягом останніх восьми років Україна не виходила з групи країн з «репресивною» економікою, що вказує на низький показник ВВП на душу населення в країні.

Зарубіжними науковцями Вальтерсом С., Грубелем Ш., Лешке М., Хенке С. [30, 29, 39] доведено пряму залежність між зростанням рівня економічної свободи та добробутом населення. Підвищення рівня економічної свободи сприяє ефективній розбудові держави в частині міжнародної політики, залученні інвестиційних ресурсів, сталого розвитку бізнесу тощо, зазначає автор [7]. В своєму дослідженні Берггрен Н. дійшов висновку, що при низькому рівні економічної свободи в країні простежується диспропорція у зростанні доброту різних верст населення, адже покращення рівня життя стосується лише окремих категорій, чого не відбувається при високому рівні економічної свободи, де зростання добробуту спостерігаються за всіма верстами населення [6]. На противагу іноземним дослідникам вітчизняні науковці Геєць В., Чухно А., Булаєва І. вважають, що розглядати явище економічної свободи виключно на національному рівні не зовсім коректно, більш ґрунтовним буде дослідження її прояву в усіх сферах діяльності суспільства [117, 419].

Індикаторами економічної свободи держави цілком обґрунтовано вважаються всесвітньовідомі Індeksi економічної свободи, які розраховуються двома авторитетними інститутами: The Heritage Foundation (спільно з видавництвом The Wall Street Journal) та The Fraser Institute (спільно з американським інститутом Cato Institute) [22]. Хоча методики розрахунків зазначених індексів відрізняються, на думку

експертів, що працюють з ними, зроблено висновки, що державам з вищим рівнем економічної свободи відповідає вищий рівень показника ВВП на душу населення, отже між рівнем індексу економічної свободи та рівнем ВВП на душу населення існує пряма залежність [122, с. 154].

Враховуючи встановлені закономірності, Маркович І. було проведено дослідження інтенсивності та характеру зв'язку між Індексом економічної свободи (The Fraser Institute, EFW) та розміром ВВП на душу населення. В результаті було встановлено прямий зв'язок між абсолютними та відносними значеннями EFW та абсолютними й відносними значеннями ВВП на душу населення. Крім того позитивний вплив на зростання показника ВВП на душу населення мають позитивні зміни значень EFW з часовим лагом в 1 рік (зміни протягом менших або більших періодів мають значно менший кореляційний зв'язок) [205, с. 138-139].

Враховуючи проведені зарубіжними науковцями дослідження щодо прямої залежності рівня економічної свободи та економічного зростання держави [64, 65, 66], в тому числі, і в частині міжнародної політики, залученні інвестиційних ресурсів [67] та те, що одним із індикаторів рівня економічної свободи є індекс економічної свободи (*IEF*), можна припустити, що значення його субіндексів та зміна позиції України в міжнародних рейтингах здатні впливати на залучення прямих іноземних інвестицій в національну економіку України.

В якості індикаторів пропонується використати індекси, що формують індекс економічної свободи (*IEF*) та забезпечують достатньо ґрунтовну та багатовекторну характеристику країни, а результуючого показника - обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України.

Отже, дослідимо кореляційно-регресійну залежність впливу десяти субіндексів *IEF* на обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України

(млн. дол. США). Визначена модель дозволить виявити залежність результуючого показника (обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України, млн. дол. США) від пояснюючих факторів (індексу захисту прав власності, індексу свободи від корупції, індексу податкового навантаження, індексу державних видатків, індексу бізнес-регулювання, індексу свободи трудових відносин, індексу цінової свободи, індексу торгівельної свободи, індексу інвестиційної свободи, індексу фінансової свободи) в динаміці за період з 1995-2015 рр. Вихідні дані наведено на рис 2.4.

G12		0											
1	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
2	Роки	Property rights/ Індекс захисту прав власності	Freedom from corruption/ Індекс свобода від корупції	Fiscal freedom/ Індекс податкового навантаження	Government spending/ Індекс державних видатків	Business freedom/ Індекс бізнес-регулювання	Labor freedom/ Індекс свободи трудових відносин	Monetary freedom/ Індекс цінової свободи	Trade freedom/ Індекс торгівельної свободи	Investment freedom/ Індекс інвестиційної свободи	Financial freedom/ Індекс фінансової свободи	Обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор	Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України
3	1995	30	10	61,8	47,1	55	0	0	55	50	50	8,5	483,5
4	1996	30	30	57,7	47,1	55	0	0	66	50	30	18,5	896,9
5	1997	50	30	61,1	49,1	55	0	0	66	50	30	34,1	1438,2
6	1998	30	30	64,4	51	55	0	0	53	50	30	55,9	2063,6
7	1999	30	30	63	43	55	0	39,3	53	50	30	59,5	2810,7
8	2000	30	28	62,3	41,9	55	0	63	70	50	30	62,8	3281,8
9	2001	30	26	63,8	49,6	55	0	62,3	70	50	30	86,8	3875
10	2002	30	15	66,1	58,9	55	0	58,2	71	50	30	87,2	4555,3
11	2003	30	21	67,1	68,1	55	0	64	74,6	30	50	113,6	5471,8
12	2004	30	24	67,5	77,8	55	0	74,5	74,4	30	50	206,5	6794,4
13	2005	30	23	83	78,6	55	55,8	76,2	76,2	30	50	226,1	9047
14	2006	30	22	90,2	75,8	43,1	53,2	72,9	77,2	30	50	310,1	16890
15	2007	30	26	83,6	53,2	43,6	52,8	68,4	77,2	30	50	404,8	21607,3
16	2008	30	28	79	43	44,4	53,1	69,9	82,2	30	50	557,8	29542,7
17	2009	30	27	77	39	40,5	52,4	68,1	84	30	40	808,5	35616,4
18	2010	30	25	77,9	41,1	38,7	57,7	61,2	82,6	20	30	680,4	40053
19	2011	30	22	77,3	32,9	47,1	50	63,2	85,2	20	30	730,7	44806
20	2012	30	24	78,2	29,4	46,2	51,2	67,7	84,4	20	30	736,3	50333,9
21	2013	30	23	78,2	29,4	47,6	49,9	71	84,4	20	30	728,8	55296,8
22	2014	30	21,9	79,1	37,5	59,8	49,8	78,7	86,2	20	30	776,9	58156,9
23	2015	20	25	78,7	28	59,3	48,2	78,6	85,8	15	30	594,1	45916
24	Пояснюючі фактори/ результуючий показник	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8	x9	x10	y	yy

Рис.2.4. Вихідні дані для розрахунку економетричних моделей оцінки впливу субіндексів індексів економічної свободи (IEF) на обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України (млн. дол. США)

Джерело: [134]

Будуємо кореляційну матрицю для виключення факторів, що тісно корелюють між собою (коефіцієнт кореляції $>0,75$). Результат розрахунків представимо в таблиці 2.3.

Кореляційна матриця

Пояснючі фактори	індекс захисту прав власності	індекс свободи від корупції	індекс податкового навантаження	індекс державних видатків	індекс бізнес регулювання	індекс свободи трудових відносин	індекс цінової свободи	індекс торгівельної свободи	індекс інвестиційної свободи	індекс фінансової свободи	Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну, млн. дол. США
	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	Y
X ₁	1										
X ₂	0,216	1									
X ₃	-0,313	-0,106	1								
X ₄	0,140	-0,170	0,014	1							
X ₅	-0,008	-0,092	-0,561	0,124	1						
X ₆	-0,283	-0,009	0,931	-0,261	-0,619	1					
X ₇	-0,473	-0,108	0,710	0,037	-0,271	0,618	1				
X ₈	-0,262	-0,056	0,736	-0,262	-0,427	0,797	0,787	1			
X ₉	0,384	0,103	-0,798	0,247	0,392	-0,834	-0,709	-0,875	1		
X ₁₀	-0,075	-0,315	0,328	0,664	-0,211	0,141	0,200	0,022	-0,110	1	
Y	-0,309	-0,048	0,669	-0,621	-0,380	0,807	0,563	0,824	-0,869	-0,247	1

*Джерело: власні розрахунки автора за даними [79, 88]

Як видно з таблиці 2.3, тісно корелюють між собою ідентичні індекси: індекс податкового навантаження, індекс свободи трудових відносин, індекс цінової свободи, індекс торгівельної свободи, тому цілком обґрунтовано буде виключити їх із розрахунку.

Розраховуємо якість та адекватність моделі за шістьма пояснючими факторами, які залишились після розрахунку кореляційної матриці: індекс захисту прав власності (X₁), індекс свободи від корупції (X₂), індекс державних видатків (X₄), індекс бізнес-регулювання (X₅), індекс інвестиційної свободи (X₉), індекс фінансової свободи (X₁₀), використовуючи коефіцієнти кореляції та детермінації, а також критерії Фішера та Стюдента, а отримані результати представимо в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Результати оцінки якості та адекватності моделі залежності обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України від визначених факторів

Статистичні показники	Числове значення
<i>Регресійна статистика:</i>	
Множинний R (коефіцієнт кореляції)	0,97
R-квадрат (коефіцієнт детермінації)	0,95
<i>Дисперсійний аналіз:</i>	
F (критерій Фішера)	40,24
Значущість F	$4,8 \cdot 10^{-08}$
Критичне значення F	2,848
<i>t-статистика:</i>	
Y - перетин	5,69
Змінна x ₁	0,662
Змінна x ₂	-1,285
Змінна x ₄	-3,597
Змінна x ₅	-0,916
Змінна x ₉	-10,060
Змінна x ₁₀	-1,414
Критичне значення t	2,145

* Джерело: власні розрахунки автора

Коефіцієнт кореляції склав 0,97, що вказує на тісний лінійний зв'язок між результуючим показником та пояснюючими факторами. Підтверджують якість рівняння й коефіцієнт детермінації значення якого 0,95 та критерій Фішера, значення якого значно більше за критичне. Проте, проводячи оцінку статистичної значущості пояснюючих факторів за допомогою t-тесту Стьюдента було виявлено, що абсолютні величини фактичних значень t-статистики за такими пояснюючими факторами, як індекс захисту прав власності (x₁), індекс свободи від корупції (x₂), індекс бізнес-регулювання (x₅), індекс фінансової свободи (x₁₀) не переважають критичне значення знайдене за спеціальними таблицями t-статистики Стьюдента, тим самим вказують на слабкий зв'язок між зазначеними пояснюючими факторами та результуючим показником.

Інструментами регресійно-кореляційного аналізу було встановлено, що запропонована модель є адекватною (підтверджено коефіцієнтами кореляції

та детермінації, критеріями Фішера та Стьюдента), проте тісна залежність на результуючий показник (обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України, млн. дол. США) підтверджена лише за двома пояснюючими факторами: індексом державних видатків (x_4) та індексом інвестиційної свободи (x_9) з обраного переліку досліджуваних.

Підсумком проведених розрахунків, є двох-факторна регресійно-кореляційна залежність. Перевіримо якість та адекватність регресійно-кореляційної моделі, пояснюючими факторами якої є індекси державних видатків та інвестиційної свободи (*IEF*), а результуючим показником є обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України (млн. дол. США). Результати аналізу представлено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Оцінка регресійно-кореляційної залежності впливу індексів державних видатків та інвестиційної свободи (*IEF*) на обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України

Статистичні показники	Числове значення
<i>Регресійна статистика:</i>	
R-квадрат (коефіцієнт детермінації)	0,86
<i>Дисперсійний аналіз:</i>	
F (критерій Фішера)	53,31
Значущість F	$2,74 \cdot 10^{-8}$
Критичне значення F	3,555
<i>Параметри рівняння регресії:</i>	
Y - перетин	-34958,6
Змінна x_4	919237,6
Змінна x_9	1039841,0
<i>t-статистика:</i>	
Y - перетин	-5,440
Змінна x_4	2,590
Змінна x_9	5,987
Критичне значення t	2,101

Джерело: власні розрахунки автора

Дана модель є якісною та адекватною за всіма критеріями: коефіцієнт детермінації склав 0,86, критерій Фішера 53,31 (критичне значення 3,555). Абсолютні величини фактичних значень t-статистики за такими

пояснюючими факторами, як індекс державних видатків (x_4) та індекс інвестиційної свободи (x_9), переважають критичне значення, яке знайдене за спеціальними таблицями t-статистики Стьюдента (2,101), а це означає, що оцінки параметрів рівняння регресії не випадково відрізняються від нуля, є статистично значущими, мають тісний зв'язок з результируючим показником.

Результатом проведених розрахунків стало виключення із вибору наступних індексів: захисту прав власності, свободи від корупції, податкового навантаження, бізнес-регулювання, свободи трудових відносин, цінової свободи, торгівельної свободи, фінансової свободи та встановлення кореляційно-регресійної залежності обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України від індексів державних видатків та інвестиційної свободи.

Отримані в рівнянні регресії коефіцієнти $a_1=919237,6$ та $a_2=1039841,0$ характеризують інтенсивність зв'язку між відповідним пояснюючим фактором та результируючим показником при фіксованому положенні іншого фактору, тобто, як при зміні кожного з пояснюючих факторів на одиницю зміниться результируючий показник. Для уникнення нульових значень досліджуваних факторів у рівняння додається вільний член (-34958,6), який має розрахункове значення та не несе в собі жодного економічного змісту:

$$Y = -34958,6 + \frac{919237,6}{x_4} + \frac{1039841,0}{x_9} \quad (2.1.)$$

Цілком очевидно, що індекси державних видатків та інвестиційної свободи здійснюють майже рівнозначний вплив на обсяг надходжень прямих іноземних інвестицій в економіку України.

В контексті поглиблення інтеграційних та глобалізаційних процесів на світовому інвестиційному ринку ключовим фактором зростання інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів слід вважати рівень економічної свободи. Виходячи з цього, за допомогою інструментарію кореляційно-регресійного аналізу формалізовані залежності обсягу прямих

іноземних інвестицій в національну економіку України від основних параметрів, які формують *IEF*, за 2001-2017 рр.

Графічно результати проведеного дослідження демонструє рис. 2.

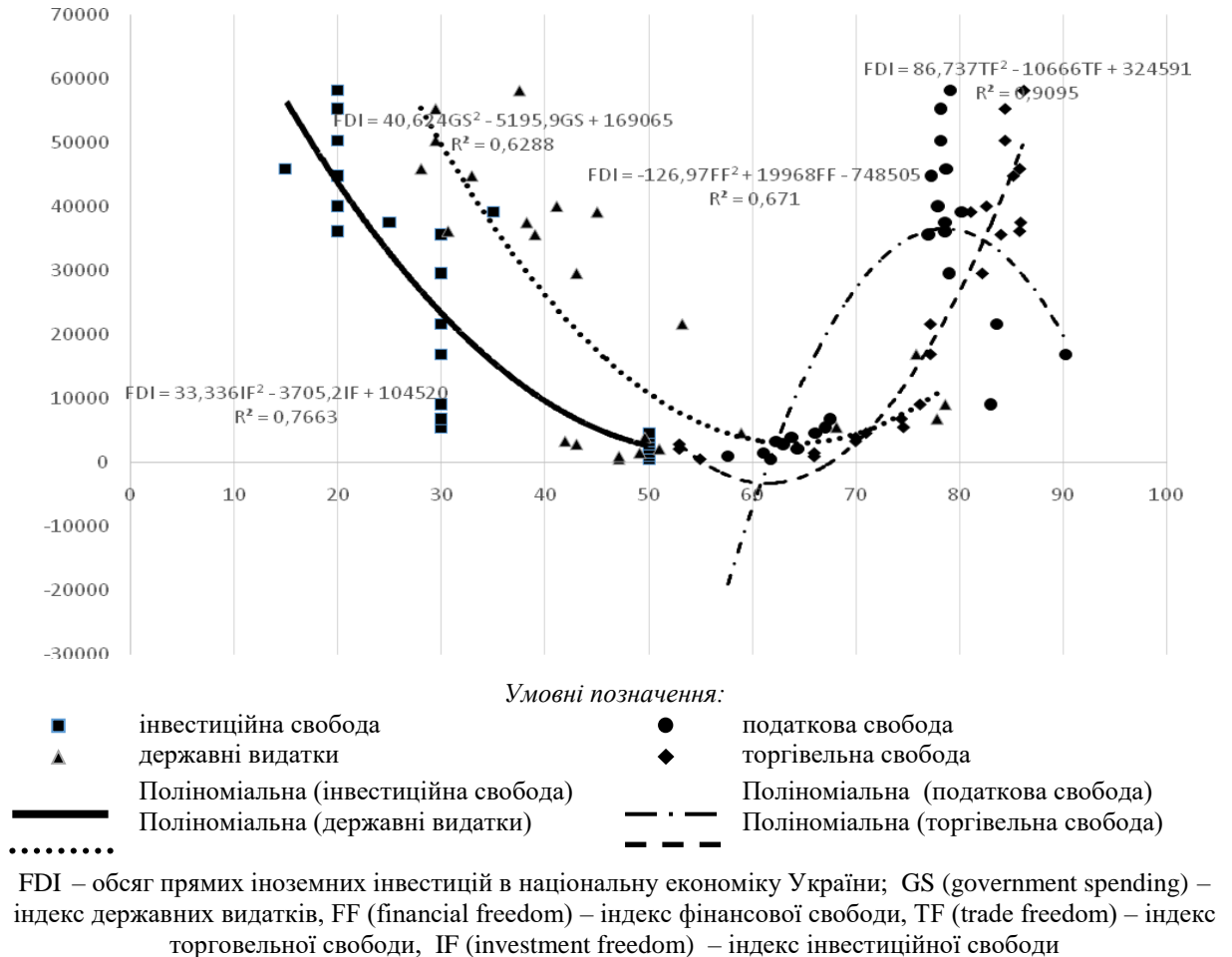

Рис. 2.5. Поліноміальні залежності обсягів прямих іноземних інвестицій в національну економіку України від рівнів інвестиційної, фінансової та торговельної свободи, обсягу державних видатків в національну економіку України за 2001-2017 рр.

На першому етапі формалізовано кореляційні зв'язки між 10 субіндексами *IEF* та обсягом прямих іноземних інвестицій в національну економіку України (*FDI*). 2 субіндекси, які характеризують ефективність судової системи та управління державним боргом, не увійшли до цього дослідження, оскільки їх статистичний облік для України розпочався лише з

2017 р. На цьому етапі з подальшого дослідження були виключені ті субіндекси, для яких рівень коефіцієнт кореляції складав менше ніж 0,7. Такими параметрами виявилися: індекс прав власності (коефіцієнт кореляції 0,15), індекс свободи від корупції (коефіцієнт кореляції 0,03), індекс свободи бізнесу (коефіцієнт кореляції 0,18), індекс свободи трудових відносин (коефіцієнт кореляції 0,53), індекс цінової свободи (коефіцієнт кореляції 0,3), індекс фінансової свободи (коефіцієнт кореляції 0,3).

На другому етапі для субіндексів, вплив яких на рівень *FDI* виявився суттєвим, побудовані поліноміальні залежності (поліном другого ступеня), які дозволяють прогнозувати вплив відповідних інструментів державного регулювання інвестиційного середовища в національній економіці (рівень податкового навантаження, державні видатки, обмеження щодо виведення капіталу за кордон, торговельні обмеження) на обсяг притоків ресурсів від іноземних інвесторів.

Отримані результати дослідження вказують на залежність інвестиційного клімату України від інвестиційної свободи, що є цілком прогнозованим. Проте варто зауважити, що в даному контексті спільними та найбільш проблемними є такі питання, як відсутність належного забезпечення виконання та супроводження контрактів, недосконалість діючого інвестиційного механізму, корупція. Ускладнює інвестиційний процес в аграрному секторі і недосконалість бізнес середовища країни, на що вказують і сільськогосподарські виробники, оцінюючи бізнес-клімат у сільському господарстві за методикою АВІ та підтверджують проведені розрахунки [78]. Достатньо вагомим чинником, який негативно впливає на інвестиційні процеси в економіці України, за проведеними розрахунками визначено державні видатки, адже неефективна державна політика в країні призвела до зростання бюджетних витрат у співвідношенні зі зростанням ВВП, збільшення державного боргу.

Досліджуючи питання формування інвестиційного клімату в Україні, Плаксієнко В.Я. вказує на необхідність удосконалення державної

інвестиційної політики для залучення іноземних інвестицій, з урахуванням інтересів не тільки іноземних інвесторів, а й вітчизняних [285, с. 205]. На необхідність гнучкого державного регулювання з посиленням економічних свобод для досягнення економічного зростання акцентує увагу в своєму дослідженні й Гордуновський О.М [122, с. 155].

На думку Швець В.Я. обов'язковою умовою розширення інвестиційної свободи в Україні є моделювання інвестиційного клімату, при цьому об'єктивність розрахунку повинна досягатись за умови адекватної оцінки загальної економічної ситуації в державі, що дасть можливість визначити мотивацію поведінки іноземного інвестора [421, с. 508]. Можливість моделювати потоки інвестицій з використанням методів екофізики в своєму дослідженні довели науковці Вітлінський В.В., Маханець Л.Л. та Вінничук О.Ю.; отриманий в результаті дослідження прогноз дає змогу знизити невизначеність та відповідний ризик щодо можливих результатів інвестування, спираючись на одну з кількісних складових оцінювання ступеня ризику інвестора [111, с. 51].

2.4. Аналіз динаміки та джерел інвестування в національну економіку України

Враховуючи високий рівень техніко-технологічного забезпечення виробництва в європейських країнах та високу інноваційну складову виробництва, доцільно дослідити стан капітальних інвестицій в Україні. Розглянемо стан залучення капітальних інвестицій в економіку України в розрізі активів за період 2010-2015 рр. за даними наведеним в таблиці 2.6.

Дані наведені в табл. 2.6 наочно характеризують майже стовідсоткову направленість капітальних інвестицій в матеріальні активи протягом досліджуваного періоду.

Таблиця 2.6

Капітальні інвестиції в економіку України за видами активів, 2010-2015 рр.

Види активів	Обсяг інвестицій, млн. грн.					
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Інвестиції у матеріальні активи:	182076	250501	285146	257144	212035	254731
- житлові будівлі	28736	29557	38549	41567	33177	45610
- нежитлові будівлі	38912	51325	56811	47908	40860	43331
- інженерні споруди	40757	67692	64849	58769	46599	50949
- машини, обладнання та інвентар	55183	73167	85938	80971	68949	84423
- транспортні засоби	11399	18925	28195	16602	13830	19650
- земля	1292	2311	1804	1171	999	1442
- довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	2011	3070	1943	2456	2034	2762
- інші матеріальні активи	3786	4454	7057	7700	5587	6564
Інвестиції в нематеріальні активи, у тому числі:	6985	9431	8546	10584	7385	18385
- програмне забезпечення та бази даних	2826	3274	3427	3509	3207	4908
- права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії тощо	3070	4121	3678	5675	2974	12458
Всього:	189061	259932	293692	267728	219420	273116
Темп зростання (зниження), %:						
ланцюговий,	-	137,49	112,99	91,16	81,96	124,47
середній	109,6					
ланцюговий	-	0,37	0,13	-0,09	-0,18	0,24
середній	11,8					

Джерело: за даними статистичного збірника «Статистичний щорічник України за 2015 рік» [134].

Частка фінансування матеріальних активів у загальному обсязі інвестованих ресурсів складала від 93,9% до 97,1%. В розрізі складових матеріальних активів протягом досліджуваного періоду найбільші обсяги інвестування від 28,2% до 31,4% було спрямовано в машини, обладнання та інвентар, другою за обсягами фінансування є частка інженерних споруд від 18,7 % до 26,0 %. Частка коштів інвестованих в нежитлові будівлі протягом досліджуваного періоду спостерігалась на рівні 15,9% - 20,6%, частка інвестицій в житлове будівництво коливалась від 11,4% до 16,7 %.

Значно менші обсяги інвестування за період 2010-2015 рр. було спрямовано на землю, довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва, їх частки знаходились в межах 1% [233, с.38].

Низький рівень інвестування в нематеріальні активи негативно впливає на формування їх інтелектуальної складової, що в свою чергу стримує розвиток інноваційної складової виробництва в Україні. За досліджуваний період частка інвестицій в нематеріальні активи коливалась в межах 2,9% -6,7%, варто зауважити, що саме у 2015 р. вона була найбільшою. Така тенденція сформувалась під впливом загальнонаціонального курсу з проєкцією на європейський досвід. Аргументовано, що успішний досвід Японії щодо використання нематеріальних активів для збільшення капіталізації підприємств став одним із основних чинників стрімкого економічного зростання країни в вісімдесятих роках та забезпечив їй статус високотехнологічної держави. Крім того досвід Японії щодо використання нематеріальних активів для збільшення капіталізації підприємств згодом запозичили й успішно застосовували США, Китай, країни ЄС та інші [143, с. 105].

Розглянемо тенденції, які сформувались протягом 2010-2015 років щодо обсягів інвестування в розрізі складових матеріальних активів (рис.2.6.). Досліджуючи зміни обсягу капітальних інвестицій в економіку України в цілому, зазначимо, що ланцюговий темп зростання відмічено в 2011 р., 2012 р. та 2015 р., зниження обсягів інвестування в 2013 р. та 2014 р. зумовило негативну тенденцію даного показника. В середньому темп зростання обсягу капітальних інвестицій в 2010-2015 рр. склав 109,6%. Аналогічною до темпу зростання є тенденція і за показником темпу приросту, який має негативне значення в 2013 р. та 2014 р., що є цілком прогнозованим, враховуючи нестабільну політичну та економічну ситуацію, яка відбувалась в країні в цей період.

Очевидно, що найбільшого спаду всі показники зазнали в 2014 р., проте вже в 2015 р. відбулось відчутне поживлення за всіма досліджуваними складовими, при цьому найбільш вираженим річним зростанням характеризується крива інвестицій в житлове будівництво.

Позитивну тенденцію має крива інвестування в машини та обладнання, що вказує на покращення технологічної структури інвестування економіки України, адже саме ця складова характеризує обсяги інвестування в технологічне оновлення виробництва.

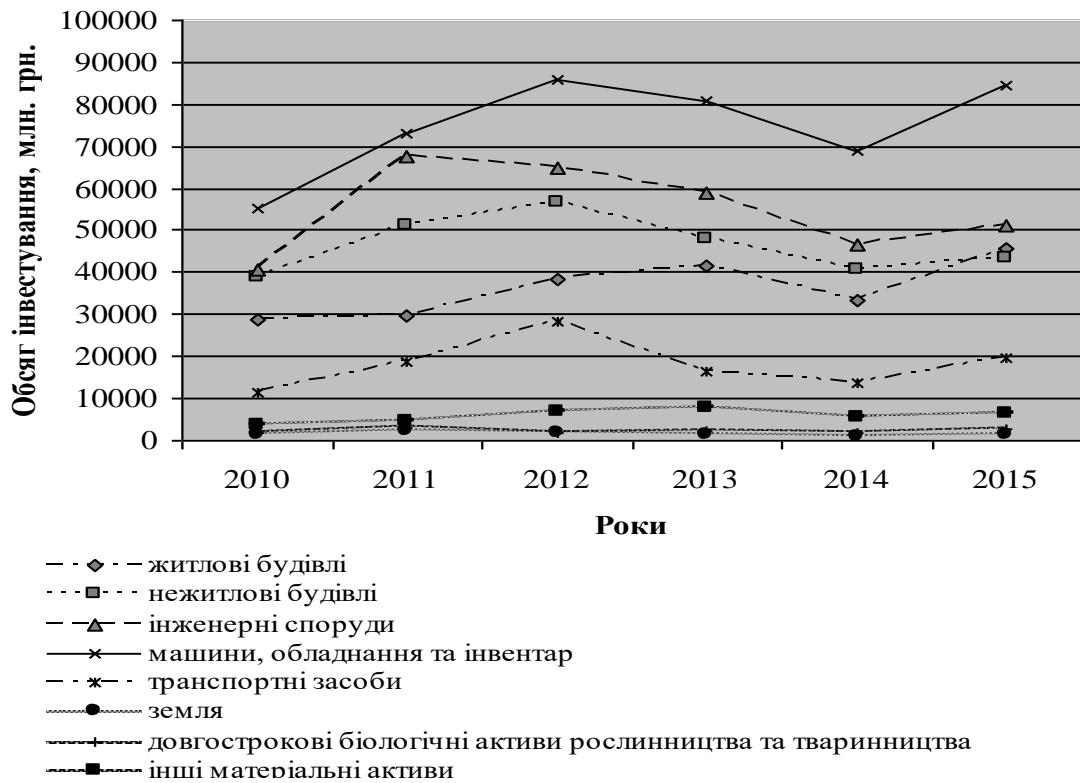

Рис. 2.6. Динаміка обсягу капітальних інвестицій в розрізі складових матеріальних активів, 2010-2015 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано за даними статистичного збірника «Статистичний щорічник України за 2015 рік», [134].

За досліджуваний період найбільш ідентичними є криві обсягів фінансування в машини, обладнання та нежитлові приміщення. Інвестування в інженерні споруди було найбільш в 2011 р., а в наступні роки набуло загальної тенденції. Найменше капітальних інвестицій було залучено в землю та довгострокові біологічні активи рослинництва і тваринництва. Підсумовуючи наведене, зазначимо, що обмеженість інвестиційних ресурсів потребує їх раціонального розподілу в розрізі, як складових матеріальних

ресурсів, так і між матеріальними та нематеріальними активами, виходячи зі стратегічних напрямів розвитку національної економіки.

Беззаперечною є важливість інвестування в нематеріальні активи з урахуванням ключових аспектів: фінансування саме «інтелектуальної» частки в структурі нематеріальних активів забезпечить інноваційний розвиток підприємств, збільшить конкурентні можливості підприємств на ринку технологічної продукції; негативно впливає на ліквідність нематеріальних активів інвестування прав на користування природними ресурсами та майном; ефективність інвестицій в нематеріальні активи досягається за умови їх відповідності стратегії розвитку підприємства.

Не менш актуальним та важливим є питання формування капітальних інвестицій за джерелами фінансування. Враховуючи неврівноваженість економічної системи України, доцільно визначити, як світова фінансова криза вплинула на інвестиційні процеси в країні, як змінювались обсяги фінансового наповнення у складі джерел інвестування в докризовий та посткризовий періоди, що дасть більш точно опрацювати шляхи відновлення інвестиційної активності. Вихідні дані наведено в таблиці 2.7.

За наведеними в табл. 2.7 даними цілком очевидно є відмінність тенденцій щодо загальних обсягів фінансування капітальних інвестицій в Україні, що сформувались в докризовий та посткризовий періоди. В докризовий період щорічно стабільно нарощувався обсяг капітальних інвестицій, базисний темп зростання яких за період 2002-2008 рр. склав 584,3%, в посткризовий період простежується зовсім інша тенденція – значне скорочення обсягів інвестування в 2009 р., 2010 р. та 2014 р. зумовило значно менший темп зростання у 2015 р. в порівнянні з 2009 р. на рівні 141,6%.

Враховуючи те, що протягом всього досліджуваного періоду найбільшу частку в структурі джерел фінансування капітальних інвестицій складали власні кошти підприємств та організацій, то цілком очевидним є

прямий вплив даного джерела фінансування на загальний обсяг капітальних інвестицій.

Таблиця 2.7

Джерела фінансування капітальних інвестицій в економіку України,
2002-2015 рр., млн. грн.

Джерела фінансування	Обсяг фінансування, млн. грн. частка в структурі джерел фінансування, %						
	докризовий період						
	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Всього:	<u>46563</u> 100	<u>59899</u> 100	<u>89314</u> 100	<u>111174</u> 100	<u>148972</u> 100	<u>222679</u> 100	<u>272074</u> 100
державний бюджет	<u>2110</u> 4,53	<u>4152</u> 6,93	<u>9974</u> 11,17	<u>6846</u> 6,16	<u>9605</u> 6,45	<u>15077</u> 6,77	<u>15403</u> 5,66
місцевий бюджет	<u>1615</u> 3,47	<u>2596</u> 4,33	<u>4187</u> 4,69	<u>4685</u> 4,21	<u>6732</u> 4,52	<u>9370</u> 4,21	<u>12498</u> 4,59
власні кошти підприємств та організацій	<u>32994</u> 70,86	<u>38326</u> 63,98	<u>56528</u> 63,29	<u>66062</u> 59,42	<u>89136</u> 59,83	<u>130515</u> 58,61	<u>161277</u> 59,28
кредитні кошти банків та інші позикові кошти	<u>2071</u> 4,45	<u>4593</u> 7,67	<u>6397</u> 7,16	<u>15625</u> 14,05	<u>21257</u> 14,27	<u>33904</u> 15,23	<u>42981</u> 15,8
кошти іноземних інвесторів	<u>2224</u> 4,78	<u>2964</u> 4,95	<u>2825</u> 3,16	<u>5457</u> 4,91	<u>5094</u> 3,42	<u>7251</u> 3,26	<u>8087</u> 2,97
кошти населення на будівництво житла	<u>1573</u> 3,38	<u>1822</u> 3,04	<u>2577</u> 2,89	<u>3091</u> 2,78	<u>12129</u> 8,14	<u>18428</u> 8,28	<u>21084</u> 7,75
інші джерела	<u>3976</u> 8,54	<u>5446</u> 9,09	<u>6826</u> 7,64	<u>9408</u> 8,46	<u>5019</u> 3,37	<u>8134</u> 3,65	<u>10744</u> 3,95
	посткризовий період						
	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Всього:	<u>192878</u> 100	<u>189061</u> 100	<u>259932</u> 100	<u>293692</u> 100	<u>267728</u> 100	<u>219420</u> 100	<u>273116</u> 100
державний бюджет	<u>8361</u> 4,33	<u>10952</u> 5,79	<u>18395</u> 7,08	<u>17141</u> 5,84	<u>6498</u> 2,43	<u>2739</u> 1,25	<u>6920</u> 2,53
місцевий бюджет	<u>5914</u> 3,07	<u>6368</u> 3,37	<u>8801</u> 3,39	<u>9149</u> 3,12	<u>7219</u> 2,70	<u>5918</u> 2,70	<u>14260</u> 5,22
власні кошти підприємств та організацій	<u>127435</u> 66,07	<u>114964</u> 60,81	<u>152279</u> 58,58	<u>175424</u> 59,73	<u>170676</u> 63,75	<u>154630</u> 70,47	<u>184351</u> 67,5
кредитні кошти банків та інші позикові кошти	<u>25587</u> 13,27	<u>23336</u> 12,34	<u>42324</u> 16,28	<u>50105</u> 17,06	<u>40878</u> 15,27	<u>21739</u> 9,91	<u>20740</u> 7,59
кошти іноземних інвесторів	<u>8209</u> 4,26	<u>4068</u> 2,15	<u>7196</u> 2,77	<u>5041</u> 1,72	<u>4881</u> 1,82	<u>5640</u> 2,57	<u>8185</u> 3,0
кошти населення на будівництво житла	<u>10298</u> 5,34	<u>20830</u> 11,02	<u>19573</u> 7,53	<u>25626</u> 8,73	<u>28345</u> 10,59	<u>22064</u> 10,06	<u>31985</u> 11,71
інші джерела	<u>7074</u> 3,67	<u>8543</u> 4,52	<u>11364</u> 4,37	<u>11206</u> 3,82	<u>9231</u> 3,45	<u>6690</u> 3,05	<u>6675</u> 2,44

Джерело: сформовано за даними Держкомстату України [134]

Представлені дані наочно відображають вплив глобалізаційних процесів на економіку України, адже цілком очевидно, що світова економічна криза негативно вплинула на економічні процеси в державі, що зумовило скорочення обсягів фінансування капітальних інвестицій в 2009-2010 роках.

Вже у 2011 р. відмічено річне зростання обсягу капітальних інвестицій на 37,5%, а в 2012 р. на 13,0%, досягнувши при цьому максимального показника за досліджуваний період.

Наступне скорочення обсягів фінансування капітальних інвестицій спостерігалось у 2014 р., що цілком прогнозовано, враховуючи політичну та економічну нестабільність в державі в даний період. В цілому кроки держави щодо збільшення інвестиційної активності національної економіки є різнонаправленими та неефективними, про що свідчать значні відхилення значень часток в розрізі джерел фінансування. Єдиною стабільною тенденцією протягом досліджуваного періоду є найбільша частка власних коштів підприємств та організацій в структурі джерел фінансування капітальних інвестицій.

Розглянемо тенденції, що склались за іншими джерелами фінансування капітальних інвестицій (за виключенням власних коштів підприємств та організацій) протягом 2002-2015 рр. на рис. 2.7.

Графічне представлення структури джерел фінансування капітальних інвестицій протягом 2002-2015 років (рис. 2.7) підтверджує відсутність жодної сталої тенденції в розрізі представлених джерел. Частка кредитних коштів різко зросла за період 2002-2005 роки, досягнувши 14,05% в 2005 р. - втричі перевищивши показник 2002 р. і трималась на рівні 12,34% - 17,06% до 2013 р., у 2014 р. вона знизилась до 9,91%, а в 2015 р. до 7,59 %, що вказує на значне обмеження доступу до кредитних ресурсів у 2014-2015 роках.

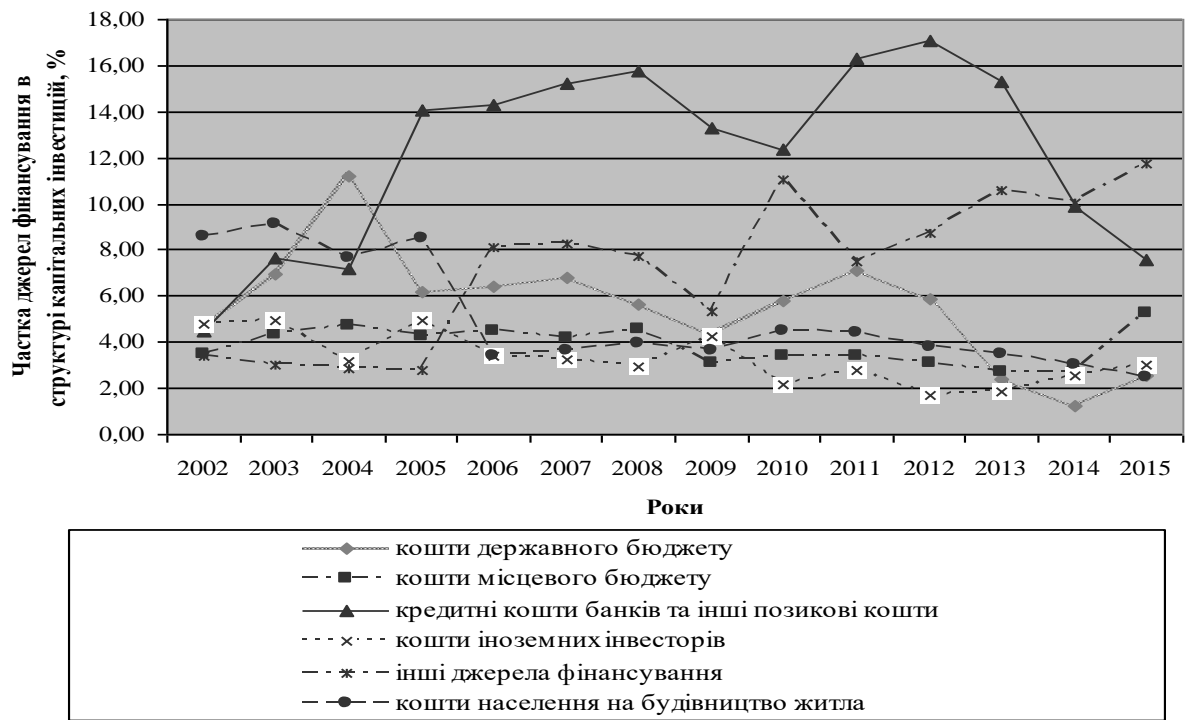

Рис. 2.7. Структура капітальних інвестицій в економіку України за джерелами фінансування, 2002-2015 рр.

Джерело: побудовано за даними Держкомстату України [134]

Частка коштів місцевих бюджетів залишалась стабільною на рівні 4,21%-4,69% в докризовий період, проте значно скоротилась в 2013 -2014 роках, зменшившись до 2,70%. Процеси децентралізації, що відбувались в країні протягом 2015 р. позитивно вплинули на обсяги фінансування капітальних інвестицій з місцевого бюджету, частка якого склала 5,22%, що є найбільшим показником за аналізований період. Частки коштів державного бюджету та коштів населення на будівництво житла в структурі фінансування капітальних інвестицій були найбільш нестабільними та коливались в межах 1,25% -11,17% та 2,78%-11,71% відповідно, при цьому протягом 2013-2015 рр. частка коштів державного бюджету мала найбільш негативну динаміку, а частка коштів населення характеризується найбільш позитивною динамікою саме в цей період.

Низька частка коштів іноземних інвесторів за аналізований період свідчить про те, що Україна не виступала потенційним об'єктом інвестування

для іноземних інвесторів, більш того протягом останніх шести років частка коштів іноземних інвесторів мала критично низьке значення, а саме: знаходилась в межах 1,72% -3%. Наразі одним із перспективних шляхів збільшення частки коштів іноземних інвесторів є застосування проектного підходу. Враховуючи той фактор, що Україна майже не має внутрішніх фінансових ресурсів, то іноземні інвестиційні компанії мають для неї велике значення.

Прямі інвестиції надходять до України приблизно зі 130 країн світу. До топ-10 головних країн-інвесторів, на які припадає 82% від загального обсягу прямих інвестицій, належать: Кіпр, Німеччина, Російська Федерація, Австрія, Велика Британія, Віргінські острови, Франція, Швеція та Швейцарія. Тому перш за все доцільно розглянути частку їх вкладень від загального обсягу надходжень у 2017р.(рис. 2.8).

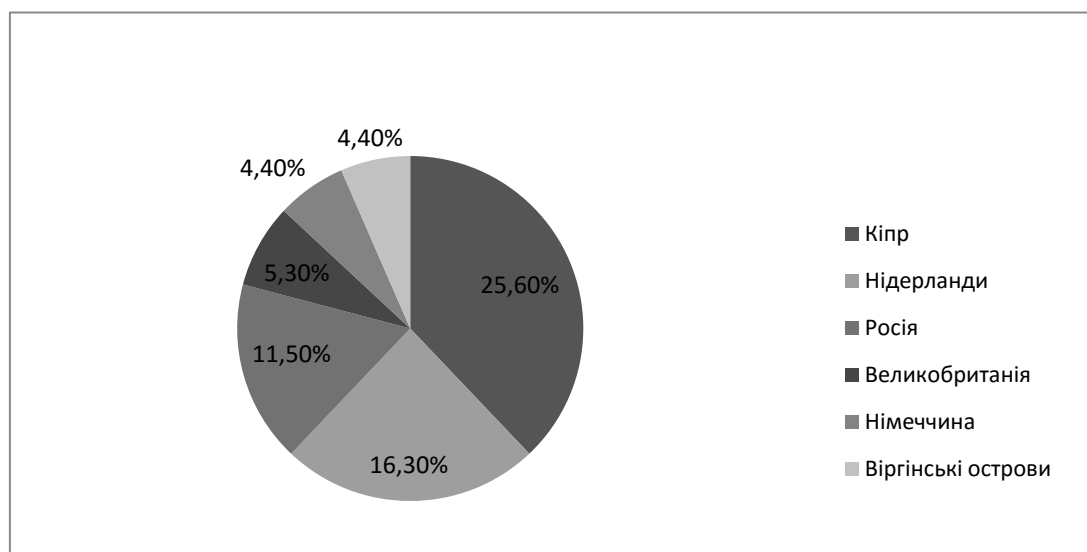

Рис. 2.8 Частка інвестованого капіталу в Україну від загального обсягу інвестицій по країнам, %

Джерело: систематизовано автором [134]

За результатами дослідження було виявлено, що найбільшим інвестором є Кіпр, який лише за перший квартал 2017р. інвестував в Україну приблизно 10 мільярдів доларів. Проте якщо розглядати статистичні дані за

попередній рік, а саме 2016, то ми бачимо що найбільше вкладень робить Російська Федерація – 1667 млн. дол. США (рис.2.9).

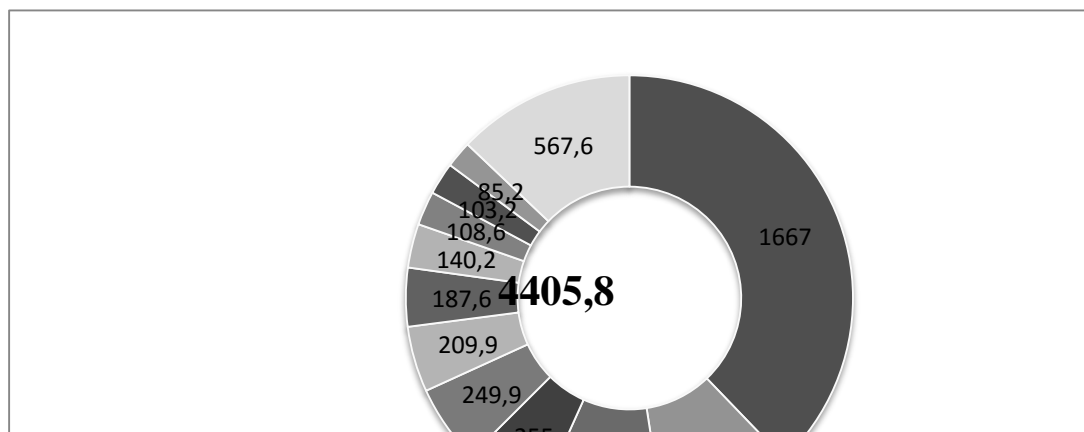

Рис. 2.9 Прямі інвестиції із країн світу в економіці країни за 2016 рік, %

Джерело: систематизовано автором [134]

Так як ПІІ є найбільш затребуваною формою капіталовкладень і нажаль не постійною, то для розвиваючої економіки є необхідність у дослідженні динаміки суми інвестицій протягом 2015-2017 року (рис. 2.10).

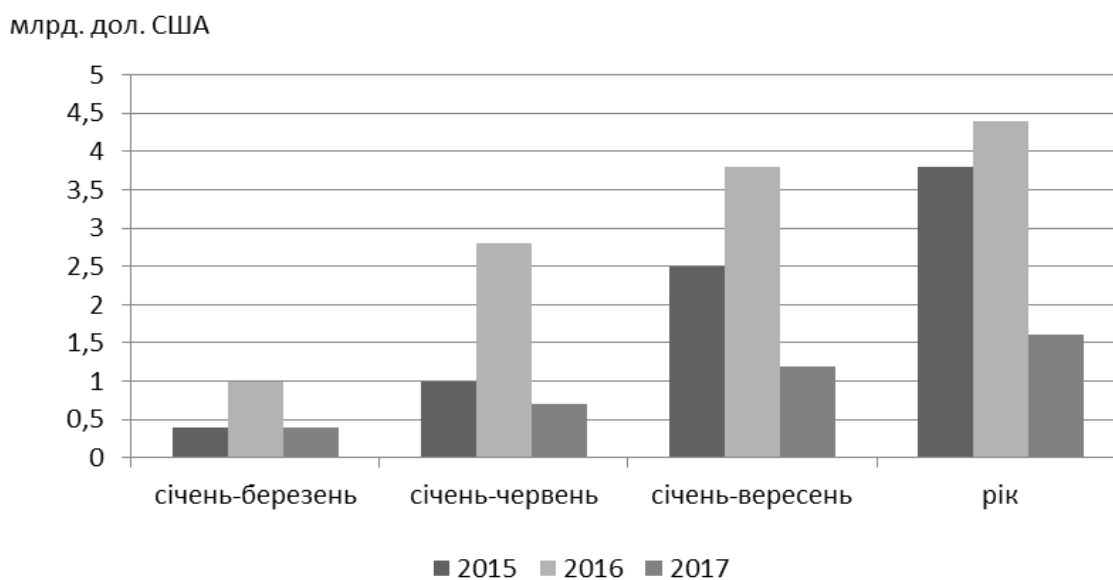

Рис.2.10. Надходження прямих інвестицій в Україну

Джерело: систематизовано автором [134]

В період з 2015 р. по 2017 р. прослідковується прямо пропорційне зростання прямих іноземних інвестицій, що є позитивним фактором для економіки України, оскільки підвищує її інвестиційну привабливість [366].

Актуальність реформи місцевого самоврядування в частині децентралізації повноважень і ресурсів розширює можливості щодо залучення коштів іноземних інвесторів у рамках проектів різної направленості. Використання інвестиційних ресурсів, отриманих за проектами, відкрис нові горизонти щодо фінансування капітальних інвестицій, збільшить ефективність використання коштів державного та місцевого бюджетів. Розпочавши співпрацю з іноземними партнерами на рівні об'єднаних територіальних громад та зарекомендувавши себе в якості стабільного партнера, Україна може значно збільшити обсяги фінансування капітальних інвестицій.

Крім того формування спільного інвестиційного ресурсу з коштів іноземних інвесторів та коштів державного і місцевого бюджетів при правильно визначеній стратегії може забезпечити зміну виробничого ракурсу в інноваційному напрямку, що є не просто актуальним, а першочерговим за сучасного стану виробництва. Досвід показує, висока частка власних коштів підприємств в структурі фінансування капітальних інвестицій, в більшості випадків негативно впливає на інноваційну складову розвитку виробництва, адже лівова частина коштів спрямовуються власниками на заміну елементів основного капіталу, що вийшли з ладу. Розглянемо, як розподілялись капітальні вкладення між секторами економіки на табл. 2.7.

Найбільш пріоритетним сектором економіки для капіталовкладень протягом 2010-2015 рр. була промисловість, частка якої в структурі фінансування коливалась в межах 30% до 40%. Приріст інвестицій в даний сектор економіки у 2015 р. в порівнянні з 2010 р. за обсягами інвестування склав 154,5%, за часткою в структурі – 107,0%, найбільший обсяг капіталовкладень в промисловість спостерігався у 2013 р. Протягом досліджуваного періоду значні обсяги капіталовкладень були направлені на

будівництво, частка якого в структурі фінансування складала від 13,41% до 17,34%, найбільший обсяг було спрямовано у 2013 р., у 2015 р. в порівнянні з 2010 р. приріст за обсягом капіталовкладень склав 132,6%, в порівнянні з 2014 р. – 120,5%.

Таблиця 2.7

Фінансування капітальних інвестицій в розрізі видів економічної діяльності,
2010-2015 рр., млн. грн.

Види економічної діяльності	Обсяг фінансування, млн. грн. частка капітальних інвестицій за видами економічної діяльності, %						Темп зростання, %	
	2010 р.	2011р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	базис- ний,	ланцю- говий
Всього:	<u>189061</u> 100	<u>259932</u> 100	<u>293692</u> 100	<u>267728</u> 100	<u>219420</u> 100	<u>273116</u> 100	144,5	124,5
Сільське, лісове та рибне господарство	<u>11568</u> 6,12	<u>17039</u> 6,56	<u>19411</u> 6,61	<u>19059</u> 7,12	<u>18796</u> 8,57	<u>30155</u> 11,04	<u>260,7</u> 180,4	<u>160,4</u> 128,9
Промисловість	<u>56725</u> 30,0	<u>89146</u> 34,3	<u>103473</u> 35,23	<u>105594</u> 39,44	<u>86242</u> 39,3	<u>87656</u> 32,09	<u>154,5</u> 107,0	<u>101,6</u> 81,7
Будівництво	<u>32790</u> 17,34	<u>34855</u> 13,41	<u>44895</u> 15,29	<u>46318</u> 17,30	<u>36057</u> 16,43	<u>43464</u> 15,91	<u>132,6</u> 91,8	<u>120,5</u> 96,8
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	<u>18868</u> 9,98	<u>24390</u> 9,38	<u>24801</u> 8,44	<u>22379</u> 8,36	<u>20716</u> 9,44	<u>20663</u> 7,57	<u>109,5</u> 75,8	<u>99,7</u> 80,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	<u>19592</u> 10,36	<u>25977</u> 9,99	<u>32808</u> 11,17	<u>18833</u> 7,03	<u>15498</u> 7,06	<u>18704</u> 6,85	<u>95,5</u> 66,1	<u>120,7</u> 97,0
Тимчасове розміщення, організація харчування	<u>1671</u> 0,88	<u>2225</u> 0,86	<u>2856</u> 0,97	<u>2477</u> 0,93	<u>1482</u> 0,68	<u>1393</u> 0,51	<u>83,4</u> 57,7	<u>94,0</u> 75,5
Інформація та телекомунікації	<u>8654</u> 4,58	<u>9753</u> 3,75	<u>10189</u> 3,47	<u>9923</u> 3,71	<u>8175</u> 3,73	<u>22975</u> 8,41	<u>265,5</u> 183,8	<u>281,0</u> 225,8
Фінансова та страхова діяльність	<u>5883</u> 3,11	<u>6033</u> 2,32	<u>7369</u> 2,51	<u>6683</u> 2,50	<u>6214</u> 2,83	<u>6448</u> 2,36	<u>109,6</u> 75,9	<u>103,8</u> 83,4
Операції з нерухомим майном	<u>10264</u> 5,43	<u>15265</u> 5,87	<u>12774</u> 4,35	<u>14025</u> 5,24	<u>11230</u> 5,12	<u>11899</u> 4,36	<u>115,9</u> 80,3	<u>106,0</u> 85,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	<u>5648</u> 2,99	<u>11444</u> 4,40	<u>9245</u> 3,15	<u>3825</u> 1,43	<u>2921</u> 1,33	<u>4065</u> 1,49	<u>72,0</u> 49,8	<u>139,2</u> 111,8
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	<u>3171</u> 1,68	<u>4143</u> 1,59	<u>5253</u> 1,79	<u>4314</u> 1,61	<u>3565</u> 1,62	<u>6535</u> 2,39	<u>206,1</u> 142,7	<u>183,3</u> 147,3
Діяльність управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	<u>8324</u> 4,40	<u>12298</u> 4,73	<u>12699</u> 4,32	<u>8217</u> 3,07	<u>5808</u> 2,65	<u>13942</u> 5,10	<u>167,5</u> 115,9	<u>240,0</u> 192,9

Продовження таблиці 2.7

Види економічної діяльності	Обсяг фінансування, млн. грн. частка капітальних інвестицій за видами економічної діяльності, %						Темп зростання, %	
	2010 р.	2011р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	базис-ний,	ланцюговий
Професійна, наукова та технічна діяльність	<u>5648</u> 2,99	<u>11444</u> 4,40	<u>9245</u> 3,15	<u>3825</u> 1,43	<u>2921</u> 1,33	<u>4065</u> 1,49	<u>72,0</u> 49,8	<u>139,2</u> 111,8
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	<u>3171</u> 1,68	<u>4143</u> 1,59	<u>5253</u> 1,79	<u>4314</u> 1,61	<u>3565</u> 1,62	<u>6535</u> 2,39	<u>206,1</u> 142,7	<u>183,3</u> 147,3
Діяльність управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	<u>8324</u> 4,40	<u>12298</u> 4,73	<u>12699</u> 4,32	<u>8217</u> 3,07	<u>5808</u> 2,65	<u>13942</u> 5,10	<u>167,5</u> 115,9	<u>240,0</u> 192,9
Освіта	<u>1935</u> 1,02	<u>2224</u> 0,86	<u>1503</u> 0,51	<u>1054</u> 0,39	<u>821</u> 0,37	<u>1540</u> 0,56	<u>79,6</u> 55,1	<u>187,6</u> 150,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	<u>2295</u> 1,21	<u>2425</u> 0,93	<u>3111</u> 1,06	<u>2157</u> 0,81	<u>1224</u> 0,56	<u>2367</u> 0,87	<u>103,1</u> 71,4	<u>193,4</u> 155,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	<u>1004</u> 0,53	<u>1520</u> 0,58	<u>2846</u> 0,97	<u>2640</u> 0,99	<u>509</u> 0,23	<u>1044</u> 0,38	<u>104,0</u> 72,0	<u>205,1</u> 164,8
Надання інших видів послуг	<u>669</u> 0,35	<u>1196</u> 0,46	<u>460</u> 0,16	<u>230</u> 0,09	<u>162</u> 0,07	<u>266</u> 0,10	<u>39,8</u> 27,5	<u>164,2</u> 131,9

Джерело: структуровано за даними Держкомстату України [134]

Збільшення обсягів капіталовкладень у 2015 р. в порівнянні з 2010 р. більше ніж в 2,5 рази спостерігалось в сільському господарстві, що є позитивною динамікою, адже дана галузь є прибутковою та потребує концентрації капіталовкладень в основний капітал для оновлення та модернізації галузі, що в свою чергу забезпечить зростання її прибутковості. Зростання рівня секторального співвідношення приросту прибутків галузі сільського господарства до обсягу інвестицій значно розширить можливості акумулювання коштів для інвестицій в наступний діловий цикл.

Позитивну динаміку щодо обсягів залучення капітальних інвестицій за період з 2010 р. по 2015 р. було відмічено в секторі інформації та комунікацій - базисний темп зростання склав - 265,5%, ланцюговий – 281,0%. За часткою в структурі капіталовкладень найбільш негативного впливу зазнали такі види економічної діяльності, як торгівля, транспорт, професійна, наукова та технічна діяльність, темп зниження в 2015 р. в порівнянні з 2010 р. склав

75,8%, 66,1%, 49,8% відповідно. Найбільші обсяги капіталовкладень за даними видами економічної діяльності було інвестовано в 2012 р.

В структурі капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в Україні (рис. 2.11) частка фінансування сфери послуг переважає частку матеріального виробництва, що має цілком прогнозовані негативні наслідки – відсутність технологічного розвитку та модернізації виробництва, що призвело до скорочення інвестицій в основний капітал, також негативні наслідки має і низька частка інвестування у фінансовій сфері. Розглянемо тенденції, які склалися за період з 2010 р. по 2015 р. за обсягами капіталовкладень в розрізі видів економічної діяльності, обсяг фінансування яких стабільно перевищував 10000,0 млн. гривень.

Наведені на рис. 2.11. дані свідчать про те, що значні капітальні інвестиції спрямовуються в промисловий сектор економіки, обсяги фінансування якого значно перевищували обсяги фінансування інших видів економічної діяльності.

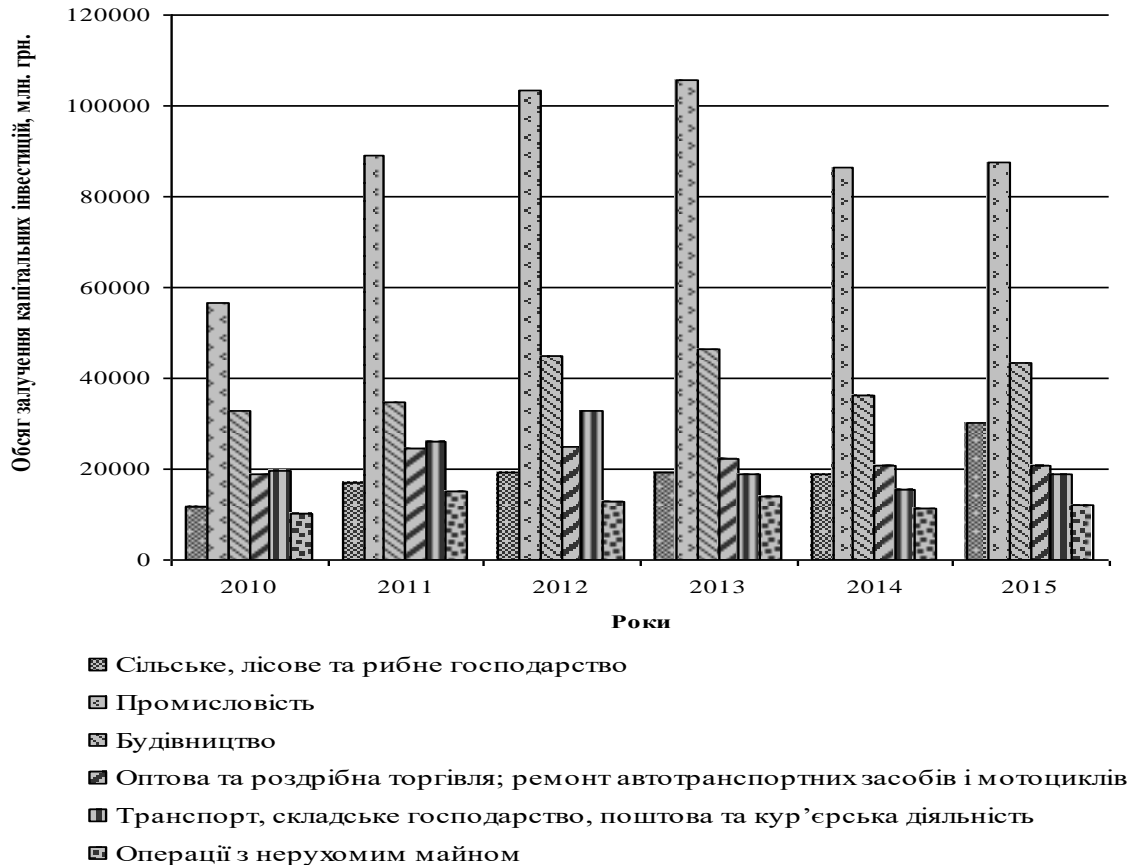

Рис. 2.11 Динаміка капітальних інвестицій за видами економічної діяльності

Джерело: побудовано за даними Держкомстату України [134]

Спрямування капіталовкладень в промисловість не забезпечило позитивної динаміки нарощення обсягів інвестиційних ресурсів для подальшого їх реінвестування, що цілком обґрунтовує зазначену вище думку щодо відсутності технологічного оновлення виробництва. Так, спрямувавши найбільші обсяги капіталовкладень в промисловість у 2012 р., ми отримали прибутковість підприємств галузі на рівні 3,4%, враховуючи те, що власні кошти підприємств в структурі формування капітальних інвестицій складають від 60% до 70%, цілком очевидною є відсутність ресурсу для нарощення обсягу інвестування.

Зовсім протилежна тенденція спостерігається щодо інвестування сільського господарства. Так, зростання обсягів капітальних інвестицій у 2015 р. в порівнянні з 2014 р. на 60,4% забезпечило зростання прибутковості сільського господарства вдвічі і склало 41,7%. В той же час обсяг вкладених капітальних інвестицій у 2015 р. в будівництво перевищував інвестиції спрямовані в сільське господарство в 1,5 раз, проте виробництво за даним видом економічної діяльності було збитковим (- 7,6%).

Досліджені тенденції вказують на відсутність обґрунтованого підходу щодо розподілу капітальних інвестицій з урахуванням прибутковості видів економічної діяльності та підтверджують сталість тенденції направлення капіталовкладень в основні фонди з низькою віддачею. Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами економічної діяльності протягом 2010-2015 рр. наведено в табл. 2.8.

В процесі дослідження структури фінансування капітальних інвестицій, тенденцій інвестування в розрізі активів та за видами економічної діяльності було виявлено наявність низки деструктивних елементів, котрі зумовили уповільнення інвестиційних процесів.

Крім того політична та економічна криза останніх років значно ускладнила існуючу ситуацію дією таких негативних чинників, як: інфляційні процеси, курсові коливання національної валюти, зростання бюджетних витрат соціальної спрямованості, значне податкове

навантаження, нерозвиненість фінансово-кредитного механізму, відсутність злагодженості у діях влади, невідповідність у нормативних актах тощо.

Таблиця 2.8

Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами економічної діяльності, 2010-2015 рр.

№	Види економічної діяльності	Рівень рентабельності (збитковості), %					
		2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Всього:		4,0	5,9	5,0	3,9	-4,1	1,0
1	у тому числі:						
2	сільське господарство, мисливство, лісове господарство	23,2	23,6	21,7	11,3	20,6	41,7
3	промисловість	3,6	4,7	3,4	3,0	1,6	0,9
4	будівництво	-1,2	0,8	-0,1	0,0	5,8	-7,6
5	торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	9,8	15,0	12,2	10,2	-12,8	-0,9
6	діяльність готелів та ресторанів	-1,8	-0,1	-2,9	-2,5	-13,6	-11,9
7	діяльність транспорту та зв'язку	7,2	7,5	5,4	3,5	-1,7	1,1
8	фінансова діяльність	3,2	6,3	6,1	5,9	-15,2	-8,9
9	операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-4,2	-0,7	2,8	3,1	-46,9	-33,4
10	освіта	6,7	8,6	8,2	8,4	5,5	5,7
11	охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3,9	2,7	2,7	3,1	-3,7	-0,6
12	надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	-14,8	-13,8	-17,6	-8,0	-11,8	-25,3

**Примітка:* дані за період 2010-2015 рр. наведені без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, дані за 2014-2015 р. не містять результатів діяльності тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: побудовано за даними Держкомстату України [134]

Враховуючи тісний зв'язок між макроекономічними показниками та інвестиціями, одним із ключових інструментів формування стабільного економічного середовища країни в умовах глобалізаційних процесів, фінансово-

економічної та політичної нестабільності є наявність достатнього фінансового забезпечення капітальних інвестицій. В даному контексті доцільно оцінити ключові показники, які характеризують можливість виявлення внутрішнього резерву щодо формування фінансового забезпечення капітальних інвестицій, дослідивши динаміку частки капітальних інвестицій до валового внутрішнього продукту (ВВП). Наведені в табл. 2.9 дані вказують на значне погіршення фінансового забезпечення капітальних інвестицій протягом 2010-2015 рр.

Таблиця 2.9

Показники економічного розвитку України, 2002-2015 рр.

Показник	Рік						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Валовий внутрішній продукт, млн. грн.	225810	267344	345113	441452	544153	720731	948056
Вартість основних засобів, млн. грн.	964814	1026163	1141069	1276201	1568890	2047364	3149627
Капітальні інвестиції в економіку, млн. грн.	46563	59899	89314	111174	148972	222679	272074
Частка капітальних інвестицій до ВВП, %	20,6	22,4	25,9	25,2	27,4	30,9	28,7
Частка капітальних інвестицій до загальної вартості основних засобів, %	4,8	5,8	7,8	8,7	9,5	10,9	8,6

Продовження таблиці 2.9

Показник	Рік						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Валовий внутрішній продукт, млн. грн.	913345	1079346	1299991	1404669	1465198	1586915	1988544
Вартість основних засобів, млн. грн.	3903714	6648861	7396952	9148017	10401324	13752117	7641357
Капітальні інвестиції в економіку, млн. грн.	192878	189061	259932	293692	267728	219420	273116
Частка капітальних інвестицій до ВВП, %	21,1	17,5	20,0	20,9	18,3	13,8	13,7
Частка капітальних інвестицій до загальної вартості основних засобів, %	4,9	2,8	3,5	3,2	2,6	1,6	3,6

* показники 2010-2015 рр. розраховано без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

Джерело: побудовано за даними Держкомстату України [134]

Негативна динаміка щодо зниження частки капітальних інвестицій до ВВП несе в особі не тільки явно виражені наслідки, а є перепорою становлення на європейський шлях розвитку, адже обов'язковим для виконання країн-членів

Європейського союзу є інвестування в основний капітал не менш ніж 30% національного ВВП [186]. Беручи до уваги показники 2006-2008 рр., виконання даної умови для України було цілком досяжним, проте, розглядаючи показники 2013-2015 рр., досягти рівня 30% можливо за умови зростання обсягу капітальних інвестицій більше ніж вдвічі. Крім того критично низька частка капітальних інвестицій до загальної вартості основних засобів (менше 5%) ставить під велике питання наявність інвестиційного ресурсу щодо модернізації виробництва та його інноваційного розвитку.

Дослідимо перспективу зростання частки капітальних інвестицій до валового внутрішнього продукту, використавши графічний інструментарій регресійного аналізу. Обґрунтовано, що дія основних факторів на певний показник протягом часового ряду акумулюється і може бути виражена рівнянням тренда та представлена графічно.

Використання трендів для визначення динаміки валового внутрішнього продукту України та капітальних інвестицій в економіку України за період з 2002 р. по 2015 р. структурує відображення змін у даних та розширює можливості аналізу щодо здійснення прогнозу. Основним критерієм при виборі виду рівняння, як правило, слугує коефіцієнт детермінації. Найбільш адекватними моделями трендів валового внутрішнього продукту та капітальних інвестицій виявились поліноміальні другого ступеня, якість побудованих поліноміальних регресійних моделей аргументовано розрахованими коефіцієнтами детермінації 0,9848 та 0,8524 відповідно.

На рис. 2.12 та рис. 2.13 відображено динаміку фактичних даних валового внутрішнього продукту та капітальних інвестицій за період з 2002 р. по 2015 р. та розраховані прогностні значення досліджуваних показників за період з 2016 р. по 2019 р. (для достовірності даних прогноз здійснено на третину досліджуваного інтервалу).

Рис. 2.12 Динаміка ВВП України, 2012-2019 рр. (2016-2019 рр. прогностні значення), млн. грн.

Джерело: побудовано за даними Держкомстату України [134]

Цілком очевидним є зростання тренду валового внутрішнього продукту (рис. 2.13), що підтверджує стійку тенденцію до збільшення за даним показником протягом досліджуваного періоду. За видом функції часового тренду, який відображено на діаграмі, видно прогнозоване зростання валового внутрішнього продукту на наступні чотири роки. Отже для формування позитивної тенденції щодо співвідношення капітальних інвестицій до валового внутрішнього продукту тренд капітальних інвестицій, як мінімум повинен відображати аналогічну тенденцію.

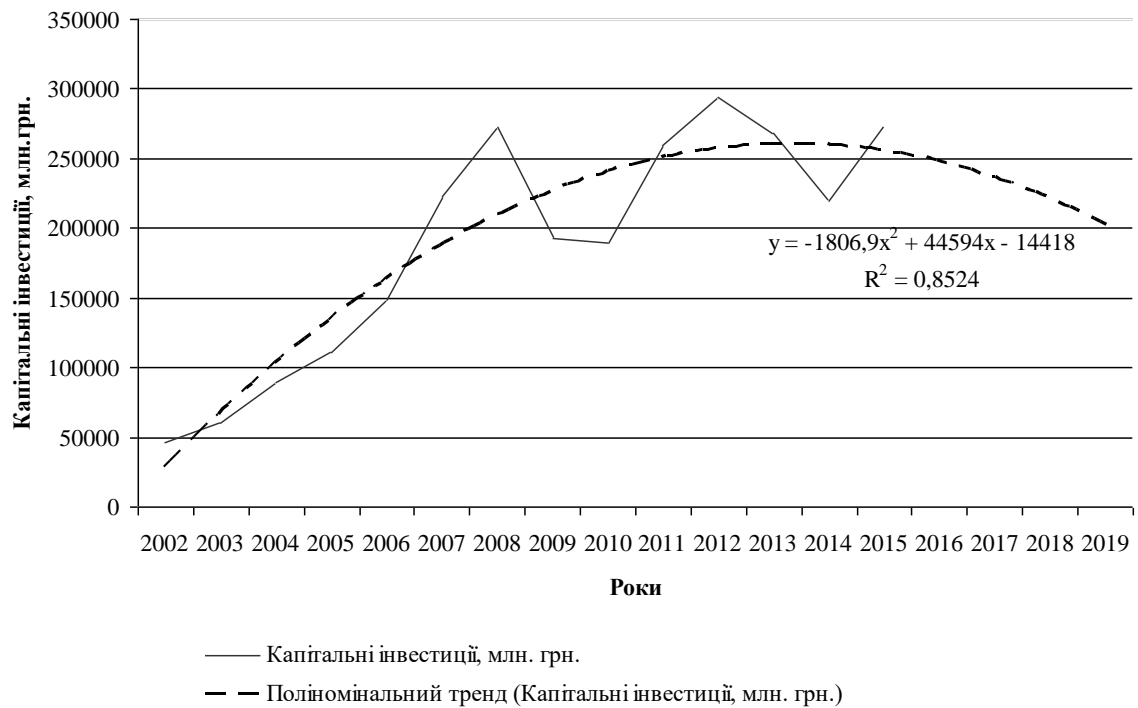

Рис. 2.13. Динаміка капітальних інвестицій в економіку України, 2012-2019 рр. (2016-2019 рр. прогнознi значення), млн. грн.

Джерело: побудовано за даними Держкомстату України [134]

Як видно з рис. 2.13, тренд капітальних інвестицій відображає протилежну тенденцію, що вказує на прогнозоване скорочення капітальних інвестицій в короткостроковій перспективі та ще більше зниження частки капітальних інвестицій до ВВП. А відмінні тенденції трендів ВВП та капітальних інвестицій вказують на відсутність вагомої залежності між показниками.

Негативна динаміка тренду капітальних інвестицій зумовлена зниженням ресурсних можливостей щодо нагромадження капіталу через дію таких факторів, як: падіння виробництва, зношеність основних фондів, зменшення кількості робочих місць в економіці, вкладання інвестицій в неприбуткові галузі національного господарства, скорочення фінансових інвестицій, в тому числі і іноземних, в економіку тощо. Результатами дослідження аргументовано першочерговість впровадження заходів, механізмів, економічних інструментів щодо збільшення капітальних інвестицій в економіку України. Підсумовуючи проведені дослідження

структури фінансування капітальних інвестицій в національну економіку України протягом 2010-2015 рр. за типами активів, джерелами фінансування та за видами економічної діяльності, виявлено основні фактори, які протягом досліджуваного періоду зумовили уповільнення інвестиційних процесів.

В контексті дослідження ролі та місця іноземних ресурсів у формуванні сприятливого інвестиційного клімату в Україні важливого значення набуває кількісне оцінювання часових лагів, через які зв'язок між збільшенням прямих іноземних інвестицій та капітальних інвестицій українських інвесторів та зростанням ВВП України буде найбільш суттєвим. Для вирішення цього наукового завдання розроблено науково-методичний підхід, основні етапи реалізації якого демонструє рис. 2.14

Сутність даного підходу полягає в тому, що на основі кореляційного та авторегресійного аналізу вхідних даних доведено доцільність побудови нелінійної багатофакторної економетричної моделі залежності ВВП від прямих та капітальних інвестицій у вигляді дистрибутивно-лагової моделі.

Крім того, справедливо зауважити, що в розрізі дослідження залежності ВВП та прямих інвестицій виявлено необхідність врахування лагу в розмірі 2 квартали, про це свідчить значення відповідного коефіцієнту кореляції на рівні $-0,5277$ одиниць. Високий коефіцієнт кореляції взаємозв'язку ВВП та прямих інвестицій, а саме $-0,5306$ одиниць, прослідковується також в поточний момент часу.

Переходячи до результатів кореляційного аналізу залежності результативної ознаки від капітальних інвестицій, зазначимо доцільність врахування затримки в 4 квартали паралельно із поточним значенням регресора, про що свідчать коефіцієнти кореляції на рівні $0,5497$ од. та $0,6641$ од. Виявивши величини лагових затримок, для побудови дистрибутивно-лагової моделі залежності ВВП від прямих та капітальних інвестицій виникає необхідність її правильної специфікації, яка передбачає доцільність комбінації логарифмічної, поліноміальної, гіперболічної та експоненціальної залежностей, що дозволяє отримати $81,18\%$ варіації ВВП

під впливом варіації обраних лагових змінних (додаток А). Тобто, використовуючи саме дані форми специфікації моделі, вона буде найбільш адекватною.

Рис. 2.14 Дистрибутивно-лагова модель для прогнозування динаміки ВВП України залежно від обсягів прямих іноземних та капітальних інвестицій

Джерело: розробка автора

Як видно з рис. 2.14, на основі кореляційного та авторегресійного аналізу вхідних даних виявлено, що обсяг ВВП в найбільшій мірі залежить від обсягів прямих іноземних інвестицій, здійснених в досліджуваній момент часу (короткострокові інвестиції) та півроку тому (довгострокові), а також від обсягів капітальних інвестицій українських інвесторів, здійснених в досліджуваній момент часу (короткострокові) та рік тому (довгострокові). Виявлені часові лаги були покладені в основу розробленої дистрибутивно-лагової моделі, яка дозволяє більш об'єктивно прогнозувати динаміку ВВП залежно від тенденцій зміни обсягів інвестицій з урахуванням їх суб'єктів

(іноземні та внутрішні) та терміну інвестування (довгострокові та короткострокові).

На підтвердження важливості вдосконалення інвестиційного механізму діючого в Україні, доцільно привести результати кореляційно-регресійного аналізу Пирог О.В. щодо впливу інвестицій на економічне зростання країни. Так, зростання інвестицій в основний капітал на 1% стимулювало зростання національного господарства лише на 0,3395%. Автор стверджує, що інвестиції не мають визначального значення для економічного розвитку національної економіки через хаотичність вкладання капіталу та відсутність сталості інвестування в розрізі галузей економіки [283].

Досвід успішних регіонів та країн світу свідчить, що діяльність державного сектору із залучення прямих іноземних інвестицій зводиться до 5 ключових напрямків:

1. Створення сприятливих умов для залучення інвестицій;
2. Підготовка інвестиційного продукту;
3. Формування позитивного іміджу регіонів;
4. Обслуговування інвесторів (інформаційна підтримка та супроводження);
5. Усунення перешкод для інвестування.

У зв'язку з цим, головним завданням державного сектору на національному рівні є створити сприятливі умови для інвестування. Для вирішення поставленого завдання необхідно визначити причину небажання інвесторів вкладати капітал в Україну.

На сьогоднішній день основними негативними ознаками інвестиційного клімату в економіці України є:

1. Політична нестабільність. У рейтингу світового співробітництва Україна належить до країн з підвищеним рівнем політичних та економічних ризиків, влади.
2. Нестабільна законодавча база з питань іноземного інвестування.
3. Зовнішній борг та дефіцит бюджету.

Згідно результатів дослідження частина опитаних інвесторів, незважаючи на всі перешкоди приймає рішення на користь інвестування в Україну, інша ж частина активно шукає можливості для налагодження бізнесу в країні. Не зважаючи на всі негативні фактори, Україна все ж залишається потенційно цікавою країною для залучення будь-якого виду інвестицій.

На думку Озимчук О.В., для покращення інвестиційного клімату та підвищення інвестиційної привабливості країни необхідно вирішити ряд завдань таких, як:

- Забезпечення ефективного функціонування судової та правової політики;
- Вилучення корупції на різних рівнях влади;
- Зниження рівня бюрократії у підприємницькій діяльності;
- Підвищення попиту на товари українського виробника;
- Розвиток ринку цінних паперів [274, с.227].

Таким чином, ми бачимо, що прямі іноземні інвестиції є дуже важливим фактором у формуванні економіки країни в цілому. І вважаємо, що доцільним буде створення умов для більш активного залучення іноземного капіталу. Адже така ситуація може вирішити питання підвищення ефективності розвитку виробництва в країні. Для реалізації поставленої мети необхідно подолати негативні фактори, що викликають недовіру у інвесторів та підвищити інвестиційну привабливість країни. Адже зростання частки прямих іноземних інвестицій має ряд позитивних наслідків.

Для країни перевагами прямих іноземних інвестицій є:

- Створення нових робочих місць.
- Підвищення експортних показників та диверсифікація експорту.
- Розвиток і передача технологій. Залучення ПІІ відкриває можливості для застосування сучасних іноземних технологій або для впровадження нових вітчизняних технологій виробництва.
- Сприятливі умови для місцевих постачальників та субпідрядників.

- Підвищення кваліфікації місцевої робочої сили.
- Передача сучасних методів та навичок управління. На першому етапі діяльності компанії звичайно привозять з собою іноземних менеджерів, але з часом їх частка у компанії скорочується, а їх місце займають місцеві працівники;
- Приток іноземної валюти.
- Підвищення конкурентоспроможності регіону.

Для досягнення збалансованого впливу капітальних інвестицій в частині формування капіталу необхідне їх достатнє фінансове забезпечення та спрямування за такими напрямками, як: модернізації виробництва, впровадження ресурсо - та енерго-зберігаючих, інноваційних технологій тощо [389].

Отже, прямі іноземні інвестиції сприяють зростанню підприємницької активності за рахунок залучення місцевих компаній до глобальних виробничих ланцюгів.

Інвестиційні процеси в світовому економічному просторі є відображенням ступеня відкритості національних економік для світової економіки. Ступень відкритості часто залежить від міри інтеграції держав до сусідніх інтеграційних угруповань.

Перш за все, пріоритетом країни повинно стати усвідомлення, що головне - не стільки географічна або договірна приналежність до тих чи інших угруповань чи об'єднань, скільки проблема визначення резервів власної конкурентоспроможності, проблема довгострокового стратегічного бачення "ніші" країни у світовому економічному просторі, проблема наявності політичної волі в державній еліті.

Саме конкурентоспроможність країни - ключ до багатьох дверей. І це поняття стосується не тільки конкурентоспроможності компаній чи наявності конкурентоспроможної ніші, а й глибини структурних реформ в економіці і якості політичних процесів. Саме тут лежать усі найважливіші передумови приєднання до того чи іншого економічного блоку. За слабкої

конкурентоспроможності відносини з будь-яким стратегічним партнером - чи то з ЄС, чи то з Росією - не стануть взаємовигідними, а будуть для України відносинами підлеглості. Зближення економічних та політичних систем різного рівня неминуче призведе до використання сильнішим партнером різноманітних ресурсів й активів слабкішого.

Перш ніж задумуватися про питання інтеграції і про вибір напрямку інтеграції, варто визначитися, які наша країна має переваги, що дозволили б їй займати не останнє місце в об'єднанні, що давало би можливість контролю і керування.

Європейська інтеграція є стратегічною ціллю нашої держави, закріпленою законодавчо, то ставити її під питання – неприпустимо. Аналіз позитивних та негативних наслідків дав змогу оцінити можливості України. Значно перспективнішим все ж залишається вступ України до Європейського Союзу на шляху до якого держава зробила багато зусиль та буде вдосконалюватися, щоб у найближчій перспективі стати членом ЄС [227, с.137].

Однак, спостерігаючи негативні тенденції в економічному та політичному житті Європейського Союзу, можна констатувати конвергентні зміни, що можуть сильно змінити сутність та форму даного інтеграційного утворення. Тому, поки Україна пройде усі етапи інтеграції, ЄС може зникнути з політичної карти світу або докорінно змінитися [256, с.253].

Проаналізувавши стан формування та спрямування капітальних інвестицій в економіку України в умовах глобалізації, варто зазначити, що протягом 2002-2015 рр. бажаного ефекту від вкладених капітальних інвестицій не досягнуто. Аргументовано, конструктивних змін щодо накопичення та ефективного розподілу інвестиційного ресурсу можливо досягти шляхом корегування існуючих підходів та діючого механізму.

Глобалізація стає постійно діючим чинником внутрішнього і міжнародного економічного життя кожної країни - і це необхідно враховувати при формуванні інвестиційно-інноваційних напрямів розвитку окремих галузей економіки. Детальну характеристику моделей інноваційно-інвестиційного

розвитку представлено в роботі В. Будкіна які за всіх національних відмінностей в їх здійсненні можна звести до двох видів – активного та пасивного. На його думку, характерною рисою представників першої, “активної” підгрупи країн – нетто експортерів інновацій є можливість забезпечити їх розвиток за рахунок, насамперед, внутрішньої науково-дослідної й техніко-технологічної бази, що не означає повної відмови від отримання прогресивніших наробок з-за кордону. До моделей *пасивного* виду належить така інноваційна політика, яка пов’язана з отриманням лише тих сучасних інновацій, які їх нетто-експортери дозволяють перенести до найбільшої у світі групи менш технологічно розвинутих країн [98, с.68].

Варто зазначити, що процеси злиття та поглинання і, як наслідок, утворення вертикально та горизонтально інтегрованих суб’єктів господарювання (у тому числі, і в аграрному секторі економіки України), є ознакою та результатом міжнародного поділу праці. Сукупний світовий попит через розвинену ринкову інфраструктуру визначає напрями розвитку господарської діяльності, саме тому аграрні холдинги концентрують значні фінансові ресурси під своїм контролем, мають вихід на експортні ринки, більш потужний доступ до технологій та політичний вплив на місцевому і національному рівнях. Крім того, досить часто серед акціонерів таких підприємств представлені потужні міжнародні компанії, що надає їм додаткових переваг у лобіюванні на міжнародному рівні. Проте, глобалізаційні процеси зумовлюють також, хоч і поодинокі ще, входження вітчизняних товаровиробників в іноземні підприємства як суб’єктів їх інвестиційного розвитку, зайняті стійких та надійних позицій на світових ринках продовольства [261, с.164].

Кількість країн, котрі інвестували в економіку України в 2015 р. сягнула 133, обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) склав 43371,4 млн. дол. США. Розглянемо стан іноземного інвестування економіки України в розрізі країн походження. Згруповані дані наведено в таблиці 2.10.

Динаміка прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в економіку України розрізі країн походження, 2012-2015 рр.

Країна походження	Обсяг прямих іноземних інвестицій, млн. дол. США				Частка в загальному підсумку, %			
	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.
Всього:	55295,0	57056,4	45744,8	43371,4	100,0	100,0	100,0	100,0
Країни Європи	31043,9	30506,5	26225,3	26273,8	56,1	53,5	57,3	60,6
Країни Азії	18937,1	20460,5	14844,3	12905,8	34,2	35,9	32,5	29,8
Країни Африки	119,0	322,4	205,7	130,8	0,2	0,6	0,4	0,3
Країни Америки	4758,7	5317,9	4041,2	3634,8	8,6	9,3	8,8	8,4
Країни Австралії та Океанії	54,7	55,4	37,4	34,8	0,1	0,1	0,1	0,1

Джерело: побудовано за даними Держкомстату України [134]

Дані таблиці 2.10 вказують на скорочення обсягів прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України в 2015 р. у порівнянні з 2014 р. на 2373,4 млн. дол. США. Якщо базисним роком визначити 2013 р. (кращий показник за досліджуваний період), то темп зниження обсягу прямих іноземних інвестицій у 2015 р. в порівнянні з 2013 р. склав 24,0%, що досить аргументовано свідчить про суттєве погіршення інвестиційного клімату країни протягом 2014-2015 рр.

Хоча певні трансформаційні процеси відбуваються в країні і деякі з них дійсно покращили місце України в міжнародних рейтингах (аналіз було проведено в другому розділі дослідження), проте необхідних зрушень щодо активізації інвестиційних процесів не відбулось, про що свідчить проведений аналіз, як в розрізі регіонів, так і галузей економіки. Часткове співвідношення груп країн протягом аналізованого періоду характеризується незначною варіацією. Зауважимо, що у 2015 р. за рахунок зменшення обсягів прямих

іноземних інвестицій за всіма групами країн частка країн Європи в загальному підсумку збільшилась.

Отримані результати вказують на відсутність сталої тенденції щодо залучення прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в економіку України, тому оцінювати за даним показником в будь-якому ракурсі доцільно в короткостроковому періоді. Розглянемо часткове співвідношення досліджуваних груп країн походження прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) за обсягами надходжень в економіку України у 2015 р. Отримані результати представлено на рис. 2.16.

Цілком очевидною є вагомість прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) з країн Європи, адже частка цієї групи країн в 2015 р. склала 60,6%. До складу першої п'ятірки країн цієї групи за обсягами інвестування входять: Нідерланди – 5610,7 млн. дол. США, Німеччина – 5414,3 млн. дол. США, Російська Федерація – 3392,1 млн. дол. США, Австрія – 2402,4 млн. дол. США та Велика Британія – 1852,5 млн. дол. США. Варто відмітити, що з офшорних зон (Кіпр, Віргінські острови (Британські), Беліз) у 2015 р. залучено прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в економіку України 14091,0 5 млн. дол. США, що складає 32,5% в загальному підсумку, а в сільському, лісовому та рибному господарстві частка інвестування цих країн склала 38,9%.

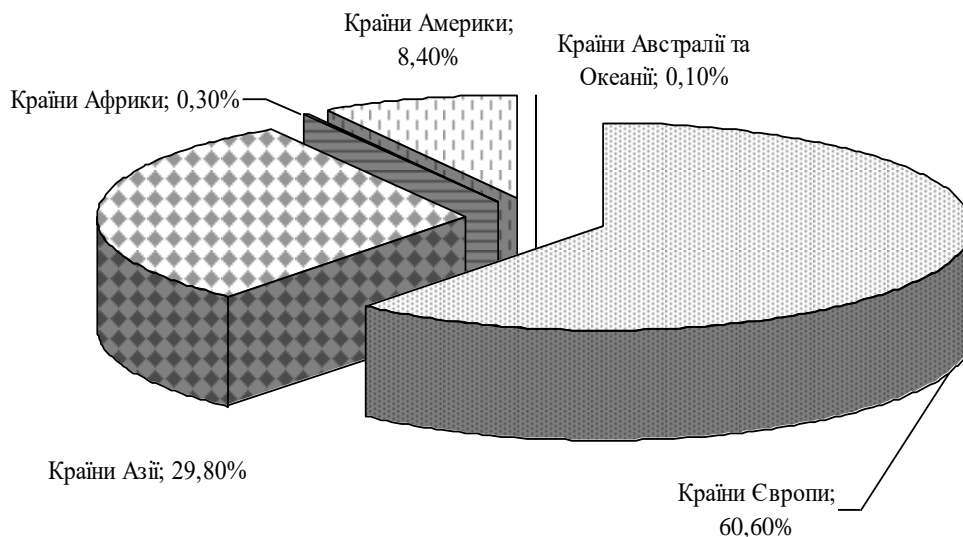

Рис. 2.16. Структура прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) за обсягами надходжень в економіку України, 2015 р.

Джерело: побудовано за даними Держкомстату України [134]

Ульянченко О.В. зазначає, що сучасна стратегія розвитку економіки Україні потребує вирішення не тільки нагальних проблем, але й формування механізму інноваційно-інвестиційного розвитку, що дозволить відновити економічну стабільність та надасть потужні можливості для підвищення ефективності функціонування національних суб'єктів господарювання в умовах нестабільного економічного середовища [406].

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що структурні трансформації світового економічного простору призвели до того, що національні економіки країн вже не можуть ефективно функціонувати окремо, а потребують формування міжнародних партнерських відносин шляхом інтеграції до міжнародних структур. Виявлено, в контексті існуючих трансформацій одним із ключових чинників для набуття статусу повноцінного міжнародного партнера є зростання інвестиційної привабливості України, що забезпечить їй можливість стати учасником світового ринку капіталу через залучення в країну іноземних інвестиційних ресурсів та зменшить відтік власних інвестиційних ресурсів з країни. Визначено вплив глобалізаційних процесів на розвиток зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору України, яка в останнє десятиріччя характеризується як потужний гравець на світових ринках сільськогосподарської продукції та продовольства. Аргументовано, що вибір напрямів міжнародного економічного співробітництва та ймовірних приєднань до різного роду інтеграційних формувань, потребує ретельного зважування ймовірних ризиків та переваг.

2. Встановлено, що обмеженість інвестиційних ресурсів потребує їх раціонального розподілу в розрізі, як складових матеріальних ресурсів, так і між матеріальними та нематеріальними активами, виходячи зі стратегічних

напрямів розвитку національної економіки. Доведено, важливість інвестування в нематеріальні активи з урахуванням ключових аспектів: фінансування саме «інтелектуальної» частки в структурі нематеріальних активів для забезпечення інноваційного розвитку підприємств, збільшити конкурентні можливості підприємств на ринку технологічної продукції; негативно впливає на ліквідність нематеріальних активів інвестування прав на користування природними ресурсами та майном; ефективність інвестицій в нематеріальні активи досягається за умови їх відповідності стратегії розвитку підприємства.

3. Окреслено найбільш проблемні питання, котрі негативно впливають на інвестиційну привабливість галузей національного господарства, конкурентні переваги національної економіки і відповідно добробут країни. Спираючись на дані рейтингів країни за індексами GCI, WCY, EDBI обґрунтовано інституції, які визначають сильні сторони держави, й ті, які потребують змін у векторі інтеграційних та глобалізаційних процесів. Встановлено, що потужного економічного потенціалу можливо досягти за умови високого рівня конкурентоспроможності та економічної свободи. Враховуючи розпорошеність значень індексів GCI, WCY, EDBI за роками, важливою є динаміка країни за індексом економічної свободи (IEF), котрий характеризує взаємозв'язок між економічною свободою та соціально-економічними благами, до складу яких включено дохід на душу населення, темпи економічного зростання, розвиток людського капіталу, демократію, боротьбу з бідністю і захист довкілля.

4. За результатами дослідження вимог потенційних країн-інвесторів встановлено, що проблематика оцінки інвестиційного клімату аграрного сектору країни набуває нових аспектів. Доведено пряму залежність між місцем країни за міжнародними рейтингами та інвестиційною привабливістю галузей національного господарства, котра потребує визначення динаміки інтенсивності та характеру зв'язку між індикаторами рейтингів та обсягом

залучених іноземних інвестицій, як в національну економіку країни, так і окремо в аграрний сектор.

5. Визначено тенденцію зміни методів досліджень оцінки інвестиційного клімату, як національної економіки в цілому, так і в розрізі галузей, з огляду залежностей економічного середовища, визначених в економічній теорії, до інформаційно-аналітичних, котрі в експертному середовищі представлені міжнародними індексами та рейтингами.

6. Досліджено кореляційно-регресійні залежності впливу десяти субіндексів IEF на обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України та на обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор країни. Визначені моделі дозволили виявити наступні залежності: обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України від індексу державних видатків та індексу інвестиційної свободи, а також обсягу прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор країни від індексу бізнес-регулювання та індексу інвестиційної свободи.

7. Визначено, що зв'язок капітальних інвестицій з виробництвом в якості відновлюваного ресурсу значно уповільнює процес накопичення капіталу через амортизацію. Обґрунтовано, для досягнення збалансованого впливу капітальних інвестицій в частині формування капіталу необхідне їх достатнє фінансове забезпечення та спрямування за такими напрямками, як: модернізація виробництва, впровадження ресурсо- та енергозберігаючих, інноваційних технологій тощо. Розраховано, що низький рівень інвестування в нематеріальні активи негативно впливає на формування їх інтелектуальної складової, що в свою чергу стримує розвиток інноваційної складової виробництва в Україні. Встановлено, що обмеженість інвестиційних ресурсів потребує їх раціонального розподілу в розрізі, як складових матеріальних ресурсів, так і між матеріальними та нематеріальними активами, виходячи зі стратегічних напрямів розвитку національної економіки. Доведено, важливість інвестування в нематеріальні активи з урахуванням ключових аспектів: фінансування саме «інтелектуальної» частки в структурі

нематеріальних активів для забезпечення інноваційного розвитку підприємств, збільшить конкурентні можливості підприємств на ринку технологічної продукції; негативно впливає на ліквідність нематеріальних активів інвестування прав на користування природними ресурсами та майном; ефективність інвестицій в нематеріальні активи досягається за умови їх відповідності стратегії розвитку підприємства.

8. На основі проведеного аналізу, встановлено, що Україна не виступає потенційним об'єктом інвестування для іноземних інвесторів, більш того протягом останніх шести років частка коштів іноземних інвесторів мала критично низьке значення. Запропоновано в умовах діючих реформ місцевого самоврядування, в частині децентралізації повноважень і ресурсів, перспективним напрямом щодо залучення коштів іноземних інвесторів впровадження проектів різної направленості. За результатами оцінки напрямів спрямування капітальних інвестицій визначено, що висока частка власних коштів підприємств в структурі фінансування капітальних інвестицій негативно впливає на інноваційну складову розвитку виробництва, адже значна частина коштів спрямовуються власниками лише на заміну елементів основного капіталу, котрі вийшли з ладу.

9. Розраховано, значні капітальні інвестиції спрямовуються в промисловий сектор економіки, обсяги фінансування якого значно перевищують обсяги фінансування інших видів економічної діяльності, проте не забезпечують позитивної динаміки нарощення обсягів інвестиційних ресурсів для подальшого їх реінвестування. Обґрунтовано відсутність виваженого підходу щодо розподілу капітальних інвестицій з урахуванням прибутковості видів економічної діяльності та підтверджено сталість тенденції направлення капіталовкладень в основні фонди з низькою віддачею. Встановлено, для досягнення збалансованого впливу капітальних інвестицій в частині формування капіталу необхідне їх достатнє фінансове забезпечення та спрямування за такими напрямками, як: модернізація

виробництва, впровадження ресурсо- та енерго-зберігаючих, інноваційних технологій тощо.

Основні напрацювання автора опубліковані в наступних наукових працях: [226, 231, 235, 236, 237, 244, 246, 260].

РОЗДІЛ 3

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ФОРМУВАННІ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

3.1. Обґрунтування впливу рівня економічної свободи на стан залучення іноземних інвестицій в аграрному секторі національної економіки

За останні п'ять років аграрний сектор України перетворився в один із найбільш привабливих для інвесторів, і, за прогнозами експертів, цей процес буде продовжуватися. На разі, до 70 відсотків найбільших інвесторів, що працюють в аграрному секторі країни, готові збільшити обсяги інвестицій в наступному році, сподіваючись на позитивні зрушення в боротьбі з корупцією, правилах ведення аграрного бізнесу та його дерегуляції в Україні [153]. Лупенко Ю.О. зазначає, що аграрне виробництво України потребує техніко-технологічного переоснащення відповідно до рівня фондозабезпечення розвинутих країн світу [195]. На думку Шубравської О.В. та Молдаван Л.В. можливості подальшого стійкого нарощування сільськогосподарського виробництва на наявних матеріально технічному і природно-ресурсному потенціалах практично повністю вичерпано. Реалізація проблеми вимагає переходу до нової стратегії інвестиційної політики на засадах сталого та інноваційного розвитку, спрямованої у тому числі і на усунення негативних процесів [424, с.80].

Аграрний сектор України відіграє все важливішу роль у забезпеченні продовольчої безпеки світу. На разі експорт сільськогосподарської продукції забезпечує більше третини валютних надходжень в країну. «Зараз Україна годує 140 млн. людей на планеті і у нас є всі можливості, щоб прогодувати майже півмільярда. До 2020 року плануємо збільшити експорт від 40 до 70

млн. тонн зернових», - повідомив экс-Міністр Олексій Павленко. Цільовим орієнтиром до 2020 р. заплановано збільшити обсяги виробництва валової продукції сільського господарства (у порівнянних цінах) в 1,3 рази, а експорту сільськогосподарської продукції і продовольства — на 3–4 % щороку [266].

Втім беззаперечним є те, що для реалізації цієї амбітної мети, окрім бажання, родючих земель, сприятливого клімату та кваліфікованих фахівців потрібні інвестиції. Тому уже сьогодні в Україні має бути опрацьовано новий підхід до аграрної політики, що забезпечувала б доступ до фінансових ресурсів усіх виробників сільськогосподарської продукції [232, с. 175].

Впровадження дієвого механізму інвестиційного активного розвитку аграрного сектору України потребує виваженої інвестиційної політики, спрямованої на формування сприятливого інвестиційного клімату [251, с. 380]. Одним із вагомих чинників, за яким приймається рішення про інвестування, є позиція країни в міжнародних рейтингах. Досліджуючи дане питання Маркевич К. зазначає, що стійка інвестиційна позиція країни в міжнародних рейтингах є запорукою макроекономічної стійкості [204]. Отже, важливою площиною, на яку здійснює вплив позиція України в міжнародних рейтингах, є інвестиційний клімат аграрного сектора країни. Л

Підтверджує важливість розбудови аграрного сектора України, як потенційного об'єкта інвестування, проект двостороннього співробітництва «Німецько-український агрополітичний діалог» (АПД), метою якого є формування позитивного бізнес-клімату аграрного сектора України [271]. В рамках даного проекту спільно з бізнес-асоціацією «Український клуб аграрного бізнесу» (УКАБ) проводиться постійний моніторинг бізнес-клімату аграрного сектору країни з позиції сільськогосподарських виробників за індексом аграрного бізнес-клімату (АВІ). Результатом даного дослідження є характеристика зміни умов господарювання відносно базисного розрахунку періоду серпня 2015 р. (значення індексу 102,7). Значення індексу в лютому 2016 р., в порівнянні з серпнем 2015 р., знизилось

до 96,4, що вказує на погіршення бізнес-клімату аграрного сектору країни. В трійку факторів, які мають найбільший негативний вплив на значення індексу, включено: незначну державну підтримку, несприятливі макроекономічні умови та нестабільну загальну політику в Україні [85].

За результатами опитування в листопаді 2016 р. було задекларовано позитивну динаміку в оцінці бізнес-клімату аграрного сектору в Україні, яка обумовила зростання індексу до 119,8, а саме на 17,1 пункт в порівнянні з аналогічним періодом 2015 р. До найбільш вагомих досягнень даного періоду включено: доступ до сучасних машин та обладнання, рівень продуктивності та рівень витрат. Трійку негативних факторів складають: нестабільна загальна політика в Україні, незначна державна підтримка та обмеженість доступу до капіталу [86].

Цілком очевидно, що всі трансформаційні процеси, як зовнішні, так і внутрішні, які відбуваються в Україні, накладають свій відбиток і на аграрний сектор. Постійний моніторинг бізнес-клімату аграрного сектору є актуальним та вкрай важливим, адже нестабільна загальна політика в Україні здійснює постійний негативний вплив на формування ефективного бізнес-середовища в аграрному секторі країни. Тенденції, які простежувались з листопада 2015 р. по листопад 2016 р. за індексом бізнес-клімату аграрного сектору (АВІ) України, вказують на те, що розширити можливості залучення інвестицій в аграрний сектор можливо лише за умови стабільної загальної політики в Україні, що, в свою чергу, забезпечить підвищення позиції України в міжнародних рейтингах та економічне зростання в державі.

Крім того, як складова частина національної економіки, аграрний сектор приймає участь у формуванні національних інвестиційних ринків та опосередковано впливає на ринок товарів та послуг, тому актуальності набуває аналіз факторів, впливаючих на перебіг інвестиційних процесів та обсяги прямих іноземних інвестицій, залучених в дану галузь. В якості індикаторів пропонується використати індекси, що формують індекс економічної свободи (*IEF*) та забезпечують достатньо ґрунтовну та

багатовекторну характеристику країни. При цьому дослідження доцільно проводити за двома ракурсами: в якості результуючого показника першої моделі визначити обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор України, в якості результуючого показника другої моделі – обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України. Дворівневе дослідження дає можливість більш ґрунтовно підійти до визначення кола найбільш вагомих проблемних питань, крім того буде визначено, чи відповідають тенденції, що сформувались в аграрному секторі, загальнонаціональним тенденціям.

Для виявлення кількісного зв'язку кожної складової індексу економічної свободи (*IEF*) та ступеню їх впливу на відповідний результуючий показник, використаємо кореляційно-регресійний апарат. Адже саме ці економіко-математичні методи доцільно застосовувати при визначенні залежностей між явищами, які зумовлені складним комплексом різних за характером та сутністю причин, котрі в нашому розрахунку представлені індексами [113, с. 49].

На першому етапі побудуємо економетричну регресійну модель оцінки впливу складових індексу економічної свободи (*IEF*) на обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор на основі десяти пояснюючих факторів, а саме:

- x_1 – індекс захисту прав власності,
- x_2 – індекс свободи від корупції,
- x_3 – індекс податкового навантаження,
- x_4 – індекс державних видатків,
- x_5 – індекс бізнес-регулювання,
- x_6 – індекс свободи трудових відносин,
- x_7 – індекс цінової свободи,
- x_8 – індекс торгівельної свободи,
- x_9 – індекс інвестиційної свободи,
- x_{10} – індекс фінансової свободи.

Результуючим показником даної моделі є обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор країни (Y) (млн. дол. США). Визначена модель реалізує залежність результуючого показника від пояснюючих та включених в модель факторів в динаміці за період з 1995-2015 рр.. Вихідні дані для розрахунку наведено в Рис 2.4.

Наступним етапом розрахунку є побудова кореляційної матриці (табл. 3.1), яка дає нам можливість відкинути певні фактори: якщо між деякою парою факторів коефіцієнт кореляції більше ніж 0,75, то вони тісно корелюють та не можуть бути попарно включені в модель, адже не можливо буде виявити їх окремий вплив на результуючий показник. Визначено, що тісно корелюють між собою індекс податкового навантаження, індекс свободи трудових відносин, індекс цінової свободи, індекс торгівельної свободи, тому доцільно буде виключити їх з розрахунку.

Таблиця 3.1

Кореляційна матриця

Пояснючі фактори	індекс захисту прав власності	індекс свободи від корупції	індекс податкового навантаження	індекс державних видатків	індекс бізнес регулювання	індекс свободи трудових відносин	індекс цінової свободи	індекс торгівельної свободи	індекс інвестиційної свободи	індекс фінансової свободи	Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну, млн. дол. США
	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	Y
X1	1										
X2	0,2159	1									
X3	-0,313	-0,106	1								
X4	0,1398	-0,17	0,0144	1							
X5	-0,008	-0,092	-0,561	0,1237	1						
X6	-0,283	-0,009	0,9312	-0,261	-0,619	1					
X7	-0,473	-0,108	0,7096	0,0373	-0,271	0,6184	1				
X8	-0,262	-0,056	0,7364	-0,262	-0,427	0,7968	0,78682	1			
X9	0,3837	0,103	-0,798	0,2466	0,3915	-0,834	-0,7089	-0,8749	1		
X10	-0,075	-0,315	0,3279	0,6635	-0,211	0,1408	0,19955	0,0217	-0,1102	1	
Y	-0,288	-0,004	0,7207	-0,541	-0,54	0,8605	0,60293	0,855	-0,8708	0,127	1

*Джерело: власні розрахунки автора за даними [134]

На наступному етапі побудуємо модель та перевіримо її якість й адекватність, враховуючи пояснюючі фактори, які залишились, а саме: індекс захисту прав власності (x_1), індекс свободи від корупції (x_2), індекс державних видатків (x_4), індекс бізнес-регулювання (x_5), індекс інвестиційної свободи (x_9), індекс фінансової свободи (x_{10}), та скориставшись коефіцієнтами кореляції та детермінації, а також критеріями Фішера та Стьюдента. Коефіцієнт кореляції склав 0,96, що вказує на тісний лінійний зв'язок між результуючим показником та пояснюючими факторами. Підтверджують якість рівняння також коефіцієнт детермінації, значення якого 0,92, та критерій Фішера, значення якого значно більше за критичне.

Проте, проводячи оцінку статистичної значущості пояснюючих факторів за допомогою t -тесту Стьюдента, було встановлено незначущість деяких факторів. Отримані результати наведено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Результати оцінки якості та адекватності моделі

Статистичні показники	Числове значення
<i>Регресійна статистика:</i>	
Множинний R (коефіцієнт кореляції)	0,96
R-квадрат (коефіцієнт детермінації)	0,92
<i>Дисперсійний аналіз:</i>	
F (критерій Фішера)	25,88
Значущість F	$8,2 \cdot 10^{-07}$
Критичне значення F	2,848
<i>t-статистика:</i>	
Y - перетин	5,25
Змінна x_1	0,344
Змінна x_2	-0,358
Змінна x_4	-2,539
Змінна x_5	-2,592
Змінна x_9	-7,539
Змінна x_{10}	-0,519
Критичне значення t	2,145

*Джерело: власні розрахунки автора

Цілком очевидно, що абсолютні величини фактичних значень t -статистики за такими пояснюючими факторами, як індекс захисту прав власності (x_1), індекс свободи від корупції (x_2), індекс фінансової свободи (x_{10}) не переважають критичне значення, знайдене за спеціальними таблицями t -

статистики Стьюдента, а це означає, що дані індекси в запропонованій моделі є статично незначущими і їх необхідно виключити з моделі.

Будуємо нову модель, виключивши з розгляду описані вище фактори. Наступним кроком є перевірка якості та адекватності трьох-факторної регресійно-кореляційної моделі, пояснюючими факторами якої є індекси державних видатків, бізнес-регулювання та інвестиційної свободи (*IEF*), а результиуючим показником є обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор України. Результати аналізу представлено в табл. 3.3. Коефіцієнт детермінації склав 0,86, критерій Фішера 35,95 (критичне значення 3,197). Абсолютні величини фактичних значень *t*-статистики за такими пояснюючими факторами, як індекс бізнес-регулювання (x_5) та індекс інвестиційної свободи (x_9) переважають критичне значення, знайдене за спеціальними таблицями *t*-статистики Стьюдента (2,110), що вказує на їх статистичну значущість та тісний зв'язок з результиуючим показником.

Таблиця 3.3.

Оцінка регресійно-кореляційної залежності впливу індексів державних видатків, бізнес-регулювання та інвестиційної свободи (*IEF*) на обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор України

Статистичні показники	Числове значення
<i>Регресійна статистика:</i>	
R-квадрат (коефіцієнт детермінації)	0,86
<i>Дисперсійний аналіз:</i>	
F (критерій Фішера)	35,95
Значущість F	$1,4 \cdot 10^{-7}$
Критичне значення F	3,197
<i>Параметри рівняння регресії:</i>	
Y – перетин	-1176,79
Змінна x_4	10234,11
Змінна x_5	43211,66
Змінна x_9	12894,82
<i>t-статистика:</i>	
Y – перетин	-5,41304
Змінна x_4	1,964
Змінна x_5	4,078
Змінна x_9	4,915
Критичне значення t	2,110

*Джерело: власні розрахунки автора

Але абсолютне значення t -статистики за пояснюючим фактором індекс державних видатків в досліджуваній моделі менше за критичне, тому даний показник виключено з подальших розрахунків.

Отже, в підсумку отримано двох-факторну економетричну модель оцінки впливу індексів бізнес-регулювання та інвестиційної свободи (IEF) на обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор України. Результати регресійно-кореляційного аналізу представлено в табл. 3.4. Якість та адекватність моделі підтверджено коефіцієнтом детермінації, критеріями Фішера та t -статистики Стьюдента. Абсолютні величини фактичних значень t -статистики за обома пояснюючими факторами x_5 та x_9 переважають критичне, що знайдене за спеціальними таблицями t -статистики Стьюдента, а це означає, що оцінки параметрів рівняння регресії не випадково відрізняються від нуля, а є статистично значущими.

Таблиця 3.4.

Оцінка регресійно-кореляційної залежності впливу індексів бізнес-регулювання та інвестиційної свободи (IEF) на обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор України

Статистичні показники	Числове значення
<i>Регресійна статистика:</i>	
R-квадрат (коефіцієнт детермінації)	0,83
<i>Дисперсійний аналіз:</i>	
F (критерій Фішера)	44,87
Значущість F	$1,01 \cdot 10^{-7}$
Критичне значення F	3,555
<i>Параметри рівняння регресії:</i>	
Y - перетин	-1031,7
Змінна x_5	41915,9
Змінна x_9	16181,4
<i>t-статистика:</i>	
Y - перетин	-4,688
Змінна x_5	3,682
Змінна x_9	7,440
Критичне значення t	2,101

*Джерело: власні розрахунки автора

Таким чином, в результаті розрахунків було виключено із вибірки індекси: захисту прав власності, свободи від корупції, податкового

навантаження, державних видатків, свободи трудових відносин, цінової свободи, торгівельної свободи, фінансової свободи та встановлено кореляційно-регресійну залежність обсягу прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор України від індексів бізнес регулювання та інвестиційної свободи.

Отримані в рівнянні регресії коефіцієнти $a_1=41915,9$ та $a_2=16181,4$ характеризують міру зв'язку між відповідним пояснюючим фактором та результуючим показником при фіксованому положенні іншого фактора, тобто, як при зміні кожного з пояснюючих факторів на одиницю зміниться результуючий показник. Для уникнення нульових значень досліджуваних факторів в рівняння додається вільний член $(-1031,7)$, який має розрахункове значення та не несе в собі жодного економічного змісту:

$$Y = -1031,7 + \frac{41915,9}{x_5} + \frac{16181,4}{x_9} \quad (3.1)$$

Цілком очевидно, що найбільший вплив на інвестиційний клімат аграрного сектору країни здійснює стан ведення бізнесу в Україні, хоча значний рівень має і коефіцієнт фактора інвестиційної свободи. Отримані результати дослідження, вказують на залежність інвестиційного клімату аграрного сектору України від інвестиційної свободи, що є цілком прогнозованим. Проте варто зауважити, що для національної економіки та аграрного сектору національної економіки спільними та найбільш проблемними є такі питання, як відсутність належного забезпечення виконання та супроводження контрактів, недосконалість діючого інвестиційного механізму, корупція. Визначені тенденції підтверджують обґрунтованість дворівневого дослідження, як окремо аграрного сектору України, так і національної економіки в цілому.

Враховуючи проведені зарубіжними науковцями дослідження щодо прямої залежності рівня економічної свободи та економічного зростання держави [30, 29, 39], в тому числі, і в частині міжнародної політики,

залученні інвестиційних ресурсів [7] та те, що одним із індикаторів рівня економічної свободи є індекс економічної свободи (*IEF*), схематично представимо отримані результати дослідження на рис.3.1.

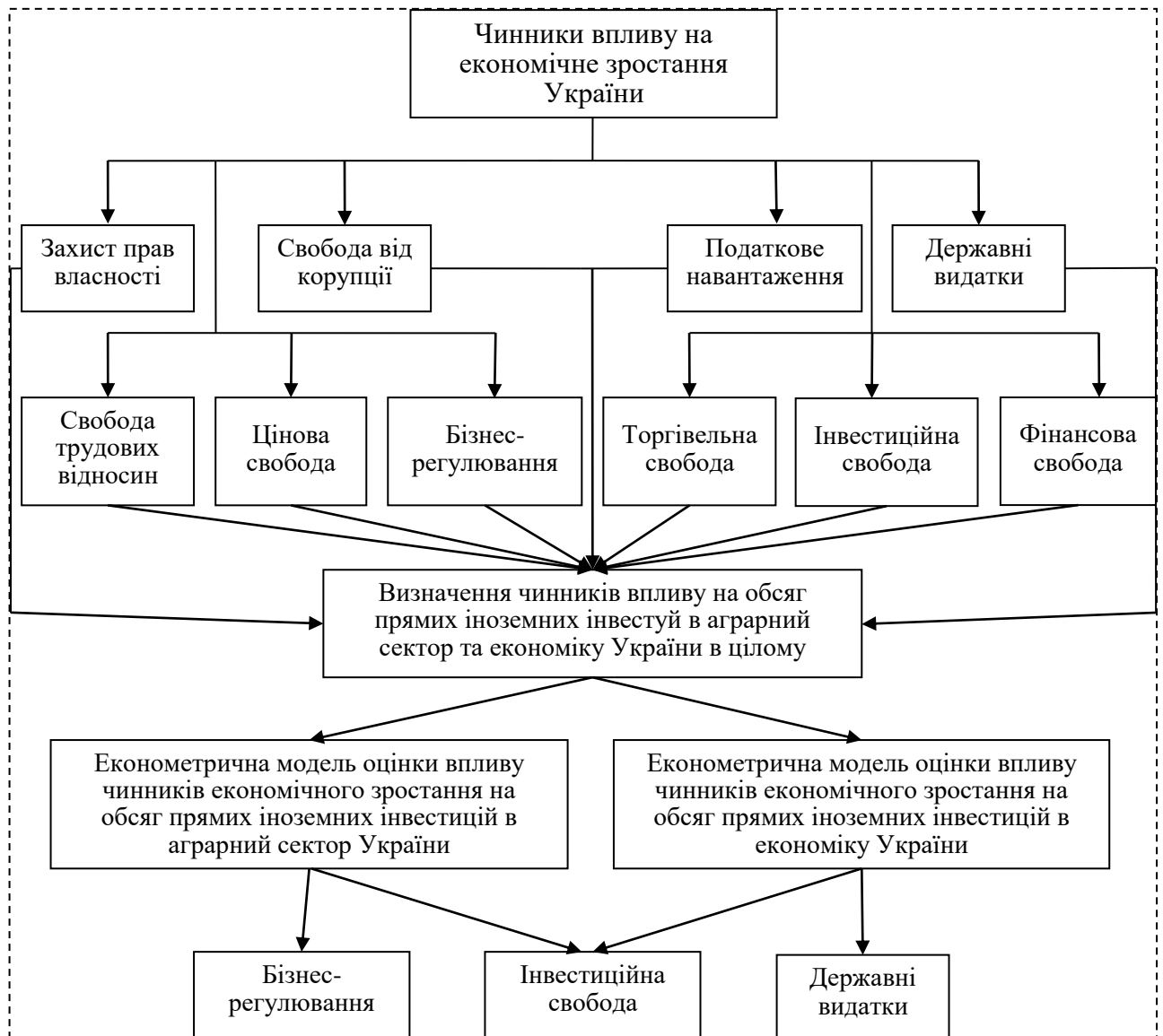

Рис.3.1. Схема визначення чинників економічного зростання, які мають вплив на обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор та економіку України

Джерело: розроблено автором

Хоча індекс державних видатків було виключено з економетричної моделі оцінки впливу індексу державних видатків, бізнес-регулювання та інвестиційної свободи на обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор України (млн. дол. США) за критерієм t-статистики Стьюдента, проте

модель була адекватною та якісною, що вказує на опосередкований вплив даного фактора на інвестиційний клімат аграрного сектору. Крім того простежено закономірності у тенденціях зв'язку інвестиційного клімату аграрного сектора країни та економіки України за індикатором інвестиційної свободи, що вказує на необхідність формування ефективного загальнонаціонального інвестиційного механізму з проекцією на аграрний сектор.

Важливим індикатором результативності розвитку аграрного сектору національної економіки є додана вартість, що створюється цим сектором, яка в свою чергу визначається структурним співвідношенням та обсягами джерел інвестиційного забезпечення аграрного сектору. Основними джерелами інвестиційного забезпечення аграрного сектору національної економіки (за суб'єктами інвестиційної діяльності) є обсяги державної підтримки, кредитування аграрного сектору та залучення іноземних інвестиційних ресурсів в аграрний сектор національної економіки. Проведений в роботі кореляційний аналіз засвідчив відсутність зв'язку між обсягом прямих державних бюджетних асигнувань у розвиток аграрного сектору національної економіки України та розміром доданої вартості, що створюється в ньому (коефіцієнт кореляції склав 0,13). Подальший кореляційний аналіз для більш широкого переліку факторів, які в тій чи іншій мірі характеризують участь держави в інвестиційному забезпеченні аграрного сектору національної економіки України, засвідчив, що значно більш суттєвий вплив (коефіцієнт кореляції склав 0,89) на результативність розвитку аграрного сектору національної економіки України має масштаб природоохоронної діяльності держави та місцевих органів влади (підтримка родючості ґрунтів, підтримка біорізноманіття, відновлення ірригаційних систем, зрошування, що є особливо актуальним для південних регіонів України).

Щодо іноземних інвестиційних ресурсів, то важливим результатом проведеного дослідження стало емпіричне підтвердження, що загальний обсяг притоків та відтоків інвестиційних ресурсів від іноземних інвесторів в національній економіці в цілому не є детермінантами, які визначають результативність аграрного сектору (відповідні коефіцієнти кореляції склали 0,4 та 0,5), тоді як обсяги іноземних інвестицій безпосередньо в аграрному секторі національної економіки цілком обґрунтовано можна вважати важливим фактором формування економічних результатів діяльності аграріїв (коефіцієнт кореляції склав 0,84). Кредитні ресурси банків, спрямовані на інвестиційний розвиток як аграрного сектора, так і національної економіки України в цілому виявилися значущим фактором забезпечення результативності діяльності аграріїв (відповідні коефіцієнти кореляції склали 0,9 та 0,7).

Цей кореляційний аналіз став підґрунтям для побудови наступної лінійної регресійної залежності (за 2002-2016 рр.) рівня доданої вартості, що створюється в аграрному секторі, лісовому господарствах та рибальстві України (VA_{AFF}) від обсягів інвестиційних ресурсів, що інвестуються дослідженими суб'єктами:

$$VA_{AFF} = 4458,505 + 6,542686 GGE_{Env}^{CE} + 7,102425 FDI_{AFF}^{inf} + 1,08455 L_{AFF} - 0,04839 L_{NE} \quad (3.2)$$

де GGE_{Env}^{CE} – обсяг асигнувань з державного бюджету України на природоохоронні заходи (млн дол США);

FDI_{AFF}^{inf} – обсяг притоку прямих іноземних інвестицій в аграрне, лісове господарство та рибальство України (млн дол США);

L_{AFF} – обсяг кредитів, наданих в аграрний сектор, лісове господарство та рибальство України (млн дол США);

L_{NE} – обсяг кредитів, наданих в національну економіку України в цілому (млн дол США).

Підтвердженням адекватності отриманої залежності є високі значення коефіцієнту детермінації ($R^2 = 0,975$, $R^2_{скор} = 0,964$), переважання розрахункових значень над критичним для критерію Фішера ($F_{розр} (88,267) > F_{крит} (3,55)$) та t-Стюдента ($t_{GGE_{Env}^{CE}} (2,68)$; $t_{FDI_{AFF}^{inf}} (5,41)$; $t_{L_{AFF}} (5,44)$; $t_{L_{NE}} (3,83) > t_{крит} (2,101)$). Емпірично підтверджений позитивний вплив кредитів в аграрному секторі та негативний вплив кредитів в національну економіку в цілому на формування доданої вартості в аграрному секторі свідчить про конкуренцію різних галузей національного господарства за доступ до банківських кредитів.

Побудована регресійна залежність може використовуватися для встановлення прогностичних вартісних таргетів при розробці проектів нормативно-правових документів, що визначають стратегічні засади розвитку та державного регулювання аграрного сектору національної економіки України.

За 2013-2017 рр. аграрний сектор України перетворився на один із найбільш привабливих для інвесторів, за результатами опитування, проведеного бізнес-асоціацією «Український клуб аграрного бізнесу», близько 70 % його найбільших інвесторів, засвідчили свою готовність збільшувати обсяги інвестицій в 2018-2019 рр. при умові позитивних зрушень щодо боротьби з корупцією, впорядкування нормативно-правового поля роботи аграріїв та зменшення регуляторного тиску. Таким чином, в контексті визначення пріоритетів державної інвестиційної політики в аграрному секторі національної економіки України важливого значення набуває виявлення факторів, які в найбільшій мірі стримують іноземних інвесторів щодо збільшення обсягів інвестиційних ресурсів в аграрний сектор. З цією метою здійснено перевірку 11 гіпотез щодо залежності обсягу прямих іноземних інвестицій в аграрному секторі національної економіки України (FDI_{AS}) від значень відповідних субіндексів Індексу економічної свободи (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Результати кореляційно-регресійного аналізу для виявлення основних факторів-дестимуляторів зростання обсягів інвестиційних ресурсів від іноземних інвесторів в аграрному секторі національної економіки України за 2002-2016 рр.

Гіпотеза	Коефіцієнт кореляції	Рівняння регресії	R ²	Показники адекватності коефіцієнта при регресорі			Сила зв'язку	Адекватність Моделі	Сила і напрям впливу	Підтвердження / не підтвердження гіпотези	
				Стандартна похибка	t-статистика (t _{кр} =2,51)	P-значення (P _{мод} =0,05)					
Іноземних інвесторів при входженні в аграрний сектор України стримує	ЗАГАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ СВОБОДИ	0,218	$FDI_{AS} = -364,385 + 14,94 IEF$	0,05	732,24	-0,5	0,62	Слабка	не адекватна	-	Не підтверджена
	незахищеність прав власності іноземних інвесторів, порушення державою договірних контрактних зобов'язань	-0,288	$FDI_{AS} = 884,34 - 17,63 PR$	0,08	13,45088	-1,31045	0,205664	Слабка	не адекватна	-	Не підтверджена
	високий рівень корупції в регуляторних органах, регуляторна бюрократія та високі транзакційні витрати	-0,00442	$FDI_{AS} = 353,63 - 0,27 GI$	0,00	14,07527	-0,01925	0,984846	Зв'язок відсутній	не адекватна	-	Не підтверджена
	високий рівень загального податкового навантаження	0,721	$FDI_{AS} = -1372,77 + 23,81 TB$	0,52	5,253472	4,531765	0,000228	Висока	адекватна	Помірний, позитивний	Підтверджена в цілому
	високий рівень державних видатків, витрат на утримання органів влади	-0,541	$FDI_{AS} = 864,9952 - 10,648 GS$	0,29	3,793648	-2,80682	0,011255	Помітна	адекватна	Слабкий, негативний	Виявлено зворотній вплив
	низький рівень свободи бізнесу (ліцензування, відкриття бізнесу)	-0,54	$FDI_{AS} = 1684,92 - 26,128 BF$	0,29	9,337585	-2,79816	0,01147	Помітна	адекватна	Слабкий, негативний	Виявлено зворотній вплив
	неврегульованість трудових відносин та ринку праці	0,861	$FDI_{AS} = 79,46 + 9,78784 LF$	0,74	1,329627	7,361343	5,64E-07	Висока	адекватна	Сильний, позитивний	Підтверджена повністю
	висока цінова/валютна волатильність, зарегульованість цін	0,603	$FDI_{AS} = -5,68 + 6,51 MF$	0,36	1,977306	3,294212	0,003815	Помітна	адекватна	Помірний, позитивний	Підтверджена в цілому
	наявність суттєвих торговельних обмежень (тарифи, квоти)	0,855	$FDI_{AS} = -1452,38 + 24,25 TF$	0,73	3,374406	7,185811	7,94E-07	Висока	адекватна	Сильний, позитивний	Підтверджена повністю
	непрозорість та обмеження свободи руху інвестиційних ресурсів	-0,871	$FDI_{AS} = 1039,8976 - 20,069 IF$	0,76	2,598919	-7,72202	2,82E-07	Висока	адекватна	Сильний, негативний	Виявлено зворотній вплив
	непрозорі та монополізовані фінансові послуги	-0,127	$FDI_{AS} = 497,83 - 4,06 FF$	0,02	7,249982	-0,55996	0,58205	Слабка	не адекватна	-	Не Підтверджена

Умовні позначення: FDI_{AS} – обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор національної економіки України; IEF (index of economic freedom) – індекс економічної свободи; PR (property rights) – індекс прав власності, GI (government integrity) – індекс свободи від корупції, TB (tax burden) – індекс податкового навантаження, GS (government spending) – індекс державних видатків, BF – (business freedom) – індекс свободи бізнесу, LF (labor freedom) – індекс свободи трудових відносин, MF (monetary freedom) – індекс цінової свободи, TF (trade freedom) – індекс торгівельної свободи, IF (investment freedom) – індекс інвестиційної свободи, FF (financial freedom) – індекс фінансової свободи.

Проведений аналіз дозволив емпірично підтвердити, що найбільш важливими факторами-дестимуляторами зростання активності іноземних інвесторів щодо спрямування інвестиційних ресурсів в аграрний сектор України є неврегульованість ринку праці (відсутність або висока міграція кваліфікованих кадрів, недосконалість роботи аграрних профспілок та механізмів юридичного оформлення трудових відносин, відсутність гарантій для інвесторів щодо забезпеченості їх бізнесу кадрами тощо), а також низький рівень торгівельної свободи (наявність торгівельних обмежень, квот, тарифів, прямих заборон на цілий ряд торгівельних операцій тощо).

Виявлено, що зростання обсягів державних витрат не гальмує притоки іноземних інвестиційних ресурсів, для іноземних інвесторів це є підтвердженням того, що держава піклується про інвестиційну привабливість аграріїв, цілий ряд реалізованих в Україні державних інвестиційних програм в аграрний сектор (наприклад, щодо розвитку інфраструктури аграрного сектору, фінансування інноваційних розробок щодо підвищення врожайності або захисту рослин, перенавчання сільського населення тощо) покращують інвестиційний клімат аграрного сектору України.

Гіпотеза, що високий рівень регламентації та зарегульованість аграрного бізнесу є бар'єром для вільного ведення іноземними інвесторами підприємницької діяльності в аграрному секторі України, також емпірично не підтвердилася. Це можна пояснити тим, що іноземні інвестори готові більш активно інвестувати в аграрний сектор України, оскільки процедури ліцензування агробізнесу чітко формалізовані (це частково зменшує корупційні ризики, існування яких для України є системною проблемою), регуляторні вимоги зрозумілі інвесторам.

Крім того, емпірично підтверджено, що рівень інвестиційної свободи в Україні не є стримуючим фактором для іноземних інвесторів при вкладанні інвестиційних ресурсів в аграрний сектор національної економіки. Це можна пояснити тим, що в Україні основними іноземними інвесторами аграрного сектору є великі міжнародні агрохолдинги, для яких інвестиційні преференції

з боку держави, є скоріше конкурентною перевагою (існуючі в Україні обмеження на транскордонні інвестиції стримують входження на ринок дрібних агроінвесторів, а не великих компаній).

3.2. Методичні засади оцінки інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України

За результатами проведених досліджень цілком обґрунтовано можна стверджувати про низькі обсяги інвестування національного господарства та критично низькі обсяги інвестування аграрного сектору. Виходячи з сучасного стану національної економіки, розраховувати на суттєве зростання внутрішнього інвестиційного ресурсу є досить примарною перспективною. Обґрунтованою є необхідність нарощення конкурентних переваг, які б зацікавили іноземного інвестора та переважили його сумніви щодо ризикованості вкладення коштів в Україну. Головною з таких конкурентних переваг є земельні ресурси країни, і відповідно - аграрний сектор. Тому вдосконалення методичного інструментарію щодо оцінки інвестиційного клімату аграрного сектору є як ніколи на часі. В ракурсі зазначених досліджень постає питання, які ж складові є найбільш вагомими та повинні бути враховані при здійсненні оцінки інвестиційного клімату аграрного сектору.

Вагоме зростання впливу місця України на міжнародній арені на внутрішньодержавні процеси підтверджують визначені в «Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020» досить амбітні плани щодо місця України в найбільш авторитетних міжнародних рейтингах. Обравши євроінтеграційний вектор розвитку, Уряд країни першочергово впроваджує ті реформи, які відповідають міжнародним вимогам. Аргументовано, вплив позиції України в міжнародних рейтингах на інвестиційний клімат, як національної

економіки в цілому, так і в розрізі галузей національного господарства. Цілком обґрунтовано можна стверджувати, що обов'язковою складовою при оцінці інвестиційного клімату аграрного сектора є врахування позиції України в міжнародних рейтингах.

В контексті досліджень впливу місця України в міжнародних рейтингах заслуговує на увагу позиція науковців щодо прямої залежності між рівнем індексу економічної свободи та рівнем ВВП на душу населення. Враховуючи, що індекс економічної свободи є комплексним показником, і має прямий зв'язок зі зростанням національної економіки та наявності позитивної динаміки, що характеризує одну з можливостей накопичення внутрішнього інвестиційного ресурсу, зупинимось на даному показнику. Детальне дослідження впливу складових індексу економічної свободи (*IEF*) на обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор країни та економіку країни, проведене в другому та третьому розділах дисертаційного дослідження і вказує, як на наявність спільних впливових індексів, які є складовими індексу економічної свободи (*IEF*), також виявлені і відмінні тенденції щодо впливу певних індексів.

У підсумку було встановлено найбільший вплив на обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор таких складових індексу економічної свободи (*IEF*), як індекс бізнес-регулювання та індекс інвестиційної свободи. Отримані результати вказують на те, що для якісного врахування місця країни в міжнародних рейтингах з вектору аграрного сектору необхідно розробити інтегральний показник, який буде враховувати зміну позиції місця України в розрізі складових індексу економічної свободи (*IEF*), визначивши їх вагомість у відповідності до ступеня їх впливу на обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор країни, встановлених в третьому розділі дисертаційного дослідження.

З метою інтегрального оцінювання здатності аграрного сектору швидко сприймати інвестиційні ресурси, тобто створювати відповідне інвестиційне середовище, що сприяло б залученню інвестицій, розроблено інтегральний

показник – коефіцієнт інвестиційної сприйнятливості галузі (K_{QN}). Для аграрного сектору національної економіки він буде характеризувати зміну місця України в Індексі економічної свободи (*IEF*) за кожним субіндексом, вагомість яких встановлюється у відповідності до ступеня їх впливу на обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор [274].

Для характеристики сутності терміну сприйнятливість галузі (аграрного сектору), вважаємо доцільним спиратися на викладене його тлумачення в Словнику української мови [387]: інвестиційна сприйнятливість аграрного сектора – це здатність галузі (швидко) сприймати (поглинати) інвестиційні ресурси, тобто, створювати відповідне інвестиційне середовище, що сприяло б залученню інвестицій.

Коефіцієнт інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору буде мати наступний порядок розрахунку. На першому етапі визначається вагомість ступеню впливу індексу захисту прав власності, індексу свободи від корупції, індексу податкового навантаження, індексу державних видатків, індексу бізнес-регулювання, індексу свободи трудових відносин, індексу цінової свободи, індексу торгівельної свободи, індексу інвестиційної свободи, індексу фінансової свободи відповідно до встановленого зв'язку в економетричній регресійній моделі (табл. 3.1-3.4).

Використовуючи встановлені зв'язки вагомості ступеню впливу субіндексів індексу економічної свободи (*IEF*) характеризується такими видами: слабка, помітна, сильна та дуже сильна. У відповідності до встановленого виду вагомості за кожною складовою індексу економічної свободи (*IEF*) визначено часткові коефіцієнти вагомості субіндексів (*IEF*) (q_i), діапазон яких коливається в межах від 0,03 до 0,25. Вагомість індексу економічної свободи (*IEF*) (Q) дорівнює 1. Показники, які використовуються для розрахунку інтегрального показника - коефіцієнта інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору, представлено в табл. 3.6., де відображено і друга складова - ланцюгова зміна значень субіндексів індексу

економічної свободи (*IEF*) України (N_{xi}), яка представлена чотирма позиціями: динамічно позитивна, позитивна, нейтральна та негативна.

Таблиця 3.6

Зведена таблиця показників для розрахунку коефіцієнта інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору

Субіндекси індексу економічної свободи (<i>IEF</i>):	Вагомість ступеню впливу	Часткові коефіцієнти вагомості субіндексів, φ_i	Ланцюгова зміна значень України в розрізі субіндексів, N_{xi}			
			динамічно позитивна	позитивна	нейтральна	негативна
Індекс захисту прав власності, x_1	помітна	0,06	2	1	0,5	0
Індекс свободи від корупції, x_2	помітна	0,06				
Індекс податкового навантаження, x_3	слабка	0,03				
Індекс державних видатків, x_4	сильна	0,20				
Індекс бізнес-регулювання, x_5	дуже сильна	0,25				
Індекс свободи трудових відносин, x_6	слабка	0,03				
Індекс цінової свободи, x_7	слабка	0,03				
Індекс торгівельної свободи, x_8	слабка	0,03				
Індекс інвестиційної свободи, x_9	дуже сильна	0,25				
Індекс фінансової свободи, x_{10}	помітна	0,06				
	Q	1,00				

Джерело: власні розрахунки автора

Перша позиція характеризується зростанням відповідного значення субіндексу індексу економічної свободи (*IEF*) України більше ніж на п'ять пунктів, друга позиція характеризується зростанням значення субіндексу індексу економічної свободи (*IEF*) України від одного до п'яти пунктів, третя позиція характеризується відсутністю будь-яких змін, а четверта позиція характеризується будь-яким зниженням значення субіндексу індексу економічної свободи (*IEF*) України. Кожна з наведених позицій має розрахункове значення від 0 до 2.

Враховуючи всі наведені в табл. 3.6 дані, формула для розрахунку коефіцієнту інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору буде мати наступний вигляд:

$$K_{QN} = \sum q_i \times N_{xi}, \quad (3.3)$$

де K_{QN} - коефіцієнт інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору; q_i - часткові коефіцієнти вагомості субіндексів індексу економічної свободи (*IEF*); N_{xi} - ланцюгова зміна значення субіндексу індексу економічної свободи (*IEF*) України.

Зростання значення субіндексу індексу економічної свободи (*IEF*) України більше ніж на п'ять позицій значно покращить стан інвестиційного клімату аграрного сектору країни. Інтегральне значення коефіцієнту інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору має комплексний характер та аналітично забезпечене використанням масиву даних за 21 рік, тому розроблений показник може бути використано для середньо та короткострокового прогнозування різних видів сценаріїв розвитку. Крім того використання даного показника не обмежено виключно аграрним сектором. Аналогічний розрахунок може бути проведений для будь-якої галузі, проте попередньо необхідно визначити ступінь впливу складових індексу економічної свободи (*IEF*) за допомогою економетричних регресійних моделей.

Проаналізувавши масив даних щодо зміни значень субіндексів індексу економічної свободи (*IEF*) України за період 1995-2016 рр. було визначено найбільш ймовірні варіанти змін в рейтингу: зростання значень субіндексів більше ніж на п'ять пунктів; зростання значень субіндексів від одного до п'яти пунктів; відсутність будь-яких змін щодо значень субіндексів; зниження значень субіндексів. В результаті обговорення з експертною комісією найбільш ймовірними виявились три альтернативних сценарії

розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України: оптимістичний, середній та песимістичний.

Обґрунтовані методичні засади щодо визначення інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору дають змогу здійснювати прогнозування його розвитку в розрізі певних сценаріїв. Спираючись на фактичні дані, щодо значень субіндексів індексу економічної свободи (*IEF*) та місця України в рейтингу за кожним із субіндексів за період 1995-2016 рр. з урахуванням експертної оцінки та застосування інформаційної системи підтримки прийняття рішень було визначено параметри сценаріїв, які представлені сукупністю ланцюгових змін значень субіндексів індексу економічної свободи (*IEF*) України (табл. 3.7.).

Таблиця 3.7

Параметри сценаріїв розвитку інвестиційної сприйнятливості
аграрного сектору України

Субіндекси індексу економічної свободи (<i>IEF</i>):	Параметри сценаріїв		
	Оптимістичний	Середній	Песимістичний
Індекс захисту прав власності	Збільшення на 5 п.	Відсутність змін	Зниження значення
Індекс свободи від корупції	Збільшення на 5 п.	Збільшення на 3 п.	Збільшення на 3 п.
Індекс податкового навантаження	Збільшення на 5 п.	Збільшення на 1 п.	Зниження значення
Індекс державних видатків	Збільшення на 5 п.	Збільшення на 5 п.	Зниження значення
Індекс бізнес-регулювання	Збільшення на 5 п.	Збільшення на 5 п.	Зниження значення
Індекс свободи трудових відносин	Збільшення на 5 п.	Збільшення на 1 п.	Зниження значення
Індекс цінової свободи	Збільшення на 5 п.	Збільшення на 5 п.	Зниження значення
Індекс торгівельної свободи	Збільшення на 5 п.	Збільшення на 3 п.	Зниження значення
Індекс інвестиційної свободи	Відсутність змін	Відсутність змін	Зниження значення
Індекс фінансової свободи	Збільшення на 5 п.	Відсутність змін	Відсутність змін

Джерело: власні дослідження, оцінка експертів

У відповідності до обґрунтованого характеру змін, визначимо розрахункові параметри субіндексів індексу економічної свободи (*IEF*) в

рамках кожного сценарію, використовуючи дані табл. 3.6, 3.7 та розрахуємо коефіцієнт інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору K_{QN} за формулою 3.3. Отримані результати представимо в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Розрахункові параметри оптимістичного, середнього та песимістичного сценаріїв інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору

Субіндекси індексу економічної свободи (IEF):	Оптимістичний сценарій		Середній сценарій		Песимістичний сценарій	
	Характер зміни	Розрахункові параметри	Характер зміни	Розрахункові параметри	Характер зміни	Розрахункові параметри
Індекс захисту прав власності	Збільшення на 5 п.	0,12	Відсутність змін	0,03	Зниження значення	0
Індекс свободи від корупції	Збільшення на 5 п.	0,12	Збільшення на 3 п.	0,06	Збільшення на 3 п.	0,06
Індекс податкового навантаження	Збільшення на 5 п.	0,06	Збільшення на 1 п.	0,03	Зниження значення	0
Індекс державних видатків	Збільшення на 5 п.	0,4	Збільшення на 5 п.	0,4	Зниження значення	0
Індекс бізнес-регулювання	Збільшення на 5 п.	0,5	Збільшення на 5 п.	0,5	Зниження значення	0
Індекс свободи трудових відносин	Збільшення на 5 п.	0,06	Збільшення на 1 п.	0,03	Зниження значення	0
Індекс цінової свободи	Збільшення на 5 п.	0,06	Збільшення на 5 п.	0,06	Зниження значення	0
Індекс торгівельної свободи	Збільшення на 5 п.	0,06	Збільшення на 3 п.	0,03	Зниження значення	0
Індекс інвестиційної свободи	Відсутність змін	0,125	Відсутність змін	0,125	Зниження значення	0
Індекс фінансової свободи	Збільшення на 5 п.	0,12	Відсутність змін	0,03	Відсутність змін	0,03
Коефіцієнт інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору K_{QN}		1,625		1,295		0,09
Формування обсягу іноземного інвестиційного ресурсу для впровадження в аграрний сектор України		Зростання		Зростання		Скорочення

Джерело: власні розрахунки автора з урахуванням експертних оцінок

Варто зауважити, що розраховане значення є базовою багатокритеріальною компонентою для визначення параметрів розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору національної економіки. Наведені дані підтверджують можливості України щодо покращення інвестиційного клімату аграрного сектору та зростання іміджу країни в міжнародних рейтингах.

Крім того коефіцієнт інвестиційної сприйнятливості не тільки характеризує рівень інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору, а також є складовою моделювання інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору регіонів України, адже виступає індикатором прогнозованого обсягу іноземного інвестиційного ресурсу для впровадження в аграрний сектор України.

Якісні значення та розрахункові параметри K_{QN} , представлені в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Якісні характеристики коефіцієнту інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України та розрахункові параметри для моделювання

Значення K_{QN}	Якісна характеристика	Порядок розрахунку прогнозованого обсягу іноземних інвестиційних ресурсів
Більше 1,0	Вказує на зростання можливості щодо залучення іноземного інвестиційного ресурсу в аграрний сектор країни.	Обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор країни базового року множиться на розмір коефіцієнту
1,0	Позитивна динаміка щодо зростання можливості залучення іноземного інвестиційного ресурсу в аграрний сектор країни відсутня.	Обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор країни базового року залишається без змін
Менше 1, але більше 0,7	Вказує на зниження можливості щодо залучення іноземного інвестиційного ресурсу в аграрний сектор країни	Обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор країни базового року множиться на розмір коефіцієнту
Менше 0,7	Вказує на відсутність можливості щодо залучення іноземного інвестиційного ресурсу в аграрний сектор країни	Обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор країни базового року зменшується вдвічі

Джерело: власні розрахунки автора

На рис. 3.2 наведено запропоновану логіко-структурну схему розрахунку даного індексу, а також результати його оцінювання для аграрного сектора національної економіки України. Розрахунки засвідчили, що навіть при реалістичному сценарії аграрний сектор національної економіки України має всі можливості для збільшення обсягу інвестиційних ресурсів, залучених від іноземних інвесторів.

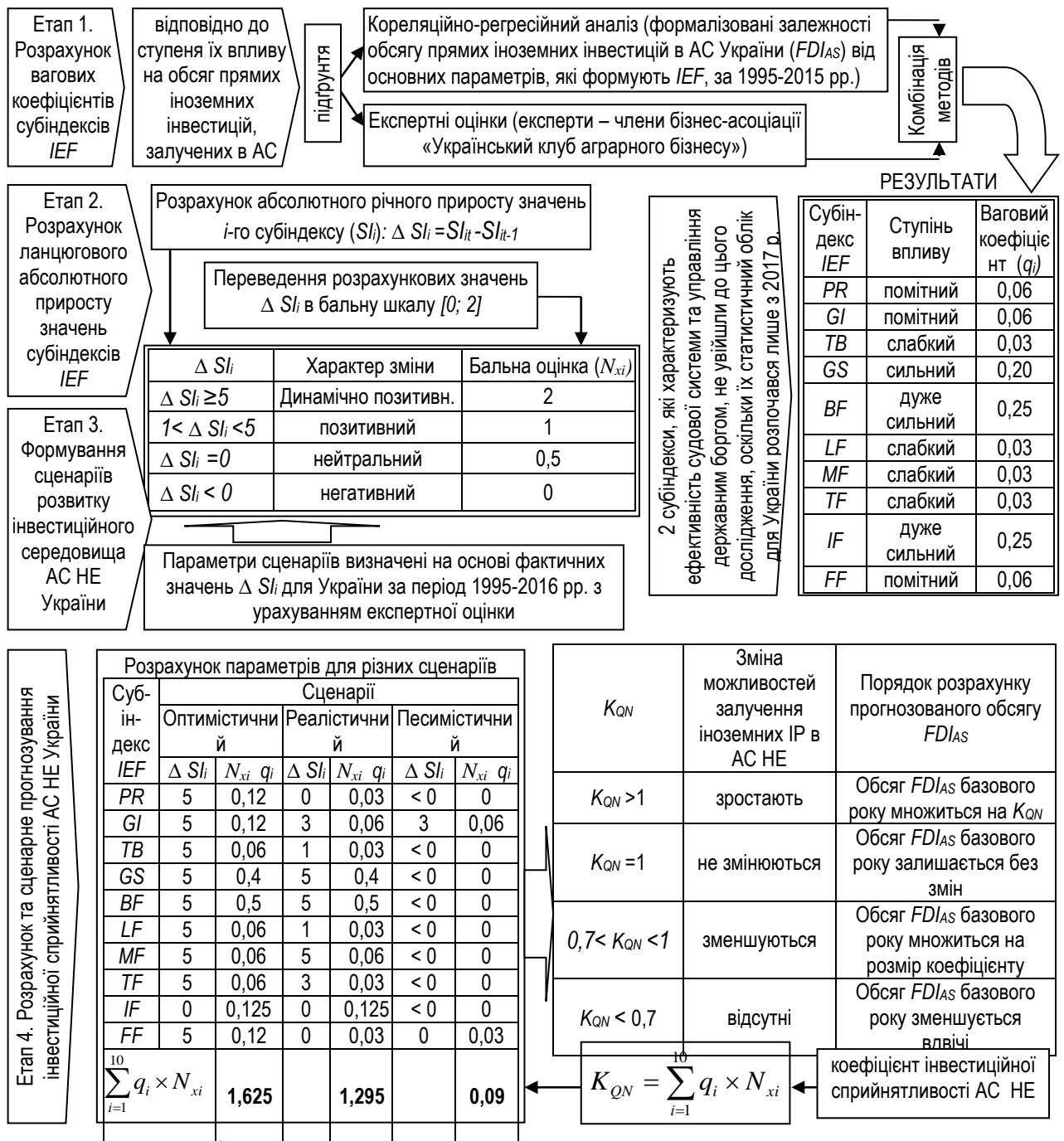

Рис. 3.2. Логіко-структурна схема розрахунку та результати сценарного прогнозування інвестиційної сприйнятливості аграрного сектора національної економіки України

Відповідно до проведених розрахунків, якщо у 2017 р. обсяг FD_{IAS} складав 586,2 млн. дол. США, то в 2018 р. можна очікувати його збільшення при оптимістичному сценарії – до 952,58 млн. дол. США, при реалістичному – до 759,13 млн. дол. США, а при песимістичному – зменшення до 293,1 млн. дол. США.

Наведена схема містить поетапне визначення вагових коефіцієнтів субіндексів IEF, ланцюгового абсолютного приросту їх значень та формування сценаріїв розвитку інвестиційного середовища аграрного сектору національної економіки України.

Заключним етапом розрахунку є визначення результатів сценарного прогнозування інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України.

3.3. Підвищення ефективності управлінських дій обраної моделі управління інвестиційно-активним розвитком аграрного сектору України

Напрямки розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України запропоновано оцінити в розрізі певних сценаріїв, параметри яких буде визначено сукупністю ланцюгових змін значень субіндексів індексу економічної свободи (IEF) України. В той же час виникає питання щодо можливості розвитку за кожним із визначених сценаріїв. Даний процес є дуже відповідальним і потребує прийняття ефективних рішень, саме тому для забезпечення якісних характеристик оцінки було залучено європейських фахівців, котрі виступили експертами. Членами експертної комісії виступали фахівці: М.І. Кісіль – к.е.н., старший науковий співробітник Відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААН України, Альфонс Бальманн – доктор економіки, професор, директор Лейбніц Інституту аграрного розвитку в транзитивних

економіках (ФРН) та Ральф Шлаудерер - доктор економіки, професор, декан факультету сільського господарства університету прикладних наук Вайенштефан-Триздорф (ФРН).

На першому етапі експертам було надано фактичні дані, щодо значень субіндексів індексу економічної свободи (*IEF*) та місця України в рейтингу за кожним із субіндексів за період 1995-2016 рр. Крім того експертів було ознайомлено з проведенням реформ в тих напрямках, які впливають на зростання позиції України в міжнародних рейтингах. Проаналізувавши масив даних щодо зміни значень субіндексів індексу економічної свободи (*IEF*) України за період 1995-2016 рр. було визначено найбільш ймовірні варіанти змін в рейтингу: зростання значень субіндексів більше ніж на п'ять пунктів; зростання значень субіндексів від одного до п'яти пунктів; відсутність будь-яких змін щодо значень субіндексів; зниження значень субіндексів. В результаті обговорення з експертною комісією найбільш ймовірними виявились три альтернативних сценарії розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України: оптимістичний, середній та песимістичний. В розрізі можливих змін в рейтингу було обґрунтовано параметри кожного сценарію, які представлені в табл. 3.7.

Для визначення можливості розвитку за кожним із запропонованих сценаріїв використаємо інструментарій системи підтримки прийняття рішень (СППР), який засновано на методі аналізу ієрархій (МАІ). Дана система має міжнародну апробацію та використовується вже протягом багатьох років у процесі підготовки управлінських рішень, в тому числі і тих, які потребують обробки великого обсягу інформації [373, с. 19]. Однією з конкурентних характеристик методу аналізу ієрархій, що має вагоме значення для нашого розрахунку - наявність можливості щодо перевірки інформації, яка надійшла від експерта (особи, котра приймає рішення) на несуперечність. Система підтримки прийняття рішень в основу якої покладено метод аналізу ієрархій виступає якісною інформаційною платформою для оцінки можливості розвитку в розрізі сценаріїв.

Перевагами даного інформаційного продукту є можливість структурувати проблему, визначити набір альтернатив, обґрунтувавши фактори, які їх характеризують, та задати їх значущість, провести оцінку альтернатив за кожним із факторів, визначити неточності й суперечності в думках експерта, здійснити ранжування альтернатив, проаналізувати рішення та підтвердити отримані результати [375, с. 23].

Сутністю методу аналізу ієрархій, який обґрунтовано Т.Сааті, є можливість обрання кращої альтернативи, котра найбільше з зазначених варіантів узгоджується із визначеною сутністю проблеми та вимогами щодо її розв'язання. Структура ієрархії, як зазначає Метеленко Н.Г., в даному методі містить наступні складові: оціночна ієрархія критеріїв, яка сформована шляхом декомпозиції цілей; множина генерованих експертом рішень у вигляді альтернатив [213, с. 110]. Наведені характеристики методу аналізу ієрархій є основою побудови алгоритму, що забезпечує наукове обґрунтування прийняття рішення [375, с. 29].

Практична реалізація даного методу починається з декомпозиції цілі в ієрархію, далі будується матриця, в якій за кожним критерієм за відносною важливістю здійснюється порівняння з іншими критеріями (3.4).

$$C_0 = \begin{pmatrix} K^1 & \dots & K^m & \dots & K^h \\ K^1 & & & & \\ \dots & & & & \\ K^n & & C^{mn} & & \\ \dots & & & & \\ K^h & & & & \end{pmatrix} \quad (3.4)$$

де h – кількість критеріїв.

Така матриця C_0 є відображенням агрегації думок експертів щодо взаємної пріоритетності критеріїв (K_j), при цьому результатом порівняння визначається не тільки факт, але й ступінь (силу, інтенсивність тощо) переваги. Наступний етап містить ранжування критеріїв, виходячи з

головного власного вектора y , який одержується в результаті обробки матриці парних порівнянь $[C_0]$. В результаті реалізації даного кроку алгоритму відбувається формування вектору пріоритетів $y_0 = (y_1^0, \dots, y_h^0)$.

Варто зазначити, що при проведенні оцінки декількома експертами, для уникнення помилок, перевіряється однорідність їх суджень, яка характеризується індексом однорідності (ІУС) або відношенням однорідності (ВУС). Висока ефективність такої перевірки обумовлена тим, що вона здійснюється по окремим матрицям і по ієрархії в цілому. Проведення аналізу ваг об'єктів по низхідних рівнях ієрархії забезпечує розуміння, як набуто певного значення ваги.

В подальшому здійснюється порівняння альтернатив по кожному критерію, для чого будуються матриці $[C_1, C_2, \dots, C_h]$ за кожним критерієм (K_j). Саме за такими матрицями простежується думка експертів щодо пріоритетності альтернативи за кожним критерієм. Якщо опиратись на приклад матриці C_1 (порівняння альтернатив за першим критерієм), матиме наступну структуру:

$$C_1 = \begin{pmatrix} Q_1^{K_1} & \dots & Q_m^{K_1} & \dots & Q_k^{K_1} \\ \dots & & & & \\ Q_n^{K_1} & & k_{mn}^1 & & \\ \dots & & & & \\ Q_k^{K_1} & & & & \end{pmatrix} \quad (3.5)$$

Аналогічний вигляд будуть мати й $[C_2, \dots, C_h]$ для порівняння альтернатив за критеріями 2, ..., h .

Далі за кожним критерієм проводиться ранжування альтернатив, в результаті отримуються вектори Y^1, \dots, Y^h локальних пріоритетів, які визначені через обробку матриць парних порівнянь $[C_1, C_2, \dots, C_h]$. Перевіряється узгодженість суджень експертів щодо ступеня значущості кожної з досліджуваних альтернатив, визначеної множини критеріїв.

У підсумку локальні пріоритети перемножуються з пріоритетами відповідного критерію на вищому рівні і додаються по кожному елементу. Результатом даного розрахунку є глобальний пріоритет P_Q : $P_{Q_i} = y_1^0 y_{Q_i}^1 + \dots + y_h^0 y_{Q_i}^h$, а наслідком розрахунку даного кроку є вектор пріоритетності альтернатив: $P = (P_{Q_1}, \dots, P_{Q_k})$, який характеризує значущість альтернативи. Присенко Г. В., зауважує, вища оцінка дає більший пріоритет об'єкту поміж інших альтернативних [290, с. 132].

Методологія розв'язання проблем щодо розвитку за певними сценаріями опирається на системний підхід висвітлений Бочарниковим В.П., за яким проблема розглядається як результат взаємодії її складових та взаємозалежності безлічі різнорідних об'єктів, а не просто як їх ізольована і автономна сукупність [96, с. 195]. Для визначення перспектив розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України за оптимістичним, середнім та песимістичним сценаріями використаємо систему підтримки прийняття рішень (СППР) «Выбор», в якій поєднуються досвід і неформалізовані знання експерта та математичні дослідження. Дана СППР, розроблена ВАТ «ЦИРИТАС», являє собою аналітичну систему, засновану на методі аналізу ієрархій, яка реалізує значну кількість можливостей щодо обґрунтування прийняття управлінських рішень. Для вирішення поставленої проблеми: обґрунтування можливості розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України в розрізі сценаріїв СППР «Выбор» є оптимальним варіантом. Набір інструментів даної СППР, наведений на рис. 3.3, дає можливість науково обґрунтувати вибір оптимального рішення щодо можливості розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору в розрізі оптимістичного, середнього та песимістичного сценаріїв. Розв'язання поставленої задачі за допомогою програмної реалізації СППР «Выбор» передбачає виконання наступних етапів:

- створення нового проекту та редагування його властивостей в частині ієрархії проекту, рівнів ієрархії, вузлів рівнів;

- розрахунок матриць парних порівнянь;
- розрахунок результатів вбудованим інструментарієм програми;
- друк фінального звіту програми.

Рис. 3.3. Інструментарій системи підтримки прийняття рішень

Джерело: [367, с. 115].

Функціональні можливості СППР «Выбор» не обмежуються питанням вибору, дана система містить інструментарій щодо оцінки певного проекту в цілому та здійснення порівняння вартості й ефективності проекту. Саме тому на початку роботи з програмою в діалоговому вікні «Выбор типа проекта» обираємо тип проекту – «Проблема выбора». Реалізація першого етапу, в якому застосовується

метод аналізу ієрархій (результат сумісної роботи редактора створення ієрархій та експерта), забезпечує генерацію ієрархії вибору напряму розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектора України та відображається в програмі у вигляді трирівневої графічної структури.

Перший рівнем ієрархії є рівень мети – вибір напряму розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України. Другий рівень характеризує рівень критеріїв: місце України за субіндексами індексу економічної свободи (IEF); значення субіндексів індексу економічної свободи (IEF) України; стан проведення реформ, які забезпечать зростання позиції України в рейтингу економічної свободи (IEF). Третій рівень відображає запропоновані альтернативи – розвиток за оптимістичним сценарієм, розвиток за середнім сценарієм, розвиток за песимістичним сценарієм.

Далі здійснюється порівняння за кожною парою критеріїв, виходячи з їх відносного внеску в загальну мету, яка є вершиною ієрархії «напряму розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України» згідно зі шкалою, яка представлена в табл. 3.10.

Враховуючи значні відмінності в розрізі досліджуваних сценаріїв завданням експертної комісії є проведення їх оцінки за визначеними критеріями та ступенем важливості один до одного.

Необхідно визначити, який показник є найбільш важливим, а який має менший вплив на розвиток інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України за визначними напрямами. Дане порівняння проводиться шляхом заповнення таблиць за методом парних порівнянь із застосуванням шкали відносної важливості, що і характеризує другий етап застосування методу аналізу ієрархій. Результатом обробки описаних вище таблиць є одержання власних векторів, які й визначають ваги відповідних дуг.

Шкала відносної важливості

Кількісна оцінка інтенсивності відносної важливості	Якісна оцінка інтенсивності відносної важливості	Пояснення
1	Однаково важливі	Обидва елементи вносять однаковий вклад у досягнення кінцевої мети.
3	Не набагато важливіший	Існують вербальні висловлювання відносно пріоритету одного елемента щодо іншого, але ці висловлювання досить непереконливі.
5	Суттєво важливіший	Існують достатньо переконливі доведення та логічні критерії, що один з елементів є більш важливим (вагомішим).
7	Значно важливіший	Існує переконливе доведення великої значущості одного елемента в порівнянні з іншим.
9	Абсолютно важливіший	Усвідомлення пріоритету одного елемента щодо іншого максимально підтверджується.
2; 4; 6; 8	Проміжні оцінки між двома сусідніми судженнями	Потрібен певний компроміс.
$\frac{1}{v}; v = 1, \dots, 9$	Обернені значення ненульових оцінок	Якщо елементу A_{j_1} в разі порівняння з елементом A_{j_2} надається одна з ненульових інтенсивностей, то елементу A_{j_2} під час порівняння з A_{j_1} надається обернене значення цієї інтенсивності.
0	Непорівнянність	Немає сенсу в порівнюванні елементів.

Джерело: [384, с.255].

Виходячи з наявної кількості дуг, котрі входять в дану вершину визначається розмірність таблиці з оцінками критерію. Питання при оцінці формувалось наступним чином: який із досліджуваної пари критеріїв є таким, що в більшій мірі характеризує поняття «напряму розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України» і наскільки? Для прикладу розглянемо порівняння факторів: наскільки важливіше «місце України за субіндексами індексу економічної свободи (IEF)» для реалізації мети в порівнянні зі «значенням субіндексів індексу економічної свободи (IEF) України»; наскільки важливіше «місце України за субіндексами індексу економічної свободи (IEF)» для реалізації мети в порівнянні зі «станом проведення реформ, котрі забезпечать зростання позиції України в рейтингу економічної свободи (IEF)»; наскільки важливіше «значення субіндексів індексу економічної свободи (IEF) України» для реалізації мети в порівнянні зі

«станом проведення реформ, які забезпечать зростання позиції України в рейтингу економічної свободи (IEF)». Результати роботи експертної комісії при порівнянні критеріїв наведено на рис. 3.4.

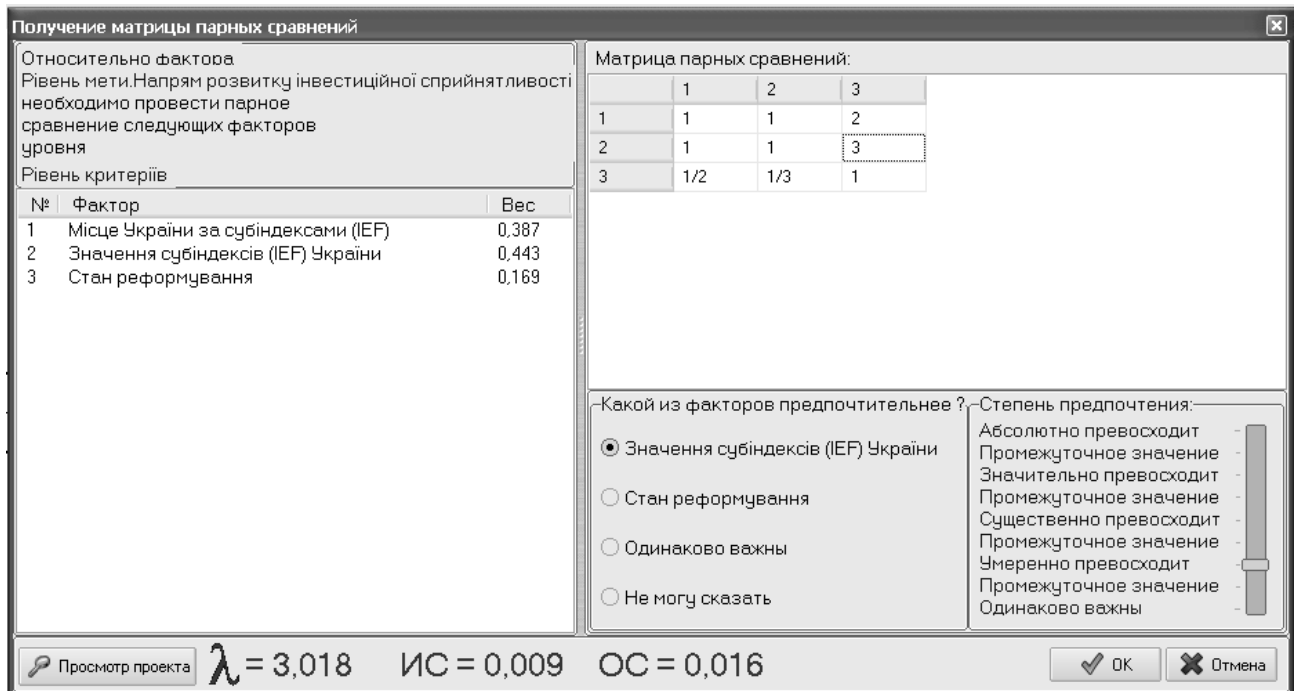

Рис. 3.4. Визначення пріоритетів критеріїв

Джерело: розраховано автором.

Відповіддю експертів, виходячи з параметрів, наведених в табл. 3.10, була наступна думка: однаково важливі або помірна перевага. Числові дані, які характеризують критерії, занесені у вікно програми «Получение матриц попарных сравнений», мають наступний вигляд у рамках досліджуваного проекту (рис. 5.5).

Визначивши пріоритети критеріїв, переходимо до порівняння альтернатив у розрізі кожного досліджуваного критерію: «місце України за субіндексами індексу економічної свободи (IEF)», «значення субіндексів індексу економічної свободи (IEF) України», «стан проведення реформ, які забезпечать зростання позиції України в рейтингу економічної свободи (IEF)». Порівняння альтернатив здійснюється шляхом побудови матриць парних порівнянь, які мають розміри 3x3 в розрізі кожного критерію. Дані матриці є відображення думки експертів стосовно пріоритетності

альтернатив (напрямів розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору) за кожним критерієм. Вибір експертів за критерієм «місце України за субіндексами індексу економічної свободи (IEF)» представлено на рис. 3.5.

Относительно фактора
Рівень критеріів. Місце України за субіндексами (IEF) необхідно провести парное сравнение следующих факторов уровня
Рівень альтернатив

№	Фактор	Вес
1	Оптимістичний сценарій	0,493
2	Середній сценарій	0,311
3	Песимістичний сценарій	0,196

Матрица парных сравнений:

	1	2	3
1	1	2	2
2	1/2	1	2
3	1/2	1/2	1

Какой из факторов предпочтительнее ?

Оптимістичний сценарій
 Оптимістичний сценарій
 Одинаково важны
 Не могу сказать

Степень предпочтения:

Абсолютно превосходит
 Промежуточное значение
 Значительно превосходит
 Промежуточное значение
 Существенно превосходит
 Промежуточное значение
 Умеренно превосходит
 Промежуточное значение
 Одинаково важны

Просмотр проекта $\lambda = 3,054$ ИС = 0,027 ОС = 0,046

OK Отмена

Рис. 3.5. Порівняння сценаріїв розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України (альтернатив) за критерієм «місце України за субіндексами індексу економічної свободи (IEF)»

Джерело: розраховано автором.

Таблиця, наведена на рис. 3.5. характеризує результати попарних порівнянь за першим критерієм, відповідні таблиці за другим та третім критеріями представлено на рис. 3.6-3.7.

Относительно фактора
Рівень критеріів. Значення субіндексів (IEF) України необхідно провести парное сравнение следующих факторов уровня
Рівень альтернатив

№	Фактор	Вес
1	Оптимістичний сценарій	0,571
2	Середній сценарій	0,286
3	Песимістичний сценарій	0,143

Матрица парных сравнений:

	1	2	3
1	1	2	4
2	1/2	1	2
3	1/4	1/2	1

Какой из факторов предпочтительнее ?

Оптимістичний сценарій
 Оптимістичний сценарій
 Одинаково важны
 Не могу сказать

Степень предпочтения:

Абсолютно превосходит
 Промежуточное значение
 Значительно превосходит
 Промежуточное значение
 Существенно превосходит
 Промежуточное значение
 Умеренно превосходит
 Промежуточное значение
 Одинаково важны

Просмотр проекта $\lambda = 3,000$ ИС = 0,000 ОС = 0,000

OK Отмена

Рис.3.6. Порівняння альтернатив за критерієм «значення субіндексів індексу економічної свободи (IEF) України»

Джерело: розраховано автором.

Як видно з рис. 3.5-3.7, експертами визначено різні співвідношення альтернатив за кожним критерієм. Для визначення якості проведеної оцінки за критеріями (рис. 3.4) та альтернативами (рис. 3.5-3.7) в кожній ітерації відображається показник узгодженості локальних пріоритетів λ , котрий характеризує величину розбіжності значень для даної оцінки. За незначних відхилень максимальне власне значення λ (відображається в нижньому рядку вікна «Получение матрицы парных сравнений») залишається близьким до $n=3$, а решта власних значень (ИС – «индекс согласованности» та ОС – «относительная согласованность») – наближеним до нуля.

Якщо зупинитись на трактуванні, згідно Андрейчикову А.В., то значення ИС розглядається як відхилення від відмінно проведеного експерименту (методу парних порівнянь). З іншого боку значення ОС характеризує, на скільки оцінюваний ступінь узгодженості відповідає ступеню узгодженості найбільш неідеально проведеного експерименту. Якщо, за кожним із критеріїв значення $ИС \leq 0,1$ та $ОС \leq 0,1$, вважається, що міра узгодженості відповідає прийнятному рівню [78, с.135].

Относительно фактора	Результат
Результат критерия	Стан реформування
Результат критерия	необходимо провести парное сравнение следующих факторов уровня
Результат критерия	Результат альтернатив

№	Фактор	Вес
1	Оптимистичный сценарий	0,589
2	Средний сценарий	0,293
3	Песимистичный сценарий	0,118

Матрица парных сравнений:	
	1 2 3
1	1 2 5
2	1/2 1 0
3	1/5 0 1

Какой из факторов предпочтительнее ?

Оптимистичный сценарий
 Оптимистичный сценарий
 Одинаково важны
 Не могу сказать

Степень предпочтения:

Абсолютно превосходит
 Промежуточное значение
 Значительно превосходит
 Промежуточное значение
 Существенно превосходит
 Промежуточное значение
 Умеренно превосходит
 Промежуточное значение
 Одинаково важны

Просмотр проекта $\lambda = 3,001$ ИС = 0,000 ОС = 0,001

Рис.3.7. Порівняння альтернатив за критерієм «стан проведення реформ, котрі забезпечать зростання позиції України в рейтингу економічної свободи (IEF)»

Джерело: розраховано автором.

Отримані значення узгодженості локальних пріоритетів λ , ІС та ОС в усіх наведених матрицях попарних порівнянь (рис. 3.4-3.7) відповідають встановленим вимогам. Отже, можна стверджувати про якість проведених оцінок, правильність побудови ієрархії та всіх встановлених зв'язків. Виконання зазначених умов дає змогу провести обчислення, що характеризує третій етап розрахунку.

Результатом розрахунку із застосуванням методу аналізу ієрархій (синтезу) є визначення вагомості критеріїв та альтернатив (досліджуваних сценаріїв розвитку). Значення вагомості покажуть наявність (відсутність) переваги певної альтернативи, з урахуванням всіх досліджуваних критеріїв. Для обчислення за досліджуваним проектом обираємо в програмі пункт меню «Проект – Расчет». За результатами проведеного програмою обчислення видається вікно з визначеним загальним індексом узгодженості, яке має наступний вигляд (рис. 3.8).

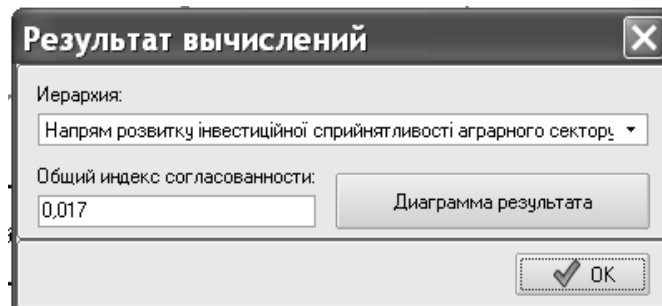

Рис. 3.8. Загальний результат якості проведеного розрахунку

Джерело: розраховано автором.

Значення загального індексу узгодженості 0,017 (рис. 3.8) підтверджує якість проведеного розрахунку, адже знаходиться у межах допустимих відхилень (менше 0,1). Отриманий результат вказує на незначні відхилення визначених критеріїв та досить точну оцінку результатів. Враховуючи підтвержену достовірність проведених

розрахунків, розглянемо отриманий результат у розрізі значення альтернатив, а саме сценаріїв розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України, який представлено на рис. 3.9. Так, найбільшу вагу 0,544 має перша альтернатива, а саме оптимістичний сценарій розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України.

Другою за вагомістю виявилась альтернатива розвитку за середнім сценарієм, значення якої склала 0,297, що значно менше за першу альтернативу. Найменшою виявилась вагомість останньої альтернативи 0,159, котра характеризує песимістичний сценарій розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору.

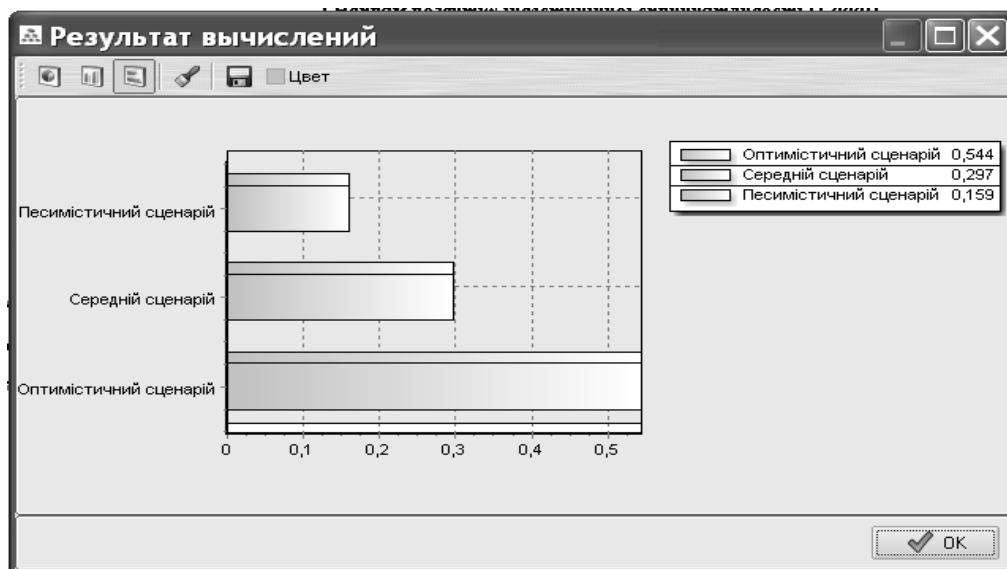

Рис. 3.9. Вагомість досліджуваних альтернатив

Джерело: розраховано автором.

Розрахунками підтверджено доцільність проведення моделювання в розрізі трьох досліджуваних сценаріїв, адже кожен з них у підсумковому розрахунку отримав певну вагу.

Ознайомившись з фактичними даними щодо значень субіндексів індексу економічної свободи (*IEF*), місця України в рейтингу за кожним із субіндексів за період 1995-2016 рр. та станом реформування, експерти

визначили найбільш перспективним розвиток інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України за оптимістичним сценарієм. В той же час сума вагомості другої та третьої альтернатив майже рівнозначна з вагомістю першої, що вказує, як на наявність потенціалу щодо зростання субіндексів, так і на наявність стримуючих факторів. Той факт, що експерти визначили можливість розвитку й за песимістичним сценарієм, параметри якого містять негативні тенденції за вісьмома з десяти субіндексів є тому підтвердженням.

Зважену ієрархію вибору напряму розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України з відображенням вагомості альтернатив та критеріїв у відповідності до яких було проведено оцінку та визначено оптимальне рішення представлено на рис. 3.10.

Досліджуючи отримані результати, наведені на рис. 3.10, при виборі напряму розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України, на думку експертів, найбільш впливовим виявився критерій - значення субіндексів індексу економічної свободи (IEF) України, вага якого склала 0,443. Значення другого за вагою критерію (0,387), яким виявилось місце України за субіндексами індексу економічної свободи (IEF) має незначне відхилення від ваги першого критерію, що є цілком обґрунтованим, адже ці критерії пов'язані між собою. В розрахунок було включено обидва критерії для визначення їх вагомості, відповідно до якої обґрунтовано вибір показника, який буде використано для подальших розрахунків та моделювання.

Отримані ваги критеріїв підтвердили доцільність розрахунку сценаріїв в розрізі зміни значень субіндексів індексу економічної свободи (IEF). Найменший вплив в розрізі критеріїв має стан проведення реформ, вага якого значно менша за два попередні критерії та складає 0,169.

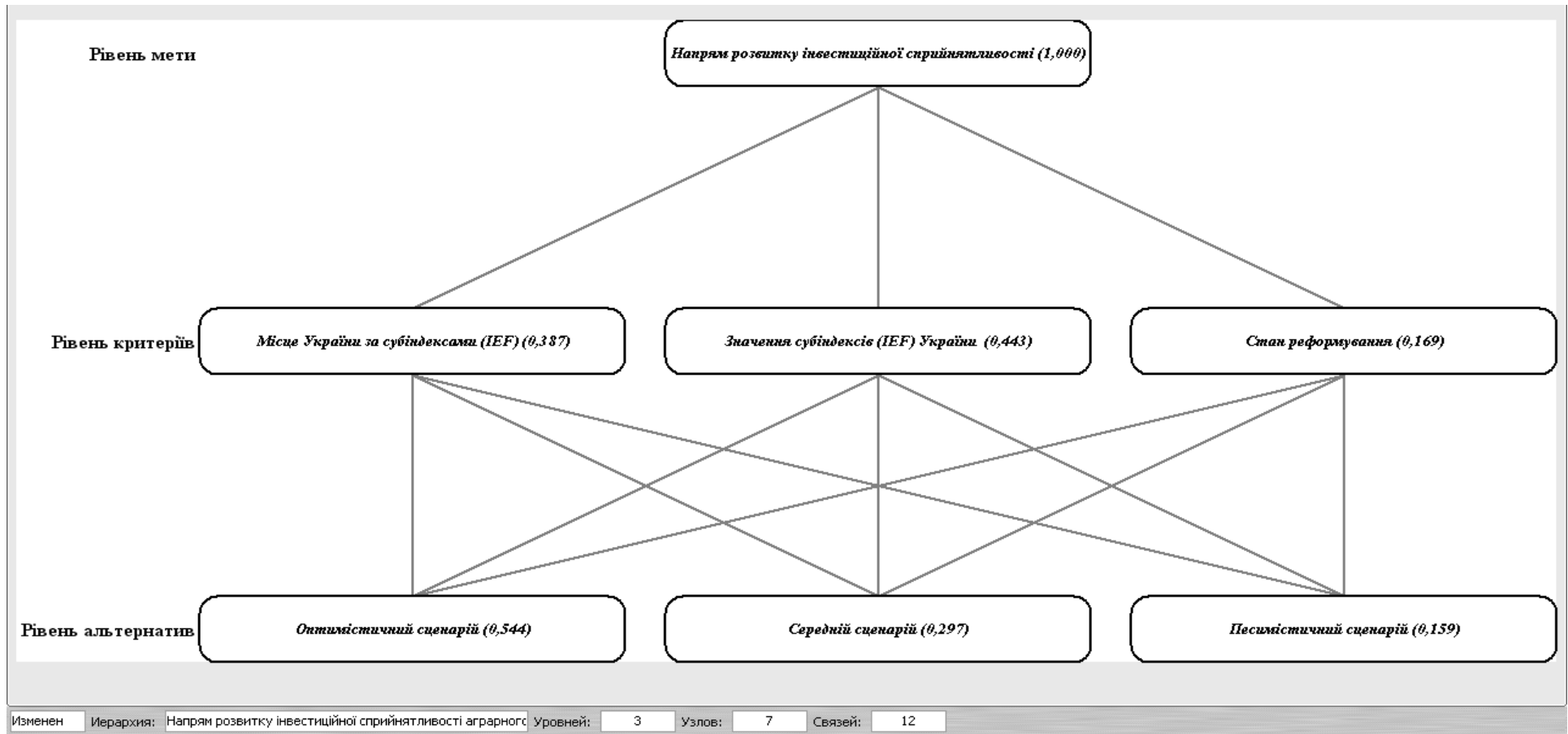

Рис. 3.10. Зважена ієрархія вибору напрямку розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України
Джерело: розраховано автором.

В підсумку варто зазначити, що розрахунок коефіцієнту інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору доцільно проводити за трьома напрямками, які характеризують обґрунтовані сценарії. Отже моделювання інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору областей України буде здійснюватись за оптимістичним, середнім та песимістичним сценаріями.

3.4. Стан формування інвестиційних ресурсів аграрного сектору національної економіки

Виявлені в процесі дослідження тенденції щодо формування капітальних інвестицій та їх фінансування в розрізі галузей національного господарства вказують на невважену державну політику щодо зростання інвестиційної активності та нарощення обсягів інвестиційних ресурсів як внутрішніх, так і зовнішніх. Прибутковість аграрного сектора в останні роки та його значний експортний потенціал не забезпечили галузі високої частки в структурі фінансування капітальних інвестицій протягом 2010-2015 рр., хоча значний інвестиційний потенціал галузі є цілком очевидним для вітчизняних та іноземних фахівців. Під час проведення бізнес-форуму «Інвестування в український аграрний сектор», що відбувся 15 вересня 2015 р., директор агропромислового департаменту ЄБРР Жиль Меттеталь зазначив, що в умовах нестабільної політичної та економічної ситуації в Україні та погіршення стану національного господарства саме сільське господарство має перспективи зростання. Адже упродовж 2014-2015 р. Україна не втратила свою позицію найбільшого експортера соняшникової олії та входила в першу трійку по експорту зерна [173]. Для того, щоб втримати досягнутий рівень, необхідно забезпечити сталість тенденції

розвитку галузі в довгостроковій перспективі, чого можливо досягти лише за умови нарощення обсягів інвестиційних ресурсів. Для визначення потенціалу аграрного сектору в контексті активізації інвестиційних процесів окреслимо існуючі тенденції.

Для більш ґрунтовної оцінки інвестиційних процесів їх аналіз доцільно проводи в порівнянні з іншими галузями національного господарства України. З цією метою визначимо усередненні коефіцієнти вагомості галузей національного господарства за двома напрямками: структурою капітальних інвестицій та структурою прямих іноземних інвестицій. Для проведення розрахунку згрупуємо види економічної діяльності в три основні групи – виробнича сфера, сфера послуг та фінансова сфера. Отримані результати представимо в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Комплексна оцінка галузей національного господарства України в розрізі інвестиційних ресурсів за 2012-2015 рр.

Згруповані види економічної діяльності	Обсяг капітальних інвестицій, млн. грн.						Середнє значення за досліджуванний період	Усереднений коефіцієнт вагомості
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.		
Сфера виробництва, у т.ч.	101083	141040	167779	170971	141095	161275	147207	0,59
сільське, лісове та рибне господарство	11568	17039	19411	19059	18796	30155	19338	0,08
промисловість	56725	89146	103473	105594	86242	87656	88139	0,35
будівництво	32790	34855	44895	46318	36057	43464	39730	0,16
Сфера послуг	82095	112860	118545	90074	72111	105393	96846	0,39
Фінансова сфера	5883	6033	7369	6683	6214	6448	6438	0,03
Всього:	189061	259932	293692	267728	219420	273116	250492	-

Продовження таблиці 3.11

Згруповані види економічної діяльності	Обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал), млн. дол. США						Середнє значення за досліджуванний період.	Усереднений коефіцієнт вагомості
	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.		
Сфера виробництва, у т. ч.	17227	19059	19361	20424	16701	14939	17952	0,36
сільське, лісове та рибне господарство	853	828	729	777	594	501	713	0,01
промисловість	14034	15239	17177	18068	14817	13280	15436	0,31
будівництво	2341	2993	1455	1580	1290	1158	1803	0,04
Сфера послуг	12468	13985	19504	21583	17678	16609	16971	0,34
Фінансова сфера	15111	16319	16430	15049	11537	11824	14378	0,29
Всього:	44806	49362	55295	57056	45916	43371	49301	-
Згруповані види економічної діяльності	Рівень рентабельності (збитковості), %						Середнє значення за досліджуванний період	Усереднений коефіцієнт вагомості
Сфера виробництва, у т.ч.	25,6	29,1	25,0	14,3	28,0	35,0	26,2	
сільське, лісове та рибне господарство	23,2	23,6	21,7	11,3	20,6	41,7	23,7	
промисловість	3,6	4,7	3,4	3,0	1,6	0,9	2,9	
будівництво	-1,2	0,8	-0,1	0,0	5,8	-7,6	-0,4	
Сфера послуг	6,8	19,2	23,1	24,6	-142,5	-75,9	-24,1	
Фінансова сфера	3,2	6,3	6,1	5,9	-15,2	-8,9	-0,4	

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України [134].

Так, найбільшу вагу протягом досліджуваного періоду в структурі капітальних інвестицій мала виробнича сфера, що підтверджує розрахований усереднений коефіцієнт вагомості, що склав 0,59. Промислова спрямованість економіки України забезпечила найбільшу вагу даного напрямку інвестування в структурі фінансування капітальних інвестицій. Усереднений коефіцієнт вагомості промисловості склав 0,35, що в 4,4 рази перевищує усереднений коефіцієнт вагомості сільського, лісового та рибного господарства, який сформувався на рівні 0,08.

Спрямування капітальних інвестицій в сферу послуг мало значні відхилення протягом досліджуваного часового ряду, тому усереднений коефіцієнт вагомості сформувався на рівні 0,39. Найменшу вагу в структурі капітальних інвестицій мала фінансова сфера, що обумовлено існуючою протягом багатьох десятиріч структурою фінансування в основний капітал.

Спільним в тенденціях інвестування, як капітальних, так і прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) є інвестиційна привабливість промисловості. Усереднений коефіцієнт вагомості даної галузі в структурі прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) склав 0,31.

Сфера послуг також має майже рівнозначні усереднені коефіцієнти вагомості, як за показником капітальних інвестицій, так і за показником прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) 0,39 та 0,34 відповідно.

Окремо слід зазначити про привабливість фінансової сфери для іноземних інвесторів, що вказує на розвиненість фінансових інститутів країн інвесторів.

Цілком очевидною є наявність міжгалузевих диспропорцій, як в структурі фінансування капітальних інвестицій, так і в структурі прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал), що значно стримує розвиток аграрного сектору. В контексті розгляду даного питання провідним фахівцем Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» Кісіль М.І. було проведено дослідження з інвестиційних аспектів стратегії розв'язання міжгалузевих диспропорцій. На думку автора саме наявність міжгалузевих диспропорцій є головною причиною низьких показників інвестиційного забезпечення аграрного сектора України [168, с. 226].

Світовою практикою підтверджено, що ефективність інвестиційного механізму збільшується за умови вкладання інвестиційних ресурсів в найбільш прибуткові галузі. Виходячи з даних, наведених в табл. 3.11, за досліджуваний період найбільш інвестиційно-привабливою повинна бути галузь сільського господарства. Цілком обґрунтовано виникає питання, що

стримує інвестора вкладати кошти в аграрний сектор України, адже нарощення експортного потенціалу галузі не забезпечило їй результативного зростання інвестиційної привабливості, що аргументовано характеризує наявність проблеми не в галузі, а безпосередньо в країні. Розрахунками доведено прямий негативний вплив економічних та політичних процесів, які відбуваються в країні, недосконалість інституційного забезпечення інвестиційних процесів тощо на інвестиційну привабливість аграрного сектора.

Одним із проблемних питань залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор є те, що діючі інвестори працюють за сформованими раніше напрямками, в яких, як видно з даних табл. 3.11, сільськогосподарське виробництво не є пріоритетним. В той же час нових потенційних інвесторів, котрі розглядають сільське господарство як пріоритетний об'єкт інвестування, зупиняють загальнодержавні проблеми, в тому числі і недосконалість правового регулювання їх діяльності в державі. Оцінка тенденцій іноземного інвестування в Україні вказує на необхідність формування внутрішньодержавних стимулюючих механізмів для активізації інвестиційно-інноваційних процесів в аграрному секторі, що забезпечить зростання інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва, в тому числі і для іноземних інвесторів. Досліджуючи питання сталого розвитку сільського господарства Саблук П.Т., ще в 2003 р. зазначав, що досягти успіху при формуванні інноваційного та конкурентного сільськогосподарського виробництва можливо лише за умови його належного інвестиційного забезпечення [333], проте до 2016 р. суттєвих зрушень з боку держави в цьому питанні не досягнуто, а дисбаланс між інвестиційним потенціалом аграрного сектора та реальними умовами освоєння інвестицій іноземними інвесторами тільки посилюється.

В контексті процесів децентралізації, започаткованих в Україні, протягом останніх років важливого значення на формування інвестиційної

привабливості аграрного сектора набуває наявність регіональних відмінностей. Актуальність даного тлумачення підтверджує й розроблена в рамках Німецько-українського агрополітичного діалогу модель AGMEMOD «Україна 2016: Моделювання розвитку аграрного сектора до 2030 року», однією з переваг якої заявлено врахування різниці між регіонами.

Досліджуючи тенденції залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України, варто зазначити, що найбільш інвестиційно-привабливим фактором сільського господарства для іноземного інвестора є земля [115, с. 64]. Впровадивши апробовані інноваційні технології на якісних українських ґрунтах, іноземні інвестори мають можливість отримати швидкий ефект та значну економію інших ресурсів. Окреслюючи перспективи залучення прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки України Давиденко Н.М. зазначає, що збільшити їх обсяг можливо за умови формування позитивного інвестиційного клімату країни. Саме сільськогосподарські підприємства з іноземним капіталом, як правило, розглядаються інвесторами, як довготривалі та найбільш ефективні форми міжнародної співпраці. Додатковими перевагами такої співпраці, на думку автора, є можливість залучення представників різних країн [129, с. 124].

В зазначеній проблематиці, численні наукові дослідження вітчизняних вчених присвячені розвитку інвестиційної активності аграрного сектора переконують, що саме іноземні інвестиції можуть забезпечити корегування існуючих міжгалузевих диспропорцій. Підтримуючи думку науковців хочемо зазначити, що даний процес є багатовекторним, складно структурованим і потребує чітко вираженого та належним чином обґрунтованого плану дій, як на державному, так і регіональному рівнях, адже ефективна управлінська діяльність є запорукою розвитку інвестиційної активності галузей регіонів і національної економіки країни. Розглянемо стан залучення прямих

іноземних інвестицій (акціонерний капітал) у сільське господарство, лісове та рибне господарство України в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Прямі іноземні інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство України, 2013-2016 рр.

Країни	Розмір інвестицій, тис. дол. США			
	Частка країни у загальному підсумку, %			
	01.01.2013 р.	01.01.2014 р.	01.01.2015 р.	01.01.2016 р.
Всього:	<u>728766,4</u> 100	<u>776945,0</u> 100	<u>616962,6</u> 100	<u>500583,4</u> 100
Австрія	<u>11037,4</u> 1,5	<u>14302,8</u> 1,8	<u>7107,8</u> 1,2	<u>5929,8</u> 1,2
Велика Британія	<u>37622,4</u> 5,2	<u>35406,7</u> 4,6	<u>45537,5</u> 7,4	<u>48933,9</u> 9,8
Данія	<u>64121,8</u> 8,8	<u>66186,1</u> 8,5	<u>55304,4</u> 9,0	<u>48561,0</u> 9,7
Нідерланди	<u>21411</u> 2,9	<u>17011,5</u> 2,2	<u>22229,4</u> 3,6	<u>18815,1</u> 3,8
Німеччина	<u>63399,0</u> 8,7	<u>64902,7</u> 8,4	<u>64935,2</u> 10,5	<u>34806,5</u> 7,0
Польща	<u>32808,3</u> 4,5	<u>32099,1</u> 4,1	<u>31886,9</u> 5,2	<u>30010,0</u> 6,0
Російська Федерація	<u>10962,8</u> 1,5	<u>10990,1</u> 1,4	<u>4584,9</u> 0,7	<u>4094,3</u> 0,8
Словаччина	<u>13976,2</u> 1,9	<u>15070</u> 1,9	<u>13364,5</u> 2,2	<u>12007,1</u> 2,4
Франція	<u>22372,9</u> 3,1	<u>23102,8</u> 3,0	<u>17712,9</u> 2,9	<u>14690,2</u> 2,9
Швеція	<u>15239,6</u> 2,1	<u>15348,4</u> 2,0	<u>14003,1</u> 2,3	<u>13489,2</u> 2,7
Кіпр	<u>314258,1</u> 43,1	<u>361497,5</u> 46,5	<u>238717,3</u> 38,7	<u>177464,8</u> 35,5
Ліван	<u>11182,4</u> 1,5	<u>14426,7</u> 1,9	<u>15529,7</u> 2,5	<u>15561,4</u> 3,1
Віргінські острови (Британські)	<u>27250,3</u> 3,7	<u>31745,0</u> 4,1	<u>19551,8</u> 3,2	<u>17060,6</u> 3,4
США	<u>25929,8</u> 3,6	<u>22140,0</u> 2,8	<u>19444,1</u> 3,2	<u>17783,9</u> 3,6

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України [134].

Дані в табл. 3.12 вказують на значне скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в сільське, лісове та рибне господарство України станом на 01.01.2016 р., що складає 18,9% у порівнянні з 2015 р. та 35,6% у порівнянні з 2014 р. Найбільше іноземних інвестицій протягом досліджуваного періоду надходило з Кіпру, частка країни мала максимальне значення у 2014 р. - 46,5%, 2016 р. знизилась до 35,5%. Варто зауважити, що Кіпр є основною країною інвестором економіки України.

На думку експертів лєвова частина інвестицій, які надходять з Кіпру, мають українське походження. В такий спосіб українські підприємці виводять капітал з країни на Кіпр, щоб уникнути оподаткування, а потім повертають в Україну у формі інвестиційних засобів. Саме ці інвестиції не мають якісної складової на відміну від іноземних інвестицій, що надходять в Україну з країн Європейського Союзу і спрямовані на модернізацію, технологічне оновлення виробництва, впровадження нових методів організації бізнес процесів тощо. Крім того існує думка, що значна частка іноземних інвестицій, які надходять в Україну з офшорних зон, викривляють реальний стан інвестиційного клімату в країні [269].

Відносно частки країн Європи в структурі прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) залучених в сільське, лісове та рибне господарство України відбулись певні зміни. Позитивним є збільшення частки інвестицій з Великої Британії, у порівнянні з 2013 р., крім того це єдина країна, обсяг інвестицій з якої збільшився станом на 01.01.2016 р. Майже вдвічі зменшився обсяг інвестицій з Німеччини у 2016 р., хоча протягом попередніх трьох років тримався на однаковому рівні. Негативна тенденція відмічена і за іноземними інвестиціями, з Данії, обсяг яких станом на 01.01.2016 р. скоротився на 12,2% в порівнянні з попереднім роком.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в аграрному секторі економіки країни, окрім тарифного та нетарифного регулювання з боку країн-партнерів міжнародної торгівлі, певною мірою зумовлюється також наявністю внутрішніх проблем галузі. До найбільш гострих, та таких, що потребують нагального розв'язання, можна віднести: невизначеність у регулюванні використання земельних ресурсів; незадовільний стан інфраструктури (дороги, елеватори, сільськогосподарська техніка та ін.); обмежений доступ до фінансових ресурсів сільськогосподарських виробників через високі кредитні ставки; неефективне використання державних коштів на підтримку сільського господарства; низька якість продукції тваринництва обмежує перспективи експорту цієї та інших видів продукції; низька

продуктивність праці та інші. Нинішній етап розвитку сільського господарства України, на думку Лупенка Ю.О., супроводжується загостренням низки соціально-економічних проблем. Проте навіть за несприятливих умов аграрний сектор продовжує демонструвати прийнятні темпи розвитку, що є, в першу чергу, результатом проведених земельної та аграрної реформ [195, с.33].

Відомо, що стан іноземного інвестування сільського господарства України є вкрай незадовільний, для набуття якісних переваг у боротьбі за залучення іноземного інвестиційного ресурсу та переходу на вектор зростання необхідно впровадити комплекс заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату країни. Крім того оцінюючи інвестиційний клімат аграрного сектору необхідно враховувати сформовані інвестиційні тенденції та значні коливання залучених інвестиційних ресурсів у розрізі галузей національного господарства. Таким чином, інвестиції є важливим фактором впровадження інноваційних технологій, розвитку сільськогосподарського виробництва та формування високої конкурентоспроможності його продукції. Розвиток мирохозяйственных зв'язків України буде надавати сприяння інтеграційним процесам і в аграрній сфері, яка супроводжується злиттям і поглинанням агроформувань, підпорядкуванням їх виробничої діяльності короткостроковими потребами, обумовленими кон'юнктурою світового ринку.

Висновки до розділу 3

1. Досліджено, аграрний сектор приймає участь у формуванні національних інвестиційних ринків та опосередковано впливає на ринок товарів та послуг, тому актуальності набуває аналіз факторів, котрі впливають на перебіг інвестиційних процесів та обсяги прямих іноземних

інвестицій, залучених в дану галузь. Встановлено поглиблення досліджень щодо стану бізнес-клімату аграрного сектору України. Тенденції, які простежувались з листопада 2015 р. по листопад 2016 р. за індексом бізнес-клімату аграрного сектора (ABI) України, вказують на те, що розширити можливості залучення інвестицій в аграрний сектор можливо лише за умови стабільної загальної політики держави, що в свою чергу забезпечить підвищення позиції України в міжнародних рейтингах.

2. Визначено тенденцію зміни методів досліджень оцінки інвестиційного клімату, як національної економіки в цілому, так і в розрізі галузей, з огляду залежностей економічного середовища, визначених в економічній теорії, до інформаційно-аналітичних, котрі в експертному середовищі представлені міжнародними індексами та рейтингами. Досліджено кореляційно-регресійні залежності впливу десяти субіндексів IEF на обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України та на обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор країни. Визначені моделі дозволили виявити наступні залежності: обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України від індексу державних видатків та індексу інвестиційної свободи та обсягу прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор країни від індексу бізнес-регулювання та індексу інвестиційної свободи.

3. Емпірично доведено, що найбільш важливими факторами-дестимуляторами зростання активності іноземних інвесторів щодо спрямування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі України є нерегульованість ринку праці (відсутність або висока міграція кваліфікованих кадрів, недосконалість роботи аграрних профспілок та механізмів юридичного оформлення трудових відносин, відсутність гарантій для інвесторів щодо забезпеченості їх бізнесу кадрами тощо), а також низький рівень торгівельної свободи (наявність торгівельних обмежень, квот, тарифів, прямих заборон на цілий ряд торгівельних

операцій тощо).

4. Обґрунтовано впровадження інформаційних технологій (системи підтримки прийняття рішень) в процес прийняття рішень щодо обґрунтування можливості розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України в розрізі сценаріїв. Враховуючи значні відмінності в розрізі досліджуваних сценаріїв експертами було проведено їх оцінку за визначеними критеріями та ступенем важливості один до одного. Використовуючи інструментарій системи підтримки прийняття рішень науково обґрунтовано вибір оптимального рішення щодо можливості розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору в розрізі оптимістичного, середнього та песимістичного сценаріїв.

5. Окреслюючи вагомість критеріїв при виборі напрямку розвитку інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України фаховими міжнародними експертами найбільш впливовим обрано критерій - значення субіндексів індексу економічної свободи (IEF) України, вага якого склала 0,443; значення другого за вагою критерію (0,387), яким виявилось місце України за субіндексами індексу економічної свободи (IEF) має незначне відхилення від ваги першого критерію. В розрахунок було включено обидва критерії для визначення їх вагомості, відповідно до якої обґрунтовано вибір показника, який положено в основу моделювання розвитку інвестиційної активності аграрного сектору. Отримані ваги критеріїв підтвердили доцільність розрахунку сценаріїв в розрізі зміни значень субіндексів індексу економічної свободи (IEF). За результатами розв'язання моделі визначено прогнозні обсяги зміни приросту іноземного інвестиційного ресурсу в АС в 2018 р.: відповідно зростання в 1,625 разів (до 952,58 млн дол США), зростання в 1,295 разів (759,13 млн дол США), зменшення вдвічі (до 293,1 млн дол США).

6. Оцінка стану фінансування аграрного сектору та огляд напрямів європейської співпраці з Україною вказує на те, що використання

інвестиційних ресурсів, отриманих за проектами відкриває нові горизонти щодо фінансування капітальних інвестицій та збільшує ефективність використання коштів державного та місцевого бюджетів. Систематизація вимог іноземних інвесторів до аграрного бізнес-середовища забезпечила визначення найбільшим важливим та проблемним питанням невідповідність нормативно-правового інструментарію діяльності регіонів та окремих громад стратегіям регіонального розвитку, що ускладнює визначення напрямків та порядку дій, щодо приваблення інвестора та об'єднання певних інвестиційних проектів в єдину програму розвитку регіону. Запропоновано при формуванні спільного інвестиційного ресурсу з коштів іноземних інвесторів та коштів державного і місцевого бюджетів здійснювати обґрунтування стратегії з урахуванням значної диференціації регіонів щодо інвестування сільського господарства.

Основні напрацювання автора опубліковані в наступних наукових працях: [217, 242, 228, 231, 245, 234, 249, 241]

РОЗДІЛ 4

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

4.1. Стан залучення інвестиційних ресурсів в аграрній сектор в регіональному аспекті

Досліджуючи інвестиційну привабливість сільського господарства в регіональній проекції Кісіль М.І. зазначає, що вагомим чинником впливу на позицію регіону в національних інвестиційних рейтингах по сільському господарству є наявність дієвого механізму управління на місцевому рівні [167, с. 95]. Погоджуючись з думкою науковця та враховуючи процеси децентралізації, які відбуваються в країні та важливість залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів в регіони, розглянемо стан залучення прямих іноземних інвестицій в розрізі областей України. Обсяги прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в розрізі регіонів України за 2010-2015 рр. наведено в додатку Б. Для обґрунтування загальних тенденцій протягом досліджуваного періоду та порівняння з попереднім роком розрахуємо ланцюгові темпи зростання (табл. 4.1).

Отримані результати дають можливість констатувати про значне скорочення обсягів прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в регіони України в 2014-2015 рр., лише Івано-Франківська область мала позитивну динаміку, щодо темпу зростання досліджуваного показника в 2014 р. на рівні 13,8% та в 2015 р. відмічено незначний темп зростання в Херсонській області на 1,2%. Вагомим зрушень протягом досліджуваного періоду щодо нарощення обсягів прямих іноземних інвестицій було досягнуто в 2010 р. в Донецькій та Харківській областях, в 2011 р. майже тридцяти відсоткове нарощення обсягів прямих іноземних інвестицій відмічено у Волинській, Житомирській та Полтавській областях. У 2012 р. в

Черкаській області обсяг прямих іноземних інвестицій зріс втричі, в Миколаївську область в 2012 р. залучено на 60% більше ніж у 2011 р., Волинська та Полтавська області досягли нарощення показника на минулорічному рівні, аналогічну позитивну динаміку мала також Одеська область. В 2013 р. значне зростання відмічено в Кіровоградській області.

Таблиця 4.1

Динаміка темпу зростання (зниження) прямих іноземних інвестицій в розрізі регіонів України, 2010-2015 рр.

Область України	Ланцюговий темп зростання (зниження) обсягу прямих іноземних інвестицій, %					
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Усього:	111,9	111,8	109,6	106,3	80,2	94,8
Вінницька	111,2	110,3	109,6	124,7	72,1	83,9
Волинська	65,8	133,3	130,6	89,7	79,5	91,5
Дніпропетровська	106,3	109,5	102,7	107,5	84,3	94,0
Донецька	139,2	116,2	120,4	113,0	60,2	84,3
Житомирська	108,4	130,8	107,4	107,1	73,5	87,3
Закарпатська	100,2	95,6	116,6	107,7	76,4	93,2
Запорізька	104,0	103,7	109,1	104,4	92,4	89,6
Івано-Франківська	80,7	121,8	103,0	126,6	113,8	90,4
Київська	105,6	108,7	104,8	108,4	89,9	91,0
Кіровоградська	78,7	111,4	143,2	152,8	51,7	78,5
Луганська	107,9	111,4	109,4	104,9	71,8	92,3
Львівська	104,7	110,6	118,0	103,9	80,8	90,8
Миколаївська	101,7	92,1	160,7	115,6	80,9	92,9
Одеська	106,3	110,2	133,5	102,6	85,6	93,5
Полтавська	122,3	127,4	134,3	113,0	97,6	96,2
Рівненська	100,5	90,7	106,6	104,9	84,0	83,6
Сумська	147,7	100,6	106,8	109,4	62,3	76,6
Тернопільська	89,9	103,5	103,2	107,8	81,0	89,8
Харківська	130,5	103,6	77,3	98,0	81,1	90,8
Херсонська	103,0	101,5	121,9	109,4	75,7	101,2
Хмельницька	83,3	102,1	109,8	109,5	84,2	88,2
Черкаська	130,1	98,7	308,9	100,6	57,8	68,8
Чернівецька	100,2	100,0	103,7	124,9	85,5	86,4
Чернігівська	106,9	106,3	104,1	122,3	77,7	92,4
м. Київ	113,6	114,1	109,5	105,2	79,8	98,7

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України [134].

Найбільший обсяг прямих іноземних інвестицій протягом досліджуваного періоду залучено в м. Київ, Дніпропетровську, Донецьку,

Харківську, Київську, Львівську та Одеську області. Сталої тенденції за 2010-2013 рр. щодо значного нарощення обсягів залучення прямих іноземних інвестицій в даних регіонах не відмічено, щорічний темп приросту знаходився на рівні 5-15%, а в 2014-2015 рр. відбулось значне скорочення обсягів прямих іноземних інвестицій, в тому числі і в найбільш інвестиційно-привабливих областях.

Базовим значенням відповідно до якого було проведено розрахунок коефіцієнтів випередження за показником обсягу капітальних інвестицій на 1 га с.г. угідь стало значення темпу зниження Чернівецької області (див. табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Рейтинг регіонів України за обсягом прямих іноземних інвестицій
(акціонерний капітал) та капітальних інвестицій на 1 га с.г. угідь, 2015 р.

Область України	Обсяг капітальних інвестицій на 1 га с.г. угідь, грн./га			Обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал), грн.		
	Місце в рейтингу, 2015 р.	Темп зростання (зниження) 2015 р. до 2014 р., %	Коефіцієнт випередження	Місце в рейтингу, 2015 р.	Темп зростання (зниження) 2015 р. до 2014 р.	Коефіцієнт випередження
Вінницька	4	141,45	1,43	19	83,9	1,22
Волинська	8	268,88	2,71	14	91,5	1,33
Дніпропетровська	12	128,12	1,29	1	94,0	1,37
Донецька	22	156,65	1,58	2	84,3	1,23
Житомирська	14	167,51	1,69	13	87,3	1,27
Закарпатська	23	176,58	1,78	12	93,2	1,35
Запорізька	19	206,34	2,08	8	89,6	1,30
Івано-Франківська	1	240,88	2,43	9	90,4	1,31
Київська	2	175,30	1,77	3	91,0	1,32
Кіровоградська	7	146,92	1,48	22	78,5	1,14
Луганська	24	143,25	1,45	10	92,3	1,34
Львівська	17	147,90	1,49	6	90,8	1,32
Миколаївська	16	172,42	1,74	16	92,9	1,35
Одеська	21	133,86	1,35	5	93,5	1,36
Полтавська	5	128,43	1,30	7	96,2	1,40
Рівненська	20	144,69	1,46	15	83,6	1,22
Сумська	10	155,06	1,56	18	76,6	1,11
Тернопільська	9	155,33	1,57	24	89,8	1,31
Харківська	11	193,57	1,95	4	90,8	1,32
Херсонська	15	193,19	1,95	17	101,2	1,47
Хмельницька	6	191,32	1,93	20	88,2	1,28
Черкаська	3	140,12	1,41	11	68,8	-
Чернівецька	18	99,10	-	23	86,4	1,26
Чернігівська	13	157,29	1,59	21	92,4	1,34

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України [134].

У 2014 р. в порівнянні з 2013 р. найбільш вагоме скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій відмічено в Кіровоградській, Черкаській, Донецькій та Сумській областях. У 2015 р. в порівнянні з 2014 р. найбільше скорочення обсягів прямих іноземних інвестицій відбулось в Запорізькій та Івано-Франківській областях.

Враховуючи те, що протягом 2014-2015 рр. загальні тенденції фінансування капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій зазнали значних змін, розглянемо відношення темпів зростання в одному часовому періоді за різними об'єктами, ряди яких містять однаковий зміст через розрахунок коефіцієнту випередження [175, с. 147]. Об'єктами в нашому випадку є області України.

За показником обсягу прямих іноземних інвестицій базовим визначено значення темпу зниження Черкаської області. Коефіцієнти випередження за першим досліджуваним показником мають більш широкий діапазон значень, що вказує на значну розбіжність темпу зростання обсягу капітальних інвестицій на 1 га с.г. угідь в розрізі регіонів. Темпи зростання даного показника в розрізі регіонів характеризується позитивною динамікою. Протилежна динаміка відмічена щодо залучення прямих іноземних інвестицій в регіони, темп зниження відмічено в розрізі всіх областей України, окрім Херсонської області.

Аргументовано, відсутність рівноважної тенденції щодо місця регіонів в рейтингу та темпів зростання обсягів інвестиційних ресурсів в розрізі досліджуваних показників. Крім того отримані результати знову ж таки вказують на переважний вплив загальнонаціонального рейтингу країни на інвестиційну привабливість, як галузей національного господарства, так і регіонів. В контексті зазначених тенденцій для збільшення достовірності оцінки інвестиційного клімату аграрного сектору доцільно впроваджувати корегуючі коефіцієнти, які знизять негативний вплив регіональних та міжгалузевих диспропорцій.

Співвідношення коефіцієнтів випередження областей України за досліджуваними показниками (рис. 4.1) наочно характеризують спільні та відмінні риси в тенденціях досліджуваних показників за 2015 р. в розрізі регіонів України. Так, найбільше зростання за показником капітальних інвестицій на 1 га с.г. угідь відмічено в Волинській, Івано-Франківській та Запорізькій областях.

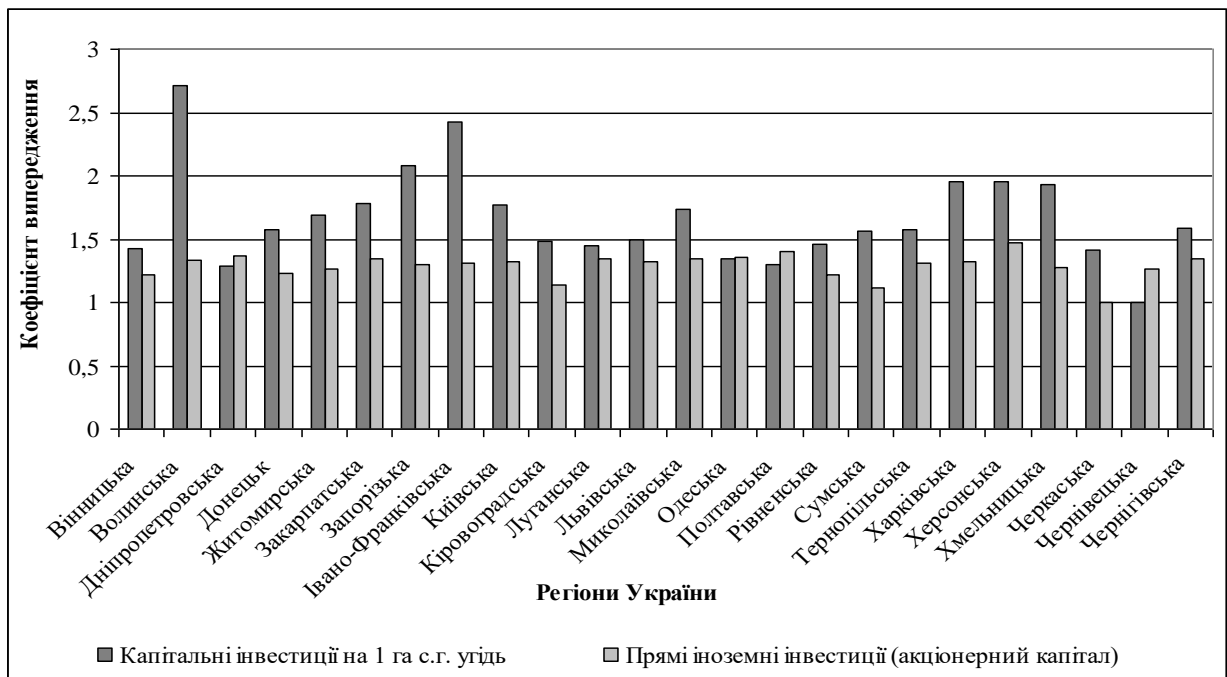

Рис. 4.1. Динаміка коефіцієнтів випередження капітальних інвестицій на 1 га с.г. угідь та прямих іноземних інвестицій в розрізі регіонів України
Джерело: розраховано за даними Держкомстату України [134].

Найбільший коефіцієнт випередження за показником прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) був в Херсонській, Полтавській та Дніпропетровській областях. Варто відмітити, що в Полтавській та Чернівецькій областях коефіцієнт випередження прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) перевищив коефіцієнт випередження капітальних інвестицій на 1 га с.г. угідь. Розрахунками доведено відмінність тенденцій інвестування капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій в регіони України.

В контексті зазначеної проблематики Балян А.В., досліджуючи стан інвестування сільського господарства України, наголошує, що нараз існує регіональна диспропорція інвестиційної активності. Більш інвестиційно-привабливими є регіони зі сприятливими природно-кліматичними умовами, розвинутою інфраструктурою, місцевою владою орієнтованою, на інвестора тощо. Автор визначає рівень інвестиційної активності сільськогосподарських підприємств регіону відношенням обсягу капітальних інвестицій на одиницю площі [82, с. 208].

Використовуючи підхід, запропонований Балян А.В., визначимо стан інвестиційного забезпечення сільського господарства України в розрізі регіонів за період 2010-2015 рр. Розраховані обсяги інвестиційного забезпечення наведено в додатку В, відповідно до отриманих результатів було визначено щорічний рейтинг областей України протягом досліджуваного періоду. Для порівняння областей за досліджуваним показником проведено ранжування, результати розрахунків представлено в табл. 4.3.

Дані в табл. 4.3 аргументовано свідчать, що лідерами за станом інвестиційного забезпечення сільського господарства протягом 2010-2015 рр. були Київська, Черкаська, Полтавська, Вінницька та Івано-Франківська області. Варто відмітити, що значні досягнення щодо залучення капітальних інвестицій за досліджуваний період відмічено в Сумській області рейтинг, якої з 18 місця піднявся до 10.

Хмельницька область також значно покращила місце в рейтингу, а саме з 12 до 6, проте стабільної динаміки за досліджуваний період не мала. Найнижчі місця в рейтингу належать Закарпатський, Житомирський та Луганській областям. Значно погіршились показники Запорізької та Одеської областей протягом 2012-2015 рр., що зумовило їх зниження на 6 позицій в рейтингу.

Таблиця 4.3

Ранжування областей України за станом інвестиційного забезпечення
сільського господарства на 1 га с.г. угідь, 2010-2015 рр.

Область України	Рейтинг 2010 р.	Область України	Рейтинг 2011 р.	Область України	Рейтинг 2012 р.
Київська	1	Київська	1	Київська	1
Черкаська	2	Вінницька	2	Полтавська	2
Полтавська	3	Черкаська	3	Черкаська	3
Вінницька	4	Полтавська	4	Вінницька	4
Івано-Франківська	5	Івано-Франківська	5	Хмельницька	5
Тернопільська	6	Дніпропетровська	6	Тернопільська	6
Чернівецька	7	Хмельницька	7	Івано-Франківська	7
Кіровоградська	8	Кіровоградська	8	Кіровоградська	8
Дніпропетровська	9	Чернігівська	9	Дніпропетровська	9
Чернігівська	10	Тернопільська	10	Чернігівська	10
Херсонська	11	Донецька	11	Харківська	11
Хмельницька	12	Чернівецька	12	Чернівецька	12
Запорізька	13	Рівненська	13	Сумська	13
Львівська	14	Львівська	14	Житомирська	14
Одеська	15	Одеська	15	Херсонська	15
Донецька	16	Херсонська	16	Львівська	16
Миколаївська	17	Сумська	17	Донецька	17
Сумська	18	Миколаївська	18	Волинська	18
Рівненська	19	Запорізька	19	Луганська	19
Харківська	20	Харківська	20	Запорізька	20
Житомирська	21	Волинська	21	Миколаївська	21
Волинська	22	Житомирська	22	Рівненська	22
Луганська	23	Луганська	23	Одеська	23
Закарпатська	24	Закарпатська	24	Закарпатська	24

Продовження таблиці 4.3

Область України	Рейтинг 2013 р.	Область України	Рейтинг 2014 р.	Область України	Рейтинг 2015 р.
Київська	1	Київська	1	Івано-Франківська	1
Полтавська	2	Черкаська	2	Київська	2
Івано-Франківська	3	Полтавська	3	Черкаська	3
Тернопільська	4	Вінницька	4	Вінницька	4
Черкаська	5	Івано-Франківська	5	Полтавська	5
Вінницька	6	Кіровоградська	6	Хмельницька	6
Чернігівська	7	Чернівецька	7	Кіровоградська	7
Кіровоградська	8	Тернопільська	8	Волинська	8
Чернівецька	9	Дніпропетровська	9	Тернопільська	9
Хмельницька	10	Сумська	10	Сумська	10
Сумська	11	Хмельницька	11	Харківська	11
Дніпропетровська	12	Чернігівська	12	Дніпропетровська	12
Донецька	13	Львівська	13	Чернігівська	13
Харківська	14	Житомирська	14	Житомирська	14
Львівська	15	Харківська	15	Херсонська	15
Житомирська	16	Миколаївська	16	Миколаївська	16
Рівненська	17	Рівненська	17	Львівська	17
Волинська	18	Одеська	18	Чернівецька	18
Миколаївська	19	Волинська	19	Запорізька	19
Херсонська	20	Херсонська	20	Рівненська	20
Одеська	21	Запорізька	21	Одеська	21
Луганська	22	Донецька	22	Донецька	22
Запорізька	23	Закарпатська	23	Закарпатська	23
Закарпатська	24	Луганська	24	Луганська	24

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України [134].

За аналізований період інвестиційне забезпечення областей, що входили до складу першої п'ятірки за місцем в рейтингу, здійснювалось в наступних обсягах:

- 2010 р. 412,2- 649,9 грн./га;
- 2011 р. 622,7- 926,9 грн./га;
- 2012 р. 788,5 - 963,9 грн./га;
- 2013 р. 797,0-1030,6 грн./га;
- 2014 р. 831,9-1069,6 грн./га;
- 2015 р. 1100,2-2004,05 грн./га.

В регіони, останньої п'ятірки в рейтингу було залучено наступні обсяги капітальних інвестицій на 1 га сільськогосподарських угідь:

- 2010 р. 125,8-196,9 грн./га;
- в 2011 р. 177,9-321,3 грн./га;
- в 2012 р. 139,6 – 283,6 грн./га;
- в 2013 р. 198,9-310,9 грн./га;
- в 2014 р. 117,4-373,4 грн./га;
- в 2015 р. 168,2-578,8 грн. /га.

Цілком очевидним є низький темп приросту інвестиційного забезпечення в областях, що знаходяться на останній позиції в рейтингу протягом досліджуваного періоду (Закарпатська та Луганська), хоча в цілому простежується тенденція зі значним темпом приросту в 2015 р. в порівнянні з 2014 р., як в першій, так і останній п'ятірці областей рейтингу. Нестабільність інвестиційного забезпечення регіонів негативно впливає на їх соціально-економічний розвиток та показує на неефективну роботу органів місцевої влади щодо активізації інвестиційних процесів. Наведені в табл. 4.3 дані вказують на те, що протягом 2010-2015 рр. зазначена негативна тенденція не змінилась, крім того значно ускладнює розвиток інвестиційних процесів в аграрному секторі і наявність регіональної диспропорції. Цілком очевидними є негативні наслідки низького інвестиційного забезпечення

аграрного сектору України в контексті нарощення експортних можливостей галузі та її мультиплікативного ефекту.

Враховуючи наявність позитивної тенденції в отриманих результатах дослідження, розглянемо сучасний стан впровадження найбільш важливих інвестиційних проектів в агропромисловому комплексі України.

Станом на 01.04.2017 р. в агропромисловому комплексі областей України реалізується 304 інвестиційні проекти, що на 4 більше ніж у відповідний період минулого року. Вартість інвестиційних проектів у розрізі регіонів коливається від 120,0 тис. грн. до 9,6 млрд. грн. Левову частку, а саме 97,7% складають інвестиційні проекти вартістю до 500,0 млн. грн. (297 проектів), частка проектів вартістю від 500,0 млн. грн. до 1,0 млрд. грн. (1 проект) є найменшою і складає 0,3%, також незначною, а саме 2,0% є частка проектів вартістю більше 1,0 млрд. грн. (6 проектів).

Якщо дослідити реалізацію інвестиційних проектів за кошторисною вартістю то до п'ятірки лідерів увійшли Вінницька, Одеська, Сумська, Київська та Черкаська області. У Вінницькій області освоюється більше ніж 19,8 млрд. грн. на двох об'єктах [76]:

- продовження будівництва птахокомплексу з виробничою потужністю 440,0 тис. тонн м'яса в рік (9,6 млрд. грн.);
- нове будівництво елеватору з переробки зерна потужністю 160,0 тис. тонн (9,0 млрд. грн.).

Найбільш масштабні інвестиційні проекти, які реалізуються станом на 01.04.2017 р. в розрізі областей спрямовані на [76]:

- Одеська область – розбудова зернового терміналу з можливістю зберігання 200,0 тонн зерна, вартість проекту 2,5 млрд. грн.;
- Сумська область – розбудова елеватору та комплексу по виробництву комбікормів потужністю 300,0 тис. тонн, вартість проекту 2,2 млрд. грн.;

– Київська область – будівництво комплексу з виробництва електроенергії з біогазу загальною потужністю - 9,52 МВт, вартість проекту 1,5 млрд. грн.;

– Черкаська область – будівництво племрепродуктора по виробництву інкубаційного яйця потужністю 320 млн. шт.. яєць в рік, вартість проекту 1,3 млрд. грн.

У першому кварталі 2017 р. найбільш інвестиційно-активними регіонами були Київська область (освоєно 71,1 млн. грн. інвестицій), Дніпропетровська область (освоєно 67,2 млн. грн. інвестицій), Чернігівська область (освоєно 60,0 млн. грн. інвестицій), Житомирська область (освоєно 27,6 млн. грн. інвестицій), Сумська область (освоєно 7,9 млн. грн. інвестицій), Миколаївська область (освоєно 5,0 млн. грн. інвестицій), Хмельницька область (освоєно 4,0 млн. грн. інвестицій). Проте є регіони, які за аналогічний період виявились інвестиційно-пасивними - Запорізька, Львівська та Тернопільська області [76].

За напрямками реалізації інвестиційні проекти, впроваджуються в агропромисловому комплексі регіонів України, станом на 01.04.2017 р. мають наступну структуру [76]:

– вирощування ВРХ – 73 од., частка у загальному підсумку складає 24,0%. За напрямками: молочний – 64 од. (21,0%), м'ясний – 9 од. (3,0%);

– свинокомплекси – 46 од., частка у загальному підсумку складає 15,1%;

– птахокомплекси – 18 од., частка у загальному підсумку складає 5,9%;

– обробка, зберігання, переробка зернових та технічних культур – 50 од., частка у загальному підсумку складає 16,4%;

– вирощування зернових та технічних культур – 8 од., частка у загальному підсумку складає 2,6%;

– овоче та фруктосховища – 28 од., частка у загальному підсумку складає 9,2%;

- переробка сільськогосподарської сировини – 19 од., частка у загальному підсумку складає 6,3%;
- багаторічні насадження – 15 од., частка у загальному підсумку складає 4,9%;
- краплинне зрошення – 11 од., частка у загальному підсумку складає 3,6%;
- інші напрями – 36 од., частка у загальному підсумку складає 11,8%.

Враховуючи, що реалізація інвестиційних проектів потребує значного фінансового ресурсу, варто зауважити, що в цілому по Україні частка власних коштів у структурі джерел фінансування склала 74,4%. Проте є регіони, в які залучено значний фінансовий ресурс, а саме: Київська область (частка залучених коштів 75,9%), Одеська область (частка залучених коштів 56,5%), Вінницька область (частка залучених коштів 19,4%). В Закарпатській, Запорізькій, Сумській, Тернопільській та Хмельницькій областях кошти на реалізацію інвестиційних проектів не залучались [76].

Загальна потреба в інвестиційних ресурсах для реалізації найбільш важливих проектів у цілому по Україні складає 2007,6 млн. грн. Реалізують інвестиційні проекти виключно за рахунок власних коштів у Хмельницькій та Тернопільській областях. Також не потребують інвестицій для реалізації інвестиційних проектів у Вінницькій, Кіровоградській та Чернігівській областях. Найбільший обсяг інвестицій для реалізації інвестиційних проектів потребують наступні регіони: Херсонська область (67,9% від кошторисної вартості проектів), Полтавська область (47,0% від кошторисної вартості проектів), Дніпропетровська область (34,3% від кошторисної вартості проектів), Миколаївська область (24,4% від кошторисної вартості проектів) та Черкаська область (7,9% від кошторисної вартості проектів) [76].

Позитивна динаміка станом на 01.04.2017 р. простежується і за обсягом залучених інвестицій в аграрний сектор, який збільшився на 52,8% у порівнянні з аналогічним періодом 2016 р. і склав 403,0 млн. дол. США. Також про покращення інвестиційного клімату свідчать зміни на фінансових

ринках, адже в червні 2017 р. загальна ринкова вартість українських публічних аграрних компаній перевищила 3,5 млрд. доларів США, вперше, починаючи з жовтня 2014 р. [371].

Наведені дані підтверджують позицію експертів щодо можливості покращення інвестиційного клімату аграрного сектору України та зростання іміджу країни в міжнародних рейтингах. Тому можна стверджувати, що запропонований методичний підхід щодо оцінки інвестиційного клімату аграрного сектору в регіональному аспекті відповідає сучасним тенденціям розвитку аграрного сектору України. А результати моделювання інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору за оптимістичним, середнім та песимістичним сценаріями можуть бути використані як інформативна база при формування концепції розвитку регіонів.

4.2. Оцінка впливу інвестиційних ресурсів аграрного сектору на формування економічного зростання в регіональному аспекті

Оцінюючи передумови формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі країни за результатами проведених досліджень було встановлено відсутність сталої тенденції щодо нарощення інвестиційного потенціалу аграрного сектора в розрізі регіонів. Вплив загальнодержавних процесів, постійні зміни рівня інвестиційної привабливості галузей національної економіки та регіонів спонукають до пошуку нових зв'язків між інвестиційними ресурсами та економічними показниками для обґрунтованого короткострокового прогнозування в розрізі певних сценаріїв (оптимістичного, песимістичного тощо). Крім того в контексті постійних змін та трансформацій економічних явищ та процесів, які відбуваються в Україні, актуальності набуває аналітична складова оцінки передумов формування інвестиційних ресурсів у аграрному секторі.

Вступивши в нове тисячоліття, агропромисловий комплекс постав одним з найбільш ефективних секторів економіки розвинутих країн світу. Більше ніж 100 років інтеграційні процеси в тих чи інших формах є визначальними чинниками динаміки розвитку окремих аграрних галузей та й сільського господарства в цілому.

Головним чинником стабільного розвитку виробництва та експорту продукції АПК України є випереджувальна реакція на процеси, що відбуваються на світовому ринку. Розвиток зовнішньої торгівлі, зокрема нарощування експорту країни на світовому ринку, збільшення або, принаймні, збереження його питомої ваги у світовій торгівлі є надзвичайно важливим чинником функціонування національної економіки будь-якої держави. Динамічний розвиток ринкових відносин, інтеграція України до Світової організації торгівлі та недоліки в регулюванні діяльності аграрних підприємств зумовлюють необхідність дослідження процесів формування конкурентного середовища в зовнішньоекономічній діяльності.

В свою чергу, акценти зовнішньоекономічної діяльності України все активніше зміщуються до регіонів, де накопичено значний виробничий та експортний потенціал. У зв'язку з цим, одним із стратегічних напрямків розвитку Сумської області є входження її економіки до системи міжнародних і світових господарських стосунків та нарощування експортного потенціалу конкурентоспроможних товарів [228, с.74].

Враховуючи надбання вчених щодо оцінки впливу інвестицій на розвиток національної економіки, галузей національного господарства, регіонів України тощо пропонуємо визначити вплив інвестиційних ресурсів, спрямованих в сільське, лісове та рибне господарство України на макроекономічний показник діяльності регіону. Для достовірності проведених досліджень в якості макроекономічного показника обрано валову додану вартість досліджуваного виду економічної діяльності, а

саме - сільського, лісового та рибного господарства. Ракурс досліджень було спрямовано на валову додану вартість як індикатора економічного зростання досліджуваного виду економічної діяльності. Дане дослідження є актуальним і з вектору національної економіки, адже нарощення обсягів валової доданої вартості аграрного сектора забезпечить підґрунтя для зростання ВВП.

Для реалізації обґрунтованої залежності, застосовуючи засоби кореляційно-регресійного аналізу, побудуємо економетричні моделі впливу вкладених капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство на обсяг валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства кожного досліджуваного регіону України. В подальшому описі зазначених моделей види досліджуваної діяльності (сільське, лісове та рибне господарство), які є складовими секції «А» класифікації видів економічної діяльності доцільно узагальнити, як аграрний сектор [279]. В якості результуючого показника визначено обсяг валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства визначеного регіону (Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської), млн. гривень, пояснюючим фактором є обсяг капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарство відповідного регіону, млн. гривень.

На першому етапі перевірки розрахованих моделей проведемо оцінку якості кожної моделі за критерієм Фішера та перевіримо статистичну значущість параметрів при пояснюючих факторах за допомогою t-тесту Стьюдента. Результати аналізу розрахованих моделей на статистичну значущість та адекватність представлено в табл. 4.4

Таблиця 4.4

Показники оцінки економетричних моделей на статистичну значущість та адекватність за регіонами

Область	Рівняння	Дисперсійний аналіз		t-статистика (критичне значення $t_{кр}=2,179$)
		F-критерій Фішера (критичне значення $F_{кр}=4,747$)	Значущість F	Змінна x
Вінницька	$y=9,92x+254,66$	137,09	$6,36 \cdot 10^{-8}$	11,708
Волинська	$y=14,01x+342,51$	65,25	$3,4 \cdot 10^{-6}$	8,078
Дніпропетровська	$Y=16,45x+2220,69$	191,24	$9,81 \cdot 10^{-9}$	13,829
Донецька	$y=25,67x+3961,55$	20,48	$6,95 \cdot 10^{-4}$	4,526
Житомирська	$y=5,73x+610,63$	46,42	$1,87 \cdot 10^{-5}$	6,813
Закарпатська	$y=34,84x+695,26$	43,54	$2,54 \cdot 10^{-5}$	6,598
Запорізька	$y=9,56x+1244,76$	129,54	$8,7 \cdot 10^{-8}$	11,382
Івано-Франківська	$y=16,67x+432,41$	84,26	$8,96 \cdot 10^{-7}$	9,179
Київська	$y=13,54x-421,15$	393,57	$1,53 \cdot 10^{-10}$	19,839
Кіровоградська	$y=3,10x+345,41$	178,68	$1,44 \cdot 10^{-8}$	13,367
Луганська	$y=14,43x+1863,99$	13,11	$3,51 \cdot 10^{-3}$	3,621
Львівська	$y=23,81x+1478,87$	199,72	$7,67 \cdot 10^{-9}$	14,132
Миколаївська	$y=5,78x+1294,04$	44,18	$2,37 \cdot 10^{-5}$	6,647
Одеська	$y=9,76x+3753,92$	19,41	$8,56 \cdot 10^{-4}$	4,406
Полтавська	$y=4,72x+1900,99$	85,21	$8,44 \cdot 10^{-7}$	9,231
Рівненська	$y=7,47x+1031,41$	23,66	$3,89 \cdot 10^{-4}$	4,864
Сумська	$y=3,457x+906,08$	135,92	$6,67 \cdot 10^{-8}$	11,659
Тернопільська	$y=4,13x+332,61$	42,50	$2,85 \cdot 10^{-5}$	6,519
Харківська	$y=9,95x+3517,49$	24,58	$3,32 \cdot 10^{-4}$	4,958
Херсонська	$y=4,08x+227,30$	84,45	$8,85 \cdot 10^{-7}$	9,190
Хмельницька	$y=4,03x+817,18$	22,30	$4,95 \cdot 10^{-4}$	4,722
Черкаська	$y=3,03x+1049,65$	26,72	$2,33 \cdot 10^{-4}$	5,169
Чернівецька	$y=8,69x+517,45$	15,06	$2,19 \cdot 10^{-3}$	3,881
Чернігівська	$y=2,48x+639,40$	54,82	$8,23 \cdot 10^{-6}$	7,404

Джерело: побудовано автором

З наведених даних у табл. 4.4 відзначимо критерії Фішера за всіма моделями перевищують його критичне значення та вказують на якість в цілому всіх наведених рівнянь регресії. Абсолютні величини фактичних

значень t-статистики за досліджуваним пояснюючим фактором в усіх областях України також перевищують критичне значення, знайдене за спеціальними таблицями t-статистики Стьюдента. А це означає, що в усіх побудованих моделях він є статично значущим. Критерієм t-статистики Стьюдента підтверджено наявність зв'язку між результирующим показником та пояснюючим фактором. Отже, на першому етапі перевірки ми можемо стверджувати про наявність зв'язку між обсягом капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарство в розрізі областей України та обсягом валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства відповідного регіону.

На другому етапі перевірки проведемо оцінку адекватності досліджуваних моделей за регресійною статистикою, представленою коефіцієнтами кореляції та детермінації. Розраховані коефіцієнти за всіма досліджуваними областями України представлено в табл. 4.5.

Варто відзначити сильні значення коефіцієнту кореляції за всіма досліджуваними моделями, найнижче значення за даним коефіцієнтом встановлено в Луганській області на рівні 0,72, найбільшим з досліджуваної сукупності областей є коефіцієнт кореляції в моделі Київської області – 0,99, в Дніпропетровській, Кіровоградській та Львівській областях також отримано високе значення коефіцієнту - 0,97. За всіма іншими областями України значення даного коефіцієнту коливалось в межах 0,75-0,96. В цілому отримані показники позитивно характеризують визначену лінійну залежність та підтверджують наявність сильного та дуже сильного зв'язку між пояснюючим фактором та результирующим показником, проте остаточний висновок про адекватність моделей можна зробити оцінивши значення коефіцієнтів детермінації, які в деяких випадках значно відрізняються від значення коефіцієнту кореляції.

Таблиця 4.5

Оцінка якості економетричних моделей областей України за регресійною статистикою

Область	Рівняння регресії	Регресійна статистика	
		Множинний R (коефіцієнт кореляції)	R-квадрат (коефіцієнт детермінації)
Вінницька	$y=9,92x+254,66$	0,96	0,92
Волинська	$y=14,01x+342,51$	0,92	0,84
Дніпропетровська	$Y=16,45x+2220,69$	0,97	0,94
Донецька	$y=25,67x+3961,55$	0,79	0,63
Житомирська	$y=5,73x+610,63$	0,89	0,79
Закарпатська	$y=34,84x+695,26$	0,89	0,78
Запорізька	$y=9,56x+1244,76$	0,96	0,92
Івано-Франківська	$y=16,67x+432,41$	0,94	0,88
Київська	$y=13,54x-421,15$	0,99	0,97
Кіровоградська	$y=3,10x+345,41$	0,97	0,94
Луганська	$y=14,43x+1863,99$	0,72	0,52
Львівська	$y=23,81x+1478,87$	0,97	0,94
Миколаївська	$y=5,78x+1294,04$	0,89	0,79
Одеська	$y=9,76x+3753,92$	0,79	0,62
Полтавська	$y=4,72x+1900,99$	0,94	0,88
Рівненська	$y=7,47x+1031,41$	0,81	0,66
Сумська	$y=3,457x+906,08$	0,96	0,92
Тернопільська	$y=4,13x+332,61$	0,88	0,78
Харківська	$y=9,95x+3517,49$	0,82	0,67
Херсонська	$y=4,08x+227,30$	0,94	0,88
Хмельницька	$y=4,03x+817,18$	0,81	0,65
Черкаська	$y=3,03x+1049,65$	0,83	0,69
Чернівецька	$y=8,69x+517,45$	0,75	0,56
Чернігівська	$y=2,48x+639,40$	0,91	0,82

Джерело: розраховано автором

Для перетворення кількісної характеристики тісноти лінійного зв'язку між двома випадковими змінними у якісну, застосовують шкалу англійського статистика Чеддока [151, с.10] (табл. 4.6).

Таблиця 4.6

Шкала Чеддока

Величина абсолютного значення парного коефіцієнта кореляції	Характеристика лінійного зв'язку між двома випадковими величинами
до 0,3	практично відсутній
0,31–0,5	слабкий
0,51–0,7	помітний
0,71–0,9	сильний
0,91–0,99	дуже сильний

Джерело: [43, с.10]

Для визначення регіонів з найбільш щільним зв'язком проранжуємо області України за коефіцієнтом детермінації, отримані дані представимо в табл. 4.7.

Таблиця 4.7

Ранжовані області України за коефіцієнтом детермінації

Область	Рівняння	R-квадрат (коефіцієнт детермінації)
Група регіонів, за якими встановлена сильна та дуже сильна лінійна залежність		
Київська	$y=13,54x-421,15$	0,97
Дніпропетровська	$y=16,45x+2220,69$	0,94
Кіровоградська	$y=3,10x+345,41$	0,94
Львівська	$y=23,81x+1478,87$	0,94
Вінницька	$y=9,92x+254,66$	0,92
Запорізька	$y=9,56x+1244,76$	0,92
Сумська	$y=3,457x+906,08$	0,92
Івано-Франківська	$y=16,67x+432,41$	0,88
Полтавська	$y=4,72x+1900,99$	0,88
Херсонська	$y=4,08x+227,30$	0,88
Волинська	$y=14,01x+342,51$	0,84
Чернігівська	$y=2,48x+639,40$	0,82
Житомирська	$y=5,73x+610,63$	0,79
Миколаївська	$y=5,78x+1294,04$	0,79
Закарпатська	$y=34,84x+695,26$	0,78
Тернопільська	$y=4,13x+332,61$	0,78
Група регіонів, за якими помітна лінійна залежність		
Черкаська	$y=3,03x+1049,65$	0,69
Харківська	$y=9,95x+3517,49$	0,67
Рівненська	$y=7,47x+1031,41$	0,66
Хмельницька	$y=4,03x+817,18$	0,65
Донецька	$y=25,67x+3961,55$	0,63
Одеська	$y=9,76x+3753,92$	0,62
Чернівецька	$y=8,69x+517,45$	0,56
Луганська	$y=14,43x+1863,99$	0,52

Джерело: власні розрахунки автора

Використовуючи інструментарій регресійно-кореляційного аналізу було встановлено, що за коефіцієнтами кореляції та детермінації, критеріями Фішера та Стюдента адекватними є моделі Київської, Дніпропетровської,

Кіровоградської, Львівської, Вінницької, Запорізької, Сумської, Івано-Франківської, Полтавської, Херсонської, Волинської, Чернігівської, Житомирської, Миколаївської, Закарпатської та Тернопільської областей. В зазначених регіонах України встановлено сильну та дуже сильну лінійну залежність та підтверджено тісний лінійний зв'язок між результуючим показником та пояснюючим фактором, що характеризує пряму залежність обсягу валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства від обсягу вкладених капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарства зазначених регіонів.

За результатами кореляційно-регресійного аналізу побудовано лінійні тренди в тих регіонах, де встановлено найсильніший лінійний зв'язок між досліджуваними показниками. Представимо лінійні тренди моделей Київської, Дніпропетровської, Кіровоградської та Львівської областей за якими отримано найвищі коефіцієнти кореляції (0,97-0,99) та детермінації (0,94-0,97) і відповідно встановлено найбільш тісний лінійний зв'язок на рис. 4.2-4.5.

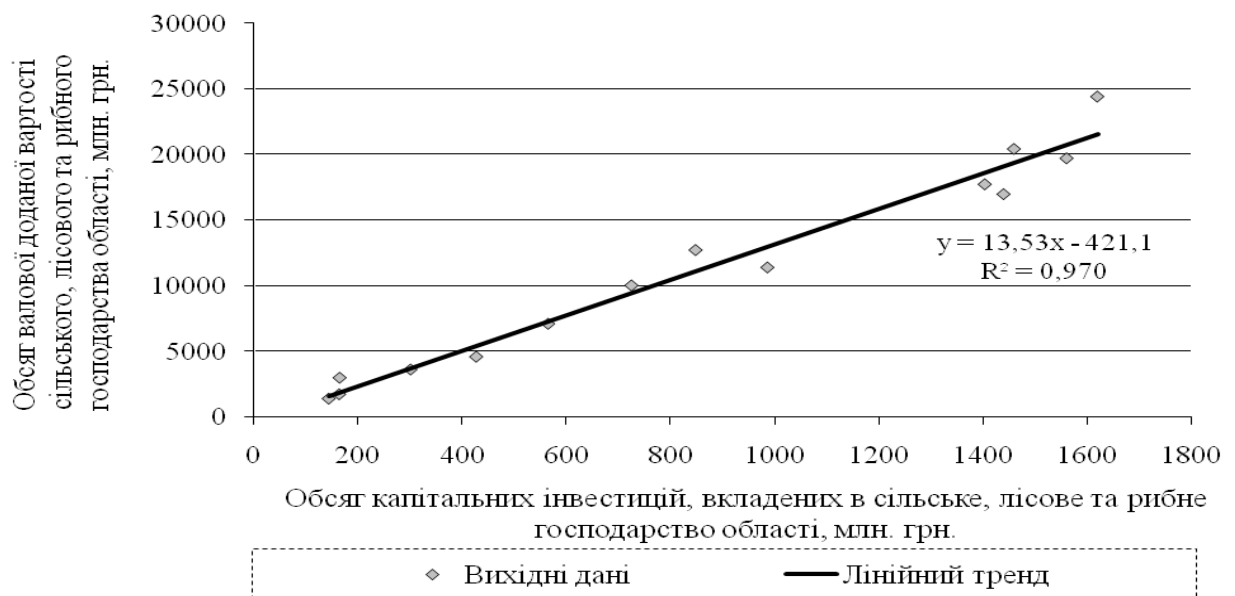

Рис. 4.2 Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Київської області

Джерело: побудовано за власними розрахунками

Лінійні тренди за іншими регіонами України наведено в Додатку Г.

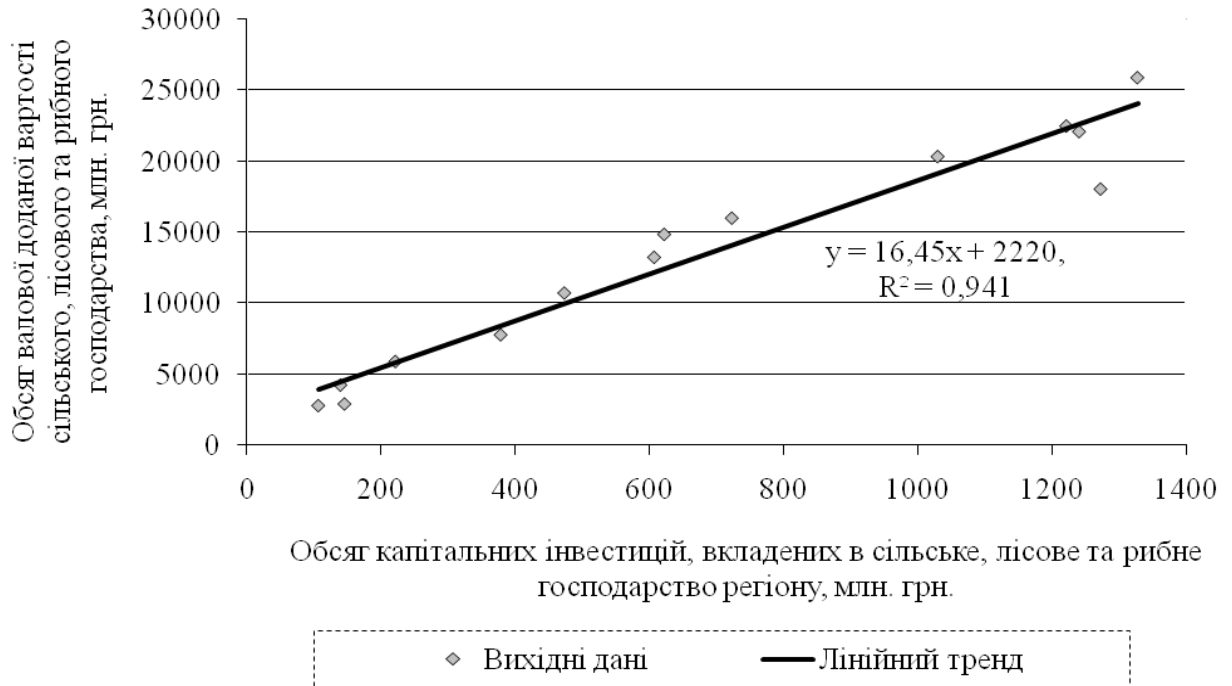

Рис. 4.3 Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Дніпропетровської області

Джерело: побудовано за власними розрахунками

Рис. 4.4. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Кіровоградської області

Джерело: побудовано за власними розрахунками

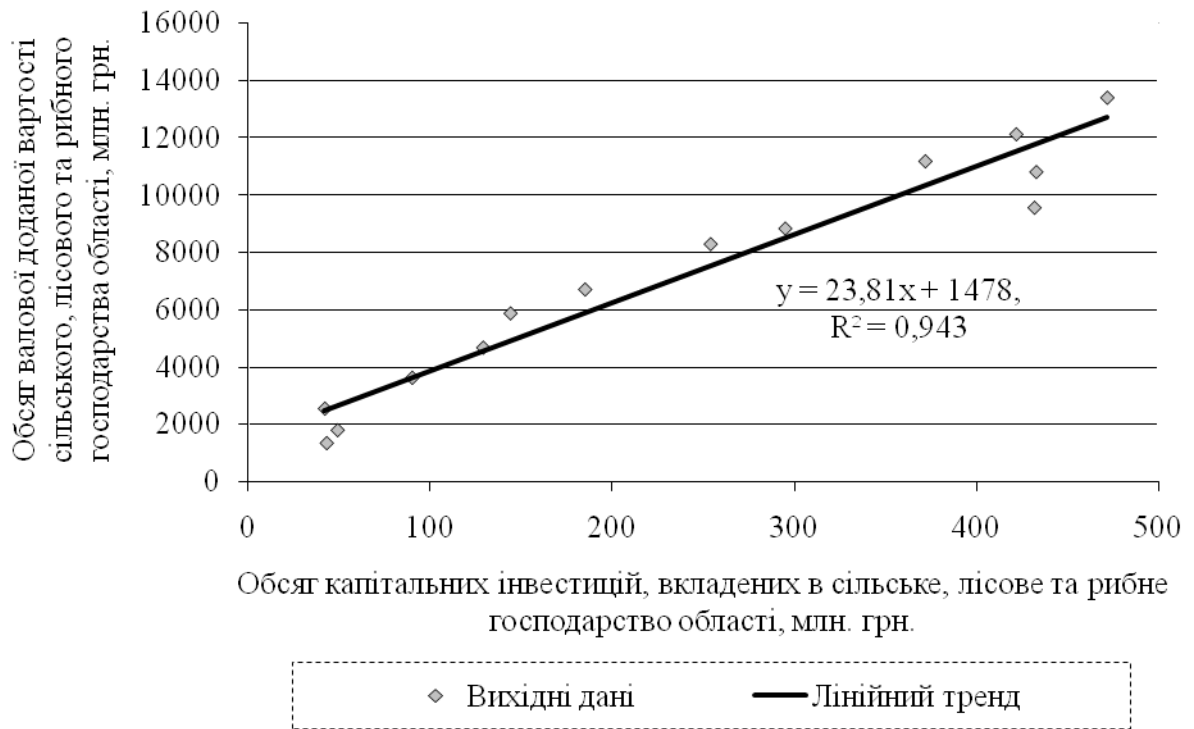

Рис. 4.5 Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Львівської області

Джерело: побудовано за власними розрахунками

У Черкаській, Харківській, Рівненській, Хмельницькій, Донецькій, Одеській, Чернівецькій та Луганській областях, де коефіцієнт детермінації встановлено на рівні 0,69; 0,67; 0,66; 0,65; 0,63; 0,62 та 0,56 відповідно, також наявний зв'язок між досліджуваними показниками, проте залежність між результирующим показником та пояснюючим фактором є швидше нелінійна, ніж лінійна. За зазначеними моделями доцільно провести додаткові дослідження для визначення типу зв'язку з кращим коефіцієнтом детермінації. Побудуємо логарифмічні, степеневі, експоненціальні тренди та поліноміальні тренди другого порядку за всіма областями, де встановлено помітний лінійний зв'язок, отримані результати представимо на рис. 4.6-4.13.

Для Черкаської області встановлено слабку лінійну та експоненціальну залежності між обсягом валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарств та обсягом капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства.

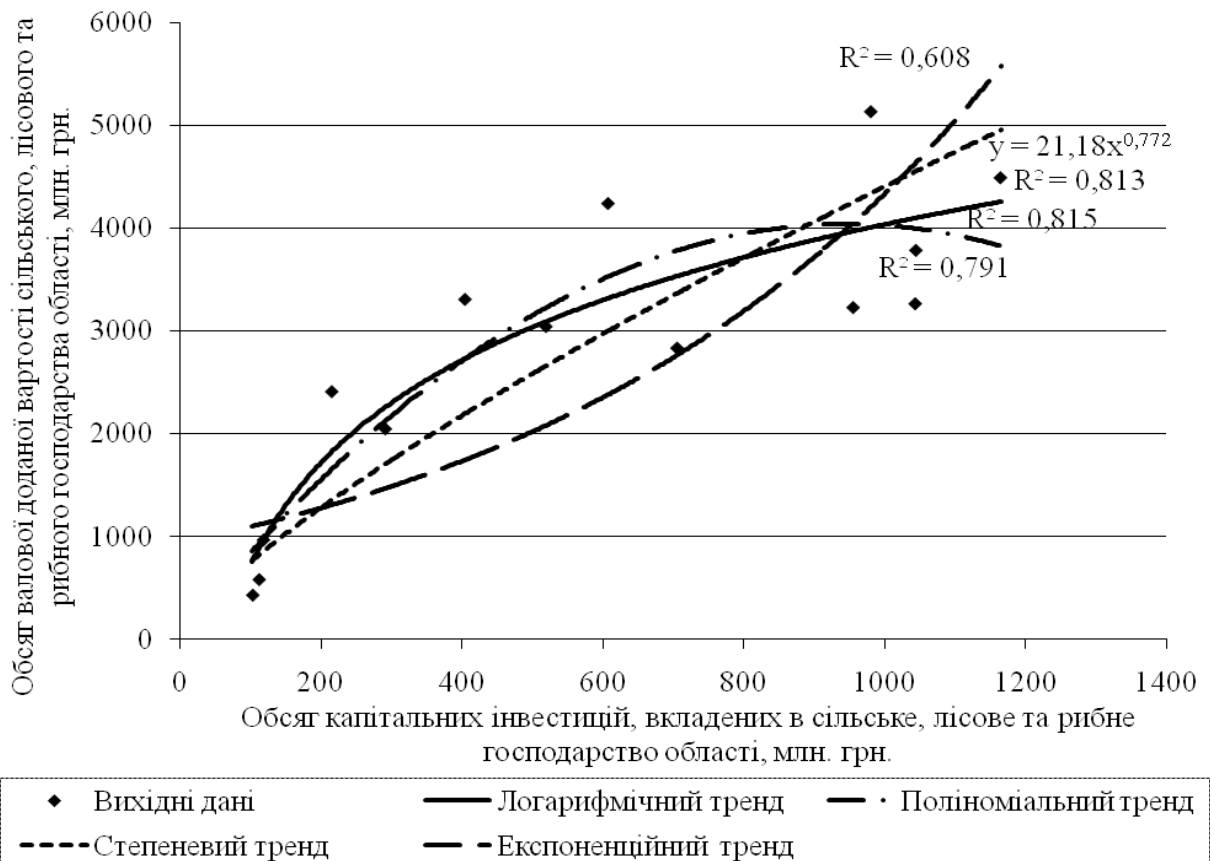

Рис. 4.6. Нелінійні залежності обсягу валової доданої вартості сільськогосподарського, лісового та рибного господарств від обсягу капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства для Черкаської області

Джерело: побудовано автором

За результатами розрахунків, як видно з рис. 4.6, отримано наступні значення коефіцієнтів детермінації: логарифмічного тренду – 0,815, степеневого тренду – 0,813 та поліноміального тренду - 0,791, що вказує на якість зазначених моделей та наявність тісного нелінійного зв'язку між результуючим показником та пояснюючим фактором. Виходячи з отриманих результатів для подальших досліджень, по Черкаській області доцільно використовувати логарифмічні або степеневі моделі.

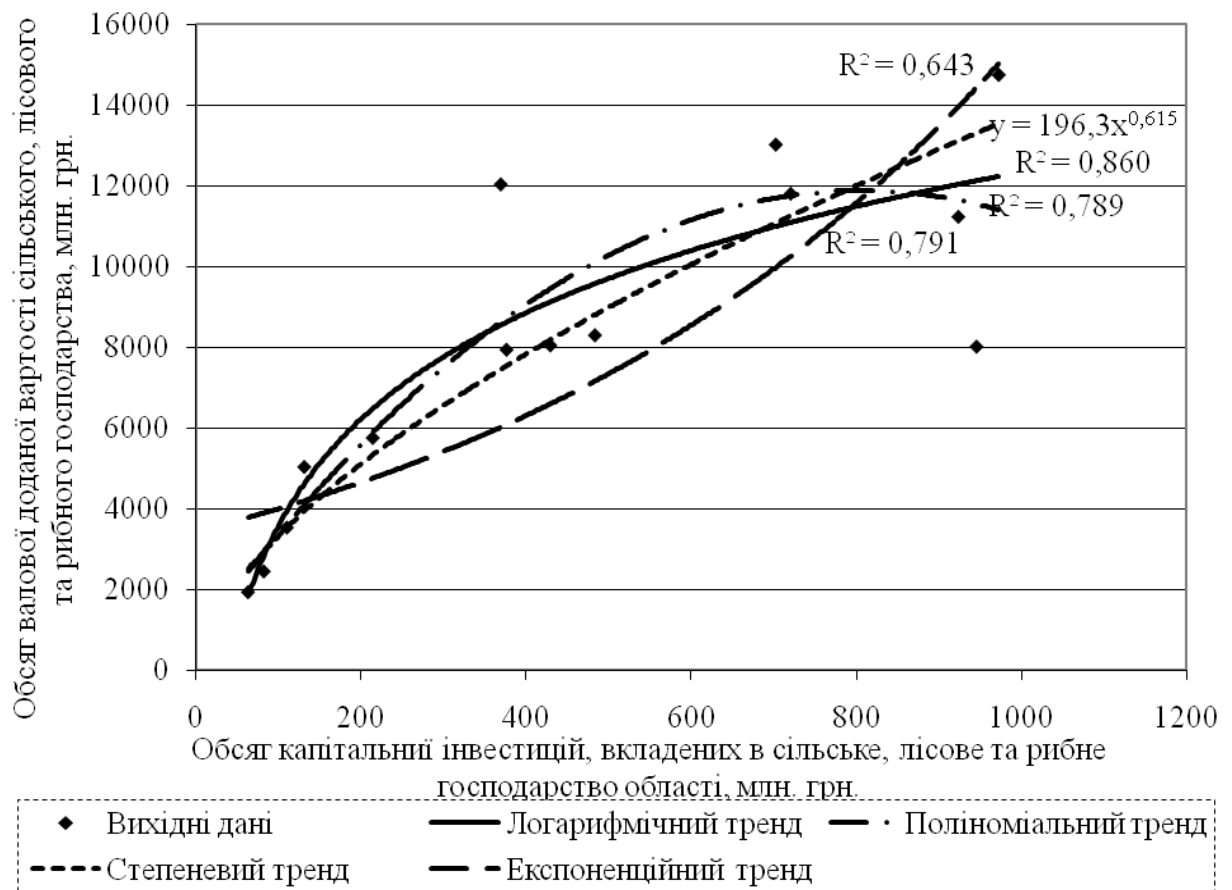

Рис. 4.7. Нелінійні залежності обсягу валової доданої вартості сільськогосподарського, лісового та рибного господарств від обсягу капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства для Харківської області

Джерело: власні розрахунки автора

Отримані результати Харківської області, як видно з рис. 4.7, повторюють залежності, визначені в Черкаській області, відмінністю є кращий коефіцієнт детермінації за степеневим трендом – 0,86, на відміну від попередньої моделі, де кращий результат отримано за поліноміальним трендом. Аналогічною є слабка лінійна та експоненціальна залежність між результуючим показником та пояснюючим фактором. Виходячи з отриманих результатів, для подальших досліджень по Харківській області зупинимось на степеневій залежності обсягу валової доданої вартості сільськогосподарського, лісового та рибного господарств від обсягу капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства області, яка представлена рівнянням виду $y=196,3x^{0,615}$.

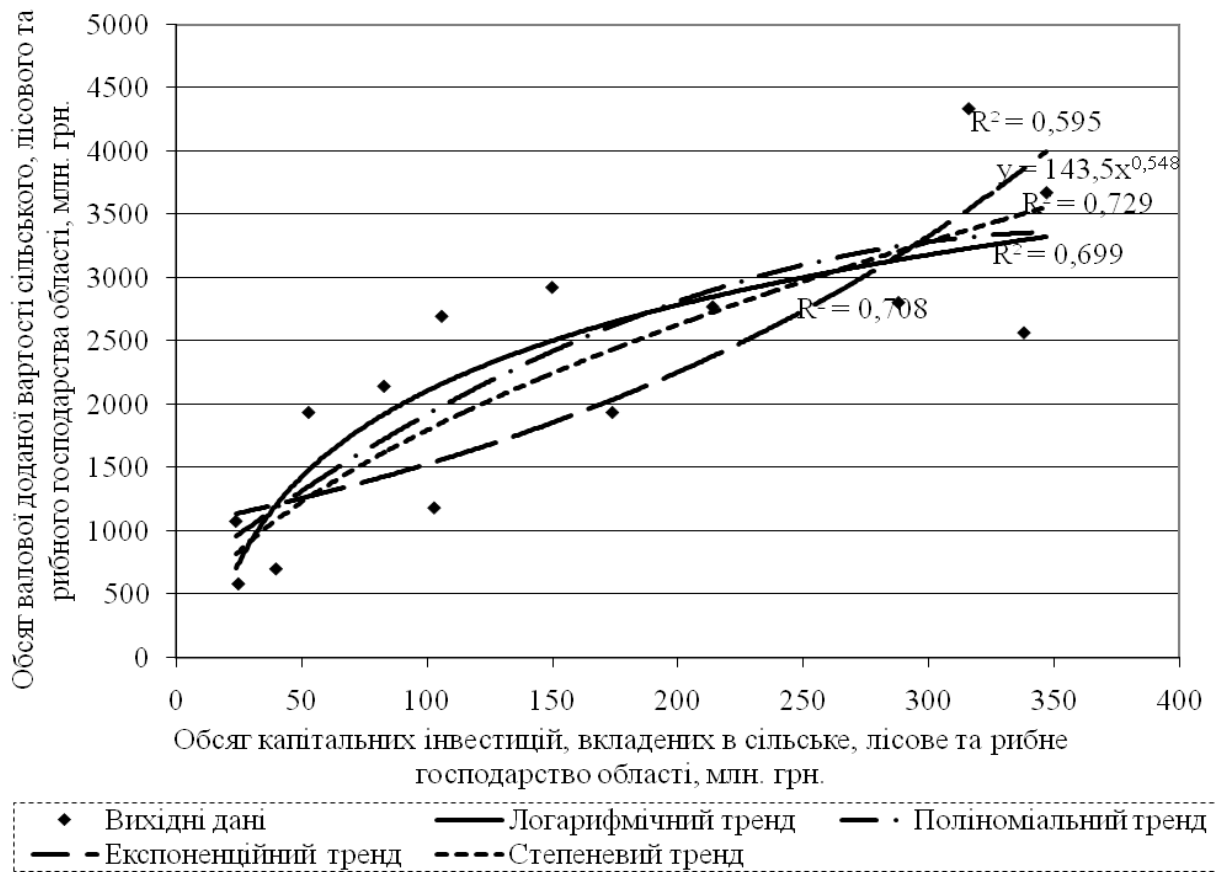

Рис. 4.8. Нелінійні залежності обсягу валової доданої вартості сільськогосподарського, лісового та рибного господарств від обсягу капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства для Рівненської області

Джерело: власні розрахунки автора

Досліджуючи коефіцієнти детермінації нелінійних залежностей обсягу валової доданої вартості сільськогосподарського, лісового та рибного господарств та капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства Рівненської області, які представлені на рис. 4.8, за логарифмічним, поліноміальним, експоненціальним та степеневим трендами, встановлено найбільшу щільність зв'язку між досліджуваними показниками саме за степеневим трендом. Виходячи з отриманих результатів, аргументовано для подальших досліджень використовувати рівняння виду $y=143,5x^{0,548}$.

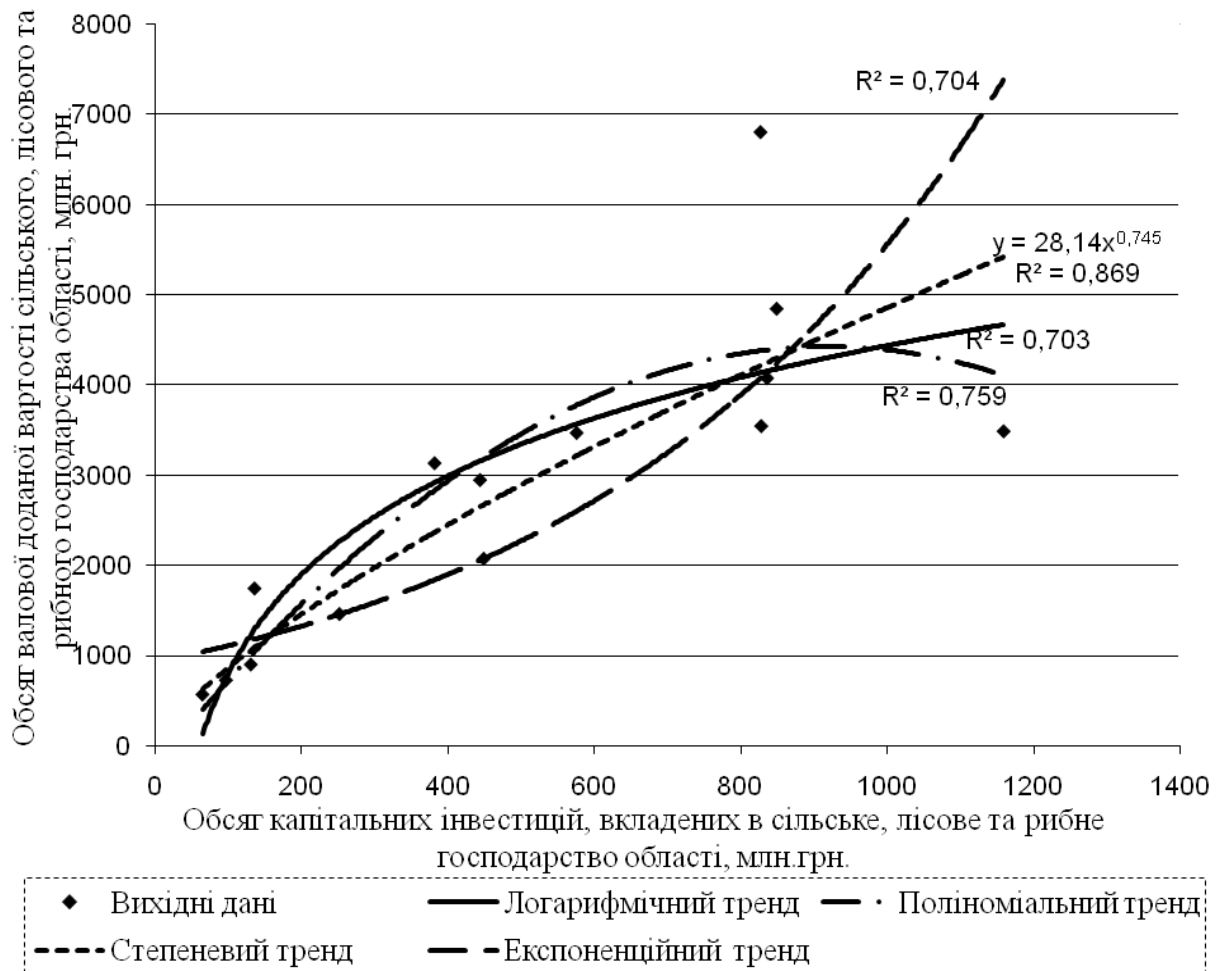

Рис. 4.9. Нелінійні залежності обсягу валової доданої вартості сільськогосподарського, лісового та рибного господарств від обсягу капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства для Хмельницької області

Джерело: власні розрахунки автора

Розраховані тренди Хмельницької області характеризуються високим коефіцієнтом детермінації степеневого тренду - 0,869, який суттєво перевищує коефіцієнти детермінації логарифмічного тренду - 0,703, поліноміального тренду - 0,759, експоненційного тренду - 0,704 та лінійного тренду - 0,65. Проведеними розрахунками аргументовано тісний степеневий зв'язок між обсягом валової доданої вартості сільськогосподарського, лісового та рибного господарств та обсягом капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства області, тому для подальших досліджень доцільно використовувати рівняння виду $y=28,14x^{0,745}$.

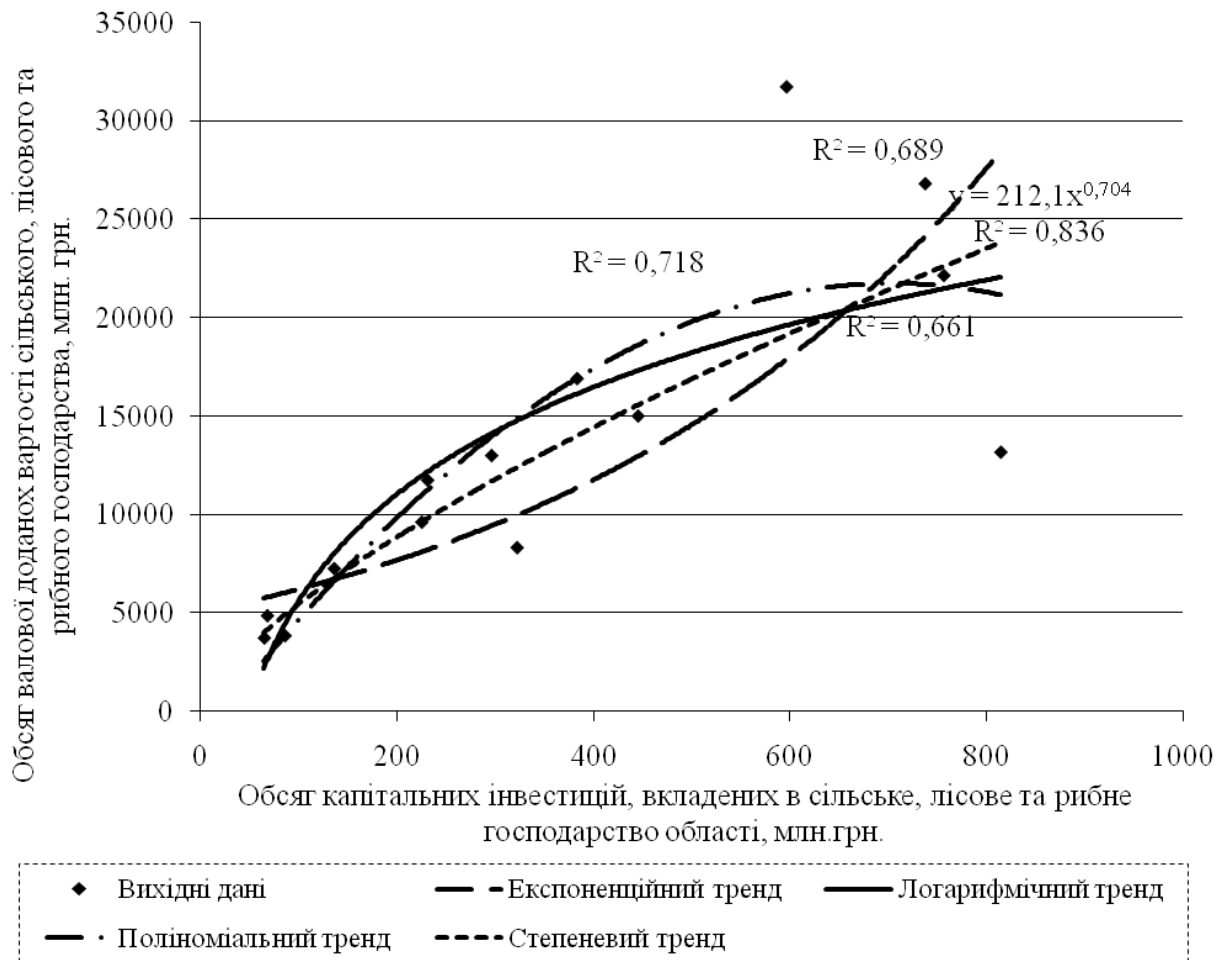

Рис. 4.10. Нелінійні залежності обсягу валової доданої вартості сільськогосподарського, лісового та рибного господарств від обсягу капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства для Донецької області

Джерело: власні розрахунки автора

В Донецькій області простежуються ідентичні тенденції з Хмельницькою областю за коефіцієнтами детермінації досліджуваних моделей. Так, найбільший розмір коефіцієнту встановлено за степенним трендом – 0,836, який суттєво перевищує значення аналогічного показника за іншими трендами, як видно з рис. 4.10. Для Донецької області обґрунтовано можна стверджувати про наявність ступеневої залежності між обсягом валової доданої вартості сільськогосподарського, лісового та рибного господарств та обсягом капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства області. Рівняння вивченої залежності має вигляд $y = 212,1x^{0,704}$.

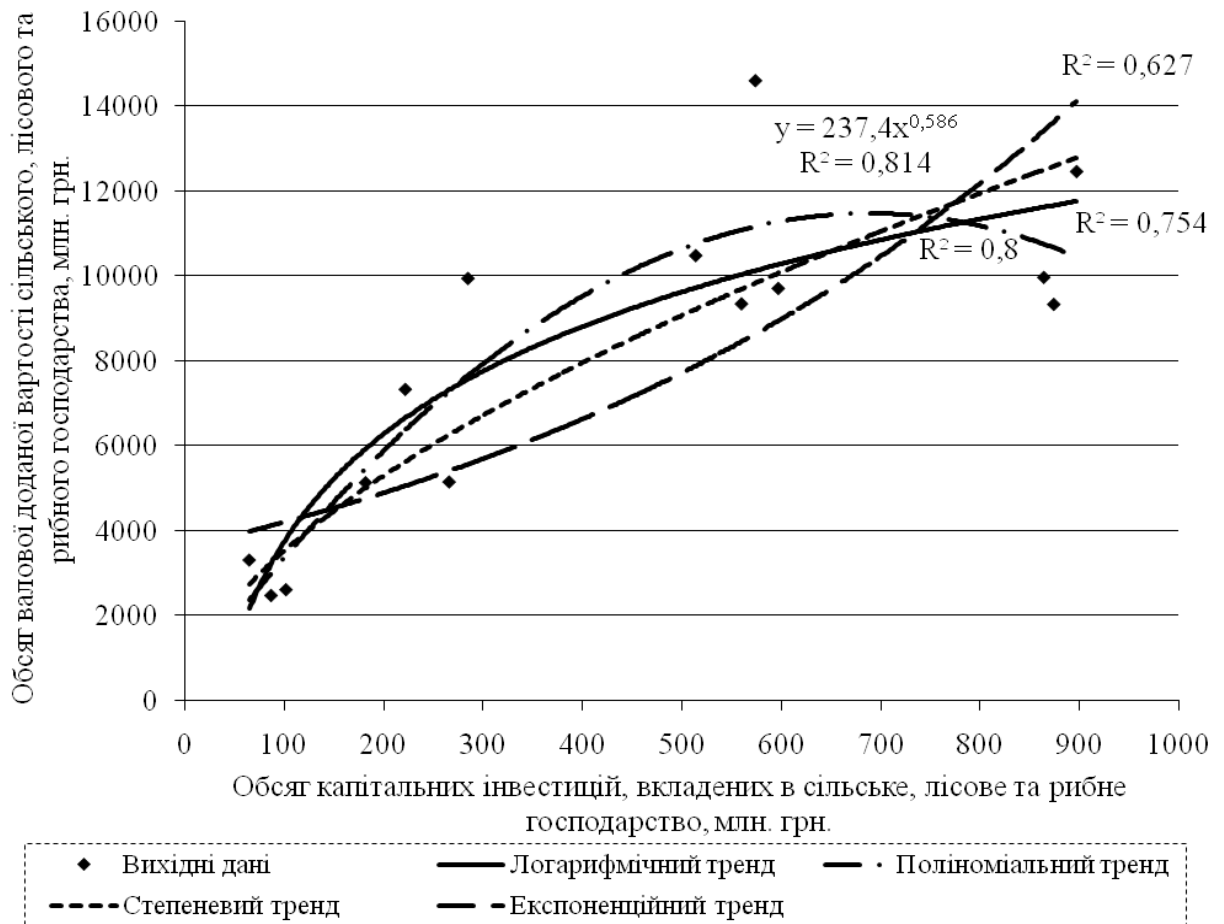

Рис. 4.11. Нелінійні залежності обсягу валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарств від обсягу капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства для Одеської області

Джерело: власні розрахунки автора

В Одеській області, як видно з рис. 4.11 визначено достатньо високі коефіцієнти детермінації за логарифмічним трендом – 0,754, поліноміальним трендом – 0,80 та степеневим трендом – 0,814. За експоненціальним та лінійним трендами значення коефіцієнтів детермінації значно нижчі і дорівнюють 0,627 та 0,618 відповідно. Виходячи з отриманих результатів визначено, найбільш тісним степеневий зв'язок між досліджуваним показником та пояснюючим фактором. Обґрунтовано для подальших досліджень використовувати рівняння виду $y=237,4x^{0,586}$.

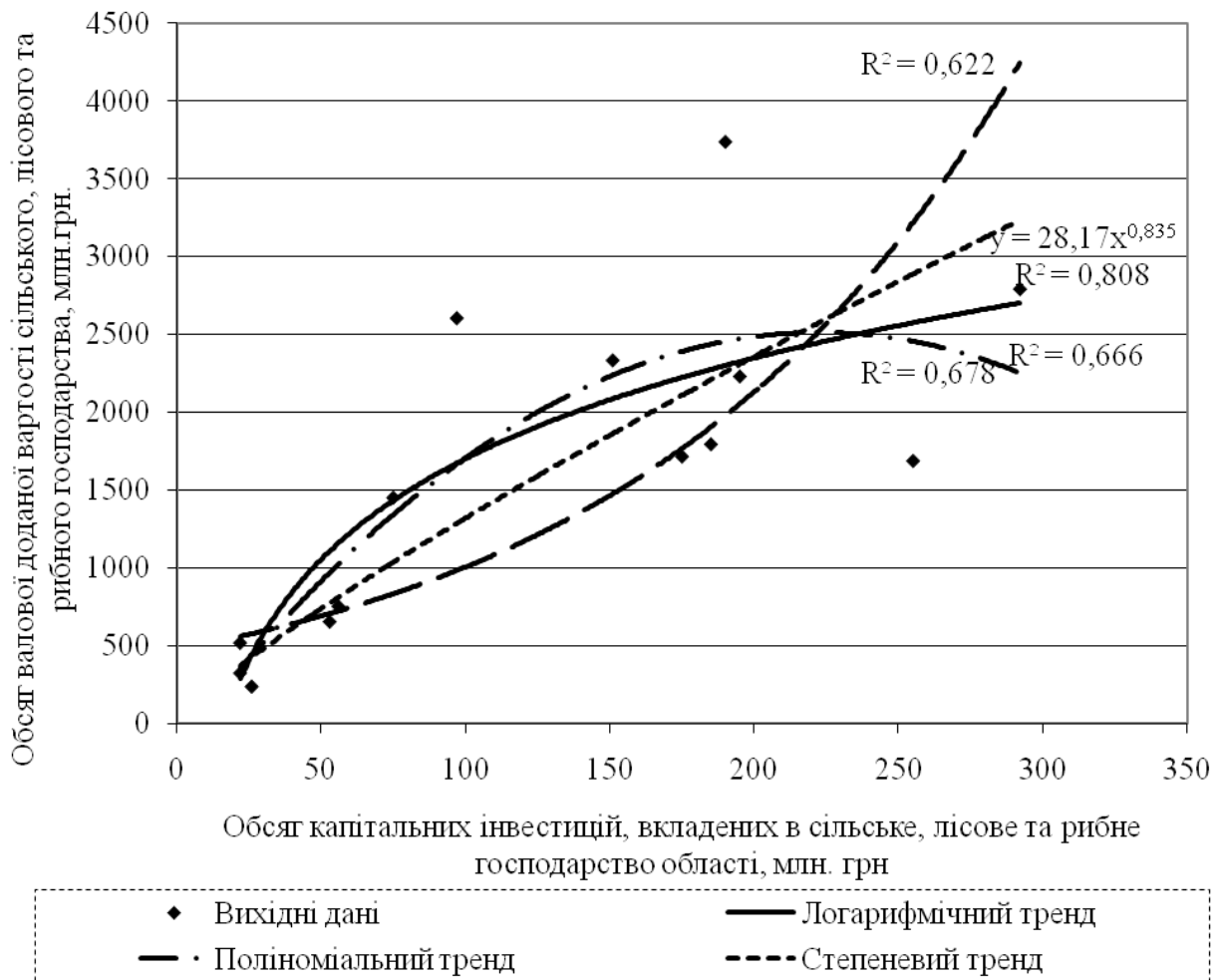

Рис. 4.12. Нелінійні залежності обсягу валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарств від обсягу капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства для Чернівецької області
Джерело: власні розрахунки автора

Побудовані тренди за даними Чернівецької області мають спільну тенденцію з аналогічними показниками Донецької області. Розраховані та представлені на рис. 4.12 коефіцієнти детермінації за логарифмічним, поліноміальним та експоненціальним трендами значно менші за коефіцієнт детермінації степеневого тренду. Отримані результати за всіма досліджуваними трендами вказують на найбільш тісний зв'язок обсягу валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарств з обсягом капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне

господарства області за степеневим трендом. Аргументовано для подальших досліджень використовувати рівняння виду $y=28,17x^{0,835}$.

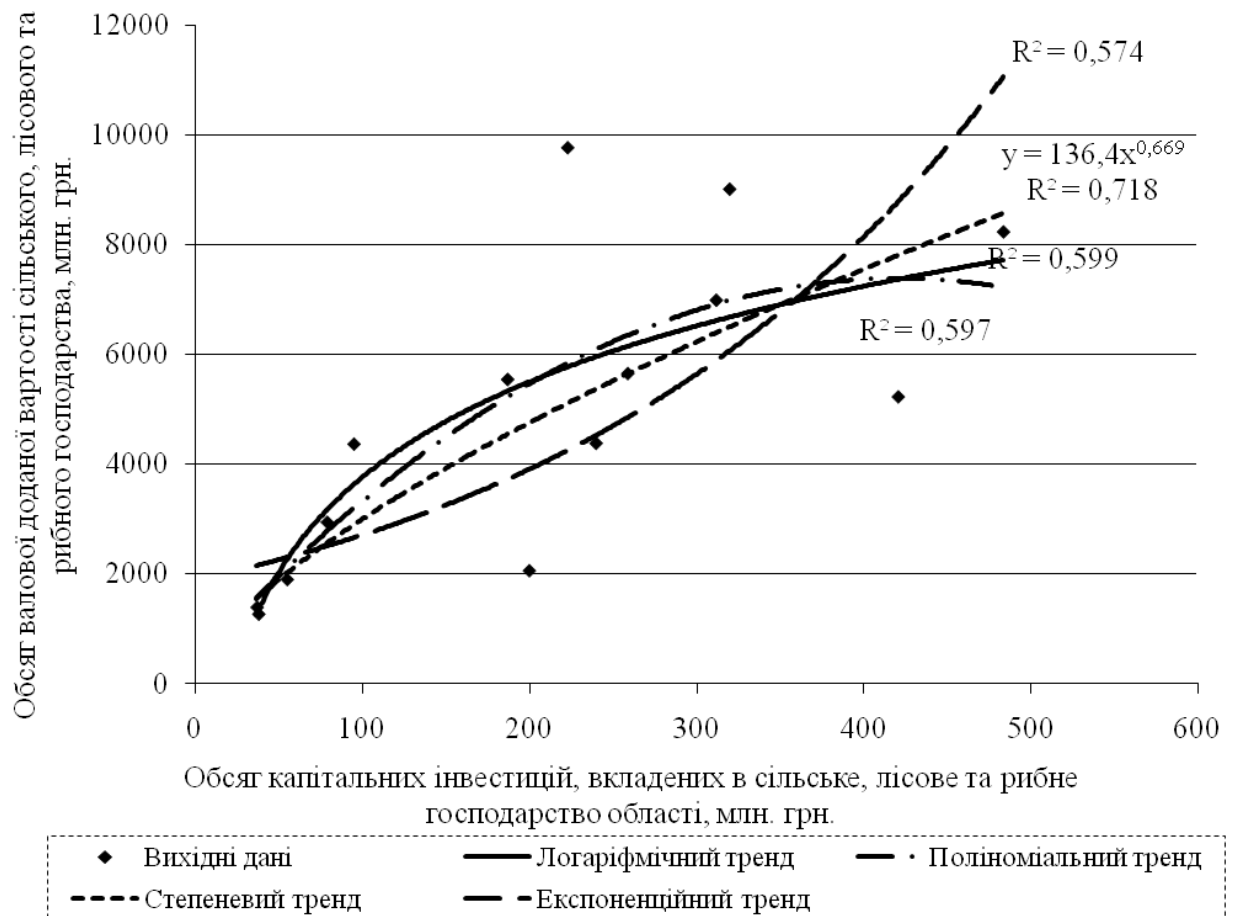

Рис.4.13. Нелінійні залежності обсягу валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарств від обсягу капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства для Луганської області

Джерело: власні розрахунки автора

З усіх досліджуваних регіонів модель кореляційно-регресійної залежності Луганської області мала найменший коефіцієнт детермінації лінійного тренду, який склав 0,52. Як видно з рис. 4.13, дещо кращими є коефіцієнти детермінації логарифмічного тренду, поліноміального тренду та експоненційного тренду. Найбільшим з досліджуваних моделей є коефіцієнт детермінації степеневого тренду, тому обґрунтовано степеневу залежність обсягу валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарств від капітальних інвестицій, вкладених в сільське, лісове та рибне господарства Луганської області, яка представлена рівнянням виду $y=136,4x^{0,669}$.

Проведені розрахунки поглибили методичний інструментарій прогнозування валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства кожного регіону України (GVA_{ASr}) залежно від динаміки капітальних інвестицій в цю галузь регіону (CI_{ASr}). На першому етапі побудовано функціональні залежності GVA_{ASr} від CI_{ASr} для кожного регіону України за 2001-2015 рр., підтверджено якість кожної моделі за критерієм Фішера та статистичну значущість параметрів за допомогою t-тесту Стюдента (розрахунки засвідчили про наявність зв'язку між досліджуваними параметрами). На другому етапі здійснено оцінювання адекватності досліджуваних моделей за регресійною статистикою (коефіцієнтами кореляції та детермінації). Для всіх функціональних залежностей коефіцієнт кореляції перевищив значення 0,7, тоді як коефіцієнт детермінації набув значень на рівні більше 0,7 лише для 16 регіонів України. Ці регіони згруповані наступним чином: регіони з найсильнішим лінійним зв'язком між GVA_{ASr} від CI_{ASr} , для яких $0,9 < R^2 < 1$ (Київська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Львівська, Вінницька, Запорізька, Сумська області); регіони з сильним лінійним зв'язком між GVA_{ASr} від CI_{ASr} , для яких $0,8 < R^2 < 0,9$ (Івано-Франківська, Полтавська, Херсонська, Волинська, Чернігівська області); регіони з помірним лінійним зв'язком між GVA_{ASr} від CI_{ASr} , для яких $0,7 < R^2 < 0,8$ (Житомирська, Миколаївська, Закарпатська, Тернопільська області). Для інших регіонів України проведено поглиблене дослідження з метою встановлення іншого типу залежності (нелінійної) з більш високими значеннями коефіцієнту детермінації. Для цього побудовано логарифмічні, степеневі, експоненціальні та поліноміальні залежності між GVA_{ASr} від CI_{ASr} для кожного з цих 8 регіонів та розраховані відповідні коефіцієнти детермінації. Для Черкаської області він виявився найвищим при логарифмічній залежності ($R^2 = 0,815$), тоді як для всіх інших регіонів – при степеневих залежностях: для Харківської області $R^2 = 0,86$; для Рівненської – $R^2 = 0,729$; для Хмельницької – $R^2 = 0,869$; для Одеської – $R^2 = 0,814$; для Чернівецької – $R^2 = 0,808$. Для Донецької та Луганської області таке дослідження проведено за період 2001-2014 р., воно засвідчило, що найвищі коефіцієнти детермінації відповідають степеневій залежності, але для

подальшого прогнозування ці функціональні залежності використовувати не коректно, оскільки поточні умови господарювання в цих регіонах суттєво змінилися внаслідок військово-політичного конфлікту.

Таким чином, проведені дослідження дозволило сформуванню наступної системи функціональних рівнянь, які можуть використовуватися для прогнозування динаміки валової доданої вартості аграрного сектору кожного регіону залежно від змін в обсягах капітальних інвестицій в аграрний сектор цього регіону:

Черкаська область : $GVA_{ASr} = 1441 \ln(CI_{ASr}) - 5921$ логарифмічна залежність

Харківська область : $GVA_{ASr} = 196,3 CI_{ASr}^{0,615}$

Рівненська область : $GVA_{ASr} = 143,5 CI_{ASr}^{0,548}$

Хмельницька область : $GVA_{ASr} = 28,14 CI_{ASr}^{0,745}$

Одеська область : $GVA_{ASr} = 237,4 CI_{ASr}^{0,586}$

Чернівецька область : $GVA_{ASr} = 237,4 CI_{ASr}^{0,586}$

степенева залежність

Київська область : $GVA_{ASr} = 13,54 CI_{ASr} - 421,15$

Дніпропетровська область : $GVA_{ASr} = 16,45 CI_{ASr} + 2220,69$

Кіровоградська область : $GVA_{ASr} = 3,10 CI_{ASr} + 345,41$

Львівська область : $GVA_{ASr} = 23,81 CI_{ASr} + 1478,87$

Вінницька область : $GVA_{ASr} = 9,92 CI_{ASr} + 254,66$

Запорізька область : $GVA_{ASr} = 9,56 CI_{ASr} + 1244,76$

Сумська область : $GVA_{ASr} = 3,457 CI_{ASr} + 906,08$

лінійна залежність

найсильніший

лінійний зв'язок

(4.1)

Івано-Франківська область : $GVA_{ASr} = 16,67 CI_{ASr} + 432,41$

Полтавська область : $GVA_{ASr} = 4,72 CI_{ASr} + 1900,99$

Херсонська область : $GVA_{ASr} = 4,08 CI_{ASr} + 227,30$

Волинська область : $GVA_{ASr} = 14,01 CI_{ASr} + 342,51$

Чернігівська область : $GVA_{ASr} = 2,48 CI_{ASr} + 639,40$

лінійна

залежність,

сильний лінійний

зв'язок

Житомирська область : $GVA_{ASr} = 5,73 CI_{ASr} + 610,63$

Миколаївська область : $GVA_{ASr} = 5,78 CI_{ASr} + 1294,04$

Закарпатська область : $GVA_{ASr} = 34,84 CI_{ASr} + 695,26$

Тернопільська область : $GVA_{ASr} = 4,13 CI_{ASr} + 332,61$

лінійна

залежність,

помірний лінійний

зв'язок

В контексті дослідження регіональних особливостей формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки важливого значення набуває визначення ефективності цього процесу, яку запропоновано

визначати залежно від кількісних оцінок результатів (в даному випадку – це валова додана вартість, яка створюється в аграрному секторі досліджуваного регіону) та витрат (в даному випадку – це обсяг інвестиційних ресурсів, які інвестуються в аграрний сектор досліджуваного регіону).

Додатково запропоновано враховувати, в якій мірі обсяг інвестиційних ресурсів в аграрний сектор цього регіону є визначальним фактором формування валової доданої вартості в регіоні (на основі проведеного кореляційно-регресійного аналізу). З метою забезпечення коректного співставлення регіонів запропоновано розраховувати приведеній обсяг інвестиційних ресурсів в аграрний сектор (тобто в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь). Враховуючи все вищевикладене, запропоновано розраховувати інтегральний індикатор ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрний сектор q -го регіону (OE_q) як площу трикутника, сторонами якого виступають нормалізовані методом Харрінгтона відповідні рейтингові оцінки регіону:

$$\left\{ \begin{array}{l} OE_q = \frac{1}{4} \sqrt{(R_{VDVq}^H + R_{SVIq}^H + R_{IZq}^H) \cdot (-R_{VDVq}^H + R_{SVIq}^H + R_{IZq}^H) \cdot (R_{VDVq}^H - R_{SVIq}^H + R_{IZq}^H) \cdot (R_{VDVq}^H + R_{SVIq}^H - R_{IZq}^H)} \\ R_{VDVq}^H = \frac{2 \cdot R_{VDVq} - (\max\{R_{VDVq}\} + \min\{R_{VDVq}\})}{\max\{R_{VDVq}\} - \min\{R_{VDVq}\}} \\ R_{SVIq}^H = \frac{2 \cdot R_{SVIq} - (\max\{R_{SVIq}\} + \min\{R_{SVIq}\})}{\max\{R_{SVIq}\} - \min\{R_{SVIq}\}} \\ R_{IZq}^H = \frac{2 \cdot R_{IZq} - (\max\{R_{IZq}\} + \min\{R_{IZq}\})}{\max\{R_{IZq}\} - \min\{R_{IZq}\}} \end{array} \right. \quad (4.2)$$

де R_{VDVq} та R_{VDVq}^H – відповідно абсолютні та нормалізовані методом Харрінгтона рейтингові бали q -го регіону за обсягом валової доданої вартості, що створена в аграрному секторі даного регіону;

R_{SVIq} та R_{SVIq}^H – відповідно абсолютні та нормалізовані методом Харрінгтона рейтингові бали q -го регіону за коефіцієнтом кореляції, розрахованим для регресійних рівнянь, які формалізовано описують вплив

обсягів інвестиційних ресурсів в аграрний сектор цього регіону на обсяги валової доданої вартості, що створена в аграрному секторі даного регіону;

R_{IZq} та R_{IZq}^H – відповідно абсолютні та нормалізовані методом Харрінгтона рейтингові бали q -го регіону за обсягом інвестиційних ресурсів, які інвестуються в аграрний сектор досліджуваного регіону.

Як видно з системи рівнянь (4.2), методичний інструментарій розрахунку показника OE_q представляє собою комбінацію геометричного підходу та методу багатокритеріальної оптимізації.

Рівень ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрному секторі регіону пропонується визначати на основі наступної шкали: $OE_q = 0$ – низький рівень; $0 < OE_q < 0,1505$ – середній рівень; $0,1505 < OE_q < 0,3005$ – достатній рівень. $0,3005 < OE_q < 0,4505$ – високий рівень. Вибір саме такої шкали пояснюється наступним: 0 – для певного набору регіонів розраховані значення їх рейтингових оцінок не дозволяють побудувати необхідний трикутник; три наступні граничні діапазони $(0,1505; 0,3005; 0,4505)$ – шляхом рівномірного розподілу проміжку від мінімального до максимального значення OE_q .

Проведені розрахунки (табл. 4.8) засвідчили, що високий рівень ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрному секторі регіону має Київська область, а низький – Дніпропетровська, Херсонська, Миколаївська, Запорізька, Чернігівська, Житомирська, Волинська області.

Проведене в роботі дослідження інвестиційної активності аграрного сектору національної економіки України, що виражається рівнем ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрному секторі регіону, засвідчило наявність суттєвих регіональних диспропорцій, що може бути пояснено переважаючою реєстрацією компаній у Київській обл., розвинутою інфраструктурою та високим рівнем підтримки інвесторів з боку місцевої влади.

Результати оцінювання інтегрального рівня ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрний сектор регіонів України* за 2016 р.

Область	Рейтингові бали регіону за обсягом валової доданої вартості, що створена в аграрний сектор регіону		Рейтингові бали регіону за силою впливу обсягів інвестиційних ресурсів в аграрний сектор регіону на обсяги валової доданої вартості, що створена в аграрний сектор регіону (кореляційно-регресійний аналіз за 2002-2016 рр.)		Рейтингові бали регіону за обсягом інвестиційних ресурсів, які інвестуються в аграрний сектор регіону		OE_q	Рівень ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрний сектор регіону
	R_{VDVq}	R_{VDVq}^H	R_{SVIq}	R_{SVIq}^H	R_{IZq}	R_{IZq}^H		
Київська	1	0,913	1	0,913	2	0,826	0,336	високий
Вінницька	2	0,826	5	0,565	4	0,652	0,184	достатній
Полтавська	3	0,739	9	0,217	5	0,565	0,042	середній
Дніпропетровська	4	0,652	2	0,826	12	0,043	0,000	низький
Харківська	5	0,565	18	0,565	11	0,043	0,012	середній
Черкаська	6	0,478	17	0,478	3	0,739	0,112	середній
Кіровоградська	7	0,391	3	0,739	7	0,391	0,048	середній
Хмельницька	8	0,304	20	0,739	6	0,478	0,046	середній
Одеська	10	0,130	22	0,913	21	0,826	0,042	середній
Херсонська	11	0,043	10	0,130	15	0,304	0,000	низький
Миколаївська	12	0,043	14	0,217	16	0,391	0,000	низький
Запорізька	13	0,130	6	0,478	19	0,652	0,000	низький
Львівська	14	0,217	4	0,652	17	0,478	0,036	середній
Чернігівська	15	0,304	12	0,043	13	0,130	0,000	низький
Сумська	16	0,391	7	0,391	10	0,130	0,025	середній
Житомирська	17	0,478	13	0,130	14	0,217	0,000	низький
Тернопільська	18	0,565	16	0,391	9	0,217	0,030	середній
Івано-Франківська	19	0,652	8	0,304	1	0,913	0,060	середній
Рівненська	20	0,739	19	0,652	20	0,739	0,216	достатній
Волинська	21	0,826	11	0,043	8	0,304	0,000	низький
Закарпатська	23	1,000	15	0,304	23	1,000	0,150	середній
Чернівецька	24	1,087	23	1,000	18	0,565	0,280	достатній

* Луганська та Донецька області виключені з розрахунків

Отримані результати, підтверджують, що державна підтримка експорту за умов членства у СОТ має будуватися на скороченні цінової підтримки та прямого субсидювання товаровиробників.

Тому необхідно забезпечити структурну перебудову національної економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності; підтримку експортних виробництв і вдосконалення структури експорту шляхом збільшення частки продукції з високим вмістом доданої вартості. А водночас соціально-політична і макроекономічна стабільність, успішна діяльність підприємств в галузі сільського господарства дозволить залучити більші обсяги іноземних інвестицій в дану галузь економіки Сумської області та й країни в цілому.

Сьогодні лунають різні пропозиції вчених аграріїв про те, як протистояти катастрофічному виклику людству у XXI столітті. Багато з них згадують Україну як житницю Європи. І сьогодні, за оцінками іноземних фахівців, наша країна здатна втричі збільшити валове виробництво продовольства. Та в силу низки причин, поки що це зробити не вдається. Тож потрібно шукати шляхи реалізації нашого вражаючого потенціалу. Серед них впровадження сучасних технологій, збільшення інвестицій, перспективи розвитку сільських територій в Україні.

У сільській місцевості проживає більше третини населення України, доля якого, в переважній більшості, пов'язана саме з агропромисловим виробництвом. Від ситуації в агрокомплексі залежить продовольча безпека нашої держави, яка, у свою чергу, визначає стабільність громадського суспільства, а потужність цієї галузі є гарантом провідних позицій, які Україна вже кілька років поспіль займає на світових ринках продовольства.

Та з проведеними нами попередніми дослідженнями встановлено, що розвиток зовнішньої торгівлі продукцією агропромислового комплексу на Сумщині має негативну тенденцію і це спричинено наступними проблемами:

- слабка протекціоністська політика держави щодо захисту вітчизняного експортера призводить до втрати ринків вітчизняними

товаровиробниками;

- повільні темпи втілення євро - інтеграційних пріоритетів, слабо задіяні до цієї роботи регіони;

- скорочення виробництва продукції сільського господарства, в першу чергу, через низький техніко-технологічний рівень сільськогосподарських підприємств;

- брак коштів для закупівлі добрив та інших засобів захисту тварин та рослин від хвороб та шкідників;

- відсутність досвідчених висококваліфікованих спеціалістів готових працювати в сільській місцевості;

- небажання ризикувати шляхом впровадження нових технологій виробництва;

- відсутність корпоративної культури в господарствах, направленої на розвиток і вдосконалення виробництва загальними зусиллями та ін. При цьому зменшується сировинна база для підприємств харчової промисловості, що призводить до скорочення виробництва, а в результаті і реалізації готових харчових продуктів [75];

- політичний ризик, який є відображенням незавершеності земельної реформи, ручне регулювання цін;

- встановлення «нульової» рентабельності на виробництво «соціальних продуктів харчування»;

- недосконалість регуляторної політики в аграрному середовищі (третина нормативних актів порушує вимоги ринкового нагляду);

- перманентні проблеми з неповерненням ПДВ експортерам продовольства.

Тому для вирішення даних проблем зусилля Сумського регіону і держави в цілому повинні концентруватись на сприянні розвитку і збільшенні обсягів продукції аграрного виробництва, перетворенні АПК у високоефективний, конкурентоспроможний сектор економіки. У цьому

зв'язку необхідно прискорити проведення робіт по формуванню і гармонізації національної бази стандартів якості та безпеки продуктів харчування до вимог країн – членів ЄС. Тож потрібні докорінні зміни в аграрній політиці, а це – основа для більш оптимістичних варіантів розвитку агропромислового виробництва. Так для підвищення конкурентоспроможності АПК необхідно вирішувати наступні завдання:

- забезпечення сільськогосподарських товаровиробників сучасною технікою;
- створення новітніх технологій вирощування та підвищення урожайності сільськогосподарських культур, забезпечення приросту поголів'я худоби;
- фінансування сільськогосподарського виробництва та забезпечення фінансової підтримки виробників насінневого матеріалу, науково-дослідних установ, сортовипробувальних станцій;
- підготовка висококваліфікованих кадрів для села;
- удосконалення цінової політики;
- урахування специфіки виробництва сільськогосподарської продукції у регіонах. [127, с. 213].

Наприклад, на нашу думку, перспективним є розвиток крупнотоварного виробництва у м'ясній та молочній галузях. Це дало б змогу виправити внутрішній дисбаланс між сільськогосподарським виробництвом і споживанням та розвивати перспективні експортні напрямки. Ця думка підтверджується і світовою тенденцією до зміни раціону харчування на користь більшого споживання тваринних білків.

Так, за даними Продовольчої та Сільськогосподарської Організації ООН (FAO), темпи споживання м'ясопродуктів у світі до 2015 року будуть рости на 1,9% щорічно, а у 2015-30 роках подібний ріст буде складати 1,5%. Для країн, що розвиваються, такі показники будуть ще більшими — 2,7% та 2,1%. Зазначимо, що у той же час темпи росту чисельності

населення у світі прогноуються на рівні — 0,9% та 0,6%, а у країнах, що розвиваються, — 1,1% та 0,7%. Тобто темпи росту споживання м'ясої продукції значно випереджають темпи росту населення. Такі глобальні зміни в споживанні сільськогосподарської продукції, безумовно, будуть потребувати адекватної відповіді з боку виробництва. [171, с. 67-75].

В Сумській області пріоритетні інвестиційні напрями в агропромисловому виробництві є:

- вирощування і поглиблена переробка льону і коноплі;
- вирощування і переробка рапсу олійного на біопаливо;
- створення різнопрофільних машинно-технологічних станцій для обслуговування сільськогосподарських підприємств в районах області;
- відновлення і розвиток тваринницької області: молочне скотарство, свинарство, птахівництво [228, с. 79].

У подальшому, основним завданням українських експортерів буде збереження на світових ринках частки української продукції сільського господарства, адже світовий ринок є дуже перспективним для нарощування обсягів експорту, але за умов наявності відповідних сертифікатів та відповідності досить високим стандартам світового внутрішнього ринку.

Отримані результати цілком обґрунтовано вказують на необхідність збільшення інвестиційних ресурсів, як в аграрний сектор країни, так і в економіку всіх областей України, що створить передумови для формування позитивної динаміки макроекономічних показників та економічного зростання регіонів [45]. Очевидним є те, що низькі обсяги залучення інвестиційних ресурсів в аграрний сектор всіх областей України значно скорочують можливості визначення загальних тенденцій, що призвело до необхідності ведення досліджень в різних напрямках та важливості їх врахування для здійснення ефективного прогнозування навіть в короткостроковій перспективі.

4.3. Інвестиційна активність аграрного сектора в регіональному аспекті

Сучасна ситуація в країні окреслює один із можливих напрямків досягнення позитивної динаміки щодо розвитку національної економіки та розширення можливостей реінвестування - нарощування валової доданої вартості. Акцентуючи увагу на важливості активізації інвестиційних процесів із зовнішнього вектору, необхідно не втратити головну мету залучення іноземних інвестицій – розвиток аграрного сектору регіонів України.

Саме для більш якісного використання інвестиційних ресурсів в аграрному секторі запропоновано врахування регіональної складової. Крім того доцільно звернути увагу на багатогранність сутності інвестиційної активності, чим і обумовлено наявність великої кількості методичних підходів щодо її визначення. Але за яким би підходом не досліджувалась інвестиційна активність регіону, беззаперечним є те, що кожен інвестор має певний набір важливих саме для нього характеристик.

Саме тому для оцінки інвестиційної активності аграрного сектору областей України обґрунтовано проведення критеріальної рейтингової оцінки з використанням наступних критеріїв:

- обсяг капітальних інвестицій, залучених в аграрний сектор відповідного регіону за період 2002-2016 рр., млн. грн.;
- усереднений показник обсягу капітальних інвестицій на 1 га с.г. угідь відповідного регіону за період 2002-2016 рр., тис. грн.;
- ступінь зв'язку між обсягом капітальних інвестицій, залучених в аграрний сектор; та обсягом валової доданої вартості аграрного сектору

відповідного регіону, виражений через коефіцієнт детермінації, адже саме за цим критерієм можна обґрунтувати якість впроваджених інвестицій.

Особливу увагу варто звернути на те, що зацікавленість іноземних інвесторів у використанні природних ресурсів України не повинна стати ключовою точкою при формуванні партнерських відносин. Будова моделі інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору регіонів України має відбуватись виключно за якісними критеріями, одним із яких є нарощення валової доданої вартості.

Саме тому запропоновано в критеріальну рейтингову оцінку інвестиційної активності аграрного сектора областей включити якісні характеристики. Адже інвестиційна активність аграрного сектору безумовно виступає передумовою економічного розвитку регіонів, де встановлено тісний лінійний зв'язок між вкладеними інвестиціями та нарощенням валової доданої вартості і відповідно є складовою якісного зростання національної економіки.

Для проведення поглибленого емпіричного дослідження інвестиційної активності аграрного сектора в регіональному аспекті та наочного відображення отриманих результатів було обрано рейтингову методику.

Алгоритм проведення комплексної рейтингової оцінки інвестиційної активності аграрного сектора областей України представлено на рис. 4.14.

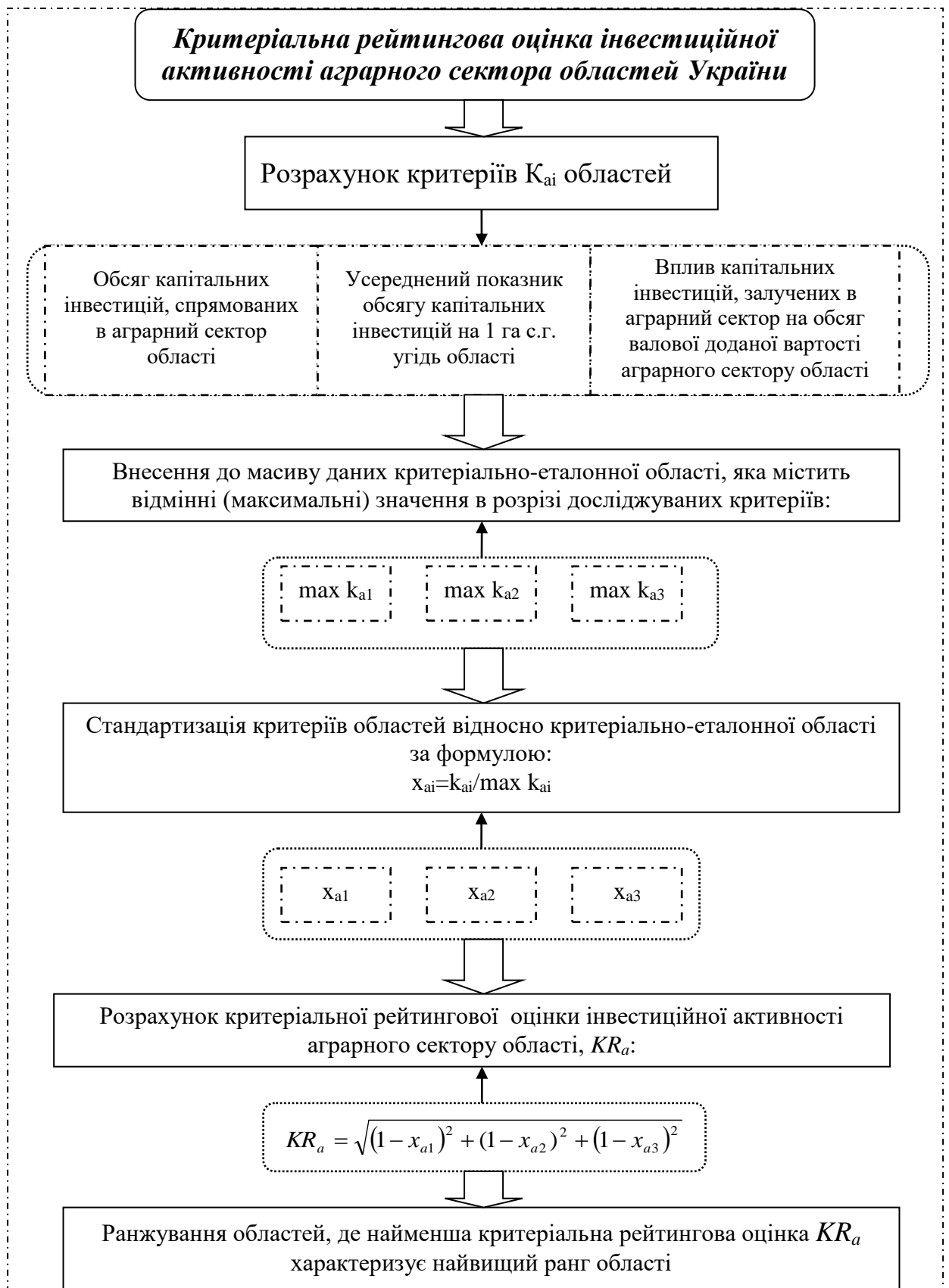

Рис. 4.14. Критеріальна рейтингова оцінка інвестиційної активності аграрного сектору в регіональному аспекті

В розрахунку використовувались наступні критерії: обсяг капітальних інвестицій, залучених в аграрний сектор, усереднений показник обсягу капітальних інвестицій на 1 га с.г. угідь Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької та Чернігівської областей за період 2002-2016 рр. Останнім критерієм обґрунтовано ступінь зв'язку між обсягом капітальних інвестицій, залучених в аграрний сектор та обсягом валової доданої вартості аграрного сектору відповідного регіону, виражену через коефіцієнт детермінації, адже саме за цим критерієм можна обґрунтувати якість впроваджених інвестицій.

До вибіркової сукупності при проведенні розрахунку включено всі області України, досліджуваний період 2002-2016 рр. Масив розрахованих критеріїв для кожного елементу досліджуваної сукупності (області України), які є вихідними даними для визначення критеріальної рейтингової оцінки інвестиційної активності аграрного сектору, представлено в табл. 4.9.

Отже ми отримали матрицю, де в рядках представлені області України, а в стовбцях – показники області за кожним з критеріїв. Потрібно зауважити, що для розрахунку критеріальної рейтингової оцінки було обґрунтовано використання рейтингової методики через значну варіаційну розбіжність результатів оцінки стану інвестиційного забезпечення аграрного сектору України, які були досліджені в третьому розділі. Запропонований на рис. 4.14 алгоритм в частині стандартизації показників щодо максимального значення по кожному критерію дає змогу врахувати різні критерії та привести їх до єдиного розмірного виміру. Зазначимо, що порівняння відбувається між реальними показниками, отриманими за фактичними даними.

Обов'язковою умовою достовірності проведеного розрахунку є позитивна динаміка за умови зростання показника. Так, для визначення критеріальної рейтингової оцінки інвестиційної активності аграрного сектору

областей України необхідно за кожним критерієм по кожній області здійснювати порівняння з показником, який має максимальне значення в досліджуваній сукупності областей.

Таблиця 4.9

Масив вихідних даних для проведення критеріальної рейтингової оцінки інвестиційної активності аграрного сектору областей України, 2002-2016 рр.

Області України	Обсяг капітальних інвестицій, залучених в аграрний сектор області, млн. грн.	Усереднений показник обсягу капітальних інвестицій на 1 га с.г. угідь області, тис. грн.	Коефіцієнт детермінації економетричної моделі області
Вінницька	13136,00	719,14	0,92
Волинська	2787,00	335,63	0,84
Дніпропетровська	11211,00	510,08	0,94
Донецька	5665,00	318,58	0,63
Житомирська	4296,00	332,70	0,79
Закарпатська	640,00	159,75	0,78
Запорізька	6759,00	317,19	0,92
Івано-Франківська	3774,00	766,89	0,88
Київська	14643,00	967,01	0,97
Кіровоградська	10695,00	599,09	0,94
Луганська	3237,00	189,42	0,52
Львівська	4058,00	397,58	0,94
Миколаївська	6048,00	339,83	0,79
Одеська	7247,00	327,95	0,62
Полтавська	13644,00	734,96	0,88
Рівненська	2718,00	336,31	0,66
Сумська	6068,00	420,01	0,92
Тернопільська	5721,00	594,40	0,78
Харківська	8314,00	381,03	0,67
Херсонська	6751,00	381,62	0,88
Хмельницька	8616,00	584,27	0,65
Черкаська	9896,00	754,11	0,69
Чернівецька	2082,00	465,49	0,56
Чернігівська	8311,00	479,68	0,82

Джерело: власні розрахунки автора

Виходячи з вищенаведеного для проведення наступного етапу розрахунків до матриці вихідних даних (табл. 4.9) додаємо рядок умовної відмінно-еталонної області ($r+1$), в якому представлено максимальні значення по кожному критерію із розрахованої сукупності показників.

Як видно, з даних представлених в табл. 4.10, максимальні значення за всіма критеріями відмічено в Київській області, а отже досліджувана сукупність вихідних даних має реальну еталонно-відмінну область, а не умовну. Отримані результати є вихідними даними для проведення наступного етапу критеріальної рейтингової оцінки інвестиційної активності аграрного сектору областей України.

Таблиця 4.10

Масив вихідних даних досліджуваної сукупності з умовною еталонно-відмінною областю

Області України	Обсяг капітальних інвестицій, залучених в аграрний сектор області, млн. грн.	Усереднений показник обсягу капітальних інвестицій на 1 га с.г. угідь області, тис. грн.	Коефіцієнт детермінації економетричної моделі області
Вінницька	13136,00	719,14	0,92
Волинська	2787,00	335,63	0,84
Дніпропетровська	11211,00	510,08	0,94
Донецька	5665,00	318,58	0,63
Житомирська	4296,00	332,70	0,79
Закарпатська	640,00	159,75	0,78
Запорізька	6759,00	317,19	0,92
Івано-Франківська	3774,00	766,89	0,88
Київська	14643,00	967,01	0,97
Кіровоградська	10695,00	599,09	0,94
Луганська	3237,00	189,42	0,52
Львівська	4058,00	397,58	0,94
Миколаївська	6048,00	339,83	0,79
Одеська	7247,00	327,95	0,62
Полтавська	13644,00	734,96	0,88
Рівненська	2718,00	336,31	0,66
Сумська	6068,00	420,01	0,92
Тернопільська	5721,00	594,40	0,78
Харківська	8314,00	381,03	0,67
Херсонська	6751,00	381,62	0,88
Хмельницька	8616,00	584,27	0,65
Черкаська	9896,00	754,11	0,69
Чернівецька	2082,00	465,49	0,56
Чернігівська	8311,00	479,68	0,82
г+1	14643,00	967,01	0,97

Джерело: власні розрахунки автора

На цьому етапі досліджень здійснюється стандартизація вихідного показника k_{ai} по кожному критерію, відносно відповідного показника еталонно-відмінної області $\max k_{ai}$ за формулою (4.3):

$$x_{ji} = \frac{a_{ji}}{\max a_{ji}}, \quad (4.3)$$

де x_{ai} – стандартизовані показники стану a -тої області, k_{ai} – вихідні показники a -тої області, $\max k_{ai}$ – вихідний показник еталонно-відмінної області.

Використовуючи формулу 4.3, вихідні дані (розраховані критерії) трансформуються в новий масив даних шляхом ділення кожного критерію на максимальне значення відповідного критерію відмінно-еталонної області. Отже, наступний етап розрахунків буде проводитись виходячи з матриці стандартизованих показників в розрізі областей. Представимо матрицю стандартизованих показників у табл. 4.11.

Використовуючи розраховані стандартизовані показники, що представлені в табл. 4.11, які є базою для розрахунку критеріальної рейтингової оцінки, переходимо до наступного етапу – визначення інтегрального показника. Критеріальна рейтингова оцінка інвестиційної активності аграрного сектору областей України KR_a для кожного досліджуваного регіону визначалась за формулою (4.4):

$$KR_a = \sqrt{(1 - x_{a1})^2 + (1 - x_{a2})^2 + (1 - x_{a3})^2}, \quad (4.4)$$

де KR_a – критеріальна рейтингова оцінка a -тої області;

$i=1,2,3$ – номер критерія;

x_{a1}, x_{a2}, x_{a3} – стандартизовані показники a -тої області.

Результат розрахунку критеріальної рейтингової оцінки (KR_a) областей України за період 2002-2016 рр. представлено в додатку Д.

Зауважимо, що найвищий результат має область, критеріальна рейтингова оцінка якої є найменшою. Як уже зазначалось раніше, в нашому розрахунку такою є Київська область, KR якої дорівнює 0. Критеріальна рейтингова оцінка досліджувалась за 15 років для забезпечення сталого зв'язку між вихідними показниками та отриманим результатом.

Таблиця 4.11

Матриця стандартизованих показників областей України в розрізі досліджуваних критеріїв

Області України	Стандартизований показник обсягу капітальних інвестицій, залучених в аграрний сектор області	Стандартизований показник усередненого показника обсягу капітальних інвестицій на 1 га с.г. угідь області	Стандартизований показник коефіцієнту детермінації економетричної моделі області
Вінницька	0,897	0,744	0,948
Волинська	0,190	0,347	0,866
Дніпропетровська	0,766	0,527	0,969
Донецька	0,387	0,329	0,649
Житомирська	0,293	0,344	0,814
Закарпатська	0,044	0,165	0,804
Запорізька	0,462	0,328	0,948
Івано-Франківська	0,258	0,793	0,907
Київська	1,000	1,000	1,000
Кіровоградська	0,730	0,620	0,969
Луганська	0,221	0,196	0,536
Львівська	0,277	0,411	0,969
Миколаївська	0,413	0,351	0,814
Одеська	0,495	0,339	0,639
Полтавська	0,932	0,760	0,907
Рівненська	0,186	0,348	0,680
Сумська	0,414	0,434	0,948
Тернопільська	0,391	0,615	0,804
Харківська	0,568	0,394	0,691
Херсонська	0,461	0,395	0,907
Хмельницька	0,588	0,604	0,670
Черкаська	0,676	0,780	0,711
Чернівецька	0,142	0,481	0,577
Чернігівська	0,568	0,496	0,845
r+1	1,000	1,000	1,000

Джерело: власні розрахунки автора

Наочне відображення динаміки отриманих результатів у розрізі областей представлено на рис. 4.15.

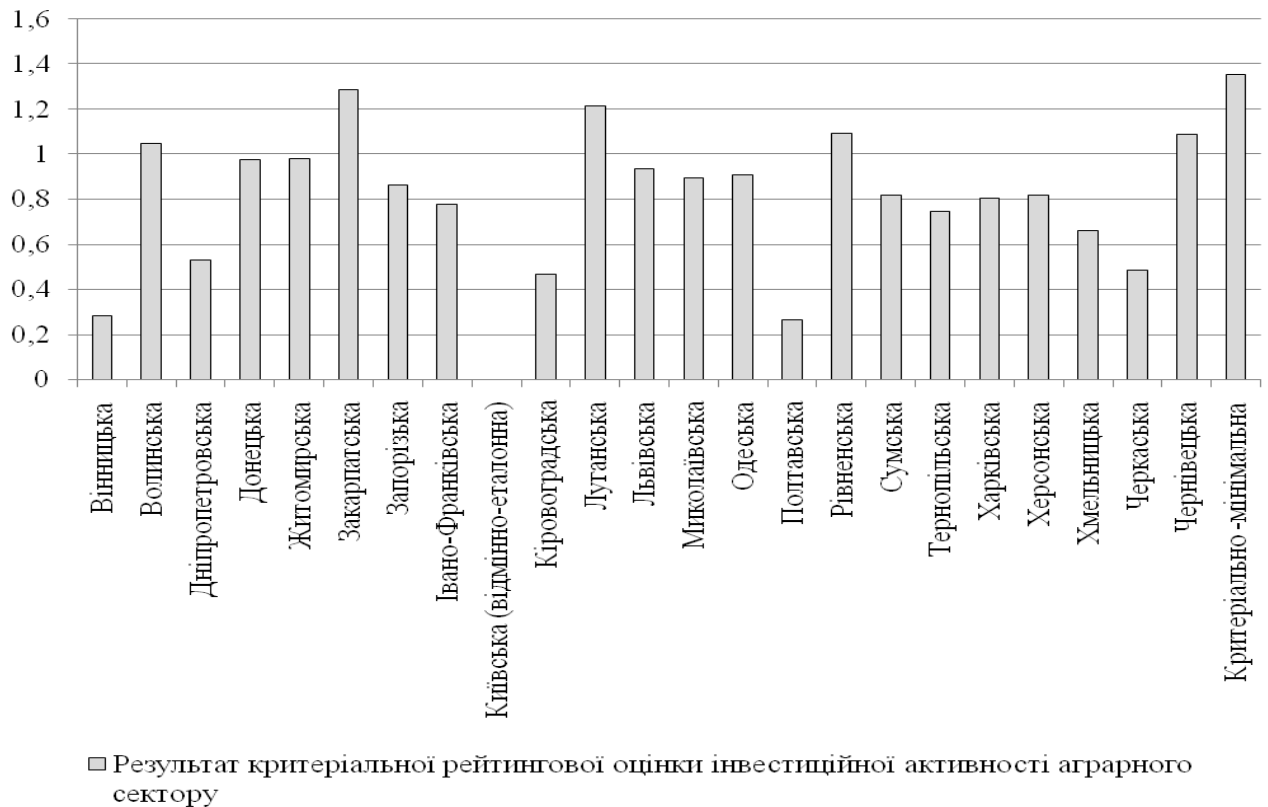

Рис. 4.15 Результати критеріальної рейтингової оцінки інвестиційної активності аграрного сектору в розрізі областей України

Джерело: побудовано за власними розрахунками автора

Як видно з рис. 4.15 окрім областей України на діаграмі побудовано критеріально-мінімальну умовну область. У відповідності до розрахунку відмінно-еталонної області було проведено визначення критеріїв умовної області, яка б містила найменші значення в досліджуваній сукупності показників. Отримані результати дали змогу визначити критеріально-мінімальну умовну область. На відміну від відмінно-еталонної області критеріально-мінімальна область виявилась умовною, що вказує на те, що жодна область України не містить найменших показників у розрізі досліджуваних критеріїв. Отриманий результат по критеріально-мінімальній області характеризує критично-низький рівень інвестиційної активності

аграрного сектору області і є граничним значенням у діапазоні розрахованих показників.

Виходячи з отриманих результатів, на останньому етапі проводиться ранжування областей України за результатами критеріальної рейтингової оцінки, враховуючи показники відмінно-еталонної та критеріально-мінімальної областей (додаток Д). Здійснимо розподіл областей України за станом інвестиційної активності аграрного сектора на чотири групи наступним чином: високий рівень інвестиційної активності аграрного сектору (I група), достатній рівень інвестиційної активності аграрного сектору (II група), середній рівень інвестиційної активності аграрного сектору (III група) та низький рівень інвестиційної активності аграрного сектору (IV група). Взявши за основу підхід, який застосовується провідними світовими організаціями для визначення інвестиційної привабливості галузей [422, с. 705] та адаптувавши його до отриманих результатів критеріальної рейтингової оцінки інвестиційної активності аграрного сектора областей України, визначимо діапазон значень показників по кожній групі.

Таблиця 4.12

Розрахункова сітка діапазону значень рівня інвестиційної активності
аграрного сектора областей України

Група	Характеристика групи	Діапазон значень
I	Високий рівень інвестиційної активності аграрного сектору області	Від 0 до 0,338
II	Достатній рівень інвестиційної активності аграрного сектору області	Від 0,339 до 0,676
III	Середній рівень інвестиційної активності аграрного сектору області	Від 0,677 до 1,014
IV	Низький рівень інвестиційної активності аграрного сектору області	Від 1,015 до 1,352

Джерело: власні розрахунки автора

Варто зазначити, що за умови зміни строків розрахунку дана розрахункова сітка може трансформуватись відповідно до отриманих значень. Виходячи з проведених розрахунків, визначимо стан інвестиційної

активності аграрного сектору областей України, отримані результати представимо в табл. 4.13.

Дані представлені в табл. 4.13 також підтверджують значну варіаційну розбіжність між областями. Отримані результати критеріальних рейтингових оцінок інвестиційної активності аграрного сектору областей України вказують на наявність груп областей, як з високою інвестиційною активністю аграрного сектора, так і з низькою.

Таблиця 4.13

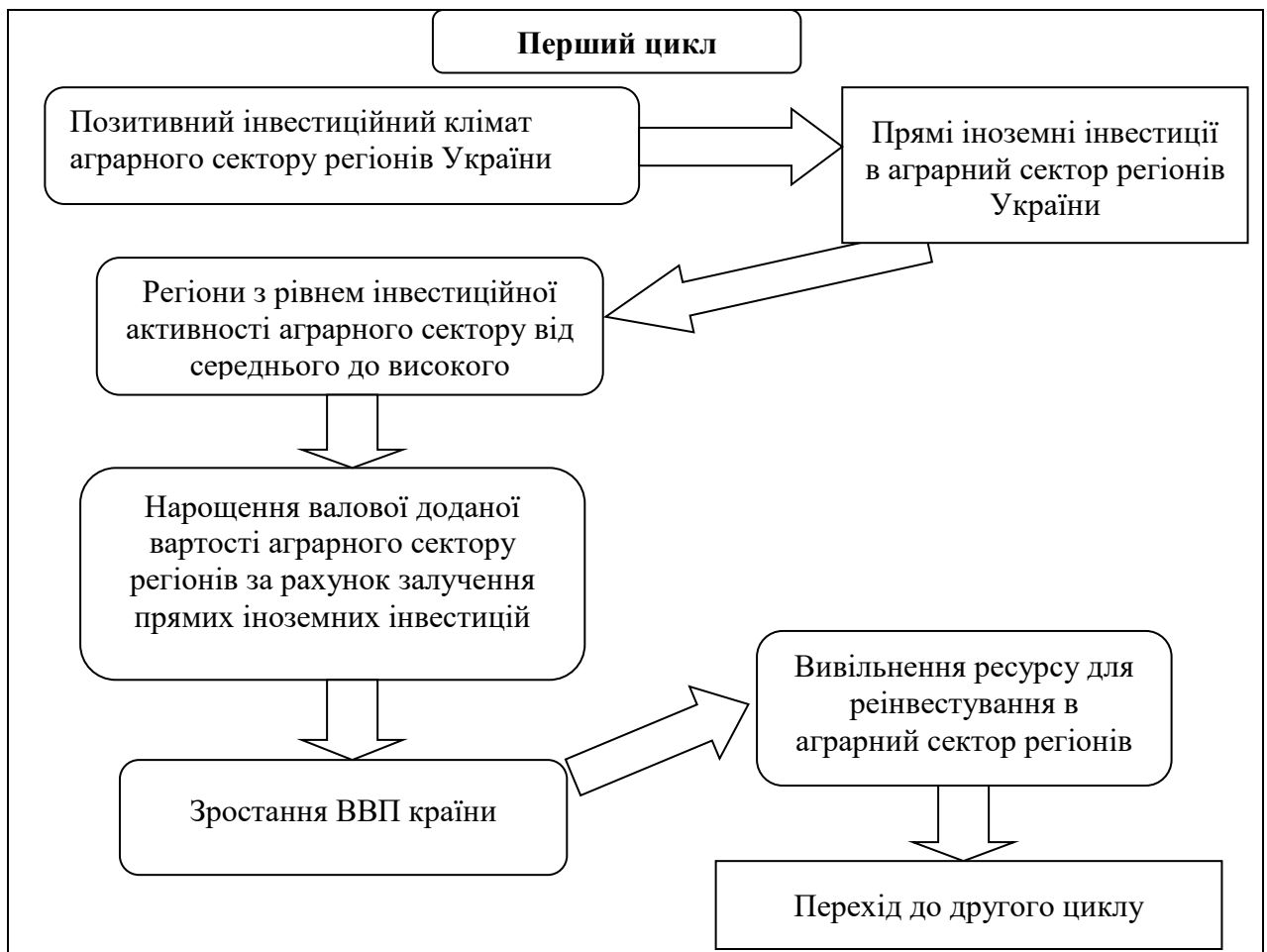
Розподіл областей України за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору

Область України	Критеріальна рейтингова оцінка інвестиційної активності аграрного сектору області	Рівень інвестиційної активності аграрного сектору області
Київська (відмінно-еталонна)	0,000	Високий рівень інвестиційної активності аграрного сектору
Полтавська	0,266	
Вінницька	0,281	
Кіровоградська	0,467	Достатній рівень інвестиційної активності аграрного сектору
Черкаська	0,487	
Дніпропетровська	0,528	
Хмельницька	0,659	
Чернігівська	0,682	Середній рівень інвестиційної активності аграрного сектору
Тернопільська	0,747	
Івано-Франківська	0,776	
Харківська	0,806	
Херсонська	0,816	
Сумська	0,816	
Запорізька	0,863	
Миколаївська	0,894	
Одеська	0,907	
Львівська	0,933	
Донецька	0,974	
Житомирська	0,982	
Волинська	1,049	
Чернівецька	1,088	
Рівненська	1,091	
Луганська	1,212	
Закарпатська	1,284	

До трійки лідерів за станом інвестиційної активності увійшли Київська, Полтавська та Вінницька області. Найбільшою виявилась група областей з середнім рівнем інвестиційної активності аграрного сектору, до складу якої увійшли дванадцять областей України. П'ята частина областей з

досліджуваної сукупності має низький рівень інвестиційної активності аграрного сектора. Отже, цілком обґрунтовано можна зазначити, що регіони України мають потужний інвестиційний потенціал для залучення інвестицій та нарощення валової доданої вартості.

Також зазначимо, що обґрунтована критеріальна рейтингова оцінка інвестиційної активності аграрного сектора в регіональному аспекті може бути запроваджена, як окремий елемент при розробці програм соціально-економічного розвитку територіальних громад, районів, областей тощо. Можливості практичної реалізації обґрунтованого методичного підходу, як складової механізму інвестиційно-активного розвитку аграрного сектора в регіональному аспекті, котрий покликаний на формування якісного інвестиційного ресурсу представлено на рис. 4.16.

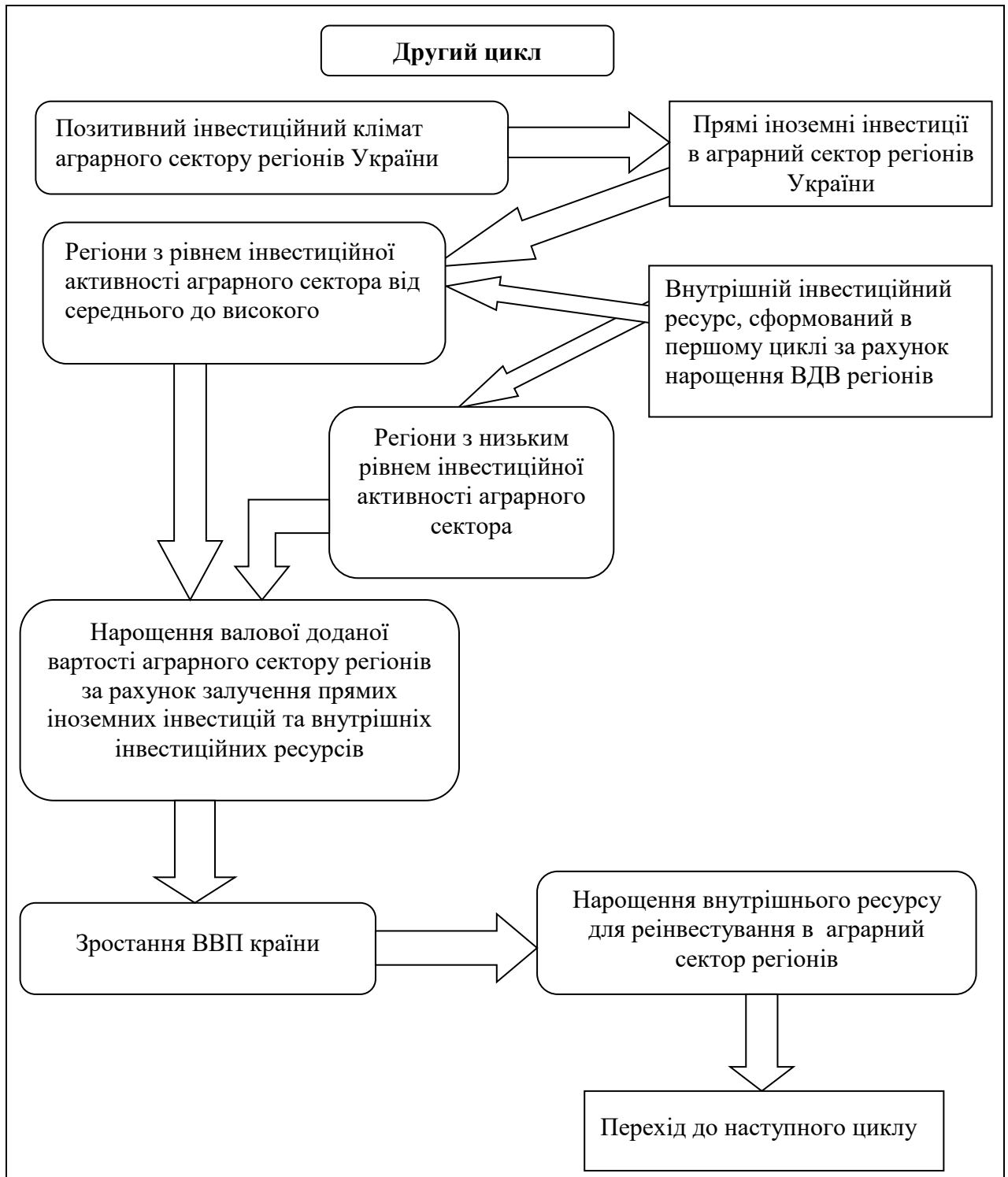

Рис. 4.16 Алгоритм інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору регіонів України

Джерело: власна розробка автора

Саме застосування запропонованого методичного підходу є першою ланкою залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор. За умови позитивної оцінки інвестиційного клімату аграрного сектору

перспективними для залучення іноземних інвестицій є регіони, в яких спостерігається висока, достатня та середня інвестиційна активність. Для національної економіки залучення інвестицій в зазначені регіони також є економічно обґрунтованим, оскільки в цих регіонах можливе нарощення валової доданої вартості аграрного сектору. Другою ланкою механізму інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору є вивільнення внутрішнього інвестиційного ресурсу для реінвестування, сформованого за рахунок нарощення валової доданої вартості аграрного сектору в регіонах та зростання національної економіки. Цим етапом закінчується перший цикл.

Другий цикл розпочинається за умови наявності внутрішнього інвестиційного ресурсу, котрий в сукупності з іноземним капіталом повинен розширити можливості нарощення валової доданої вартості аграрного сектору регіонів. Варто зазначити, що внутрішній інвестиційний ресурс можливо спрямовувати в регіони з низьким рівнем інвестиційної активності аграрного сектору за наявності перспективних інноваційно-інвестиційних проектів.

4.4. Моделювання інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору областей України в контексті залучення іноземного інвестиційного ресурсу

Обґрунтований алгоритм інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору регіонів України (рис. 4.15), передбачає наявність декількох циклів, тому запропоновано моделювання здійснювати на трьохрічний період (2018-2020 рр.). Пропонується, що визначені тенденції щодо змін значень субіндексів індексу економічної свободи (*IEF*) є сталими, адже при обґрунтуванні характеру змін для кожного сценарію експертами було використано масив даних за 1995-2016 рр., відповідно визначені коефіцієнти

інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору (K_{QN}) – актуальними для прогнозованого періоду [46, с.123-144].

За базовий період прийнято 2016 р., прогнозування здійснено на 2018-2020 рр. Параметрами моделювання є: обсяг інвестиційного ресурсу, спрямований в аграрний сектор України, млн. грн. (IR_{AS}), обсяг валової доданої вартості аграрного сектору України, млн. грн. (GVA_{AS}); обсяг валової доданої вартості аграрного сектору регіонів, млн грн (GVA_{ASq}); обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрному секторі України, млн грн (FDI_{AS}); обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрному секторі регіонів України, млн грн (FDI_{ASq}); обсяг капітальних інвестицій в аграрному секторі України, млн грн (CI_{AS}).

В роботі запропоновано методологічний інструментарій сценарного прогнозування результативності розвитку аграрного сектору національної економіки, який враховує можливість даного сектору швидко сприймати інвестиційні ресурси. Прогнозування здійснено на 2018-2020 рр., а в якості базового періоду обрано 2016 р. (табл. 4.16).

Таблиця 4.16

Прогнозовані обсяги іноземного інвестиційного ресурсу для фінансування аграрного сектору України в розрізі сценаріїв на період 2018-2020 рр., млн. дол. США

Показники	Оптимістичний сценарій	Середній сценарій	Песимістичний сценарій
Коефіцієнт інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору K_{QN}	1,625	1,295	0,090
Базовий обсяг іноземного інвестиційного ресурсу, млн. дол. США	500,1		
Прогнозований обсяг іноземного інвестиційного ресурсу, млн. дол. США:			
2018 р.	812,66	647,63	250,5
2019 р.	1320,57	838,68	-
2020 р.	2145,92	1086,09	-

Джерело: власні розрахунки автора

Параметрами моделювання є: обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор національної економіки України (FDI_{AS}), обсяг валової доданої вартості аграрного сектору України (GVA_{AS}), обсяг додаткового інвестиційного ресурсу (EIR_{AS}). Реалізація процесу нівелювання наявних регіональних диспропорцій в забезпеченості інвестиційних ресурсів здійснена за рахунок перерозподілу новоствореної валової доданої вартості між регіонами з середнім та низьким рівнями інвестиційної активності в аграрному секторі.

Дані, представлені в табл. 4.16 свідчать про те, що моделювання за песимістичним сценарієм щодо іноземного інвестиційного ресурсу обмежується лише однорічним циклом і не передбачає можливості щодо подальшого реінвестування в регіони з низьким та середнім рівнем інвестиційної активності. Тому моделювання за даним сценарієм буде обмежено виключно 2018 р.

Ідентифікація прогнозованих значень результативності розвитку аграрного сектору національної економіки за песимістичним, реалістичним та оптимістичним сценаріями включає наступні етапи:

1) розрахунок прогнозних значень FDI_{AS} для трьох сценаріїв на 2018-2020 рр. в цілому по національній економіці України, використовуючи коефіцієнт інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору національної економіки та базове значення FDI_{AS} за 2016 р. (механізм ідентифікації зображений на рис. 3.2);

2) розподіл, в межах кожного з трьох сценаріїв, загальної суми FDI_{AS} між регіонами. Пропорції диференціації суми FDI_{AS} визначені виходячи з рівня інвестиційної активності в аграрному секторі кожного регіону у співвідношенні від 2% до 16%;

3) ідентифікація прогнозованих значень GVA_{AS} для трьох сценаріїв на 2018-2020 рр. на основі системи рівнянь (4.1), базуючись на припущенні, що розподіл між регіонами FDI_{ASq} відбувається так само, як і CI_{ASr} ;

4) розрахунок за оптимістичним сценарієм абсолютного приросту ΔGVA_{AS2018} , як різниці між GVA_{AS2018} та GVA_{AS2016} ;

5) визначення EIR_{AS} в 2019 р., як добутку ΔGVA_{AS2018} та усередненого міжгалузевого коефіцієнту аграрного сектору в структурі капітальних інвестицій (0,08);

6) розподіл EIR_{AS2019} між регіонами, які увійшли до складу груп з середнім та низьким рівнями інвестиційної активності в аграрному секторі регіонів в рівних частках;

7) розрахунок за реалістичним та оптимістичним сценарієм абсолютного приросту ΔGVA_{AS2019} , як різниці між GVA_{AS2019} та GVA_{AS2018} ;

8) визначення EIR_{AS2020} за реалістичним та оптимістичним сценарієм, як добутку ΔGVA_{AS2019} та усередненого міжгалузевого коефіцієнту аграрного сектору в структурі капітальних інвестицій (0,08);

9) розподіл EIR_{AS2020} за реалістичним та оптимістичним сценарієм між регіонами, які увійшли до складу груп з середнім та низьким рівнями інвестиційної активності в аграрному секторі регіонів в рівних частках.

Частковий розподіл іноземного інвестиційного ресурсу між областями кожної групи за оптимістичним, реалістичним та песимістичним сценаріями на 2018 р. наведено в додатку Е

Звертаємо увагу на те що розрахунок економетричних моделей залежності обсягу валової доданої вартості аграрного сектору від обсягу вкладених інвестицій в аграрний сектор областей було здійснено в гривнях, переведемо прогнозовані обсяги іноземного інвестиційного ресурсу в гривневий еквівалент за офіційним курсом НБУ станом на 05.01.2017 р., отримані результати представимо в таблиці 4.17.

Як видно з даних, наведених в табл. 4.17 обсяг іноземного інвестиційного ресурсу в розрізі сценаріїв розподілено рівномірно між групами з достатнім та середнім рівнями інвестиційної активності аграрного сектору. Найбільший обсяг іноземного інвестиційного ресурсу спрямовано в

Київську область, яка за результатами критеріальної рейтингової оцінки виявилась відмінно-еталонною.

Таблиця 4.17

Розподіл прогнозованого обсягу іноземного інвестиційного ресурсу між областями за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору в розрізі сценаріїв на 2018 р., млн. грн.

Група за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору/ Область	Відсоткове співвідношення до загального обсягу, %	Прогнозований обсяг іноземного інвестиційного ресурсу, млн. грн.		
		Оптимістичний сценарій	Реалістичний сценарій	Песимістичний сценарій
Всього по Україні:		21689,09	17285,24	6685,85
Високий рівень:	40,0	8675,64	6914,10	2674,34
Київська	16,0	3470,26	2765,64	1069,74
Полтавська	13,0	2819,58	2247,08	869,16
Вінницька	11,0	2385,80	1901,38	735,44
Достатній рівень:	30,0	6506,73	5185,57	2005,76
Кіровоградська	8,0	1735,13	1382,82	534,87
Черкаська	8,0	1735,13	1382,82	534,87
Дніпропетровська	7,0	1518,24	1209,97	468,01
Хмельницька	7,0	1518,24	1209,97	468,01
Середній рівень:	30,0	6506,73	5185,57	2005,76
Чернігівська	3,0	650,67	518,56	200,58
Тернопільська	3,0	650,67	518,56	200,58
Івано-Франківська	3,0	650,67	518,56	200,58
Харківська	3,0	650,67	518,56	200,58
Херсонська	3,0	650,67	518,56	200,58
Сумська	3,0	650,67	518,56	200,58
Запорізька	3,0	650,67	518,56	200,58
Миколаївська	3,0	650,67	518,56	200,58
Одеська	2,0	433,78	345,70	133,72
Львівська	2,0	433,78	345,70	133,72
Житомирська	2,0	433,78	345,70	133,72

Джерело: власні розрахунки автора

Отже, використовуючи дані, отримані в результаті проведених розрахунків, змоделюємо прогнозний обсяг валової доданої вартості аграрного

сектору областей, сформований за рахунок впровадження іноземного інвестиційного ресурсу в 2018 р. (табл. 4.18).

Результати, представлені в табл. 4.18 вказують на те, що якісне впровадження іноземного інвестиційного ресурсу забезпечить прогнозоване зростання валової доданої вартості аграрного сектору областей України.

Таблиця 4.18

Результати моделювання нарощення валової доданої вартості аграрного сектору в розрізі сценаріїв на 2018 р., млн. грн.

Група за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору/ Область	Прогнозований обсяг валової доданої вартості аграрного сектору області, млн. грн.		
	Песимістичний сценарій	Реалістичний Сценарій	Оптимістичний сценарій
Всього по Україні:	74661,90	164392,62	200820,51
Київська	14063,13	37025,62	46566,17
Полтавська	6003,43	12507,21	15209,41
Вінницька	7550,22	19116,35	23921,80
Кіровоградська	2003,51	4632,15	5724,31
Черкаська	2704,79	5631,15	6709,50
Дніпропетровська	9919,45	22124,70	27195,74
Хмельницька	2745,77	5571,74	6598,16
Чернігівська	1136,84	1925,43	2253,06
Тернопільська	1161,01	2474,26	3019,88
Івано-Франківська	3776,08	9076,81	11279,08
Харківська	5114,78	9173,22	10547,20
Херсонська	1045,67	2343,02	2882,03
Сумська	1599,49	2698,74	3155,45
Запорізька	3162,30	6202,19	7465,17
Миколаївська	2453,39	4291,32	5054,91
Одеська	4182,46	7297,24	8335,29
Львівська	4662,74	9709,99	11807,17
Житомирська	1376,85	2591,49	3096,19

Джерело: власні розрахунки автора

Підвищення ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств є основою розвитку самих виробників, а також сільської місцевості де вони зареєстровані і де здійснюють сільськогосподарське виробництво. В сучасних умовах територіальні органи місцевого самоврядування не можуть розраховувати на державне фінансування в повному обсязі. Одним з виходів наповнення місцевих бюджетів є надходження податків та обов'язкових платежів від суб'єктів господарювання.

Результати розрахунку за песимістичним сценарієм вказують на те, що подальше скорочення іноземного інвестиційного ресурсу призведе до не виправних наслідків для аграрного сектору, адже за умови незмінної тенденції щодо коефіцієнту інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору обсяг іноземного інвестиційного ресурсу повинен скоротитись вдвічі, що призведе до критичного зниження можливостей щодо формування валової доданої вартості аграрного сектору України.

Цілком очевидною є важливість проведення реформ в Україні, які забезпечать зростання позиції країни в міжнародних рейтингах. Адже маючи однаковий порядок розрахунку більший прогнозований обсяг іноземного інвестиційного ресурсу створює умови для формування більшого прогнозованого обсягу валової доданої вартості аграрного сектора країни. Аргументовано, доцільність подальшого моделювання на 2019-2020 рр. за песимістичним сценарієм відсутня, негативні наслідки зниження позиції України за субіндексами індексу економічної свободи (IEF) зрозумілі, подальше скорочення іноземних інвестицій в аграрний сектор України матиме негативні наслідки й на формування валової доданої вартості країни.

Прогнозований обсяг валової доданої вартості сформований виключно за рахунок зростання іноземного інвестиційного ресурсу,

залученого в аграрний сектор областей України за реалістичним сценарієм виявився меншим обсягу валової доданої вартості базового року (2016 р.) на 20585,18 млн. грн. За оптимістичним сценарієм досліджуваний показник перевищив показник базового року на 15842,71 млн. грн. Саме за рахунок приросту валової доданої вартості можливе формування внутрішнього інвестиційного ресурсу. Результати моделювання вказують на необхідність корегування існуючих міжгалузевих диспропорцій, в тому числі і в частині інвестування аграрного сектору. Враховуючи, що усереднений міжгалузевий коефіцієнт аграрного сектору в структурі капітальних інвестицій складає 0,08, розраховувати можна лише на незначний обсяг коштів для реінвестування, а саме на 1267,42 млн. гривень. В другому циклі (2019 р.) можливе реінвестування коштів за рахунок нарощення внутрішнього ресурсу лише за оптимістичним сценарієм.

Змоделюємо прогнозний обсяг валової доданої вартості аграрного сектору областей, сформований за рахунок впровадження іноземного інвестиційного ресурсу в 2019 р. за реалістичним сценарієм та за рахунок впровадження іноземного інвестиційного ресурсу та внутрішнього інвестиційного ресурсу за оптимістичним сценарієм. Варто зауважити, що внутрішній інвестиційний ресурс буде розподілено рівнозначно в регіони з середнім та низьким рівнем інвестиційної активності аграрного сектору. Розподіл внутрішнього інвестиційного ресурсу в розрізі областей наведено в додатку Е. Отримані результати прогнозованого обсягу валової доданої вартості аграрного сектору областей України представимо в табл. 4.19.

Таблиця 4.19

Результати моделювання нарощення валової доданої вартості аграрного сектору в розрізі сценаріїв на 2019 р., млн. грн.

Група за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору/ Область	Прогнозований обсяг валової доданої вартості аграрного сектору області, млн. грн..		
	Реалістичний сценарій (іноземний інвестиційний ресурс, млн. грн.)	Оптимістичний сценарій	
		Іноземний інвестиційний ресурс, млн. грн.	Внутрішній інвестиційний ресурс, млн. грн.
Всього по Україні:	206543,48	311397,21	27704,86
Київська	48072,36	75935,78	
Полтавська	15636,05	23527,94	
Вінницька	24680,48	38715,10	
Кіровоградська	5896,74	9086,42	
Черкаська	6874,94	9760,68	
Дніпропетровська	27996,36	42806,46	
Хмельницька	6755,10	9473,69	
Чернігівська	2304,79	3261,70	848,94
Тернопільська	3106,03	4699,59	681,55
Івано-Франківська	11626,82	18058,93	1840,86
Харківська	10753,89	14217,47	3005,42
Херсонська	2967,14	4541,41	572,02
Сумська	3227,56	4561,44	1198,16
Запорізька	7664,59	11353,31	2052,48
Миколаївська	5175,48	7405,70	1782,39
Одеська	8490,89	11078,75	3195,87
Львівська	12138,37	18263,02	3490,58
Житомирська	3175,89	4649,82	1094,76
Волинська			1526,21
Чернівецька			1144,64
Рівненська			1632,08
Закарпатська			3638,89

Джерело: власні розрахунки автора

Дані представлені в табл. 4.19 свідчать про те, що залучення інвестиційних ресурсів в аграрний сектор областей України мало позитивну динаміку щодо збільшення прогнозованого обсягу валової доданої вартості аграрного сектору областей в розрізі досліджуваних сценаріїв.

Проведемо порівняльну оцінку отриманих результатів з базовим періодом в розрізі областей (табл. 4.20).

Таблиця 4.20

Порівняльна характеристика базових показників та результатів моделювання
обсягу валової доданої вартості аграрного сектору областей України

Група за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору/ Область	Фактичний обсяг валової доданої вартості аграрного сектору області, сформований за рахунок залучення капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій, млн. грн.(базовий рік)	Прогнозований обсяг валової доданої вартості аграрного сектору області, млн. грн. (2019 р.)	
		Реалістичний сценарій	Оптимістичний сценарій
Всього по Україні:	184977,80	206543,48	339102,06
Високий рівень:	40070,00	88388,89	138178,82
Київська	24359,10	48072,36	75935,78
Полтавська	8337,90	15636,05	23527,94
Вінницька	7373,00	24680,48	38715,10
Достатній рівень:	41272,10	47523,14	71127,25
Кіровоградська	4057,10	5896,74	9086,42
Черкаська	4485,80	6874,94	9760,68
Дніпропетровська	25919,90	27996,36	42806,46
Хмельницька	6809,30	6755,10	9473,69
Середній рівень:	84507,00	70631,46	121854,17
Чернігівська	3550,20	2304,79	4110,64
Тернопільська	3827,50	3106,03	5381,14
Івано-Франківська	9609,30	11626,82	19899,79
Харківська	11246,70	10753,89	17222,89
Херсонська	3107,40	2967,14	5113,43
Сумська	3663,00	3227,56	5759,60
Запорізька	7794,30	7664,59	13405,79
Миколаївська	5989,90	5175,48	9188,09
Одеська	9983,50	8490,89	14274,62
Львівська	13386,50	12138,37	21753,60
Донецька	8304,30	*	*
Житомирська	4044,40	3175,89	5744,58
Низький рівень:	19128,70		7941,83
Волинська	6166,80		1526,21
Чернівецька	2789,20		1144,64
Рівненська	4334,20		1632,08
Луганська	2060,10		*
Закарпатська	3778,40		3638,89

Джерело: статистика власні розрахунки автора

Отримані результати, наведені в табл. 4.20, підтверджують обґрунтованість запропонованого алгоритму інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору областей України та доцільність запропонованого підходу до моделювання.

Фактичні обсяги валової доданої вартості аграрного сектора групи областей з високим рівнем інвестиційної активності на 1202,1 млн. грн. менше ніж групи областей з достатнім рівнем інвестиційної активності. Якщо порівняти з модельованими показниками то можна стверджувати, що група областей з високим рівнем інвестиційної активності має значний потенціал щодо нарощення валової доданої вартості аграрного сектору, який не використовується в повному обсязі. Крім того, до групи областей з низьким рівнем інвестиційної активності аграрного сектору повинна приділятися значна увага від місцевої влади в частині залучення іноземних інвестиційних ресурсів через міжнародні інвестиційні проекти та корегування інвестиційної політики відповідно до регіональних умов.

В цілому отримані результати свідчать про значний інвестиційний потенціал аграрного сектора областей України, котрий не використовується належним чином. Враховуючи те, що обсяг прямих іноземних інвестицій, спрямованих в аграрний сектор країни зменшився в 2016 р. в порівнянні з 2014 р. на 35,6%, важливим є ефективне використання іноземних інвестиційних ресурсів та збільшення частки капітальних інвестицій аграрного сектору в загальній структурі, що можливо досягти шляхом корегування міжгалузевих диспропорцій.

Отримані результати моделювання обсягу валової доданої вартості за реалістичним та оптимістичним сценаріями у 2019 р. свідчать про приріст досліджуваного показника в порівнянні з прогнозованим обсягом валової доданої вартості аграрного сектору України 2018 р. Розрахуємо можливий обсяг внутрішнього інвестиційного ресурсу для реінвестування в аграрний сектор областей в 2020 р. За реалістичним сценарієм ланцюговий приріст прогнозованої валової доданої вартості у 2019 р. склав 42156,86 млн. грн., враховуючи усереднений коефіцієнт вагомості галузі в структурі капітальних інвестицій (0,08), прогнозований обсяг коштів для реінвестування складе – 3372,07 млн. грн. За оптимістичним сценарієм аналогічний показник буде складати – 8846,14 млн. грн.

Змоделюємо прогнозований обсяг валової доданої вартості аграрного сектора України на 2020 р. за реалістичним та оптимістичним сценаріями в розрізі залучення іноземного інвестиційного ресурсу в області з високим, достатнім та середнім рівнями інвестиційної активності аграрного сектору та внутрішнього інвестиційного ресурсу в області з середнім та низьким рівнями інвестиційної активності аграрного сектору. Зауважимо, часткове співвідношення внутрішнього інвестиційного ресурсу, спрямованого в аграрний сектор областей є рівноважним. Розподіл внутрішнього інвестиційного ресурсу між областями в розрізі досліджуваних сценаріїв наведено в додатку Е Результативні показники моделювання на 2020 р. представлені в табл. 4.21.

Результати, представлені в табл. 4.21, вказують на те, що за умови якісного розподілу іноземного інвестиційного ресурсу між областями України гарантоване нарощення валової доданої вартості аграрного сектору.

Крім того, через реінвестування частки приросту валової доданої вартості можливо скорегувати міжрегіональну економічну асиметрію, адже державний вплив на вибір іноземного інвестора є обмеженим, проте внутрішній інвестиційний ресурс може бути спрямований в депресивні та слаборозвинуті регіони. Слід зазначити, що моделювання економічних процесів є обов'язковою умовою ефективного розподілу інвестиційних ресурсів за регіонами і повинно постійно здійснюватись на державному рівні. Адже економічне зростання національної економіки безпосередньо залежить від економічного зростання в регіонах. Індикатором економічного зростання регіону є його валова додана вартість, яка, в свою чергу, формується з валової доданої вартості галузей. Отже ефективне прогнозування передумов зростання національної економіки можливе лише за умови проектування зростання валової доданої вартості галузей в регіональному аспекті. Наочна інтерпретація отриманих результатів представлена в таблиці 4.22.

В другому та третьому роках можливе додаткове залучення внутрішнього інвестиційного ресурсу, сформованого за рахунок приросту валової доданої

вартості, отриманого в результаті ефективного впровадження іноземного інвестиційного ресурсу в регіони України.

Таблиця 4.21

Результати моделювання нарощення валової доданої вартості аграрного сектору в розрізі сценаріїв на 2020 р., млн. грн.

Група за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору/ Область	Прогнозований обсяг валової доданої вартості аграрного сектору області, млн. грн.			
	Реалістичний сценарій		Оптимістичний сценарій	
	Іноземний інвестиційний ресурс, млн. грн.	Внутрішній інвестиційний ресурс, млн. грн.	Іноземний інвестиційний ресурс, млн. грн.	Внутрішній інвестиційний ресурс, млн. грн.
Всього по Україні:	260587,52	35339,69	488180,91	71715,01
Київська	62377,91		123658,60	
Полтавська	19687,89		37044,69	
Вінницька	31886,07		62752,74	
Кіровоградська	7534,37		14549,52	
Черкаська	8393,46		14199,02	
Дніпропетровська	35600,04		68172,36	
Хмельницька	8189,77		13602,03	
Чернігівська	2796,08	1196,90	4900,64	2101,96
Тернопільська	3924,18	1261,03	7428,94	2768,24
Івано-Франківська	14929,14	4179,83	29075,47	10263,38
Харківська	12606,98	5486,24	19164,47	9928,34
Херсонська	3775,39	1144,48	7237,72	2633,44
Сумська	3912,39	1683,21	6846,04	2944,81
Запорізька	9558,42	3393,85	17671,13	6882,67
Миколаївська	6320,50	2593,38	11225,47	4702,74
Одеська	9879,61	5670,66	14724,81	9979,02
Львівська	15282,72	6831,36	28752,99	15520,58
Житомирська	3932,60	1898,73	7174,29	3989,84
Волинська		3491,96		8604,77
Чернівецька		2591,41		5798,14
Рівненська		2790,21		4733,41
Закарпатська		8527,29		21241,80

Джерело: власні розрахунки автора

Такий напрям щодо моделювання було обрано, виходячи з наявних інтеграційних та глобалізаційних процесів учасниками яких є Україна, а також значну зацікавленість Уряду країни щодо підвищення місця країни в міжнародних рейтингах, і, відповідно, його готовність до здійснення певних кроків в напрямку залучення іноземного інвестиційного ресурсу. Саме тому в якості індикаторів розвитку в розрізі сценаріїв обрано індекс економічної свободи (IEF), який також вважається індикатором розвитку національної економіки.

Результати сценарного прогнозування розвитку інвестиційної активності аграрного сектору національної економіки з урахуванням рівня інвестиційної сприйнятливості для усунення міжрегіональних диспропорцій, млн. грн.

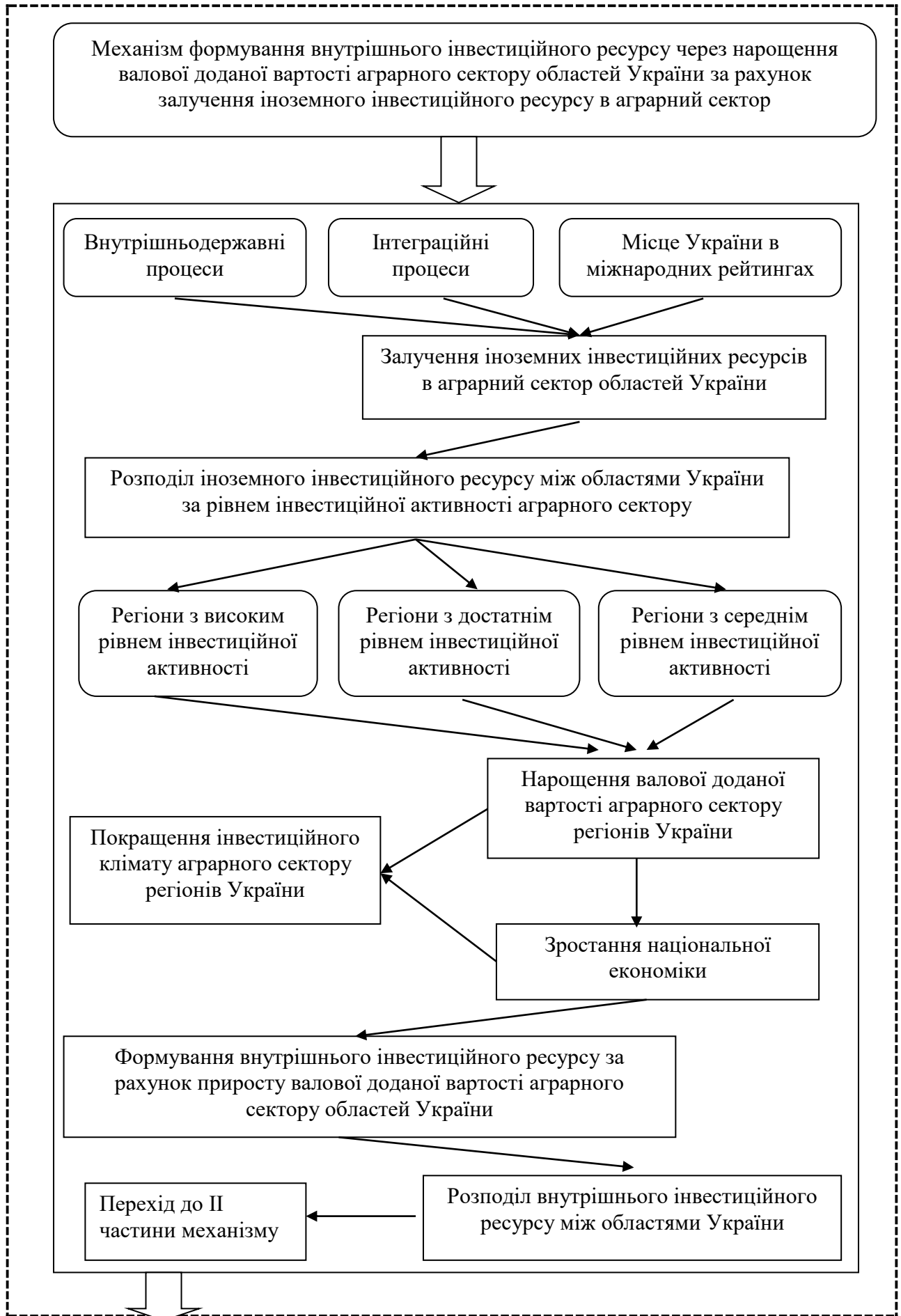
Область	Сценарій																		
	Песимістичний				Реалістичний							Оптимістичний							
	2018		2019	2020	2018		2019		2020			2018		2019			2020		
	FDI _{AS}	GVA _{AS}	-	-	FDI _{AS}	GVA _{AS}	FDI _{AS}	GVA _{AS}	FDI _{AS}	GVA _{AS}	EIR _{AS}	FDI _{AS}	GVA _{AS}	FDI _{AS}	GVA _{AS}	EIR _{AS}	FDI _{AS}	GVA _{AS}	EIR _{AS}
Київська	1069,7	14063	-	-	2765,6	37025,6	3581,5	48072,4	4638,0	62377,9	-	3470,3	46566,2	5639,4	75935,8	-	9163,9	123659	-
Полтавська	869,2	6003,4	-	-	2247,1	12507,2	2910,0	15636,1	3768,4	19687,9	-	2819,6	15209,4	4582,0	23527,9	-	7445,7	37044,7	-
Вінницька	735,4	7550,2	-	-	1901,4	19116,4	2462,3	24680,5	3188,7	31886,1	-	2385,8	23921,8	3877,1	38715,1	-	6300,2	62752,7	-
Кіровоградська	534,9	2003,5	-	-	1382,8	4632,2	1790,8	5896,7	2319,0	7534,4	-	1735,1	5724,3	2819,7	9086,4	-	4582,0	14549,5	-
Черкаська	534,9	2704,8	-	-	1382,8	5631,2	1790,8	6874,9	2319,0	8393,5	-	1735,1	6709,5	2819,7	9760,7	-	4582,0	14199,0	-
Дніпропетровська	468,0	9919,5	-	-	1210,0	22124,7	1566,9	27996,4	2029,1	35600,0	-	1518,2	27195,7	2467,2	42806,5	-	4009,2	68172,4	-
Хмельницька	468,0	2745,8	-	-	1210,0	5571,7	1566,9	6755,1	2029,1	8189,8	-	1518,2	6598,2	2467,2	9473,7	-	4009,2	13602,0	-
Чернігівська	200,6	1136,8	-	-	518,6	1925,4	671,5	2304,8	869,6	3993,0	224,8	650,7	2253,1	1057,4	4110,6	84,5	1718,2	7002,6	589,7
Тернопільська	200,6	1161,0	-	-	518,6	2474,3	671,5	3106,0	869,6	5185,2	224,8	650,7	3019,9	1057,4	5381,1	84,5	1718,2	10197,2	589,7
Івано-Франківська	200,6	3776,1	-	-	518,6	9076,8	671,5	11626,8	869,6	19109,0	224,8	650,7	11279,1	1057,4	19899,8	84,5	1718,2	39338,9	589,7
Харківська	200,6	5114,8	-	-	518,6	9173,2	671,5	10753,9	869,6	18093,2	224,8	650,7	10547,2	1057,4	17222,9	84,5	1718,2	29092,8	589,7
Херсонська	200,6	1045,7	-	-	518,6	2343,0	671,5	2967,1	869,6	4919,9	224,8	650,7	2882,0	1057,4	5113,4	84,5	1718,2	9871,2	589,7
Сумська	200,6	1599,5	-	-	518,6	2698,7	671,5	3227,6	869,6	5595,6	224,8	650,7	3155,5	1057,4	5759,6	84,5	1718,2	9790,9	589,7
Запорізька	200,6	3162,3	-	-	518,6	6202,2	671,5	7664,6	869,6	12952,3	224,8	650,7	7465,2	1057,4	13405,8	84,5	1718,2	24553,8	589,7
Миколаївська	200,6	2453,4	-	-	518,6	4291,3	671,5	5175,5	869,6	8913,9	224,8	650,7	5054,9	1057,4	9188,1	84,5	1718,2	15928,2	589,7
Одеська	133,7	4182,5	-	-	345,7	7297,2	447,7	8490,9	579,8	15550,3	224,8	433,8	8335,3	704,9	14274,6	84,5	1145,5	24703,8	589,7
Львівська	133,7	4662,7	-	-	345,7	9710,0	447,7	12138,4	579,8	22114,1	224,8	433,8	11807,2	704,9	21753,6	84,5	1145,5	44273,6	589,7
Житомирська	133,7	1376,9	-	-	345,7	2591,5	447,7	3175,9	579,8	5831,3	224,8	433,8	3096,2	704,9	5744,6	84,5	1145,5	11164,1	589,7
Волинська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3492,0	224,8	-	-	-	1526,2	84,5	-	8604,8	589,7
Чернівецька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2591,4	224,8	-	-	-	1144,6	84,5	-	5798,1	589,7
Рівненська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2790,2	224,8	-	-	-	1632,1	84,5	-	4733,4	589,7
Закарпатська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8527,3	224,8	-	-	-	3638,9	84,5	-	21241,8	589,7
Всього:	6686	74662	-	-	17285	164393	22384	206544	28988	313328	3372	21689	200821	35246	339102	1267	57275	600274	8846

В першому періоді (2018 р.) прогнозований обсяг валової доданої вартості за песимістичним та реалістичним сценарієм не перевищив значення базового періоду. Крім того через значне скорочення прогнозованого обсягу іноземного інвестиційного ресурсу значно скоротився й прогнозований обсяг валової доданої вартості аграрного сектору України за песимістичним сценарієм. Позитивну динаміку відмічено за оптимістичним сценарієм, що забезпечило можливість формування коштів для реінвестування.

В другому періоді (2019 р.) збільшення прогнозованого обсягу іноземного інвестиційного ресурсу зумовило нарощення прогнозованої валової доданої вартості та забезпечило можливість формування коштів для реінвестування за реалістичним та оптимістичним сценаріями. Як видно з даних табл. 4.22, залучення реінвестованих коштів в аграрний сектор регіонів з середнім та низьким рівнем інвестиційної активності також мало позитивну тенденцію щодо формування валової доданої вартості аграрного сектору регіонів.

Отримані результати вказують на необхідність врахування якісної складової при впровадженні інвестиційних ресурсів в аграрний сектор областей, котра виражається через формування валової доданої вартості аграрного сектору регіонів. Наявність міжрегіональних диспропорцій за станом інвестиційної активності аграрного сектору регіонів України потребує корегування існуючого механізму інвестування.

Механізм усунення міжрегіональних диспропорцій регіонів за станом інвестиційної активності аграрного сектору, представлено на рис. 4.17.

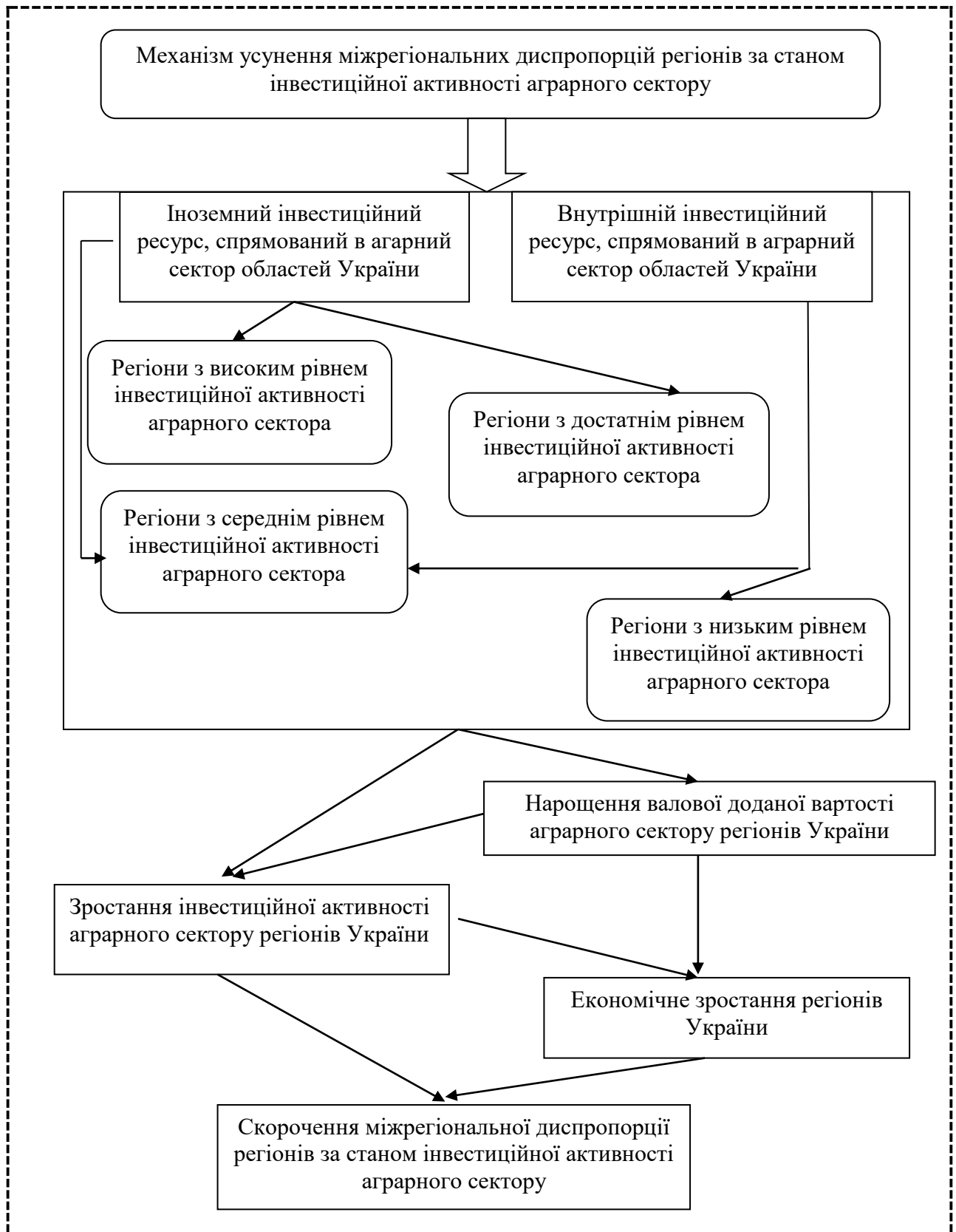

Рис. 4.17. Механізм усунення міжрегіональних диспропорцій областей України за станом інвестиційної активності аграрного сектору

Джерело: власні дослідження автора

Очевидним є те, що регіони з високим та достатнім рівнями інвестиційної активності аграрного сектору є більш конкурентоспроможними та інвестиційно-привабливими для іноземного інвестора. В той же час, проведені розрахунки вказують на наявність потенціалу щодо нарощення валової доданої вартості аграрного сектору і в регіонах з середнім та низьким рівнем інвестиційної активності та можливості спрямувати внутрішній інвестиційний ресурс в зазначені регіони.

Невід'ємною передумовою соціально-економічного прогресу суспільства є забезпечення потреб населення в продуктах харчування. Якщо умови виробництва та реалізації виробленої продукції не дозволяють селянину задовольняти власні життєві потреби, він змінює напрям своєї діяльності в бік створення особистого підсобного господарства або залишає село. Враховуючи той факт, що третина населення - це сільські мешканці, а в сільськогосподарському виробництві зайнята одна чверть зайнятих в економіці, то розширене відтворення основного капіталу є нагальною потребою на етапі сучасного розвитку України.

Одним з ключових чинників зростання інвестиційної привабливості національної економіки, аграрного сектору та регіонів України, на нашу думку, може бути цивілізований ринок купівлі-продажу та оренди земель сільськогосподарського призначення. Перспективою орендних земельних відносин має стати запровадження сталого землекористування, повноцінне функціонування єдиної системи моніторингу земельно-орендних відносин, адекватне економічному зростанню підвищення орендної плати, подовження термінів договорів оренди, розвитку суборенди, формування умов для раціонального використання земель та їх охорони.

Формуючи позитивний імідж України в міжнародному співтоваристві Уряд країни розраховує на припинення відтоку іноземного капіталу та напрацювання нових партнерських відносин для залучення іноземного інвестиційного ресурсу. Саме тому тенденція щодо активізації інвестиційних процесів аграрного сектору регіонів України є як ніколи на часі. В контексті

зазначених трансформацій усунення міжрегіональних диспропорцій областей України за станом інвестиційної активності аграрного сектору є передумовою економічного зростання регіонів та формування позитивного інвестиційного клімату аграрного сектору України.

Висновки до розділу 4

1. Отримані результати дослідження свідчать про значне скорочення обсягів прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в регіони України в 2014-2015 рр. та значну наявність міжрегіональних диспропорцій в інвестиційному забезпеченні аграрного сектору регіонів України.

2. Запропоновано методичний підхід щодо оцінки інвестиційного клімату аграрного сектору в регіональному аспекті, який відповідає сучасним тенденціям розвитку аграрного сектору України. Результати моделювання інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору за оптимістичним, реалістичним та песимістичним сценаріями можуть бути використані як інформативна база при формуванні концепції розвитку регіонів.

3. Використовуючи інструментарій регресійно-кореляційного аналізу було розподілені області України на групи з різним рівнем залежності між результуючим показником та пояснюючим фактором, що характеризує пряму залежність обсягу валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства від обсягу вкладених капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарства зазначених регіонів. Сформовано систему функціональних рівнянь, які можуть використовуватися для прогнозування динаміки валової доданої вартості аграрного сектора кожного регіону залежно від змін в обсягах капітальних інвестицій в аграрному секторі цього регіону.

4. Поглиблено методичний інструментарій прогнозування валової доданої вартості сільського, лісового та рибного господарства кожного регіону України (GVA_{ASr}) залежно від динаміки капітальних інвестицій в цю галузь регіону (CI_{ASr}). Для кожного із регіонів України проведено поглиблене дослідження з метою встановлення різного типу залежності, для цього побудовано лінійні, логарифмічні, степеневі, експоненціальні та поліноміальні залежності між GVA_{ASr} від CI_{ASr} для кожного з регіонів.

5. Запропоновано методичний підхід визначення рівня ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрному секторі регіонів, що характеризує інвестиційну активність аграрного сектору національної економіки в регіональному вимірі. Розрахунки рівня ефективності освоєння інвестицій підтвердили наявність суттєвих регіональних диспропорцій.

6. Виходячи з проведених різновекторних досліджень встановлено наявність значної варіаційної розбіжності між областями України за станом інвестиційної активності аграрного сектору. Використовуючи розраховані результати критеріальної рейтингової оцінки інвестиційної активності аграрного сектору області України було згруповано за рівнем інвестиційної активності в чотири групи. До складу першої групи з високим рівнем інвестиційної активності аграрного сектору увійшли Київська область, Полтавська область та Вінницька область. Друга група областей з достатнім рівнем інвестиційної активності аграрного сектору містить Кіровоградську область, Черкаську область, Дніпропетровську область та Хмельницьку область. Третя група областей з середнім рівнем інвестиційної активності аграрного сектору є найбільш чисельною та має у своєму складі Чернігівську область, Тернопільську область, Івано-Франківську область, Харківську область, Херсонську область, Сумську область, Запорізьку область, Миколаївську область, Одеську область, Львівську область, Донецьку область та Житомирську область. До групи областей з низьким рівнем

інвестиційної активності увійшли Волинська область, Чернівецька область, Рівненська область, Луганська область та Закарпатська область.

7. Сформовано порядок розподілу іноземного інвестиційного ресурсу між областями за станом інвестиційної активності аграрного сектору для здійснення моделювання інвестиційно-активного розвитку аграрного сектору регіонів України. В першому циклі до групи областей з високим рівнем інвестиційної активності аграрного сектору передбачається спрямування сорока відсотків прогнозованого обсягу інвестиційного ресурсу, групі областей з достатнім рівнем інвестиційної активності аграрного сектору – 30,0%, відповідно групі областей з середнім рівнем інвестиційної активності – 30,0%. У відповідності до отриманого результату (прогнозованого обсягу валової доданої вартості областей України) в першому циклі відсоткове співвідношення між групами в наступних циклах може бути змінено.

Основні напрацювання автора опубліковані в наступних наукових працях: [45, 46, 221, 223, 245, 247, 230].

РОЗДІЛ 5

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

5.1. Нормативно-правове та інституційне забезпечення інвестиційної діяльності аграрного сектору

Досягнення позитивної динаміки інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України є передумовою формування сталих міжнародних відносин. В той же час однією із ключових складових в процесі становлення сприйнятливої інвестиційного середовища є його інституційне забезпечення. Складність побудови ефективної моделі інвестиційної політики щодо залучення інвесторів в аграрний сектор ускладнюється специфікою сільськогосподарського виробництва та великою кількістю різновекторних нормативно-правових актів, котрі регулюють інвестиційну діяльність на території України.

Можна прогнозувати, що глобалізаційні світові процеси будуть ще довго триваючими та такими, що посилюватимуть вплив на розвиток аграрного сектору України. Тому її аграрна політика має враховувати наступні положення.

По-перше, законодавчо слід врегулювати обсяги землі в обробітку одним підприємством, обмеживши площу сільськогосподарських угідь та ввести жорсткий контроль за дотриманням вже існуючих законодавчих актів.

По – друге, в структурі експортованої сільськогосподарської продукції мають переважати товари з поглибленим рівнем переробки, що забезпечить створення додаткових робочих місць в підприємствах переробної галузі України та залишить створення доданої вартості у межах країни. Дане положення не є новим та авторським і оригінальним. Ще за часів правління

Едуарда III (1312-1377) в Англії було введено податки на сировинний експорт та імпорт готової продукції, що сприяло розвитку переробних потужностей в країні. Пізніше його співвітчизник відомий економіст Джон Кері (1649-1720) пропонував запровадити смертну кару за експорт із країни сировинних товарів [267, с.64].

По – третє, органи місцевого самоврядування мають бути відповідальними за збереження та створення робочих місць в сільській місцевості шляхом формування правил та вимог до суб'єктів господарювання в аграрному секторі. Це має стосуватися збереження кількості робочих місць (ймовірно, шляхом диверсифікації виробництва), залучення на роботи місцевого сільського населення, забезпечення збалансованого соціально-економіко-екологічного розвитку сільських територій.

По-четверте, за умов росту світового населення та стрімкого скорочення продовольства в світі єдиним кроком для забезпечення національної продовольчої безпеки буде формування стратегічних запасів продовольства не на один-два роки, а на більш тривалий період. Це створить певний «запас міцності» України та обмежить вплив негативних наслідків глобалізаційних процесів [221, с.175].

Процес формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі потребує забезпечення належних умов для розширення обсягів фінансування капітальних інвестицій, залучення внутрішніх та зовнішніх інвесторів за рахунок вдосконалення інституційного забезпечення інвестиційної діяльності та покращення інвестиційного клімату аграрного сектора. Враховуючи, що аграрний сектор є складовою національної економічної системи країни, досягти успіху в зростанні його інвестиційної привабливості можливо лише за умови виваженої інвестиційної політики. Міжнародний досвід характеризується наявністю різних форм державної підтримки інвестиційної діяльності. Як правило, виділяють наступні: активне державне втручання; децентралізоване регулювання; змішане регулювання [182, с.324].

За умови активного втручання держави в регулювання інвестиційних процесів здійснюється визначення пріоритетності інвестиційної діяльності на державному рівні, встановлюється прямий зв'язок інвестиційної діяльності з пріоритетними напрямками інноваційного розвитку. Крім того держава виступає учасником інвестиційних програм та їх безпосереднім інвестором. Також значні пільги отримують суб'єкти господарювання та вищі навчальні заклади, які здійснюють науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки. Значний позитивний досвід щодо здійснення державної підтримки інвестиційної діяльності за даною формою має Японія [118, с. 182].

Очевидно, що форма децентралізованого регулювання характеризується меншим впровадженням державних важелів на інвестиційну діяльність суб'єктів господарювання, а саме обмеженістю участі держави в інвестиційних процесах. Реалізація державної інвестиційної політики відбувається шляхом створення нововведень виключно в державному секторі. При цьому бюджетне фінансування спрямовується лише на формування початкового попиту на нововведення. Інструментами даної форми державної підтримки інвестиційної діяльності є певні податкові пільги та деякі преференції, саме тому суб'єкти господарювання виступають ініціаторами здійснення інвестиційної діяльності. Яскравими представниками групи країн децентралізованої державної підтримки інвестиційної діяльності є США та Великобританія [182, с.326].

Змішана форма державної підтримки інвестиційної діяльності впроваджується в тих країнах, де є потужний державний сектор, який і виступає об'єктом інвестиційної політики та регулювання. В той же час до приватного сектора застосовуються методи децентралізованого регулювання. Представниками цієї групи країн є Франція та Швеція [132, с. 164].

Проводячи оцінку стану державної підтримки інвестиційної діяльності в Україні, варто зазначити, що країна не має необхідного набору інструментів, щоб визначити домінування якоїсь однієї форми. При цьому з впевненістю можна стверджувати про наявність певних рис кожної з

окреслених форм державного регулювання. В цілому держава здійснює регулювання інвестиційної діяльності, а формування і реалізація інвестиційної політики в Україні забезпечується комплексом нормативно-правових актів.

Інвестиційна діяльність є складно структурованою формою, адже тісно взаємодіє з інвестиційною привабливістю та інвестиційним кліматом, чим ускладнює процес державного регулювання. Органами, котрі здійснюють державне керівництво інвестиційною діяльністю, є Кабінет Міністрів України та регіональні державні органи. Найвищий керівний вплив з боку держави здійснюється на міністерства та відомства, як в свою чергу є відповідальними за підпорядковані їм галузі та сфери керування

Інституційне забезпечення інвестиційної діяльності аграрного сектору забезпечує дотримання наступних ключових положень:

- взаємовідповідальність інвестора і держави;
- обов'язковість дотримання визначених прав і вимог інвестора;
- юридична відповідальність інвестора в разі не дотримання положень, котрі регулюються міжнародними договорами або законодавством України;
- зміщення вектору державного регулювання інвестиційних процесів у бік децентралізації в результаті чого розширення кола джерел фінансування інвестиційних проектів;
- першочерговість фінансування пріоритетних напрямів інвестиційної діяльності за рахунок коштів іноземних інвесторів;
- удосконалення інституційного забезпечення інвестиційної діяльності [118, с.9].

Особливої гостроти набувають ці проблеми з набуттям Україною членства в СОТ, що спричиняє необхідність перегляду напрямків державної підтримки та приведення її у відповідності до вимог цієї міжнародної інституції. На думку Ю.Я. Лузана, державна підтримка “має якісно змінитися – за суттю, структурою і механізмами” [193, с.4]. Ми цілком погоджуємося з М.Я. Дем'яненко, який вказує на “недосконалість механізмів спрямування і

використання коштів на всіх рівнях, а також неузгодженість їх з конкретними результатами виробництва” [130, с.15]. Саме опрацювання усіх можливостей застосування державної підтримки сільського господарства в рамках визначених вимог СОТ створює передумови для визначення та трансформації напрямів підтримки оновлення основного капіталу сільськогосподарських підприємств.

Для більш об’єктивної оцінки суми державної підтримки дозволимо собі послатися на авторитетний висновок, зроблений В.Я. Месель-Веселяком. Він зазначає, що за радянських часів державна підтримка тваринництва складала 5,5 млрд. рублів у рік, що при співвідношенні рубля до гривні 1:8 становить 44 млрд. грн. Саме і через відсутність належної підтримки відбувся спад виробництва [212, с.7]. За даними П.І. Гайдуцького, на кінець 80-х років ХХ ст. обсяги державної підтримки становили 78% валового доходу галузі й були в два рази вищими, а ніж в країнах Європи - 37 відсотків. Втім уже в 2000 р. обсяг державної підтримки в Україні не перевищував трьох відсотків, а в європейських країнах - зберігся на рівні 32 відсотків [116, с.6].

Якщо ж говорити про рівень достатності підтримки, то слід порівнювати її з розмірами державної підтримки в країнах, які уже є членами СОТ. Як зазначають І. Кобута та О. Шевцов, загальний обсяг підтримки, включений до «жовтого» та «зеленого» коштів, у США становив 74,2 млрд. дол., а в ЄС у 2000 р. в сукупному розмірі досягав 80,9 млрд. дол. Максимальний рівень внутрішньої підтримки у США на одного працівника становив 6384 дол. і на 1 га сільгоспугідь – 51 дол., у Польщі при вступі до СОТ його було визначено в 923 дол. на одного працівника і 226 дол. на 1 га, у Чехії – відповідно, 1443 дол. і 168 дол. [172, с.361].

Слід зазначити ще й на те, що більшу частину допомоги сільгоспвиробникам в Україні в останні роки надається у формі звільнення від сплати податків, що не входить до прогнозованого розміру СВП та не підлягає скороченню. Хоча норми та правила міжнародної торгівлі в рамках СОТ вимагають переходу від податкових пільг до прямих бюджетних виплат.

Проте рекомендації та зауваження Україні від країн-членів СОТ щодо формування розміру державної підтримки сільського господарства, м'яко кажучи, носять «двійні підходи». Так, навіть експерти українсько-німецької інституції вказують, що «як не назвати лицемірством те, що фірми ЄС лобіюють відкриття українських ринків для сільськогосподарської техніки і матеріалів для сільського господарства, в той час коли ЄС закриває свої ринки для зерна, яке виробляється за допомогою цієї техніки та матеріалів» [271]. Для підтримки відтворення основних засобів в сільськогосподарських підприємствах кошти слід направляти через напрямки, що відносяться до «зеленої скриньки». Тобто, заходи державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників стосовно оновлення матеріально-технічних засобів мають зміщуватися з напрямів «жовтої скриньки», що прямо чи опосередковано сприяє здешевленню придбання сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва (не продуктова підтримка: часткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва; заходи по операціях фінансового лізингу вітчизняної сільськогосподарської техніки; фінансова підтримка підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів комерційних банків) та підпадає під певні обмеження, до застосування асигнувань через «зелену скриньку», програми якої є необмеженими та мають стати пріоритетними. Застосування вище викладених напрямів державної підтримки відтворення основних засобів за рахунок «жовтого кошику» не може вважатися перспективним, тому що воно за умови перевищення дозволеного обсягу СВП є таким, що справляє викривлюючий вплив на вартість виробництва сільськогосподарської продукції та спотворює конкуренцію [266, с.95-98].

Амбросов В.Я та Онегіна В.М. зазначають наступне: «Приведення у відповідність багатьох державних програм бюджетної підтримки сільського господарства із вимогами до заходів «зеленої скриньки» дає можливість збільшити програми підтримки, які не можуть бути виведеними із «жовтої

скриньки» [74, с. 22]. Відповідно до «часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки», яка відноситься до «жовтої скриньки», вищезгаданими економістами пропонується адаптувати цей напрям і назвати по іншому. «Технічне озброєння виробництва», що по суті майже теж саме, надасть можливість класифікувати і відносити цей напрям до заходів «зеленої скриньки».

Вивчення програм “зеленої скриньки” дозволяє виокремити напрямки, в рамках яких виробники сільськогосподарської продукції можуть отримувати кошти, розмір яких може обмежуватися тільки розміром національного бюджету та можливістю його використання на АПК. Сюди слід віднести прямі платежі виробникам сільськогосподарської продукції “допомога на структурну перебудову та реструктуризацію виробничої діяльності з метою підвищення конкурентноздатності виробництва”. На перший погляд може показатися незрозумілим, яке відношення має відтворення основних засобів до структурних змін. Проте, узагальнюючи прогнозовані економічні переваги від набуття членства України в СОТ, С.М. Кваша вказує на “прискорення структурних реформ і реформ управління за рахунок іноземних інвестицій, міжнародного менеджменту та технологій” [163, с.20].

Вважаємо доцільним зміщення акцентів дій державної підтримки відтворення основних засобів за рахунок застосування часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва в бік реалізації заходів підтримки запровадження інноваційних технологій з формуванням відповідного матеріально-технічного забезпечення.

Пріоритетним напрямом має стати техніко-технологічне переоснащення основних галузей сільськогосподарського виробництва, а формування сільськогосподарської техніки має здійснюватися на основі потреби застосування інноваційних технологій вирощування визначених культур. Недостатня ефективність заходів державної підтримки сільськогосподарських підприємств щодо відтворення основних засобів

пояснюється, на нашу думку, недостатнім обсягом їх застосування (у порівнянні з іншими країнами), недостатньою активністю керівників агроформувань щодо подання заявок на її отримання, відсутністю чітко визначеного, регламентованого та прозорого механізму призначення фінансової допомоги з боку органів державного управління, а також спрямованістю її, в першу чергу, на нетривале поліпшення фінансового стану підприємств замість сприяння їм оптимізувати склад основних засобів у відповідності до інноваційних ресурсозберігаючих технологій, запроваджуваних у підприємстві.

Значний природно-ресурсний потенціал, аграрного сектора України приваблює іноземного інвестора проте економічна та політична нестабільність в країні накладає негативний відбиток на інвестиційні процеси, тим самим стримуючи іноземного інвестора щодо інвестування. Тому в боротьбі за інвестора особливої актуальності, безпосередньо в контексті державного впливу, набуває обов'язковість дотримання компромісу між фіскальною функцією й ефективністю інвестування. Варто зазначити, що податкова політика повинна забезпечувати стимулювання виробництва, враховувати особливість сільськогосподарського виробництва та сучасні інтеграційні процеси, що відбуваються в країні. Отже, ключовими регуляторами інвестиційного процесу в аграрному секторі виступають: податкова політика, земельний податок, фіксована орендна плата. Відповідно найбільш актуальним є інституційне забезпечення ведення ефективної податково-амортизаційної політики та фінансово-кредитної політики, спрямованої на оновлення матеріально-технічної бази аграрного сектора та впровадження інноваційних технологій.

Переходячи безпосередньо к розгляду інституційного забезпечення інвестиційної діяльності аграрного сектору варто виокремити деякі ключові моменти. Інвестиційна діяльність є різновидом господарської діяльності, тому регулюється нормативно-правовими актами різного рівня (Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, Закони

України, кодекси, накази певних державних структур тощо). Інституційне забезпечення інвестиційної діяльності аграрного сектору – це сукупність нормативно-правових актів, які забезпечують функціонування правового механізму в процесі здійснення інвестиційної діяльності в аграрному секторі.

В Україні діє значна кількість нормативно-правових актів, що прямо або опосередковано визначають та регулюють процес здійснення інвестиційної діяльності. Враховуючи постійні трансформаційні процеси, котрі відбуваються, як в Україні, так і в міжнародному середовищі, огляд інституційного забезпечення інвестиційної діяльності аграрного сектору доцільно здійснювати в хронологічному порядку, починаючи з 1991 р. Ключові питання здійснення господарської діяльності в Україні були регламентовані нормативно-правовими документами, прийнятими в період з 1991 р. по 1994 р. Підґрунтям формування інституційного забезпечення інвестиційної діяльності аграрного сектору стали рамкові Закони: «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10.09.1991 року № 1540а-ХІІ [324] та «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 року № 1560-ХІІ.

Законом України «Про інвестиційну діяльність» регламентовано правові, економічні та соціальні умови здійснення інвестиційної діяльності на території України, забезпечено рівний захист прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності. Даний закон містить більше тридцяти змін, які спрямовані на ефективне інвестування економіки України, розвитку міжнародного економічного співробітництва та інтеграції.

Більш детальну характеристику правових відносин з іноземними інвесторами обґрунтовано в Законі України «Про захист іноземних інвестицій на Україні», яким визначено порядок захисту інвестицій, прибутків, окреслено законні права та зазначено інтереси іноземних інвесторів на території України. Крім того даним нормативно-правовим документом встановлено умови діяльності іноземних інвесторів та гарантії держави щодо здійснення інвестиційної діяльності на території України [324].

Необхідно зазначити, що в цей період також були прийняті законодавчі акти, котрі регулюють правові відносини в процесі здійснення інвестиційної діяльності аграрного сектору, як різновиду господарської діяльності. До складу таких законодавчих актів включають Закони України: «Про підприємництво» від 07.02.1991 №698-ХІІ [337], «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 № 887-ХІІ (втрата чинності від 01.01.2004 р.) [338], «Про власність» від 07.02.1991 № 697-ХІІ (втрата чинності від 20.06.07) [292], «Про господарські товариства» від 19.09.1991 №1576-ХІІ [299].

Якщо більш детально зупинитись на зазначених законодавчих актах, то законом «Про підприємництво» регламентуються загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності на території України, встановлено гарантії свободи підприємництва та порядок його державної підтримки [337]. Законом «Про підприємства в Україні» було визначено види і форми підприємств, порядок їх створення та функціонування, встановлено права і відповідальність у здійсненні господарської діяльності, регламентовано порядок правовідносин підприємств з іншими підприємствами і організаціями та державними структурами різних рівнів [338]. Законом «Про власність» регулюються правові відносини щодо приватної власності, колективної власності, державної власності, інтелектуальної власності, порядок захисту права власності та використання природного, економічного, науково-технічного та культурного потенціалів країни [292]. Законом «Про господарські товариства» визначено поняття та види господарських товариств, порядок їх створення, діяльності, а також права і обов'язки їх учасників та засновників [299].

Окремо слід зупинитись на Законі України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17.10.1990 № 400-ХІІ, який регламентує прямий зв'язок між пріоритетними напрямками соціального розвитку села та агропромислового комплексу та здійсненням інвестиційної діяльності [341]. Так дією абз.5 ст. 1 даного Закону одним із організаційно-економічних заходів визначено

обов'язковість повного ресурсного забезпечення капітальних вкладень для соціально-економічного розвитку села та агропромислового комплексу [341]. Також част 3. ст. 2 Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» визначено першочерговість задоволення потреб агропромислового комплексу та інших галузей, що здійснюють капітальні вкладення в розвиток соціальної і виробничої сфери села [341]. Проте вже у 1993 р. дію даних пунктів було зупинено згідно з Декретом Кабінету Міністрів від 22.01.1993 № 14-93 [302].

Крім того доцільно окрему увагу приділити ст. 5 даного Закону, відповідно до якої обсяг капітальних інвестицій, спрямованих на зміцнення матеріально-технічної бази соціальної сфери села та агропромислового комплексу, має становити не менше одного відсотка від вартості валового внутрішнього продукту України [341]. Зазначене співвідношення за період 2010-2015 рр. представлено в табл. 5.1.

Таблиця 5.1

Динаміка частки капітальних інвестицій, спрямованих в аграрний сектор України в структурі валового внутрішнього продукту України, 2010-2015 рр., млн. грн.

Роки	Обсяг валового внутрішнього продукту України в постійних цінах 2010 року, млн. грн.	Обсяг капітальних інвестицій, спрямованих в аграрний сектор України, млн. грн.	Частка капітальних інвестицій, спрямованих в аграрний сектор України в структурі валового внутрішнього продукту України, %
2010	1079300	11568,0	1,07
2011	1300000	17039,0	1,31
2012	1404700	19411,0	1,38
2013	1465200	19059,0	1,30
2014	1586900	18796,0	1,18
2015	1988500	30155,0	1,52

Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Дані, наведені в табл. 5.1, підтверджують виконання част. 3. ст. 2 Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [341]. Проте, як показує досвід,

зазначений обсяг капітальних інвестицій є критично низьким для розвитку аграрного сектору України, тому першочерговими заходами щодо вдосконалення інституційного забезпечення є збільшення частки капітальних інвестицій, спрямованих в аграрний сектор, його належне фінансове забезпечення та виконання.

Враховуючи важливість залучення іноземних інвестицій в процесі здійснення інвестиційної діяльності, варто зазначити прийняття Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-ХІІ, яким регламентовано правові засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності в Україні, зокрема, її складових, як: зовнішня торгівля, економічне, науково-технічне співробітництво економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг [325].

Виходячи з мети, принципів та положень законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [325] та «Про інвестиційну діяльність» [326] було розроблено та затверджено Закон України «Про іноземні інвестиції» від 13.03.92 року № 2198-ХІІ [329] та Декрет Кабінету Міністрів України 3 «Про режим іноземного інвестування» від 20.05.93 року № 55-9 [343], якими визначено особливості режиму іноземних інвестицій на території України. Важливість зазначених законодавчих актів обумовлена їх прямим впливом на активність інвестиційних процесів. Дія даних нормативно-правових документів поширювалась на іноземних інвесторів, підприємства з іноземними інвестиціями, в яких частка іноземного інвестора становила не менш як 20 відсотків оголошеного статутного капіталу або не менш як 100 тисяч доларів США. Фахівці у сфері державного регулювання також зазначають важливість прийняття цих документів для регулювання процесів, пов'язаних з іноземними інвестиціями. Проте значні щорічні зміни в законодавстві України зумовили виникнення протиріч між деякими законодавчими актами, тому Закон України «Про іноземні інвестиції» втратив чинність 25.02.2000 р., а Декрет Кабінету

Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» втратив чинність 17.02.2000 р.

Одним із інструментів активізації інвестиційної діяльності є створення спеціальних (вільних) економічних зон на території яких діє спеціальний правовий режим регулювання інвестиційної діяльності. На першому етапі становлення інституційного забезпечення інвестиційної діяльності було прийнято Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 19.10.1992 року № 2673-ХІІ, яким регламентовано умови створення і ліквідації спеціальних (вільних) економічних зон, правові та економічні основи їх статусу, порядок регулювання відносин суб'єктів економічної діяльності цих зон з місцевими органами влади та іншими органами [306]. Для обґрунтування доцільності створення спільної (вільної) економічної зони на певній території було визначено перелік документів та методичних положень, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України «Про Концепцію створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні» від 14.03.1994 року №167 (втрата чинності від 25.08.2004 р.) [332]. Прийняття Концепції дало змогу запустити механізм створення спеціальних (вільних) економічних зон. Проте наявність значних розбіжностей в напрямках реалізації інвестиційних проектів на територіях, що розглядались в якості найбільш інвестиційно-привабливих, зумовило необхідність деталізації умов та порядку їх функціонування, які регулювались Указами Президента України, Постановами Кабінету Міністрів України, Законами України тощо. Представимо ряд нормативно-правових документів, що забезпечують регулювання спеціально правового режиму, котрий діє на території СЕЗ:

– Закон України «Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області» від 24.12.1998 року №356-ХІV [353], Постанова Кабінету Міністрів України від 18.06.1999 року № 1065 «Про затвердження пріоритетних видів економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області, для яких встановлено спеціальний режим інвестиційної діяльності, та Порядку розгляду і схвалення інвестиційних

проектів, що реалізуються у спеціальних економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області» із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 року № 896 [321], Постанова Кабінету Міністрів України від 11.08.2000 року № 1255 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18.06.99 № 1065» із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 26.09.2001 року № 1265; 17.05.2002 року № 658 [298];

– Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області» від 24.12.1998 року №357-XIV [351]; Постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.99 № 1199 «Про затвердження Типового договору (контракту) на реалізацію інвестиційного проекту на території пріоритетного розвитку, в спеціальній (вільній) економічній зоні» із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 896 [323]; Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.99 № 548 «Про затвердження переліку пріоритетних видів економічної діяльності на території Закарпатської області, для яких встановлено спеціальний режим інвестиційної діяльності» із змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 26.07.2000 № 1175; 07.02.2001 № 115; 17.05.02 № 653 [310];

– Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області» від 15.07.1999 року №970-XIV [348]; Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.99 № 755 «Про затвердження порядку звільнення від обкладення ввізним митом і податком на додану вартість устаткування та обладнання (крім підакцизних товарів), що ввозяться в Україну суб'єктами підприємницької діяльності для реалізації затвердженого в установленому порядку інвестиційного проекту на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області» [318]; Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.99 № 1968 «Про затвердження переліку галузей (підгалузей) виробництва, які є пріоритетними для реалізації інвестиційних проектів на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області, та Порядку розгляду і затвердження інвестиційних проектів, що

реалізуються у пріоритетних галузях (підгалузях) виробництва на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області» із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 896; Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2000 № 1175 «Про деякі питання інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальних економічних зон» із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 895 [305]; Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 895 «Про затвердження переліку галузей (підгалузей) виробництва, які є пріоритетними для реалізації інвестиційних проектів на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області» із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 17.05.2002 № 658 [309];

– Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області» від 03.12.1999 року №1276-XIV [349]; Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2000 № 1175 «Про деякі питання інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальних економічних зон» із змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 28.12.2000 № 1906; 26.09.2001 № 1264; 17.05.2002 № 658; 11.07.2002 № 964 [305]; Постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2000 № 1205 «Про затвердження Порядку розгляду і затвердження інвестиційних проектів, що реалізуються у пріоритетних видах економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області» із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 896 [319];

– Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова» від 11.05.2000 року №1714-III [345]; Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.1999 № 2076 «Про затвердження переліку пріоритетних видів економічної діяльності на території міста Харкова, для яких встановлено спеціальний режим інвестиційної діяльності, та Порядку розгляду і схвалення інвестиційних проектів, що реалізуються суб'єктами підприємницької діяльності на території міста Харкова» із змінами, внесеними

постановами Кабінету Міністрів України від 26.07.2000 № 1175, 21.08.2000 № 1294 та від 26.09.2001 № 1263; 17.05.2002 № 658; 01.06.02 № 739 [311]; Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2000 № 1294 «Про Порядок розгляду та затвердження інвестиційних проектів у пріоритетних видах економічної діяльності на території міста Харкова» із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 896 [340];

– Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області» від 05.04.2001 року №2354-III [347]; Постанова Кабінету Міністрів України від 06.12.99 № 2210 «Про затвердження переліку пріоритетних видів економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у Волинській області та Порядку розгляду інвестиційних проектів, що реалізуються у пріоритетних видах економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у Волинській області» із змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 26.07.2000 № 1175, 26.07.2001 № 897 та від 10.10.01 № 1305; 17.05.2002 № 658 [312];

– Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Шостка Сумської області» від 18.11.2003 року №1251-IV [346];

– Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області» від 18.11.2003 року №1250-IV [350]; Постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2000 № 1206 «Про затвердження Порядку схвалення інвестиційних проектів, що реалізуються у пріоритетних видах економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області» із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 1206 [320].

Варто також зазначити, що на території України окрім спеціальних (вільних) економічних зон також діяли й технологічні парки, правові та економічні засади функціонування яких, було визначено Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 року №991-XI [352].

Наведені законодавчі акти регулювали запровадження пільгових режимів ведення господарської діяльності в частині оподаткування прибутку та ввезення товарів і обладнання, функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків. Проте через виявлення факту зловживань владою на зазначених територіях у відповідності до пунктів 13, 23-39 розділу I та пунктів 6-17 розділу II "Прикінцеві положення" Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» від 25.03.2005 року №2505-IV для суб'єктів господарювання, що діють у технологічних парках, спеціальних економічних зонах (СЕЗ) та на територіях пріоритетного розвитку (ТПР), скасовано пільги із сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) та гарантії стабільності встановленого правового режиму функціонування цих парків, зон і територій [301]. Цілком очевидним є негативний вплив прийняття таких змін на інвестиційну діяльність, адже було порушено норми закону перед інвестором в частині захисту інвестицій та надання пільг на весь строк дії спеціальних (вільних) економічних зон. Крім того варто зазначити, що для регулювання процесів створення та функціонування СЕЗ було прийнято більше 100 нормативних документів, проте для обмеження дії спеціального правового режиму виявилось достатнім одного документу.

Оцінка першого етапу інституційного забезпечення інвестиційної діяльності аграрного сектору в період становлення незалежної України свідчить про постійні трансформаційні процеси в нормативно-правовому полі України, що значно ускладнює регулювання механізму іноземного інвестування. Однак варто відмітити, що законодавчі акти, прийняті в період з 1991-1994 рр., заклали правове поле щодо регулювання умов здійснення інвестиційної діяльності різними суб'єктами господарювання, в тому числі й іноземними. Крім того було визначено сутність права власності та умови її гарантування державою; форми та види підприємницької діяльності, господарських товариств; встановлено порядок ведення зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Наступним етапом розвитку інституційного забезпечення інвестиційної діяльності вважається період з 1995 р. по 1998 р. Законодавча діяльність в даний період спрямовується на формування правового поля функціонування суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки. Усвідомлюючи складність регулювання інвестиційних процесів, необхідність встановлення тісної співпраці з іноземними інвесторами, важливість формування дієвого механізму інвестиційної діяльності було прийнято ряд законодавчих актів у сфері інвестиційної політики.

Зупинимось на найбільш вагомим з позиції регулювання інвестиційних процесів. Постановою Кабінету Міністрів України «Про Концепцію регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки» від 01.06.1995 року №384 було визначено порядок регулювання інвестиційної діяльності виходячи з реальної економічної ситуації, можливості залучення інвестицій та їх використання [331]. Даний нормативний документ визначає одним із державних пріоритетів в інвестиційній діяльності розвиток агропромислового комплексу. До складових механізму реалізації інвестиційної політики включено:

- спрямування коштів державного бюджету на фінансування капітального будівництва безпосередньо органам державного управління, в тому числі на виробниче будівництво - лише у разі вичерпання інших джерел фінансування;

- проведення податкової політики, спрямованої на стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання;

- розвиток та захист внутрішнього інвестиційного ринку в межах діючих законодавчих та нормативних актів, міжнародних договорів і угод;

- створення Українського державного банку реконструкції та розвитку з метою розв'язання проблеми довго- та середньотермінового фінансування і кредитування інвестиційних проектів пріоритетного значення [331].

В контексті здійснення інвестиційної діяльності в аграрному секторі варто зупинитись на фінансуванні та кредитуванні Українським державним

банком реконструкції та розвитку, адже оновлення матеріально-технічної бази в аграрному виробництві віднесено до пріоритетних напрямів інвестиційної діяльності. Український державний банк реконструкції та розвитку було створено у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання розвитку інноваційної інфраструктури в Україні та напрями діяльності Української державної інноваційної компанії у 2003 році» від 05.05.2003 року № 655 і зареєстровано Національним банком України 19.03.2004 року [135]. Статутом банку передбачено наступні напрями здійснення діяльності: комплексне обслуговування юридичних і фізичних осіб незалежно від їх державної належності та форм власності; залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, банківських технологій і техніки; удосконалення кредитно-фінансових та зовнішньоекономічних відносин.

Метою діяльності Українського державного банку реконструкції та розвитку є отримання прибутку та участь в економічному і соціальному розвитку країни шляхом сприяння розвитку інвестиційної діяльності в Україні. Проте, аналізуючи роботу банку, деякі фахівці у сфері права дійшли висновку, що дієвим державним кредитним інструментом для фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності банк не став, адже функціонує як універсальний банк [150].

Група науковців вважає, що продаж 30.10.2016 р. Українського банку реконструкції і розвитку (99,9%) китайській компанії Bohai Commodity Exchange Co., Ltd. сприятиме активізації інвестиційних процесів в аграрному секторі. Досліджуючи питання переваг України від цієї угоди, Гончарук А.З. та Кіктенко В.О. вважають, що в довгостроковій перспективі грошові ресурси банку будуть спрямовані на кредитування аграрного сектору. Китай зацікавлений в Українському банку реконструкції і розвитку, як інвестиційному об'єкті і його покупка є початковим етапом у формуванні в Україні вертикально-інтегрованої структури, яка буде включати банк і аграрну товарну біржу [121].

Регулювання процесів іноземного інвестування, порядок його здійснення, права іноземних інвесторів та гарантії їх прав з боку держави регламентуються Законом України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 року №93/96-ВР [344]. Варто зауважити, що Законом забезпечено належний захист прав іноземних інвесторів в разі зміни законодавства, так ст. 8 регламентовано на вимогу інвестора збереження державних гарантій захисту іноземних інвестицій протягом 10 років в разі змін спеціального законодавства в сфері регулювання іноземних інвестицій [344]. Негативним є те, що на практиці дане правове забезпечення підпадає під дію податкового та митного законодавства, яке зовсім не спрямоване на захист прав інвесторів, що й відрізняє українське законодавство від європейського.

В частині регулюванні процесів іноземного інвестування досліджуваного періоду варто відмітити Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій» від 07.08.1996 року № 928, яка втратила чинність 19.03.2013 року [316]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора» від 30.01.1997 року № 112 [315].

Враховуючи, що інвестиційна діяльність охоплює й інші сфери господарської діяльності, які регламентуються відповідними законодавчими актами, доцільно зазначити про прийняття наступних Законів України:

– «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 року № 449/96-ВР, яким визначено правові засади здійснення державного регулювання ринку цінних паперів та державного контролю за випуском і обігом цінних паперів та їх похідних в Україні [300];

– «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 року №723/97-ВР, який регламентує правові та економічні засади фінансового лізингу [362].

Наступний етап інституційного забезпечення інвестиційної діяльності починається з прийняття Закону України «Про спеціальний режим

інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 року. Даним законом підтверджується тісний зв'язок між інвестиційною та інноваційною діяльністю та важливість спрямування інвестиційних ресурсів за інноваційними напрямками [352].

Протягом 2000-2002 років інвестиційна політика була спрямована на підтримку вітчизняного виробника та скасування пільгових правових режимів щодо суб'єктів господарювання з іноземними інвестиціями. Так, Законом України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» від 17.02.2000 року №1457-XIV було відмінено спеціальний правовий режим суб'єктам господарювання з іноземними інвестиціями [360]. Так, ст.1 Закону встановлено застосування національного режиму валютного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів) для підприємств, створених за участю іноземних інвестицій; а ст. 4 скасовано дію: Закону України «Про іноземні інвестиції» та Декрету Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» [360]. Крім того затверджено розповсюдження дії даного Закону на підприємства з іноземними інвестиціями, незалежно від часу внесення іноземних інвестицій, у тому числі до введення в дію та протягом дії Закону України «Про іноземні інвестиції», Декрету Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» та Закону України «Про режим іноземного інвестування» [360].

В контексті прийнятих змін в законодавчому полі стосовно іноземних інвестицій потребувало врегулювання питання діяльності суб'єктів спільного інвестування. Для визначення умов створення, порядку функціонування, особливостей управління, доступності інформації щодо суб'єктів спільного інвестування було прийнято Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та інвестиційні фонди)» від 15.03.2001 року №2200-III [330]. Завданням цього Закону було регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері спільного інвестування щодо створення та діяльності таких суб'єктів, забезпечення гарантій їх прав власності на цінні папери та захист прав

учасників фондового ринку [330]. Даний Закон втратив чинність 01.01.2014 року після вступу в дію Закону України «Про інститути спільного інвестування», який було прийнято 05.07.2012 року № 5080-VI. Значний часовий проміжок між прийняттям Закону та його вступом в дію був обумовлений необхідністю детальної нормативної регламентації інвестиційних відносин, які змінюються в новому Законі. Очевидним є значне перевантаження нормативно-правовими актами різного рівня правового поля держави в частині інвестиційної політики.

Також слід зазначити про прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України з метою усунення випадків ухилення окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» від 20.12.2001 року №2899-III, яким внесено зміни до Закону України «Про інвестиційну діяльність» в частині сплати податків та зборів (обов'язкових платежів) суб'єктами господарювання з іноземними інвестиціями в розмірах та у порядку визначеному законодавством України та приведення у відповідність питань митного та валютного законодавства, а також законодавства з питань ліцензування певних видів господарської діяльності щодо суб'єктів господарювання з іноземними інвестиціями [293].

В контексті розгляду інституційного забезпечення інвестиційної діяльності за період 1999-2002 роки, окремо слід відзначити законодавчі акти, які стосуються інноваційної діяльності: Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002-2010 роки» від 28.12.2001 року № 1801 [322]; Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 року № 40-IV [328]; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Програми «Інвестиційний імідж України» від 01.08.2006 року № 447 [358]. Прийняття зазначених нормативних документів було спрямовано на активізацію інноваційної діяльності та регламентацію її провадження на території України.

Варто також відмітити, що інвестиційна діяльність пов'язана з необхідністю виконання угод, які укладаються між урядами країн в частині сприяння та взаємного захисту інвестицій. Крім того міжурядовими угодами здійснюється регулювання основних питань щодо взаємовідносин сторін в процесі здійснення інвестиційної діяльності. Саме тому частину інституційного забезпечення інвестиційної діяльності складають міжнародні нормативно-правові акти, учасниками яких є Україна, як правило, це багатосторонні міжнародні угоди та конвенції. Одним із важливих правових актів в міжнародній інвестиційній сфері є «Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» від 18.05.1965 року [178]. Дану Конвенцію ратифіковано Законом України від 16.03.2000 року № 1547-III [342].

Негативними тенденціями, які скалились в правовому полі держави щодо законодавчого регулювання інвестиційних процесів та провадження інвестиційної політики, є наявність великої кількості нормативно-правових документів та залежність інвестиційного законодавства від податкового, митного, валютного, господарського, банківського, фінансового, цивільного, земельного законодавства. Також ускладнює процес регулювання інвестиційною діяльністю постійне корегування існуючих законодавчих актів. Адже прийняття певних нормативно-правових актів зумовлює необхідність відміни інших та корегування підпорядкованих ним підзаконних актів, що значно затягує процес набрання чинності рамкових документів в інвестиційній сфері.

Звичайно, перший і другий етап формування інституційного забезпечення інвестиційної діяльності характеризується наданням пріоритетності іноземному інвестуванню, проте на третьому етапі відбувається зрівняння прав іноземних інвесторів та національних виробників, як в частині податкового законодавства, так і в частині митного та валютного регулювання. Формуючи законодавче підґрунтя для запровадження інвестиційного механізму, в країні в період з 1991 року по 1999 рік було затверджено значну кількість законодавчих актів у сфері інвестування, проте сформувавши дієвий правовий механізм у вигляді системи

взаємопов'язаних та не суперечних один одному елементів не вдалось. Ускладнює процес регулювання й тісний взаємозв'язок інвестиційної діяльності зі складовими національної економіки, що підпадають під сферу діяльності інших законодавчих актів.

В частини активізації інвестиційної діяльності аграрного сектору доцільно зупинитись на прийнятті Закону України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 року № 973-IV [361] та Закону України «Про державну підтримку сільського господарства в Україні» від 24.06.2004 року №1877-IV [304]. Запроваджуючи прогресивну форму підприємницької діяльності в аграрному секторі у формі фермерських господарств [361] та забезпечуючи їм державну підтримку на безповоротній основі та у вигляді пільгових кредитів, держава намагалась залучити громадян до виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації. Проте постійне скорочення доходної частини державного бюджету та низька активність місцевої влади призвели до того, що регламентована Законом підтримка носила декларативний характер.

В частині активізації внутрішніх інвестиційних процесів в аграрному секторі варто відмітити прийняття Закону України «Про державну підтримку сільського господарства в Україні», яким встановлено засади державного управління в аграрному секторі та визначено заходи, спрямовані на стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку. Крім того даним Законом регламентовано необхідність забезпечення продовольчої безпеки населення, що відповідає вимогам концепції сталого розвитку [304].

Необхідно також зазначити, що розширення інтеграційних процесів України з міжнародним співтовариством забезпечило вдосконалення інституційного забезпечення в сфері інвестиційної діяльності. До складу позитивних законодавчих ініціатив варто долучити прийняття наступних законодавчих актів, якими регламентовано діяльність певних структурних елементів інвестиційної сфери:

– Указ Президента України «Про план першочергових заходів у сфері інвестиційної діяльності» №300/2006 від 10 квітня 2006 року, яким затверджено план дій щодо створення сприятливих умов для активізації та розвитку інвестиційної діяльності, усунення перешкод у її здійсненні [339];

– Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення індустріальних (промислових) парків» №447-р від 01 серпня 2006 року, яким встановлено перелік дій, щодо створення індустріальних (промислових) парків, розробки відповідних нормативно-правових документів щодо їх функціонування тощо [357];

– Закон України «Про державно-приватне партнерство» № 2404-VI від 01 липня 2010 року, який регулює відносини, що виникають в процесі співпраці державних партнерів з приватними та визначає головні засади державно-приватного партнерства на договірній основі в тому числі: їх рівність; взаємоузгодження інтересів; ефективний розподіл ризиків; заборону дискримінації та обмеження прав приватних партнерів, крім визначених законодавством випадків. Даний Закон є рамковим та відображає європейську спрямованість реформування інвестиційної сфери з позиції інвестора [303];

– Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» №2623-VI від 21 жовтня 2010 року (чинний з 01.01.2012 р.), яким визначено правові та організаційні засади здійснення підготовки та реалізації інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» та впроваджено спрощений порядок отримання адміністративних та господарських послуг у процесі реалізації зазначених інвестиційних проектів [336];

– Закон України «Про індустріальні парки» №5018-VI від 21 червня 2012 року, яким регламентовано порядок створення та функціонування індустріальних парків на території України, як складової зростання конкурентоспроможності територій та активізації інвестиційної діяльності [327].

Підсумовуючи наведене, варто відмітити, що інституційне забезпечення інвестиційної діяльності аграрного сектору України значно перевантажено великою кількістю нормативно-правових документів, які постійно

трансформуються. З одного боку позитивною є динаміка щодо розробки законопроектів з орієнтацією на європейський вимір, проте з іншого боку - в більшості випадків їх впровадження затягується на роки через тісний зв'язок інвестиційного законодавства з нормативно-правовими актами, що регулюють інші сфери діяльності. В цілому можна стверджувати, що протягом досліджуваного періоду була створена достатньо широка законодавча база щодо регулювання відносин в інвестиційній сфері та забезпечено регламентацію умов та засад її здійснення в правовому полі країни. Крім того обґрунтовано зазначимо, що незважаючи на наявність ряду недоліків, питанням регулювання інвестиційних відносин приділяється значна увага, а корегування правового поля протягом останніх років відбувається з урахуванням глобалізаційних процесів та спрямовано на спрощення процедур, які безпосередньо пов'язані з веденням бізнесу та залученням інвестиційних ресурсів [226].

Шубравська О.В. зазначає, що немалу роль у процесі збільшення доданої вартості в аграрній сфері й підвищенні доходів сільськогосподарських виробників покликана відіграти також логістична інфраструктура, у т.ч. зовнішньоторговельна, передусім транспортна і складська системи. У цьому контексті завданням держави є безпосередня участь у розвитку вказаних систем, формування умов до залучення у ці сфери приватних інвесторів, надання пільг на будівництво відповідних об'єктів обднанням сільгоспвиробників [425].

Одним із ефективних інструментів для збільшення якості інституціональної підтримки пріоритетних галузей економіки в різних країнах світу є створення фондів національного багатства або фондів розвитку майбутніх поколінь. Емпірично підтверджено, що в Україні повністю виконуються всі три базові умови для створення такого фонду саме для вирішення стратегічних завдань розвитку аграрного сектору національної економіки, а саме:

1) в експорті значну частку (практично монопольну) займає один або декілька видів сировини (для України – це продукція аграрного сектору);

2) коливання ціни на цю сировину (продукцію аграрного сектору) напряму залежить лише від зміни світових середніх цін і практично не враховує її внутрішню собівартість в Україні;

3) Україна не має впливу на світову політику ціноутворення на цю сировину (продукцію аграрного сектору) і повністю погоджується з вже встановленими правилами ринкового курсоутворення.

Виходячи з цього, обґрунтовано доцільність створення в Україні Фонду інфраструктурних інвестицій в аграрному секторі та визначено такі його характеристики:

1. Тип Фонду за класифікацією МВФ: фонд розвитку.

2. Принцип формування надходжень Фонду: змішаний, тобто поєднання фіксованих відрахувань (в даному випадку – відрахувань від найбільш перспективних складових експорту, якою для України є продукція аграрного сектору) та доходу від інвестицій самого фонду. Запропоновано таку структуру джерел його наповнення:

– надходження від експорту за такими товарними лініями: живі тварини, продукти тваринного походження; продукти рослинного походження; жири та олії тваринного або рослинного походження, продукти їх розщеплення, готові харчові жири, воски тваринного або рослинного походження – у розмірі 0,5 % по групі в цілому; готові харчові продукти, алкогольні та безалкогольні напої і оцет, тютюн та його замінники – у розмірі 0,1 % по групі в цілому;

– доходи від інвестування коштів Фонду в інфраструктурні проекти аграрного сектору.

3. Форма управління Фонду: змішана, тобто органи управління формуються представниками державних органів та відповідних галузевих союзів, рівень самоврядування – високий. При формуванні Адміністративної ради цього Фонду запропоновано дотримуватися таких пропорцій: від

Мінагрополітики – 1 особа, від Міністерства інфраструктури – 1 особа, від саморегулюючих організацій аграрного сектору – 3 особи.

4. Основне призначення Фонду: фінансування ключових соціально-значущих та інфраструктурних проєктів відповідно до стратегічних пріоритетів аграрної політики держави. Запропоновано такі напрямки інвестування Фонду:

– інвестування в інфраструктурні проєкти: 1) розбудова мережі автодоріг для забезпечення транспортування продукції аграрного сектору; 2) розбудова іригаційних та зрошувальних систем в південних регіонах України; 3) розбудова елеваторів, портів та логістичних центрів аграрного сектору на умовах державно-приватного партнерства;

– інвестування у виробничі потужності з переробки сільгосппродукції (як центри зростання додаткової вартості в аграрному секторі) на умовах державно-приватного партнерства;

– пільгове кредитування (через банки-партнери) експорту продукції аграрного сектору та переробної галузі з високою доданою вартістю.

5. Цей Фонд не має виконувати функції стабілізаційного фонду щодо забезпечення балансу бюджету України у випадку різких коливань цін на нафту, газ та інші сировинні ресурси.

Агрокомпанії – претенденти на отримання інвестиційних ресурсів з Фонду інфраструктурних інвестицій в аграрному секторі (через програми державно-приватного партнерства, пільгове кредитування, проєктне фінансування тощо) мають відповідати профільним галузевим стандартам, стандартам соціальної відповідальності (прозорості перед стейкхолдерами), екологічним стандартам, а також мати достатній рівень фінансової стійкості для того, щоб ефективно управляти отриманими ресурсами. З урахуванням цього, в роботі запропоновано багаторівневий підхід до оцінювання готовності агрокомпанії стати реципієнтом інвестиційних ресурсів з цього фонду (рис.5.1).

Рис. 5.1 Багаторівневий підхід до оцінювання готовності агрокомпанії стати реципієнтом ІР з Фонду інфраструктурних інвестицій в АС

Джерело: авторська розробка

Дотримання агрокомпаніями визначених міжнародних стандартів у комплексі з підтвердженням їх фінансової стійкості суттєво збільшує шанси цих компаній не лише стати реципієнтом інвестиційних ресурсів з цього Фонду, а й взагалі – залучити інвестиційні ресурси від іноземних інвесторів та стати переможцями тендерів міжнародних організацій.

Наведена матриця відповідності аграрних підприємств переліку встановленим стандартам може виступати орієнтиром їх розвитку та дотримання принципів соціальної відповідальності, екологічних та профільних стандартів дозволить формувати додаткові інвестиційні ресурси для розвитку інфраструктурних проєктів та сприятиме створенню центрів формування доданої вартості.

5.2. Формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки для досягнення цілей сталого розвитку

Ступінь розвиненості національної економіки будь-якої держави світу та місце в світовій економічній системі значною мірою визначаються здатністю до максимального використання внутрішнього потенціалу економіки в цілому, та окремих галузей і створенням якісних переваг із ведення торговельних операцій за межами країни. Активна зовнішньоекономічна діяльність виступає одним з основних факторів ринкової трансформації економіки, підвищення її ефективності і конкурентоспроможності. Така домінуюча у світовій економічній науці та господарській практиці концепція економіки ринку ставить перед Україною в перехідний період її розвитку завдання не лише внутрішнього гармонізованого вдосконалення та нарощування експортного потенціалу за рахунок активізації інвестиційної діяльності, а й одночасного створення стійких передумов формування взаємовигідних стосунків з зовнішнім економічним середовищем [239].

Глобалізація та інтернаціоналізація світової економіки є двома найважливішими факторами, які визначають розвиток світового господарства на межі ХХІ століття. Макогон Ю.В. зазначає, що одним з найвищих етапів глобалізації виступає глобалізація світового економічного простору, яка є найбільш динамічною складовою загального процесу глобалізації та відіграє все зростаючу роль у світовому розвитку. Глобалізація формує якісно нові умови і критерії розроблення сучасної регуляторної політики України. З одного боку, має суттєво посилитись і набути конкретних обрисів глобальна (членство в СОТ) і євроінтеграційна спрямованість національного економічного розвитку, для чого є реальні, насамперед, політичні передумови, а з другого – нагальними стають питання національної безпеки України у контексті лібералізації її міжнародної економічної діяльності і відкритості національної економіки.

Залежно від напрямку товаропотоку зовнішньоекономічні зв'язки класифікуються на експортні, коли товари вивозяться із країни, імпортні при ввезенні товарів до країни та транзитні, тобто товаропотік йде через країну до інших держав. За структурною ознакою взаємозв'язки з суб'єктами господарювання інших країн поділяються на кілька груп: зовнішньоторговельні, фінансові, виробничі, інвестиційні.

Якщо взяти за критерій об'єкт зовнішньоторговельної операції, то даний вид взаємовідносин систематизується на товарні операції, надання послуг у сфері зовнішньоекономічної діяльності та операції з інтелектуальною власністю. Зовнішньоторговельні операції з товаром можуть здійснюватись у різних формах. Це може бути купівля-продаж, тобто безпосередній перехід права власності на товар від продавця до покупця, або опосередкована торгівля (консигнаційні, дилерські, агентські й брокерські). Разом з цим, існують різнобічні форми операцій зустрічної торгівлі (бартер, компенсаційні угоди, зустрічні закупки).

Останнім часом у сфері зовнішньоекономічної діяльності зростає питома вага не продажу товарів, а надання різного виду послуг:

інжинірингових, страхових, послуг зв'язку, діяльність у сфері інформаційного обміну та транспортного обслуговування, роялті та ліцензійні послуги. Але найбільш прогресуючим видом зовнішньоторговельних операцій є торгівля інтелектуальною власністю — франчайзинг, ноу-хау, консалтинг [263].

Важливість і складність проблем при формуванні інвестиційних ресурсів країни визначається особливостями сучасного етапу трансформаційних процесів в Україні, пов'язаних з перерозподілом традиційних ринків збуту, участі різних суб'єктів господарювання та учасників ЗЕД, а також інтеграцією України у світове господарство. Це потребує підвищення наукової обґрунтованості як поточних рішень відповідно до збільшення експортних можливостей підприємств, так і при формуванні довгострокової зовнішньоекономічної політики держави.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин, який характеризується високою інтенсивністю змін у зовнішньому середовищі, важливим є вміння оперативно реагувати на зміни кон'юнктури ринку визначати стратегічні напрямки розвитку підприємств. Світова фінансово-економічна криза призвела, по-перше, до необхідності в перегляді застарілих догм, по-друге, до необхідності аналізу та прогнозу перспективних напрямків сільськогосподарського виробництва, по-третє, до необхідності невідкладного формування умов для їх реалізації. Сільськогосподарське виробництво було, є і буде однією з основних галузей народного господарства допоки існуватиме людство, тому питання стратегічного напрямку його розвитку останнім часом переміщується в площину виробництва якісної, безпечної та екологічно чистої продукції [231, с.233].

Встановлено, що зовнішньоекономічна діяльність підприємств є одним із факторів, які забезпечують довгострокове економічне зростання національної економіки. Оцінка стану та проблем інвестиційного забезпечення сільського господарства показали, що дана галузь виступає активним суб'єктом зовнішньоекономічних зв'язків, до того ж тенденції останніх років

були на користь економіки країни, шляхом збільшення частки в структурі зовнішньоторговельного балансу.

Серед внутрішніх чинників, що відіграють визначальну роль у формуванні інвестиційних ресурсів аграрної галузі окрім природно-ресурсних (земля, мінеральна сировина, паливно-енергетичні і трудові ресурси), суттєвий вплив на експортні можливості галузі мають технологічні чинники (інфраструктура країни, науковий потенціал, рівень освіти населення) та виробничі чинники (економічний і технічний стан виробництва, структура і рівень витрат виробництва, продуктивність праці, асортимент і якість товарів, інвестиційні та інноваційні можливості галузі) [278, с.96].

Серед зовнішніх чинників інвестиційного клімату, що надають експортному потенціалу кількісного і якісного прояву, є умови конкуренції, а саме: кількість конкурентів, що діють на галузевому ринку; їх ринкові частки; висота бар'єру входження до галузевого ринку або його сегменту, тобто цінові обмеження; ефект масштабу виробництва; рівень прибутку та можлива поява товарозамінників. Для визначення експортних можливостей галузі слід враховувати також загальний стан ринку – його ємність, обсяг та структуру попиту, наявність зовнішньої системи збуту, міжнародних інститутів співробітництва, а також торгово-політичний стан зовнішнього середовища.

Останнім часом міжнародними організаціями, установами та науковцями приділяється неабияка увага питанням забезпечення продовольчої безпеки та сталому розвитку. Зрозуміло, що експертні думки та судження з цього приводу сильно відрізняються між собою, через відмінності соціально-економічних умов окремих країн та мети представників. На міжнародному рівні питаннями формування продовольчої безпеки та сталого розвитку займається багато установ і організацій. Найбільш фаховою є Продовольча сільськогосподарська організація ООН (FAO UN), яка сприяє в технічній і продовольчій допомозі, розробляє прогнози розвитку світового сільського господарства, збирає статистичні дані про тенденції його стану. Поняття «продовольчої безпеки» розглядалось представниками цієї організації крізь

різні призми сприйняття в різний час. Так, в 1974 році – це наявність, придатність (Availability), в 1983 р. – мати доступ (Access), а у 1996 р. – достатність у повній мірі (Sufficiency) [25].

Концепція сталого розвитку відображає головну сучасну тенденцію світового розвитку. За визначенням Комісії Брундтланд, поданому у звіті «Наше спільне майбутнє», підготовленому для ООН і опублікованому у 1987 р. Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку, сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління, не загрожуючи можливості майбутніх поколінь задовольнити свої власні потреби. Концепція сталого розвитку має три складові: економічну, соціальну та екологічну. Тому такий розвиток передбачає комплексне вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем, досягнення рівноваги та збалансованості між ними, а також обов'язок теперішніх поколінь перед майбутніми залишити достатні ресурси, необхідні для забезпечення рівня добробуту не нижчого від існуючого.

Відомо, що концепція сталого розвитку набула подальшого розвитку на саміті організації об'єднаних націй у м. Ріо-де-Жанейро у 1992 р. Конференція Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища та розвитку (ЮНСЕД), також відома як Ріо-де-Жанейрівський саміт з питань Землі, Ріо Саміт, Ріо-конференція та Саміт Землі, була великою конференцією Організації Об'єднаних Націй, яка відбулася в Ріо-де-Жанейро з 3 по 14 червня 1992 року. Результатом саміту можна вважати прийняту «Agenda 21», яка детально характеризує актуальність та важливість спільних дій у подоланні глобальних викликів [83]. Окрім, загальних положень, глава 33 «FINANCIAL RESOURCES AND MECHANISMS» детально розкриває фінансові аспекти реалізації намірів «Agenda 21» та механізмів їх реалізації. Подальшого розвитку концепція сталого розвитку набула в результаті проведення з 26 серпня по 4 вересня 2002 року в Йоганнесбурзі, Південна Африка. Відбулася Всесвітня зустріч на вищому рівні зі сталого розвитку, WSSD або WSSD Earth

Summit 2002. Його було скликано для обговорення питання про сталий розвиток Організації Об'єднаних Націй [36].

Саміт «Земля 2012» став третьою міжнародною конференцією зі сталого розвитку, спрямованої на узгодження економічних та екологічних цілей світової спільноти. Проведена Бразилією в Ріо-де-Жанейро з 13 по 22 червня 2012 р. «Ріо + 20» - це 20-ти річний підсумок засідань зустрічі на вищому рівні 1992 року / Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (UNCED), що відбулися в цьому ж місті, а 10-а річниця Всесвітнього саміту зі сталого розвитку (WSSD) 2002 р. у Йоганнесбурзі. Основним результатом конференції був документ «Майбутнє, якого ми прагнемо» 49-сторінковий робочий документ [56]. У ньому глави держав 192-х урядів країн-учасниць відновили свою політичну прихильність до сталого розвитку та заявили про свою прихильність справі просування сталого майбутнього. Цей документ багато в чому підтверджує попередні плани дій, такі як Порядок денний на XXI століття.

Цілі сталого розвитку (SDG), офіційно відомі як трансформація нашого світу: «Порядок денний для сталого розвитку» 2030 року - це 17 «глобальних цілей» (див. рис.5.2.), що деталізуються 169 проміжними завданнями [368].

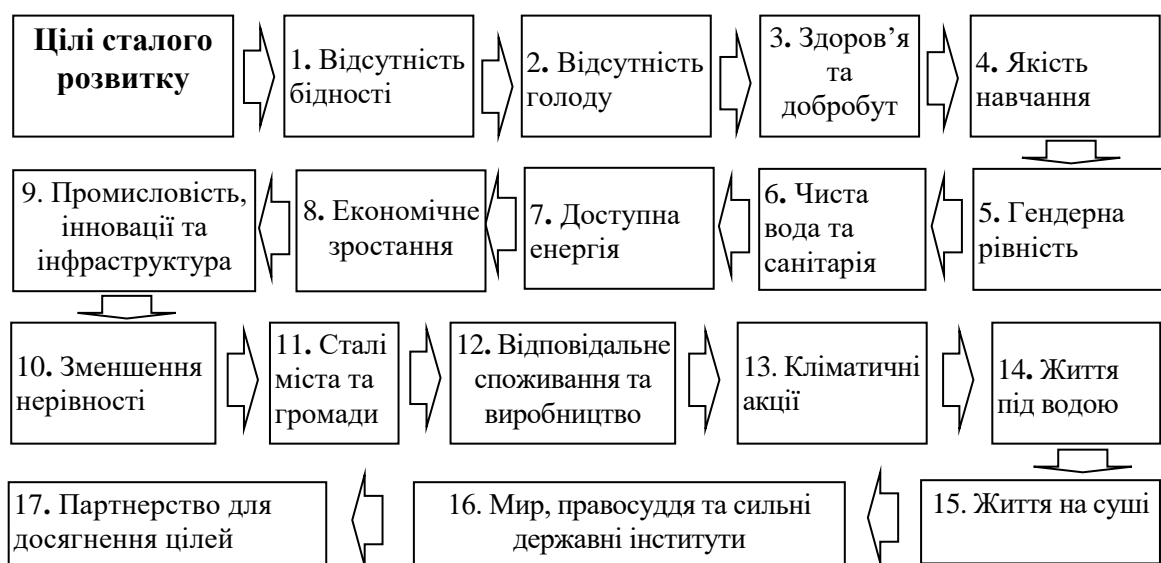

Рис. 5.2. Цілі сталого розвитку

Цілі, поставлені Організацією Об'єднаних Націй через дорадчий процес, в якому беруть участь 193 держави-члени, а також глобальне громадянське суспільство, містяться у Резолюції A/RES/70/1, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 року, як підсумковий документ «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку 2030» [415].

Світова сільськогосподарська організація, яка опікується продовольчою безпекою, входить до структури ООН, що в свою чергу опікується питаннями та формує сталий розвиток. Відповідно, ці дефініції між собою тісно пов'язані та витікають одне з одного.

На перший погляд, дані питання носять глобальний та дещо загальний характер і не мають відношення до проблем інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки України. Проте, з іншої сторони, існує парадокс: сільське господарство нашої держави відіграє неабияку роль у вирішенні зазначених питань і є лідером по експорту основних видів сільськогосподарської продукції, яку потім переробляють, упаковують та реалізують нові покупці на внутрішніх ринках або експортують (в тому числі, і в Україну), але з доданою вартістю, створеною не в Україні. Отже, всезростаючий експорт експорт сільськогосподарської сировини з України забезпечує створення робочих місць та сплату податків в інших країнах світу. Тому інвестиційні процеси в аграрному секторі України зумовлюються визначальною мірою попитом на сільськогосподарську продукцію на світових ринках. Виходячи з державницьких позицій, для покращення соціально-економічних показників країни, її регіонів, підприємств та населення варто сформувані позитивний інвестиційний клімат для резидентів та нерезидентів, що стане додатковим імпульсом у розвитку сільського господарства та сільських територій.

Перш ніж переходити до висвітлення міжнародного досвіду регулювання інвестиційних процесів в аграрній сфері, викладемо трансформацію світового погляду на проблему продовольчої безпеки, що

виступає певним каталізатором інвестиційних процесів для нарощування виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства.

Всесвітня продовольча організація ООН на своєму сайті зазначає, що переважаюча більшість голодуючих, а саме 852 млн. чоловік, проживає в країнах, що розвиваються, що становить майже 15% від населення цих країн, тоді як ще 16 млн. голодуючих знаходяться в розвинених країнах.

Експерти тієї ж організації, що працюють в нашій державі, зазначають, що в Україні значно зросла кількість людей, які страждають від недоїдання, тобто, споживають менше ніж 2100 кілокалорій на добу. За 2011 – 2012 рік їх частка збільшилась до 16,2 % від усієї кількості населення України [102].

На початок 2017 року кількість людей, які знаходяться за межею бідності, досягла 60% населення України. Про це під час презентації звіту ПРООН щодо людського розвитку заявив постійний представник програми розвитку ООН в Україні Ніл Уокер. «Що стосується України, то ми говоримо про 1,7 млн. внутрішньо переміщених осіб, 2,8 млн. людей з інвалідністю, 60% населення, які знаходяться нижче межі бідності», — сказав він [94]. Іншими словами, цей показник є вищим, ніж середньосвітовий рівень, однак вражаючим є те, що ці явища відбуваються в країні з сприятливими природно-кліматичними умовами та найродючішими ґрунтами!

За результатами роботи Світового продовольчого саміту, що проходив у м. Римі з 13 по 17 листопада 1996 року, була прийнята декларація по Світовій продовольчій безпеці. Продовольча безпека існує, коли всі люди в будь-який час мають фізичний стан та економічний доступ до достатньої, безпечної та живильної їжі для того, щоб задовольняти свої дієтичні потреби для активних дій і здорового життя. Продовольча безпека охоплює наявність, доступ, використання [67].

Це визначення вводить чотири основних виміри продовольчої безпеки:

- фізична наявність їжі;
- економічний та фізичний доступ до їжі;
- утилізація харчових продуктів;

– стабільність інших трьох вимірів з часом.

Давайте подивимось на сенс кожного з цих умов.

Одним із способів зрозуміти ці чотири аспекти широкої концепції продовольчої безпеки є вивчення того, як змінюється загальне розуміння продовольчої безпеки з часом.

У сучасні часи інтерес до «продовольчої безпеки» був пережитий після світової продовольчої кризи 1972-74 рр. Англійський дослідник Сен, ще у 1981 р., досліджуючи питання бідності та голодування, зазначав, що криза виникла внаслідок поєднання факторів, включаючи несприятливі умови в деяких частинах світу, що зменшило глобальне постачання зерна. Згодом різке збільшення попиту на імпорту зерно подвоїло міжнародні ціни на зерно, що поставило під загрозу стан продовольчої безпеки країн, що імпортують аграрну продукцію [52].

І як результат: перша Всесвітня продовольча конференція, проведена в 1974 році, була зосереджена на проблемі глобального виробництва, торгівлі та запасів. Отже, первинні обговорення продовольчої безпеки зосереджені на адекватному постачанні їжі та забезпечення стабільності цих поставок через запаси продовольства.

Подальші зусилля щодо забезпечення продовольчої безпеки зосереджувалися головним чином на механізмах виробництва та зберігання харчових продуктів, щоб компенсувати коливання світової пропозиції та забезпечити можливість імпортувати їжу у разі потреби.

Наявність їжі обумовлена активністю сторони пропозиції (учасниками), що задовольняє попит та реалізує продовольчу безпеку та визначається рівнем виробництва продуктів харчування, рівнем запасу та чистою торгівлею.

Однак стало очевидним, що адекватне постачання продовольства на національному або міжнародному рівні само по собі не гарантує продовольчої безпеки на рівні домашнього господарства [26].

Наприклад, «зелена революція» в Азії 1960-х та 1970-х роках, коли її «пакет» містив такі елементи, як: вдосконалене насіння, сільськогосподарські технології, кращі зрошувальні та хімічні добрива, був надзвичайно успішним у збільшенні обсягів постачання продовольства, але ефект від реалізації не було автоматично каскадовано на покращення харчової безпеки всього населення. Це розуміння висвітлює проблему відсутності ефективного попиту.

З початку 1980-х важливість доступу до їжі все більше визнавалася як ключовий чинник продовольчої безпеки. Отже, виробництво продуктів харчування є лише одним з багатьох способів, що люди повинні купувати їжу, яка їм потрібна.

Їжа може бути доступною через торгівлю, бартер, збір дикої їжі та мережі підтримки громад; її також можна отримати як подарунок (або навіть через крадіжку).

Занепокоєння щодо недостатнього доступу до їжі призвели до більшої уваги політики доходів і витрат у досягненні цілей продовольчої безпеки. Це забезпечило продовольчу безпеку ближче до порядку денного зі скорочення масштабів бідності. Стефан Девре, дослідник з Великобританії, що займається питаннями продовольчої безпеки, бідності та голоду, зазначає, що практика розгляду тимчасової небезпеки продовольства буде більш серйозною, ніж хронічна продовольча незахищеність, яка є сумнівною. Хоча обидві пов'язані з нездатністю відповідати основним вимогам до споживання продуктів харчування, «хронічна» - була пов'язана з постійною неможливістю зробити це і «тимчасова» - лише тимчасовою неможливістю [10].

Третє вимірювання - утилізація харчових продуктів - стає все більш помітним у питаннях продовольчої безпеки з 1990-х. **Утилізація** зазвичай розуміється як спосіб, у який тіло використовує більшість різних поживних речовин у їжі. Цей аспект продовольчої безпеки визначається, перш за все, статусом здоров'я людей.

Загальна гігієна та санітарія, якість води, практика охорони здоров'я та безпека і якість харчових продуктів є визначальними чинниками доброго харчування організму. Достатня кількість енергії та кількості поживних речовин, отриманих окремими особами, є наслідком практики доброго догляду та годівлі, приготування їжі, різноманітності дієти та розподілу їжі в домашніх умовах. У поєднанні з гарною біологічною утилізацією споживаної їжі це визначає життєвий стан людей.

Реалізація важливості кожного виміру має додаткову цінність для нашого попереднього розуміння. Для досягнення цілей продовольчої безпеки всі чотири виміри мають виконуватися одночасно [62].

Наприклад, коли зростає усвідомлення важливості аспекту доступу до продовольства, воно не ліквідує раніше існуюче занепокоєння щодо достатньої доступності продуктів харчування. Навіть якщо у людей є гроші, а на ринку немає їжі, люди знаходяться під загрозою продовольчої незахищеності. Італійські дослідники Костас Стамулиш і Альберто Зезза з економіко-соціального відділу продовольчої та сільськогосподарської організації ООН акцентують увагу у боротьбі з бідністю та голодом на розробці концептуальних засад для національного сільського господарства, розвитку сільських територій, стратегії продовольчої безпеки та політики її реалізації [54]. Існують також важливі відмінності у тривалості та тяжкості способу, через який люди страждають від продовольчої незахищеності.

Проблеми сільськогосподарського виробництва є глобальними, оскільки вони стосуються спроможності населення земної кулі забезпечити себе продовольством в обсягах, що визнані оптимальними. Донедавна економічні теорії визначали такі основні фактори сільськогосподарського виробництва: природні, кліматичні й економічні умови; природні ресурси (земельні, водні); людські ресурси; матеріально-технічне забезпечення; наукове забезпечення; організаційно-виробнича культура країни [217, с. 174].

Зазначимо, що на кожному етапі пріоритетність деяких з них може змінюватися. Тому, розуміння різних аспектів продовольчої безпеки має

важливе значення при визначенні пріоритетів політики та формування програми продовольчої безпеки, прийнятті довгострокових рішень щодо інвестування та оцінки варіантів реагування на надзвичайні ситуації у сфері продовольства.

Грунтовне вивчення результатів дослідження інших авторів, присвячених процесам інвестування в сільське господарство, а також бажання провести власне, оригінальне дослідження, відмінне за методологічними підходами та поглядами від відомих нам, та базуючись на особистому досвіді вивчення ведення сільськогосподарського виробництва в підприємствах Німеччини, США, Великобританії тощо, спонукало нас до висновку, що вихідною базою для реалізації аграрного потенціалу країни та забезпечення продовольчої безпеки світу має бути раціональне співвідношення усіх вихідних елементів (інституційних, матеріальних та нематеріальних) у вирощуванні сільськогосподарських культур, що забезпечує найефективніше використання усіх видів ресурсів та отримання прибутку як основного джерела для здійснення інвестиційної діяльності.

З метою перевірки наукової гіпотези нами були досліджені особливості процесу інвестування сільськогосподарського господарства різних країн на міжнародному рівні, застосовуючи логіко-евристичний метод, зокрема, метод експертних оцінок. Експертами виступали учасники літньої школі стипендіатів Німецької служби академічних обмінів «DAAD» «Правові та економічні виклики для сталого розвитку продовольчої безпеки у 21 сторіччі», що проходила 12 - 16 вересня 2016 р., яку організували спільно Мартін-Лютер університет Галле-Віттенберг (MLU) та Лейбніц Інститут аграрного розвитку транзитивних економік (IAMO). Літня школа проходила на юридичному факультеті на кафедрі цивільного, європейського та транснаціонального економічного права. Програмою було передбачено виступи професорів з різних університетів (Мартін-Лютер університет Галле-Віттенберг, університет Берна, університет Гамбурга, Інститут аграрного розвитку транзитивних економік), а також представники різних міжнародних

інституцій та підприємств (WTO, FAO UN, FIAN International, GIZ, Bliss & Gaesing Consulting, BASF). Окрім ключових спікерів були зроблені доповіді з подальшим обговоренням та дискусіями випускниками та стипендіатами DAAD з різних країн світу (Італія, Болгарія, Ефіопія, Росія, США, Великобританія, Канада, Білорусь, Монголія, Кенія, Бангладеш, Україна, Індія). Також приймали участь в літній школі представники Китаю, М'янми, Словачії, Узбекистану, Кенії, Південної Кореї, Тайланду.

Географія експертного середовища була достатньо широкою, проте складнощі в проведенні анкетування були пов'язані з різною фаховою спрямованістю та ступенем усвідомлення проблем, пов'язаним з інвестиційними процесами в сільському господарстві. Варто зазначити, що в процесі обробки даних, виявилось, що не всі відповіді респондентів є вірними та інколи не збігаються з офіційними статистичними даними, однак дають можливість оцінити загальну картину з інвестиційними процесами в сільському господарстві різних країн.

Нами були підготовлені анкети, на які погодились відповісти деякі учасники експертного середовища. Про достовірність та віддзеркалення реального стану справ в інвестиційних процесах аграрного сектору країн у отриманих відповідях може засвідчувати й те, що в проведеному навчанні та безпосередньо в опитуванні приймали участь найбільш активні, мотивовані до співпраці фахівці, спрямовані на ефективне вирішення проблем для забезпечення стійкої продовольчої безпеки світу (Додаток Ж). Більша половина учасників літньої школи (14) відреагувала пасивно, даючи відповіді не на всі питання анкети, або ж повертаючи їх незаповненими.

Оскільки нами не передбачалося ніяких обмежень респондентів у виборі декількох відповідей, то на деякі питання було отримано відповідей більше, а ніж кількість опитуваних, та і навпаки, інколи анкета містила не всі відповіді на поставлені питання.

Було встановлено, що ключовим чинником розвитку сільського господарства та інвестиційної діяльності є питання форми та прав власності

на землю сільськогосподарського призначення. Досліджені країни мають різний ступінь розподілу, так 100% земель сільськогосподарського призначення, належать державі в Узбекистані, Ефіопії та М'янмі. До групи зі змішаним типом прав власності земель сільськогосподарського призначення, але переважно державної форми власності на землю відносяться: Росія (85% державна/15% приватна), Білорусь (70% державна /30% приватна), Китай (80% державна /20% приватна). Третя група країн має переважно приватну форму власності на землю сільськогосподарського призначення, а саме: Словаччина (25% державна /75% приватна), Німеччина (10% державна /90% приватна) [399], Великобританія (10% державна /90% приватна), Болгарія (0% державна /100% приватна), Італія (0% державна /100% приватна).

Державна форма власності на землю сільськогосподарського призначення не створює передумов до пошуку найбільш ефективного землекористувача, тому не сформовані «правила гри», або непрозорі підходи при розподіленні оренди земель державної власності негативно впливають на встановлення розміру орендної плати за користування землею та господарювання на ній. Тому, середній розмір орендної плати в Росії - 7 дол. США, по Білорусі та Узбекистану – дані відсутні, в Ефіопії - 10 дол. США, в Словаччині - 70 дол. США, в Китаї – 80 дол. США, в М'янмі – 250 дол. США, в Італії – 270 дол. США, в Болгарії та Великобританії по 280 дол. США, а у Німеччині - 300 дол. США.

За структурою виробників сільськогосподарської продукції (умовно було розподілено в анкеті на фермерів, середні підприємства, великі агрохолдинги) опитані респонденти дали відмінні відповіді. В Росії, Білорусі та Китаї переважають великі підприємства 60, 85 та 50% відповідно у порівнянні з невеликими підприємствами фермерського типу 21, 5 та 20% відповідно. Натомість, сільське господарство Ефіопії та М'янми переважно представлене підприємствами фермерського типу 90 та 99% відповідно і великі товаровиробники майже відсутні. Болгарія, Словаччина, Німеччина, Великобританія та Італія мають комбінований та збалансований склад

сільськогосподарських товаровиробників з деякими відмінностями. Можна зазначити, що ті країни, де існує орієнтація на стійкий розвиток економіки та сільського господарства зокрема, орієнтовані на підтримку різноманіття форм підприємств з різними типами господарювання та як наслідок різні інвестиційні можливості і стратегії їх реалізації.

За джерелами інвестування (державні, іноземні, власні) у сільське господарство досліджувані країни мають свою закономірність. У тих країнах, де існує переважно державна форма власності на землю, там логічно частка державних інвестиційних ресурсів була більшою, а саме Росія, Білорусь – 80%, Китай – 60%, М'янма – 50%. Узбекистан та Ефіопія є виключенням із зазначеної вище закономірності і мають 75% та 60% відповідно власних джерел капітальних вкладень (іншими словами, розраховують на власні внутрішні джерела). Варто зазначити, що наявність іноземних інвестицій у загальній структурі джерел капітальних вкладень у галузь, можна розглядати як ступінь відкритості сільського господарства міжнародним ринкам капіталу.

Доступність фінансових ресурсів, зокрема банківських кредитів, деякими експертами розглядається, як чинник пожвавлення економічного зростання економіки на державному, галузевому рівні та рівні підприємства. Саме тому, при опитуванні експертів нами було досліджено середню відсоткову ставку за користування кредиту для підприємств сільськогосподарської галузі опитаних країн. Часто ми отримували зустрічне питання, щодо нерозуміння відмінностей представників сільського господарства від підприємств інших галузей, адже в європейських країнах існують низькі відсоткові ставки, які затверджуються на рівні центрального європейського банку.

Натомість в Україні, середня ставка за користування кредитними ресурсами у національній валюті коливається на рівні 15-20%. Маслак О.М. та Маслак Н.Г. зазначають, за різними оцінками, в Україні частка банківського кредитування має менш як 20% обігових коштів аграрного

сектору, в той час як у розвинутих країнах вона досягає 70% [99]. За даними НБУ, залишки кредитів на рахунках банків станом на кінець грудня 2016 року були майже 822,1 млрд грн (станом на кінець грудня 2015 року — 787,8 млрд грн), із яких 50,8% — кредити, надані в національній валюті, 49,2% — в іноземних валютах. Із них лише 55,4 млрд грн (6,7%) — кредитні кошти, надані підприємствам сільського, лісового та рибного господарств (станом на кінець грудня 2015 року — 48,4 млрд грн або 6,1%).

Із загальної суми прострочених кредитних зобов'язань (191,8 млрд грн, з яких 18,4% в національній валюті та 79,6% — в іноземних) тільки 2,7% (5,3 млрд грн) — кредити, надані підприємствам галузі. Станом на кінець грудня 2015 року загальна сума прострочених кредитів становила 157,1 млрд грн, із яких 5,9 млрд грн (3,8%) — кредити, надані підприємствам сільського, лісового та рибного господарств (28,6% у національній валюті та 71,47% — в іноземних валютах).

Середньозважені процентні ставки, під які залучали кредити підприємства АПК 2016 року в національній валюті, коливалися в межах 14,01–21,19%, в іноземних — 6,33–10,7% річних. Водночас за даними НБУ за грудень 2016-го розмір ставки кредиту для суб'єктів сільського господарства становив 18,4%, що вище середньої ставки за галузями економіки (14,2%). Нагадаємо, що облікова ставка НБУ протягом 2016 року знизилася від 22,0 до 14,0%. За прогнозами НБУ цього року очікують зниження відсоткових ставок за депозитами державних банків, що має здешевити банківське фондування та позначитися на платі за кредитні ресурси для позичальників.

Повертаючись до матеріалів опитування, варто відмітити деякі відмінності кредитних ставок різних країн. Так, в Росії ставки за користування кредитами банків є найвищими — 26%, в Білорусі 15%, в Узбекистані та Ефіопії — близько 10%, в Болгарії — 8%, в Китаї — 5%. Окремим рядком іде група європейських країн, де відсоткові ставки банків та кредитно-інвестиційні принципи встановлюються єдиним центральним європейським банком. Саме тому в Словаччині, Німеччині, Італії та

Великобританії (навіть після виходу її зі складу ЄС) середня відсоткова ставка за користування кредитом для сільськогосподарських виробників коливається на рівні 1%. Найбільш неочікуваний результат опитування - з найменшою ставкою за користування кредитними ресурсами виявилась М'янма – 0,08%. Можна припустити, що фінансово-кредитна система цієї країни застосовує принципи ісламських банків, де брати гроші за користування кредитних ресурсів є неприпустимим, навіть більше - гріхом.

Не менш цікавим у характеристиці інвестиційних процесів різних країн виявилось питання об'єктів інвестування. В анкеті передбачалося обрання деяких варіантів із зазначенням вагомості (у відсотках), однак, нами було свідомо виключена можливість відповіді – поповнення обігового капіталу, навіть попре її суттєву частину у структурі об'єктів інвестування. Ми виходили при проведенні анкетування з точки зору об'єктів інвестування, що можуть забезпечити довготерміновий ефект для широкої сфери учасників інвестиційних процесів (рівні: держави, галузі, регіону, населення), а не тільки локальний і короткотерміновий, коли під майбутній урожай надається паливо, гербіциди, насіння і в той же операційний рік проводиться розрахунок (рівні: підприємство, банківська установа). Саме тому, у якості об'єктів інвестування, нами була сконцентрована увага на ті, що можуть забезпечити сталий розвиток сільського господарства, а саме: основні засоби, людський капітал, якість земель та інтелектуальна власність (патенти, ноу-хау, програмне забезпечення, торгівельні марки, права власності на користування ресурсами (оренда землі), інше).

Отже, опитаний експерт з Російської федерації відповів, що 100% інвестиційних ресурсів у сільському господарстві іде на оновлення основних засобів, а решті варіантів об'єктів не приділяється достатня увага. До речі, саме основні засоби, як об'єкт інвестицій в сільському господарстві різних країн має домінуючу позицію у порівнянні з рештою варіантів, проте існують деякі відмінності. Так, в республіці Білорусь на частку основних засобів у загальній структурі інвестицій припадає 25%, на частку людських ресурсів –

30%, на частку поліпшення якості земель – 10% і на частку інтелектуальної власності – 35%. В Узбекистані основні засоби та людські ресурси серед об'єктів інвестування займають по 30%, а на поліпшення якості земель та об'єкти інтелектуальної власності спрямовується по 20% відповідно. В Китаї об'єкти інвестицій в сільському господарстві були розподілені наступним чином: основні засоби - 30%, людський капітал - 20%, якість земель - 25%, інтелектуальна власність - 15%. У структурі об'єктів інвестування в сільському господарстві Ефіопії левову частку 80% інвестицій іде на оновлення основних засобів, 15% - людський капітал, 5% - якість земель, а інтелектуальна власність лежить поза межами інвестиційних процесів. Відповіді респондента з М'янми виявилися дуже дивними, так 90% усіх інвестиційних ресурсів спрямовується на підвищення рівня людського капіталу, і 10% на поліпшення якості земель, натомість, згідно з відповідями основні засоби та інтелектуальна власність не є об'єктом інвестицій у зазначеній країні. Представник Болгарії при опрацюванні анкети зазначив, що інвестиційні ресурси у сільському господарстві спрямовуються так: основні засоби - 60%, людський капітал - 15%, якість земель - 20%, інтелектуальна власність - 5%. Респондент зі Словаччини відмітив, що найбільша частка серед інвестиційних ресурсів спрямовується на оновлення основних засобів – 40%, 20% - на людський капітал, 30% - на поліпшення родючості ґрунтів і лише 10% - на інтелектуальну власність. При опрацюванні анкет респондентів з Німеччини та Великобританії відповіді на поставлене питання були відсутніми. Респондент з Італії зазначила, що по 40% інвестиційних ресурсів у сільському господарстві розподілено між основними засобами та інтелектуальною власністю, на людській капітал припадає 10%, а інвестування у поліпшення якості ґрунтів – відсутнє.

Таким чином, інвестиційні потоки спрямовані у сільське господарство опитаних країн, відрізняються між собою саме за об'єктами інвестування. Левова частка інвестиційних ресурсів спрямовується на оновлення основних засобів. За умов прискореного розвитку технічного прогресу у світі, аграрна

галузь, не буде стояти осторонь. Саме тому, вважаємо, що спроба наздогнати технічний прогрес за рахунок придбання зношеної та бувшої у використанні техніки, в тому числі і українськими підприємствами, не є вірним. З іншої сторони, придбати надсучасну техніку – бракує інвестиційних ресурсів.

Останні світові тенденції розвитку сільськогосподарської галузі доводять масове впровадження кіберфізичних систем у виробництво. Експерти зазначають, що процеси оцифрування у сільському господарстві незупинні, як і в інших секторах економіки. Вже зараз на деяких молочно-товарних фермах роботи вчасно підгрібають корм та доять корів, досліджуючи при цьому якість молока кожної окремої корови. В рослинництві широко впроваджуються геоінформаційні системи із застосуванням безпілотних дронів та тракторів. Алекс Ліссітса, президент асоціації «УКАБ», зазначає, що Produce more with less - такий загальний девіз модернізації сільського господарства. Покращення в технологіях за рахунок якісного насіння, диверсифікованого внесення комплексних добрив, технічного переоснащення (українці вже два роки б'ють всі рекорди з купівлі сільгосптехніки) та інших нововведень [192].

Комп'ютеризація та дигіталізація торкнуться всіх напрямків діяльності аграріїв. Починаючи від перекладу всього бухгалтерського обліку в безпаперові форми і відмови від готівки, і закінчуючи повною роботизацією молочних ферм або ж безпілотним управлінням всім парком сільгосптехніки. Основним викликом буде, звичайно ж, робота з величезним масивом даних. З огляду на останні кібератаки на український бізнес і безсилля держави в цьому відношенні, одним з центральних питань стане кібербезпека.

Впровадження роботизованих систем буде мати і негативні соціальні ефекти, пов'язані з вивільненням «зайвої» робочої сили. Кількість працюючих у сільському господарстві України за останні 15 років скоротилася в два рази. Проте, продуктивність праці в агросекторі вкрай низька. Так, в агрохолдингах на 1 тис. га припадає 15-25 працюють, у

фермерів - 10-15. Це, до речі, ще одна помилка українських політиків, які думають, що фермери забезпечать робочими місцями сільських жителів.

Кількість зайнятих в сільській місцевості в рослинництві вже через кілька років вийде на рівень США і Канади, тобто два працівника на 1 тис га. У тваринництві ситуація не буде сильно відрізнятись від рослинництва за рахунок повної роботизації основних виробничих процесів [192].

Наведені світові тенденції розвитку світового та національного сільського господарства неможливі без інноваційно-інвестиційної спрямованості держав і суб'єктів господарювання. Підходи нової інституційної економіки передбачають наявність інструментів / важелів, інфраструктури, нормативно-правової бази для реалізації інноваційно-інвестиційної діяльності.

Повертаючись до опрацювання анкет міжнародних експертів, зазначимо, що нами при розробці анкет було поставлено пряме питання: «Чи достатньою є інституційна підтримка залучення інвестицій в сільське господарство у вашій країні?». Представники Росії, Білорусі, М'янми та Словаччини негативно відповіли на поставлене питання, натомість респонденти з Узбекистану, Китаю, Ефіопії, Болгарії, Німеччини, Великобританії та Італії відповіли, що інституційна підтримка залучення інвестицій в сільське господарство є достатньою.

Останнім часом, в контексті забезпечення сталого розвитку та популяризації здорового способу життя та харчування, популярності набувають «органічно чисті продукти». Звичайно в світовій практиці визначення «Organic foods» (більш характерно для США) та «Bio» (більш характерно для країн ЕС) або екологічно чистої продукції може бути різним. Вивчення досвіду автором сільськогосподарського виробництва в таких країнах як Великобританія, Німеччина, Польща, Болгарія, США та інші, а також безпосередньо спілкуючись з виробниками сільськогосподарської продукції підводили нас до думки, що вся продукція, яка вирощується на незабрудненій землі і без використання різних хімічних засобів може бути

визначена як екологічно чиста. Безперечним є й те, що відсутність обробки гербіцидами, засобами для боротьби з різними шкідниками та відсутність внесення добрив зумовлює до зменшення врожайності та підвищення собівартості за рахунок додаткових агротехнічних робіт, що спрямовані на компенсацію відсутності вище перелічених засобів. Слід зазначити, що через відсутність широкого попиту на чисту продукцію в Україні та відносно високу виробничу собівартість питання вирощування екологічно чистої продукції є не достатньо розкритим [223].

На думку Артиша В.І., нині в Україні є унікальна можливість не тільки заявити міжнародній спільноті про наміри налагодити виробництво екологічно чистої продукції, а й здійснити це на практиці, створивши пільгові умови для «екофермерів», побудувавши відповідні структури із сертифікації екопродукції, забезпечивши умови для функціонування вітчизняного ринку екологічно чистих продуктів харчування [80, с.117].

Безперечно в світовій практиці визначення «Organic foods» або екологічно чистої продукції може бути різним. На нашу думку, вся продукція, що вирощується на незабрудненій землі і без використання різних хімічних засобів, може бути визначена як екологічно чиста. Як зазначає Борисова В.А., через відсутність попиту на цей вид продукції в Україні та відносно високу виробничу собівартість питання вирощування екологічно чистої продукції є не достатньо розкритим [95, с.9].

За даними Молдаван Л.В. у багатьох областях України зернові колосові і соняшник займають 60-80% посівних площ, що обумовлює виснаження ґрунтів, нагромадження певного виду шкідників і збудників хвороб. Значна частина винесених з урожаєм речовин не повертається землекористувачами - орендаторами в ґрунт [110, с.194]. Відсутність заходів із забезпечення екологічно безпечного землекористування ще більше прискорює розвиток процесів деградації ґрунтів. Водночас держава, не ставлячи ніяких вимог до господарств, які своєю діяльністю породжують зазначені й інші негативні явища у використанні земельних й інших природних ресурсів, надає їм доступ

до пільгових кредитів, виплат на 1 га землі й інших програм державної підтримки, що в інших країнах неприпустимо [279, с.94].

Засади державної політики при формуванні інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки повинен бути переглянутим враховуючі інтернаціоналізаційні тенденції та враховуючи концепцію забезпечення сталого розвитку. На наш погляд, переміщення акцентів має відбутись від підтримки сільськогосподарських виробників, які купляють вітчизняну техніку, до підтримки тих виробників, які застосовують сучасні технології виробництва та їх комбінації з використанням оптимального складу машинно-тракторного парку, в тому числі для екологічно чистого господарювання.

Відомо, що в світі існують багато прикладів існування своєрідних кодексів та норм «правильного» ведення сільськогосподарського виробництва, які є загальноприйнятими. Ці кодекси включають перелік вимог, які є обов'язковими для виконання тими виробниками, які розраховують на підтримку з боку держави у формі участі в програмах державної підтримки. Ми вважаємо, що проблема ощадливого використання природних ресурсів в сільському господарстві України є дуже гострою, тому державна підтримка має бути в першу чергу тим виробникам, що застосовують ресурсозберігаючі технології, впроваджують технологічну політику, а не виснажують потенціал ґрунтів [270, с.94].

При опрацюванні анкет іноземних респондентів можна відмітити певну особливість: ті країни, де сформований інститут приватної власності на землю, де частка приватних земель переважає державні у загальній структурі сільськогосподарських земель, де відсутні надмірні обмеження та існують прозорі правила гри, там достатнє інституційне забезпечення щодо залучення інвестицій. Іншими словами, цивілізовані земельні відносини та вільний ринок сільськогосподарських земель, є запорукою ефективному та раціональному використанню головного предмета та засобу праці в аграрній сфері. В значній мірі цей факт підтверджує необхідність включення

справедливої (ринкової) вартості сільськогосподарської землі в економічно-фінансовий кругообіг капіталу, який трансформується у формі інвестицій, купівлі корпоративних прав товариств, залученні кредитних ресурсів, застави [303, с.121-122].

5.3. Обґрунтування інвестиційно-активного аграрного середовища національної економіки в контексті залучення іноземного інвестиційного ресурсу

Питання визначення курсу розвитку аграрного сектору України та побудова ефективної моделі його реалізації завжди знаходилось в полі зору вітчизняних науковців. У науковій доповіді «Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація» за редакцією академіка НАН України В.М. Гейця, члена-кореспондента НАН України О.М. Бородіної, члена-кореспондента НАН України І.В. Прокопи зазначається, що напрям розвитку аграрної політики України має вибудовуватись у відповідності до глобальних тенденцій аграрного розвитку. Стратегічними напрямками такого розвитку є врахування регіональної специфіки аграрного виробництва, підвищення конкурентоспроможності сільського господарства, розвиток сільських територій на основі громад [404, с. 43]. На думку Шубравської О.В., основними складовими сталого економічного розвитку агропродовольчого виробництва є стабільне зростання його обсягів, структурна збалансованість, екологічність, економічна та соціальна ефективність [425, с.63].

Дане твердження науковців безумовно є цілком обґрунтованим, проте досягти позитивних зрушень щодо впровадження зазначених стратегічних напрямів можливо за умови формування відповідного інституційного підґрунтя для їх реалізації. Зупинимось на рамкових документах, якими

забезпечується регламентація державної аграрної політики. Так, Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 р. № 2982-IV визначено:

- гарантування продовольчої безпеки країни;
- перетворення аграрного сектора на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому і зовнішньому ринках сектор економіки держави;
- збереження селянства, як носія української ідентичності, культури і духовності нації;
- комплексний розвиток сільських територій і розв’язання соціальних проблем на селі [335].

Як видно, регламентовані напрямки державної аграрної політики до 2015 року відповідають визначеним у науковій доповіді «Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація» базовим компонентам, які сприятимуть ефективному розвитку аграрного сектора. В той же час досліджуваний стан розвитку аграрного сектору характеризується науковцями, як трансформаційний, а позитивні зрушення відмічено лише за першими двома напрямками [404, с. 3-4].

Щорічне зростання вимог до якості рівня життя та необхідність забезпечення продовольчої безпеки вносять нові критерії до функціонування країн у частині забезпечення сталого розвитку. Враховуючи те, що одним із ключових елементів сталого розвитку є продовольча безпека, а в цілому його концепція формується виходячи зі збереження екосистеми для майбутніх поколінь, на перший план виходить забезпечення якості та безпеки харчових продуктів. Цілком очевидним є прямиий зв’язок між якістю сільськогосподарської продукції та її конкурентоздатністю на зовнішніх ринках. Забезпечити зростання якості продукції з урахуванням європейських вимог можливо за умови покращення якості сировини та забезпечення дотримання необхідних норм в процесі виробництва.

Необхідно звернути увагу на такі важливі елементи, які здійснюють безпосередній вплив на формування конкурентних переваг аграрного сектора країни, які представлені на рис. 5.3.

Рис. 5.3. Передумови зростання конкурентних переваг аграрного сектору України

Джерело: згруповано автором відповідно до [192, 398, 265, 397].

Вищенаведене підтверджує, що аграрний сектор країни є базовою системою з комбінацією різновекторних, багатofункціональних підсистем, що мають потенціал щодо забезпечення сталого розвитку і як результат - стимулюють залучення додаткових інвестиційних ресурсів.

Усвідомлюючи важливість розвитку сільських територій та трансформації аграрного сектору України в напрямку сталого розвитку, на державному рівні було розроблено Концепцію розвитку сільських територій, яка схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 995-р від 23 вересня 2015 р [108].

Концепція спрямована на підготовку аграрного сектору країни, в тому числі і сільських територій, до умов функціонування в зоні вільної торгівлі з Європейським Союзом, і має довгостроковий характер (період дії до 2025 року). В даному контексті варто зауважити, що розробка нового нормативно-правового документа щодо провадження державної аграрної політики України була об'єктивною необхідністю у зв'язку з закінченням у 2016 р. строку дії Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року».

На думку О.Павленко, який очолював міністерство аграрної політики та продовольства України в період розробки та затвердження Концепції розвитку сільських територій, прийняття даного документа розширить можливості країни в частині залучення коштів Європейського союзу на розвиток сільських територій, адже цим документом підтверджується пріоритетність європейського курсу для України.

Для підвищення ефективності дій, визначених Концепцією розвитку сільських територій, Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 489-р від 19 липня 2017 р. затверджено план заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій [313]. Даним документом регламентовано перелік дій, відповідальних виконавців та індикатори оцінки результативності виконання в розрізі таких напрямів:

- підвищення якості життя сільського населення;
- охорона та збереження природних ресурсів у сільській місцевості;

- диверсифікація та розвиток сільської економіки;
- удосконалення системи управління сільськими територіями;
- освіта та інформаційно-консультаційне забезпечення [313].

В контексті адаптації українського законодавства до європейських вимог варто відзначити розробку Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України до 2020 року, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р [359], яка сформувалась під впливом корегувань аграрної політики ЄС з акцентами на конкурентне виробництво, підтримку органічного виробництва, розвитку сільських територій, раціональному природокористуванні [147]. Зміна існуючого курсу державної аграрної політики в напрямку сталого розвитку потребувала й потребує законодавчого регулювання. У відповідності до Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України до 2020 року, до п'ятірки найбільш проблемних питань з позиції сталого розвитку варто віднести:

- незавершення процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів;
- низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва;
- наявність ризиків збільшення виробничих витрат внаслідок зростання рівня зношеності техніки, переважання використання застарілих технологій, збільшення вартості невідновлюваних природних ресурсів у структурі собівартості виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції;
- відсутність у сільськогосподарських товаровиробників мотивації до дотримання агроекологічних вимог;
- незавершеність земельної реформи [359].

В той же час зазначеним нормативним документом передбачено й наступні стратегічні цілі розвитку аграрного сектору:

- гарантування продовольчої безпеки держави;
- забезпечення прогнозованості розвитку та довгострокової стійкості аграрного сектору шляхом розвитку різних форм господарювання;

- сприяння розвитку сільських населених пунктів та формування середнього класу на селі шляхом забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення рівня доходів;
- підвищення рівня інвестиційної привабливості галузей аграрного сектору та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств;
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, ефективності галузей, забезпечення стабільності ринків;
- розширення участі України у забезпеченні світового ринку сільськогосподарською продукцією;
- раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище [359].

В контексті сталого розвитку аграрного сектору серед вищезазначених положень доцільно зупинитись на проблемі недотримання сільськогосподарськими виробниками агроекологічних вимог. Важливість вирішення даного питання наразі є більш ніж актуальним, адже виробники сільськогосподарської продукції повинні чітко усвідомлювати, що якість продукції залежить від процесу виробництва. Відповідно до зазначеної проблеми обумовлено й стратегічну ціль розвитку аграрного сектора України в частині раціонального використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище. Градус актуальності даного питання зростає, адже потенціал аграрного сектору країни щодо виходу на європейські ринки, в тому числі із органічною продукцією, достатньо вагомий, проте відсутність належної якості сільськогосподарської продукції, відповідного (сертифікованого) процесу виробництва знижують її конкурентоспроможність. В контексті усвідомлення процесу виробництва в аграрному секторі, як цілісної системи, яка повинна відповідати вимогам сталого розвитку, доцільно розглянути досвід використання програми RISE.

Програма RISE (Response-Inducing Sustainability Evaluation), розроблена Бернським університетом (Bern University of Applied Sciences) (Швейцарія) і використовується для оцінки фермерських господарств. Наразі наявний досвід оцінки програмою RISE фермерських господарств України. Різновекторне та ґрунтовне наповнення даної програми, її адаптованість до вимог сталого розвитку дає можливість комплексно оцінити діяльність господарства й визначити найбільш проблемні моменти.

Застосований вперше в господарствах Бразилії у 1999 році, метод RISE відрізняється унікальним досвідом, який охоплює понад 3 500 аналізів ферм у 58 країнах, включаючи Україну. Оцінка ефективності сталого розвитку фермерських господарств за допомогою RISE здійснювалися компаніями з виробництва продуктів харчування, такими як Nestlé та Danone, агенціями з розвитку сільського господарства в Данії (SEGES), Швейцарії (FibL) та Німеччині (різними компаніями), німецькою корпорацією розвитку GIZ та дослідниками в Бразилії, США, Польщі та інших країн. Нещодавно до мережі RISE приєднався Сумський національний аграрний університет. Швейцарсько-український проект «Сприяння сталому розвитку сільського господарства в Україні — повна оцінка фермерських господарств та розробка спільної стратегії», який фінансується спільно з Швейцарською федерацією та Nestlé, спрямований на зміцнення української експертизи в галузі менеджменту сталого розвитку у сільському господарстві. Все це втілюється за допомогою адаптації бази даних RISE до українського сільського господарства [123].

Набір оціночних характеристик досліджуваного господарства по методу RISE формується на основі діалогу між фермером та фахівцем, який здійснює оцінку. В процесі проведення оцінки фермер відповідає на запитання щодо всього процесу сільськогосподарського виробництва, а саме: виробництво продукції рослинництва та тваринництва, використання екологічних ресурсів (ґрунт, вода, енергія, матеріали та інші ресурси, біорізноманіття), умови праці та якість життя, а також економічні, фінансові показники, та стан управління господарством. Перелік оціночних характеристик з деталізацією по кожній групі представлено в таблиці 5.2.

Система показників оцінки менеджменту сталого розвитку за програмою
RISE

№	Показники оцінки	Складові показники оцінки
1	Використання земельних ресурсів	1.1. Раціональне управління земельними ресурсами. 1.2. Урожайність зернових культур. 1.3. Внесення в ґрунт органічних добрив. 1.4. Реакція ґрунту (рН ґрунту). 1.5. Ерозія ґрунту. 1.6. Ущільнення ґрунту.
2	Тваринництво	2.1 Утримання стада. 2.2 Продуктивність худоби. 2.3 Сприятливі умови для поведінки, яка властива виду. 2.4 Умови утримання. 2.5 Здоров'я тварин.
3	Використання матеріалів та охорона навколишнього середовища	3.1 Витрати матеріалів. 3.2 Добрива. 3.3 Захист рослин. 3.4 Забруднення повітря. 3.5 Забруднення ґрунту та води.
4	Використання водних ресурсів	4.1 Раціональне використання водних ресурсів. 4.2 Постачання води. 4.3 Інтенсивність використання води. 4.4 Зрошення.
5	Енергоносії та клімат	5.1 Планування і контроль енергоспоживання. 5.2 Енергоємність. 5.3 Баланс парникових газів.
6	Біорізноманіття	6.1 Раціональне використання і відтворення біорізноманіття. 6.2 Екологічні інфраструктури. 6.3 Інтенсивність сільськогосподарського виробництва. 6.4 Розподіл екологічних інфраструктур. 6.5 Різноманітність продукції сільського господарства.
7	Умови праці	7.1 Управління персоналом. 7.2 Робочі години. 7.3 Безпека на робочому місці. 7.4 Рівень заробітної плати і прибутку.
8	Рівень життя	8.1 Професійна діяльність та підготовка. 8.2 Фінансове становище. 8.3 Соціальні взаємовідносини. 8.4 Особисті свободи та цінності. 8.5 Здоров'я. 8.6 Інші сфери життя (за бажанням).
9	Економічна доцільність	9.1 Ліквідність. 9.2 Рентабельність. 9.3 Стабільність (якісний показник RISE). 9.4 Боргові зобов'язання. 9.5 Безпека джерела прибутку.
10	Управління фермерським господарством	10.1 Бізнес-цілі, стратегії бізнесу та їх реалізація. 10.2 Доступність інформації. 10.3 Система управління ризиками. 10.4 Стійкі зв'язки.

Джерело: Згруповано автором за даними [123]

Дані, представлені в табл. 5.2, обґрунтовано підтверджують, що оцінка фермерських господарств України програмою RISE відображає екологічні, соціальні та економічні аспекти діяльності господарств, при цьому характеризує перспективність обраного напрямку діяльності, забезпечує комплексний аналіз господарства, орієнтує на розробку ефективної стратегії сталого розвитку. Крім того чітко простежується європейський вимір, адже оцінка сконцентрована не тільки на фінансово-економічних аспектах, а й на збереженні природного середовища, забезпеченні належного життя людини, не тільки в професійному плані, а й у соціальному та психологічному тощо.

Наведений перелік складових показників оцінки вкотре підтверджує про необхідність трансформації підходів щодо виробництва в аграрному секторі. При цьому слід враховувати наступне. По-перше, усвідомлення того, що агрохолдинги ніколи не будуть дотримуватись балансу між еколого-соціальними та фінансово-економічними чинниками. По-друге, якість сільськогосподарської продукції формується на всіх етапах виробництва. На сьогодні в програмі RISE є можливість працювати німецькою, англійською та українською мовами.

Отримані відповіді за 47 складовими показників (табл. 5.2) оброблюються програмою автоматично, після чого візуалізуються у вигляді багатокутника, де висвітлюються стан десяти досліджуваних показників. Якщо на досліджуваному об'єкті відсутній напрямок тваринництва, даний показник автоматично виключається програмою. Крім того в розрізі кожного показника формується результат аналізу у відсотках, котрий зафарбовано червоним, жовтим або зеленим кольором, які й характеризують його стан в досліджуваному господарстві. Приклад звітів оцінки програмою RISE фермерських господарств Сумської та Полтавської областей представлено в додатку 3., а отримані в результаті проведеного аналізу у вигляді оціночних багатокутників наведено на рис. 5.4. та 5.5.

З наведених багатогранних моделей сталого розвитку цілком очевидним є наявність проблемних питань, пов'язаних з біорізноманіттям.

Важливість покращення даного показника переоцінити складно, адже загалом відомо, що райони з високим рівнем біорізноманіття володіють багатшими природними ресурсами, а також здатні швидше впоратися з наслідками стихійних лих. Крім того від біологічного різноманіття залежить стан екосистеми, в якій будуть комфортно існувати наступні покоління.

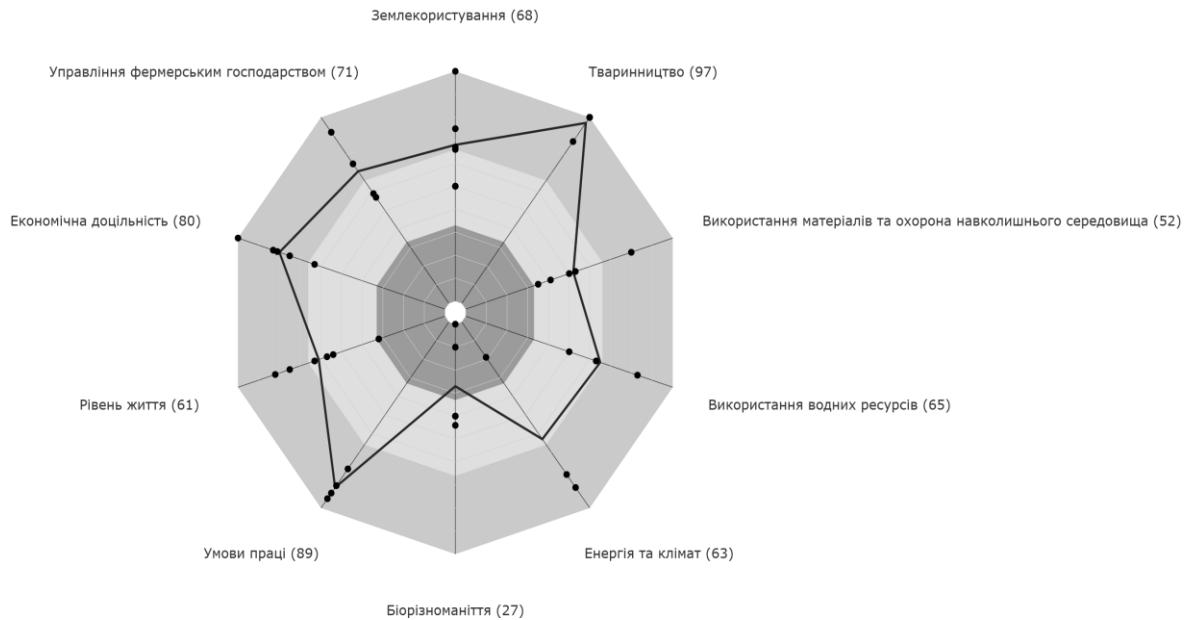

Рис. 5.4. Багатогранна модель сталого розвитку ФГ «Поділля Інвест»

Джерело: Результати оцінки програмою RISE в рамках проекту «Господар +» [363]

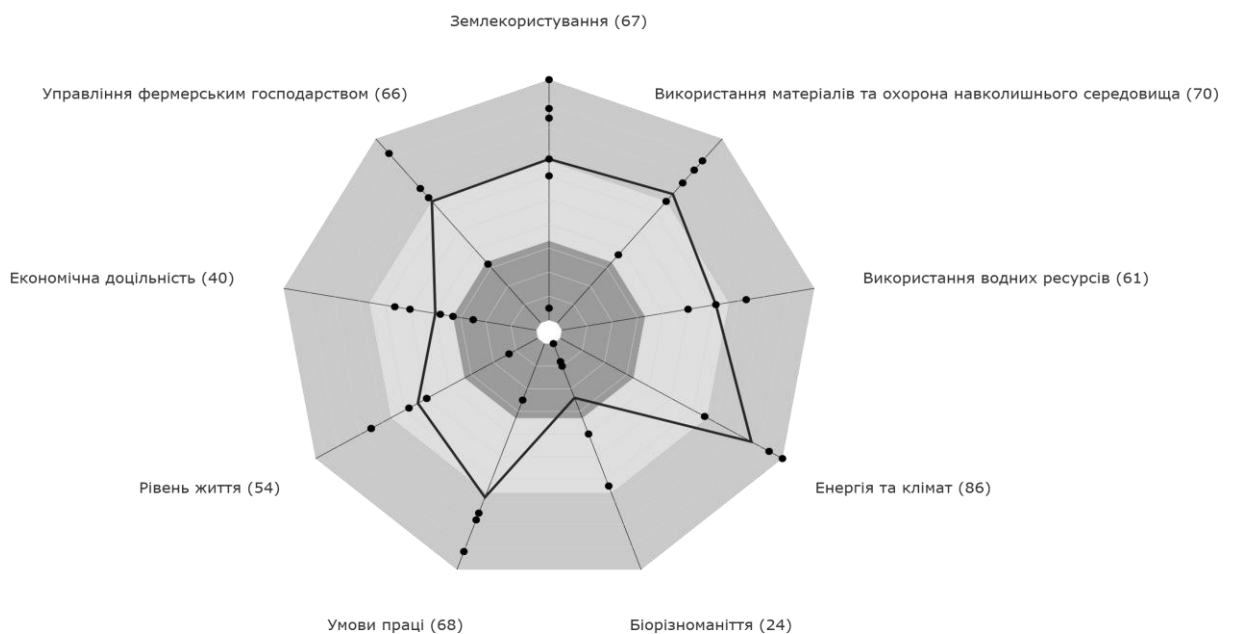

Рис. 5.5. Багатогранна модель сталого розвитку СФГ «Пузір»

Джерело: Результати оцінки програмою RISE в рамках проекту «Господар +» [363]

Якщо порівняти досліджувані господарства, то значної розбіжності в отриманих результатах не спостерігається в розрізі таких показників, як: землекористування; використання водних ресурсів; рівень життя; управління фермерським господарством. Найбільшу амплітуду коливань мають показники: економічна доцільність; умови праці; енергія та клімат; використання матеріалів та охорона навколишнього середовища. В цілому відмічено значні коливання показників у розрізі досліджуваних господарств, що вказує на різний рівень розвитку та підтверджує необхідність комплексної підтримки фермерських господарств для досягнення більш-менш сталих позитивних результатів.

Також варто зупинитись і на певних проблемних моментах, які були зазначені фермерами в процесі опитування в якості чинників, що негативно впливають на діяльність господарств: відсутність певних професійних навичок у площині управління господарством (постійні зміни нормативно-правового регулювання, неврегульованість питання щодо ринку землі тощо); складність дотримання вимог сталого розвитку в частині біорізноманіття, використання енергоощадних технологій, впровадження органічного виробництва тощо; обмеженість інформаційно-консультаційного забезпечення в сфері залучення інвестиційних ресурсів, співпраці з місцевою владою в частині впровадження перспективних напрямів розвитку та участі в проектах з міжнародними донорами. Доцільно зазначити, що наведений перелік проблемних питань не обмежується фермерськими господарствами, а є узагальненими проблемами аграрного сектора, які набувають особливої гостроти в контексті розвитку сільських територій.

Висвітлена проблематика наразі обговорюється і в профільному міністерстві. Так, заступник Міністра аграрної політики та продовольства України Олена Ковальова під час круглого столу «Напрями реалізації Концепції розвитку сільських територій - вклад вищих навчальних закладів аграрного спрямування» зазначає про такі напрями: ведення просвітницької

роботи серед сільського населення через створення навчально-консультативних центрів та дорадчих служб, що будуть здійснювати впровадження проектів допомоги, циклів тематичних навчально-практичних семінарів щодо реалізації концепції сталого розвитку сільських територій; надання консультаційної підтримки сільським громадам у реалізації основних напрямів сільського розвитку та підвищення інвестиційної привабливості регіонів.

Варто зауважити, що протягом останніх років багато уваги науковців та представників влади приділяється питанням розвитку малого та середнього бізнесу в аграрному секторі саме в контексті розвитку сільських територій, проте значних якісних зрушень в цьому напрямі не відмічено, хоча є позитивна динаміка щодо скорочення процедур при оформленні бізнесу. Очевидним є те, що європейській досвід ведення сільського господарства, котрий сформувався і ефективно діє на сімейних аграрних бізнес-структурах, доцільно впроваджувати і в Україні, адже 50% виробництва сільськогосподарської продукції здійснюється малими господарствами та господарствами, орієнтованими на споживання власної продукції [398].

Важливість даного питання для розвитку інвестиційних процесів в аграрному секторі відмічає й заступник Міністра аграрної політики та продовольства України Ольга Трофімцева, акцентуючи увагу на необхідності проведення трансформацій для забезпечення розвитку малого та середнього агробізнесу в частині створення повноцінних виробничо-збутових ланцюгів (value chain model) через налагодження продуктивної співпраці всіх задіяних в процесі партнерів. Реалізацію даного підходу планується здійснювати у вигляді побудови відкритої платформи, ключовими учасниками якої є представники агробізнесу та учасники фінансового ринку. До впровадження даного проекту залучено спеціалістів Міністерства аграрної політики та продовольства України у співпраці з Офісом підтримки реформ, представників проектів USAID, Незалежної

Асоціації Банків України та іншими експертами інвестиційного та фінансового ринку. Метою створення платформи є надання безкоштовного кваліфікованого супроводу представникам агробізнесу щодо участі в діючих інвестиційних проектах та якісної підготовки інвестиційних та інших бізнес проектів тощо [265].

Підсумовуючи вищенаведене можна стверджувати, що формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі є пріоритетним напрямом розвитку національної економіки. Крім того залучення до трансформаційних процесів міжнародних партнерів, особливо в сфері інвестування, вказує на розширення можливостей щодо запровадження якісних реформ та досягнення позитивних зрушень саме в напрямку розвитку інвестиційної привабливості аграрного сектору України. Зацікавленість європейських партнерів у розбудові аграрного сектора країни обумовлено значним потенціалом сільського господарства, про що зазначається у звіті за результатами впровадження проекту «Політика щодо інвестування у сільське господарство: Україна», який завершено у грудні 2015 року. Даний проект впроваджується в Україні з 2009 року Організацією Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР) в рамках Програми ОЕСР «Конкурентоспроможність Євразії», котра запроваджується з метою розвитку контактів ОЕСР та реалізується Секретаріатом з глобальних відносин [398].

В рамках першої фази проекту ОЕСР «Стратегія секторної конкурентоспроможності для України» були визначені сектори української економіки з високим потенціалом підвищення конкурентоспроможності, до складу яких включено: агропромисловий комплекс, виробництво альтернативних джерел енергії на основі біомаси, цивільне літакобудування. Друга фаза проекту «Підвищення конкурентоспроможності в Україні шляхом створення сталого законодавчого підґрунтя для роботи енергосервісних компаній» спрямована на оцінку можливостей України щодо підвищення рівня енергоефективності

[397]. Третя фаза проекту «Політика щодо інвестування у сільське господарство: Україна» містить рекомендації щодо інвестиційної політики країни та висвітлює головні проблемні питання, розв'язання яких забезпечить залучення більшого обсягу приватних інвестицій в аграрний сектор України та покращить якість інвестиційних процесів відповідно до принципів, встановлених Рамковою політикою інвестування в сільське господарство (ОЕСР).

Значна кількість різновекторних досліджень аграрного сектора України в рамках різних міжнародних проектів свідчить про зацікавленість європейських партнерів саме в цій галузі України, як потенційному об'єкті інвестування. Також значну увагу в рамках міжнародних проектів приділено формуванню дієвого законодавчого підґрунтя, яке б не суперечило європейським нормам. Яскравим прикладом є проект «Стратегія секторної конкурентоспроможності для України», в якому за всіма фазами (2009-2015 рр.) обов'язковою складовою виступала оцінка стану нормативно-правового регулювання досліджуваних процесів.

Окремо слід зазначити, що в рамках проекту «Політика щодо інвестування в сільське господарство: Україна» позитивним чинником визнано прийняття Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на період 2015-2020 рр., яка підтверджує європейську спрямованість обраного курсу та розширює інвестиційні можливості аграрного сектору України [398]. Варто також відмітити, що ефективне використання досягнутих результатів в процесах децентралізації та переорієнтації аграрного сектору країни в напрямку сталого розвитку визнані європейськими партнерами в якості позитивних чинників, які сприяють розвитку інвестиційного потенціалу аграрного сектору України.

Якщо розглянути сучасний стан впроваджуваних трансформацій в частині законодавчих ініціатив щодо розвитку аграрного сектору, Радченко О. зазначає, що до позитивних зрушень варто віднести відповідність програм аграрного бюджету 2017 року завданням Стратегії розвитку

сільського господарства на період до 2020 року. В частині розвитку інвестиційного потенціалу та орієнтації на сталий розвиток доцільно відмітити підтримку фінансування інноваційно-інвестиційних проектів на засадах державно-приватного партнерства; визначення критеріїв для отримання прямої бюджетної підтримки через встановлення соціоекономічного впливу господарств на розвиток сільських громад та дотримання ними агроекологічних вимог тощо. Зазначимо, що нормативно-правові акти, якими регламентується розвиток аграрного сектору України до 2020 року, є досить інтегрованими один з одним, орієнтованими на європейський вимір та адаптованими до умов глобалізації.

Значно ускладнена ситуація з інституційним забезпеченням інвестиційних процесів в частині співрегулювання з митним, податковим, зовнішньоекономічним, фінансовим та іншими спеціалізованими законодавчими актами. Проте варто наголосити на деяких сучасних законодавчих новаціях у сфері регулювання інвестиційної діяльності. На окрему увагу заслуговує прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвестора» від 07.04.2015 р. № 289-VIII (набуття чинності з 01.05.2016 р.) [294], яким регламентовано зміни в корпоративному законодавстві, а саме: впроваджено новий вид захисту прав інвестора у вигляді похідного позову; розширено доступ до інформації про емітента; змінено вимоги до членів наглядової ради в частині впровадження інституту незалежних директорів; розширено способи виплати дивідендів; відкореговано порядок визначення ринкової вартості цінних паперів; переглянуто порядок повідомлення акціонерів; знято обмеження щодо кількості акціонерів приватного акціонерного товариства тощо.

Вагомим кроком на шляху до залучення іноземних інвестицій визнано прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій» від 31.05.2016 року №1390-VIII. Даним Законом

регламентовано новий принцип обліку інвестицій, який передбачає відображення у статистичній звітності вже здійснених іноземних інвестицій. Також Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій» встановлено рівнозначне право на отримання пільг та гарантій, затверджених Законом України «Про режим іноземного інвестування», як для тих іноземних інвестицій, які були зареєстровані на момент набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій», так і тих, які не мали необхідної реєстрації [295]. Для врегулювання нормативно-правових відносин у відповідності із прийняттям зазначеного Закону було припинено дію Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання» від 06.03.2013 р. № 139 [317].

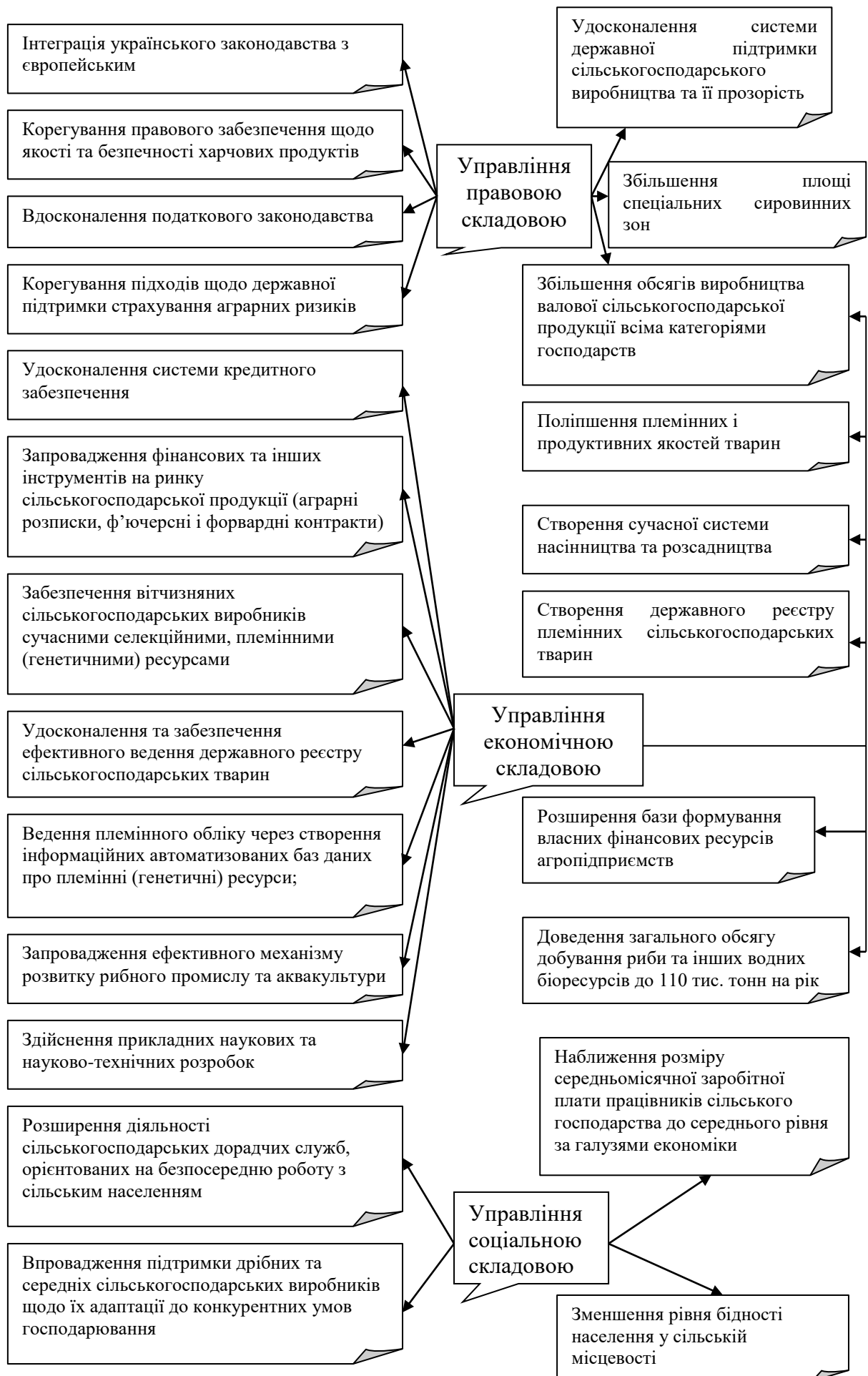
Внесені зміни не мають вирішального значення при виборі інвесторами України в якості об'єкта інвестування, проте вказують на готовність країни до впровадження змін, що забезпечать виключення зайвих бюрократичних перепон. Адже, досліджуючи стан інвестиційної політики України в рамках проекту «Політика щодо інвестування в сільське господарство: Україна», експертами визначено негативним фактором впливу на інвестиційну привабливість аграрного сектору країни мінливість та непередбачуваність українського законодавства. В зазначеній проблематиці інвестори визначають головними перепонами вкладання коштів: існування розгалуженої системи дозволів та ліцензій, які потрібно обов'язково отримати; неврегульованість питання щодо можливості впровадження та скасування певних інвестиційних стимулів; наявність значної кількості перевірок та корумпованість.

В той же час європейські експерти вказують на певні позитивні зрушення в частині інституційного забезпечення, а саме: впровадження

законодавчих ініціатив, регламентованих Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 12.02.2015 р. № 191-VIII [296], в яких очевидно є спрощення значної кількості погоджувальних процедур, що повинно мати позитивні наслідки щодо зниження рівня корумпованості.

Підсумовуючи наведене, зазначимо, що потенціал аграрного сектору України може бути використано в якості ключового елемента в процесі акумулювання інвестиційних ресурсів. Проте потрібно вибудувати чітку позицію щодо врахування засад концепції сталого розвитку. Якщо розглянути сучасні тенденції та майбутні перспективи до 2030 року щодо сталого розвитку, варто відмітити об'єднання групи чинників, які його характеризують в п'ять складових: правову, економічну, соціальну, екологічну та політичну. Таким чином формування інвестиційних ресурсів в моделі інвестиційно-активного аграрного середовища буде більш ефективним за умови консолідованого якісного управління п'ятьма зазначеними складовими.

Беручи до уваги те, що європейськими експертами позитивно оцінено затверджені законодавчі ініціативи в частині сталого розвитку аграрного сектору України, враховуючи складність та багатофункціональність процесу управління складовими сталого розвитку, вибудовувати довгострокову стратегію розвитку інвестиційної привабливості аграрного сектору доцільно у відповідності з Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [355]. Затверджені цією Концепцією заходи розвитку аграрного сектору згруповано за такими напрямками: управління правовою складовою, управління економічною складовою, управління соціальною складовою, управління екологічною складовою, управління політичною складовою та визначено очікувані результати від її впровадження (рис. 5.6.)

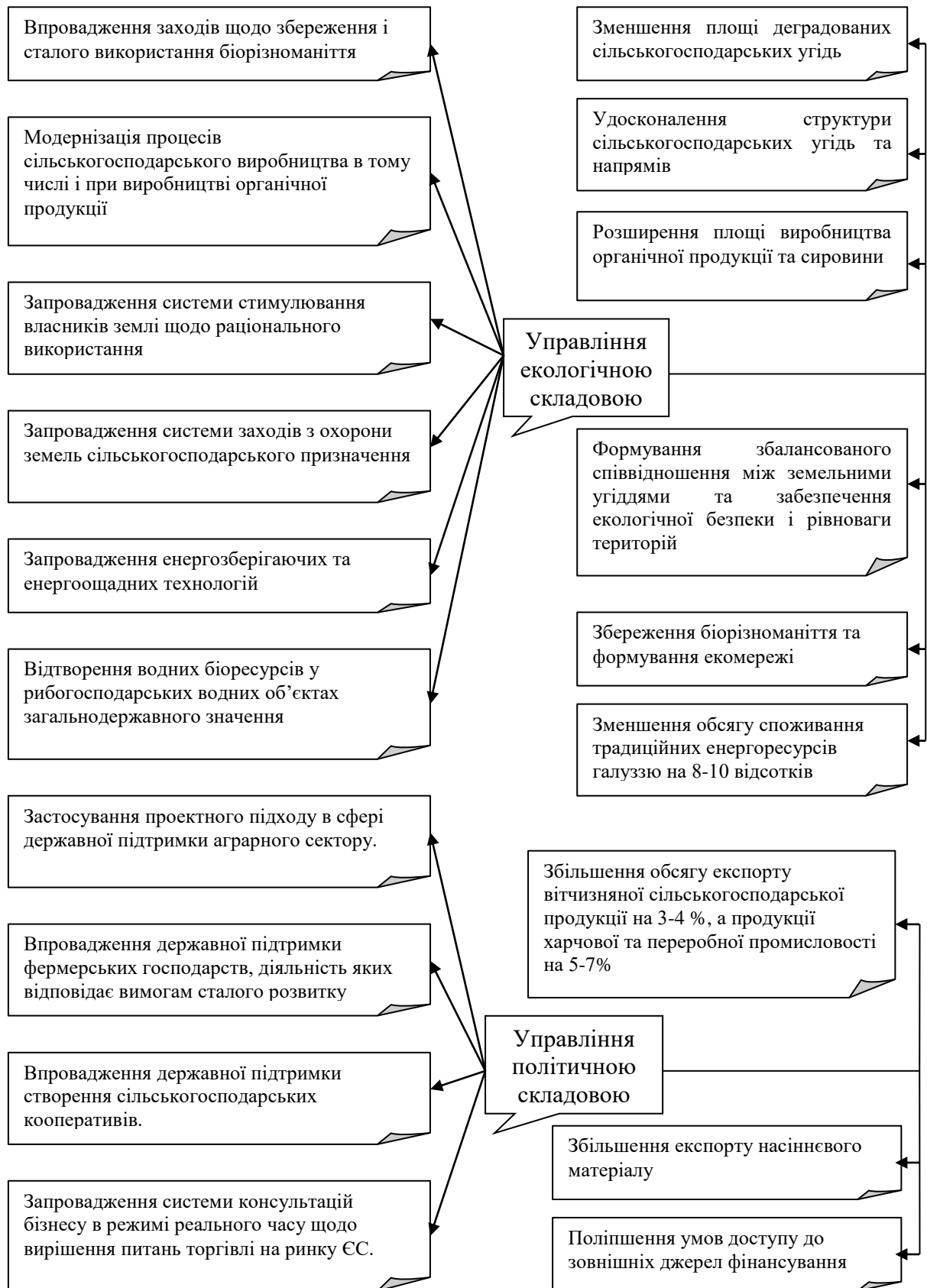

Рис. 5.6. Трансформація аграрного сектору на засадах концепції сталого розвитку

Джерело: обґрунтовано автором відповідно до [355].

Отже, впровадження представлених на рис. 5.7. заходів забезпечить зростання якості управління в розрізі складових, що відповідають концепції сталого розвитку.

Рис. 5.7. Модель інвестиційно-активного аграрного середовища України на засадах концепції сталого розвитку

Модель, представлена на рис. 5.7., є логіко-структурним продовженням визначених напрямів та очікуваних результатів від їх впровадження, які представлені на рис. 5.6. В результаті проведених досліджень цілком очевидною є обґрунтованість трансформацій в аграрному секторі країни в напрямку сталого розвитку. Рухаючись в даному напрямку, ми отримаємо низку значних переваг: це і збереження екосистеми, і покращення якості продуктів харчування, і покращення умов життя на сільських територіях тощо. В той же час такі зміни будуть мати й позитивні наслідки для національної економіки, адже залучення інвестиційних ресурсів і покращення інвестиційного клімату будуть сприяти формуванню інвестиційно-активного аграрного середовища.

Таким чином, інвестиції є важливим фактором впровадження інноваційних технологій, розвитку сільськогосподарського виробництва та формування високої конкурентоспроможності його продукції. Розвиток світогосподарських зв'язків України буде надавати сприяння інтеграційним процесам і в аграрній сфері, яка супроводжується злиттям і поглинанням агроформувань, підпорядкуванням їх виробничої діяльності короткостроковими потребами, обумовленими кон'юнктурою світового ринку.

Шубравська О.В. серед перспективних напрямків розвитку аграрного сектору економіки України виділяє: узаконення Кодексу належної сільськогосподарської практики, яким передбачити (за аналогією з європейською системою «Crosse Compliance») вимоги щодо сівозмінного землеробства, збереження родючості сільськогосподарських земель, захисту навколишнього середовища і біорізноманіття, виробництва екологічно безпечної продукції у комплексі з санкціями за їх порушення та законодавче унормування обмеження концентрації і ощадливого використання земель сільськогосподарського призначення на засадах купівлі й оренди в руках суб'єктів підприємницької діяльності з урахуванням інтересів місцевого населення; уведення ліцензування сільськогосподарської діяльності [73].

Підсумувавши, можна сказати, що в Україні треба пришвидшити запровадження механізмів купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення, бо через відсутність ринку землі селяни втрачають можливість залучення в сільськогосподарське виробництво коштів інвесторів-кредиторів, а отже, й активізувати інноваційні процеси, оновити матеріально-технічну базу, підвищити родючість ґрунтів і розв'язати соціально-економічні проблеми.

5.4. Визначення фінансових інструментів для формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки

Використання нових фінансових інструментів в умовах глобалізаційних викликів розширює можливості аграрного сектору щодо формування інвестиційних ресурсів. В даному контексті доцільно зазначити, що на сьогодні такі фінансові інструменти, як банківське кредитування, лізингові послуги та інвестування в агропроекти є загальновідомими та найбільш застосовуваними. Проте дані інструменти є залежними від стабільності валютного курсу, політики банку щодо напрямів кредитування, неврегульованості питання щодо ринку землі, адже відсутність застави у сільськогосподарських підприємств обмежує їх доступ до кредитних ресурсів тощо. Цілком обґрунтовано можна стверджувати про актуальність інтеграції фінансових інструментів, котрі набули широкого застосування в міжнародній практиці для фінансування аграрного сектору України. Важливість даного напрямку досліджень для розвитку аграрного сектору було підтверджено й проведенням конференції «Агробізнес-2017: інструменти фінансування, інноваційні технології, оцінка та управління ризиками» учасниками якої були представники органів державної влади,

аграрного сектору, страхових компаній, банків та інвестиційних установ, а також юридичних, лізингових, аудиторських та ІТ-компаній.

Досліджуючи проблеми поширення венчурного фінансування Лупенко Ю.О. спільно з Фещенко В.В. відмічають, що передумовами його розвитку є детінізація підприємницької діяльності, подальший розвиток фінансового ринку, наявність сучасних інструментів венчурного інвестування та володіння технологіями їх ефективного використання. Основними інструментами венчурного фінансування в сучасних умовах виступають спеціалізовані інститути спільного інвестування, бізнес-ангели венчурних проєктів та краудфандінг [196].

В даному контексті, фінансовий директор компанії AgroGeneration Левченко О. наголошує на збільшенні інвестиційної привабливості аграрного сектору країни та наявності потенціалу щодо його розвитку, котрих можливо досягти за умови впровадження різноманітних фінансових інструментів, таких як аграрні розписки, форвардні контракти, банківське кредитування. Використання даних фінансових інструментів є перспективним напрямом формування інвестиційних ресурсів адже в якості застави може бути використано майбутній врожай, що є достатньо новим підходом проте ризикованим, тому потребує вдосконалення існуючих продуктів агрострахування [180].

Позитивні зміни щодо кредитування представників аграрного сектору відмічено експертами банківської сфери. Так, директор департаменту підтримки агробізнесу ПАО «КРЕДИ АГРІКОЛЬ БАНК», Порвіна Н. відмічає ланцюгове зростання обсягу кредитування сільськогосподарських підприємств на 1 січня 2017 р. в розмірі 11 % в порівнянні з 2016 р., також відбулось зростання обсягу наданих короткострокових позик на 7% та обсягу інвестицій спрямованих в агропроєкти на 15% протягом 2016 р. Підтверджуючи важливість кредитування аграрного сектору, радник голови правління ПАТ «БАНК «УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ», Касян І., наголошує

на важливості дії програми компенсації відсотків, як дієвому фінансовому інструменті щодо зниження витрат в аграрному секторі [284].

Зупинимось більш детально на сучасному стані кредитування аграрного сектору, так за даними Національного банку України за 10 місяців 2017 р. банки збільшили обсяг кредитування на 9,3 % до 60,5 млрд. гривень, при цьому сукупний кредитний портфель банків цього періоду зменшився на 1,5%. Враховуючи сучасний стан валютного ринку цілком прогнозованою є тенденція до зростання частки кредитів наданих в національній валюті до 78,3 %, що склало 47,4 млрд. гривень (приріст до попереднього року 24,1%). Варто відмітити наявність дисбалансу між часткою виданих кредитів за видом економічної діяльності та часткою прострочених кредитів відповідної групи. Так, частка кредитів наданих в аграрний сектор протягом січня – жовтня 2017 р. склала 7,4% у загальному обсягу кредитування. В той же час саме фінансування аграрного сектору має незначну частку прострочених кредитів лише 5,6% при середній простроченій заборгованості за кредитами 38,9%. Покращилась і ситуація зі скороченням простроченої заборгованості за напрямом кредитування сільськогосподарських корпорацій. На сьогодні, на думку експерту із питань фінансової політики Інституту суспільно-економічних досліджень Дешко А. покращення статистики повернення кредитів представниками аграрного сектору є одним із важливих показників, котрі позитивно впливають на стабілізацію банківського фінансування даної галузі [233].

Підтверджує зміну позиції банків щодо кредитування аграрного сектору є твердження того, що наразі сформувались дві ключові тенденції в цій сфері: збільшується активність банків в напрямку кредитування аграрних компаній та зростає обсяг кредитування фермерських господарств. Також до складу позитивних чинників, котрі сприяють збільшенню обсягів кредитування аграрного сектору включають: відсутність протягом останніх років значних втрат врожаю виробниками сільськогосподарської продукції, розширення напрямів кредитування, зростання платоспроможності

сільськогосподарських виробників, збільшення обсягів інвестування в техніку та обладнання. Наразі банки співпрацюють з аграрним сектором за такими напрямками:

- поповнення обігових коштів, строк кредитування до 2 років;
- придбання техніки та обладнання, строк кредитування, до 5 років;
- будівництво об'єктів інфраструктури, строк кредитування більше 5 років.

Розширення мережі банків, котрі займаються кредитуванням представників аграрного сектору пом'якшила умови отримання кредитів в частині вимог до застави та агрострахування. Позитивні тенденції відмічено й щодо фінансування фермерських господарств адже умови кредитування визначаються виходячи з терміну дії кредиту, умов партнерських програм, якщо мова йде про інвестиційні цілі кредитування, без застосування корегування на розмір позичальника. Також варто зупинитись на загальних вимогах до платоспроможності позичальників: середній або високий рівень прибутковості, помірною рентабельністю, позитивна кредитна історія. Крім того доцільно відмітити важливість державної підтримки, як аргументованого важеля в отриманні позитивного рішення щодо надання кредиту [233]. В цьому контексті доцільно зазначити, що дія програми компенсації відсотків є реальною підтримкою певної частини суб'єктів господарювання аграрного сектору проте даний інструмент державної підтримки не здійснює безпосереднього впливу на зниження відсоткової ставки, яка за кредитами наданими в національній валюті протягом 2017 р. в середньому склала 18 відсотків [284].

Продовжуючи огляд фінансових інструментів, залучення яких розширить можливості щодо формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі доцільно зупинитись на найбільш застосовуваних протягом останніх років. Так, директор фінансового департаменту Аграрного фонду, Швець О. зазначає, що в 2017 р. проектно фінансування агровиробників мало наступні складові: форвард з товарною складовою

(паливно-мастильні матеріали, добрива); торгівля контрактами (за участі Аграрної біржі); кредитування сільськогосподарського виробництва (спільно з комерційними банками) [180]. Тенденції щодо банківського кредитування аграрного сектору в 2017 р. були окреслені вище, зупинимось більш детально на форвардах, котрі вважаються одним із найбільш динамічних інструментів фінансування аграрного сектору протягом останніх трьох років. Провідними компаніями, котрі купують зернові в Україні на основі форварду є ПАТ «Аграрний фонд» та Державна продовольчо-зернова корпорація України (ДПЗКУ). Отримані досягнення в 2017 р за даним напрямом експертами визначаються рекордними, адже ПАТ «Аграрний фонд» протягом року уклав форвардних контрактів на 2,9 млрд. грн., при цьому станом на 21.12.2017 р. вже закрито договорів на 2,2 млрд. грн.. В рамках форвардної програми ДПЗКУ 2016/2017 маркетингового року аграріїв було проавансовано на суму більше 220 млн. грн. [139].

Досягнуті результати обумовлені адаптованістю форвардних контрактів до аграрного сектору, адже визначають проміжок часу в який необхідно здійснити поставку за ціною, котра є не нижчою від ринкової. Отже такий підхід дає змогу виробникам аграрного сектору отримати кошти під заставу майбутнього врожаю і відповідно мати горизонт планування [72]. Крім того, як зазначає голова правління ПАТ «Аграрний фонд», Радченко А., форвардна програма має декілька умов фінансування та є більш доступною для середніх та дрібних виробників через простішу процедуру оформлення в порівнянні з банком. В 2017 р. було укладено 195 контрактів при цьому кількість корпоративних клієнтів склала 4%, решта 96% є представниками середнього та дрібного бізнесу, які займаються обробкою землі розміром від 50 га. Крім того частка «малих» контрактів в портфелі в 2017 р. в порівнянні з 2016 р. зросла на 20%. Також перевагою форварду є можливість вибору буде він прив'язаний до курсу долара чи ні, так, відсоткові ставки за форвардом з прив'язкою до долару при закупівлі

врожаю 2017 р. коливались в межах 15-18 %, без прив'язки до долару в межах 22,5-27,5% [180].

Продовжуючи огляд фінансових інструментів, котрі застосовуються для кредитування представників аграрного сектору доцільно зупинитись на запровадженні авальованих векселів. Досвід впровадження банками даного фінансового інструменту в аграрному секторі України має позитивні відгуки. Так, директор департаменту корпоративних продуктів та партнерства Райффайзен Банку Аваль, Співак Р. зазначає, що програма авальювання векселів підтвердила свою ефективність, адже дає можливість оптимізувати витрати на залучений капітал в умовах високої вартості кредитних ресурсів та є зручним інструментом для всіх учасників ринку. Результативність даного фінансового інструменту досягається за рахунок взяття банком повної або часткової відповідальності за виконання зобов'язань будь-якого з учасників вексельного договору [69].

Даний напрям фінансування є в складі кредитного портфеля низки банків, зокрема, ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Креді Агріколь банк», ПАТ «УкрСиббанк», ПАТ «ПроКредит Банк», ПАТ «Кредобанк», ПАТ «ОТП Банк», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «ПУМБ», ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України», ПАТ «Державний Ощадний Банк України» тощо. Загальний обсяг авальованих векселів ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» в 2016 р. склав 1,5 млрд. гривень.

В рамках партнерської програми між компанією «Байер» та ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» сільськогосподарські підприємства та фермери мають можливість придбати засоби захисту рослин від компанії «Байер» на умовах фінансування під 1% зі строком дії векселя - 9 місяців. Дана програма ефективно працювала в 2016 р. тому її дію буде продовжено й на 2017 р. та 2018 р. [108]. Для порівняння:

- ПАТ «ПУМБ» закладає 4% річних на продукт авальювання векселів;
- в рамках партнерських програм між компанією ТОВ «Сингента» (виробництво насіння та засобів захисту рослин) та ПАТ «Райффайзен Банк

Аваль», ПАТ «Креді Агріколь банк», ПАТ «УкрСиббанк», ПАТ «ПроКредит Банк», ПАТ «Кредобанк», ПАТ «ОТП Банк», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «ПУМБ», ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України», ПАТ «Державний Ощадний Банк України» діє знижка на продукції компанії в розмірі 7 % або 9% в залежності від суми наданого авальованого векселя або банківської гарантії (банка-емітента).

Варто зауважити, що компанії-виробники, котрі беруть участь в партнерських програмах націлені на сталий розвиток та пропонують якісну продукцію (насіння та засоби захисту рослин), що дає не тільки економію фінансових ресурсів, а й створює умови для переходу на інноваційне виробництво та збільшує конкурентоспроможність підприємств аграрного сектору в тому числі середніх та дрібних.

Одним із обмежуючих факторів в доступі виробників аграрного сектору до банківських кредитних ресурсів є неврегульованість питання щодо ринку землі. Існує практика обробки сільгоспвиробниками земель, які не оформлені офіційно при цьому по ним йде значний готівковий грошовий обіг. У підсумку господарство не має потрібних гарантій для отримання кредитування хоча по факту може мати достатній прибуток. Адже банки висувають жорсткі вимоги до позичальників і при аналізі підприємства розглядаються виключно дані підтверджені документально.

Враховуючи наявність певних труднощів з банківським кредитуванням доцільно розглянути інші моделі фінансування аграрного сектору, до складу яких включають аграрні розписки. Фінансування аграрного сектору через запровадження аграрних розписок набуло широко застосування в Бразилії, в якості дієвого фінансового інструменту. Ретроспектива впровадження аграрних розписок в Бразилії бере свій початок в 1994 р., наразі саме ними забезпечується більша частина оборотного капіталу підприємств аграрного сектору країни, що в грошовому еквіваленті складає 20-30 млрд. дол. США на рік. Встановлено пряму залежність між впровадженням аграрних розписок в Бразилії та

розвитком сільськогосподарського сектору, так, за 20 років в країні виросло виробництво зерна з 60 млн. т до 200 млн. т. Варто зауважити, що урядом країни затверджено примусове виконання аграрних розписок, що значно знижує ризик невиконання зобов'язань, який коливається від 0,35% до 1% [97].

Успішний досвід Бразилії в частині впровадження інноваційного підходу щодо фінансування підприємств аграрного сектору спонукав експертів до вивчення різних аспектів використання аграрних розписок (банківські операції, ведення реєстру, примусове виконання тощо) та оцінки можливостей запровадження та адаптації даного фінансового інструменту в Україні. У підсумку в 2015 р. Міжнародна Фінансова Корпорація (International Finance Corporation, IFC), яка є членом Групи Світового банку в партнерстві із Швейцарською Конфедерацією, органами державної влади України (Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство юстиції України), постачальниками матеріально-технічних ресурсів, банками, зернотрейдерами, міжнародними організаціями почала впровадження пілотного проекту «Аграрні розписки в Україні». Запроваджена модель дещо відрізняється від бразильської, зокрема, в Україні функціонує єдина централізована електронна система реєстрації, використання якої надає можливість банкам та постачальникам виробничих ресурсів відстежувати вже заставлений урожай, що значно знижує ризик невиконання зобов'язань.

Пілотний проект в 2015 р. розпочав свою роботу на теренах Полтавської області де було видано 10 аграрних розписок на суму 40 млн. грн., які наразі успішно виконані. В 2016 р. географія впровадження аграрних розписок поширилась на Черкаську, Вінницьку та Харківську області, а в 2017 р. додала Тернопільську, Хмельницьку, Миколаївську та Сумську області. За підсумками роботи протягом 2015-2017 рр. зареєстровано 165 аграрних розписок на загальну суму 1,12 млрд. грн., котрі розподілились в розрізі регіонів наступним чином: Вінницька та Полтавська

області по 41, Черкаська область – 33, Харківська область – 22, Тернопільська область – 12, Сумська та Хмельницька області по 7, Миколаївська область – 2.

В Україні діє два види аграрних розписок – товарні й фінансові, товарні гарантують поставку продукції, фінансові, відповідно, передбачають грошову виплату. Із загальної кількості зареєстрованих аграрних розписок сформувався наступне чисельне співвідношення фінансових до товарних 100:65. Ще однією позитивною характеристикою даного фінансового інструменту є відсутність невиконаних зобов'язань за зареєстрованими аграрними розписками. Крім того протягом останніх двох років відмічено значне зростання попиту фермерів на аграрні розписки. В цілому успішно проведена компанія щодо запровадження фінансового інструменту у формі аграрних розписок була досягнута в Україні за рахунок корегування недоліків функціонуючого механізму в Бразилії. По-перше, було стандартизовано процес видачі та виконання аграрних розписок. По-друге, було запроваджено єдину електронну систему реєстрації. По-третє, на законодавчому рівні встановлено порядок примусового виконання зобов'язання після звернення стягнення на заставу в семиденний строк [97].

Крім того доцільно зупинитись на таких напрямках подальшого розвитку, як запровадження вільного обігу аграрних розписок на ринку та створення системи кредитного рейтингу, котра дасть змогу корегувати процентні ставки в залежності від кредитного рейтингу підприємств аграрного сектору.

Куратор проекту «Аграрні розписки» для малих та середніх виробників за підтримки ІФС від профільного міністерства, Рутицька В., наголошує на тому, що Міністерство аграрної політики та продовольства України дає вичерпну характеристику переваг аграрних розписок, основними з яких є:

- наявність двох видів аграрних розписок: товарної та фінансової;
- відсутня необхідність залучення банку в якості третьої сторони;

- заставою виступає майбутній врожай, додаткове майно не потрібно;
- фіксація історій видачі аграрних розписок в Реєстрі, що спрощує процедуру перевірки позичальника;
- прив'язка зобов'язання до конкретної земельної ділянки, котра відображається у Реєстрі [112].

Варто також зупинитись й на існуючих недоліках в процесі реєстрації аграрних розписок до складу яких включають довготерміновий процес нотаріального оформлення та відсутність належного інфраструктурного забезпечення. Попри наявність деяких складнощів саме аграрні розписки можуть забезпечити формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі, як прямо, так і опосередковано через зростання конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції.

Доволі відомим інструментом, котрий протягом останніх років ефективно функціонує в інвестиційному портфелі підприємств аграрного сектору є лізинг, при цьому в розрізі даного фінансового інструментом в 2017 р. спостерігається зростання. Так, за даними Асоціації «Українське об'єднання лізингодавців» за 9 місяців обсяг лізингового портфелю склав 10,61 млрд. грн., що на 474 млн. грн. більше ніж за такий самий період минулого року [100]. Варто відмітити, що вартість договорів фінансового лізингу аграрного сектору склала 6,5 млрд. грн., з яких 5,5 млрд. грн. є договори фінансового лізингу за якими придбано техніку, машини та устаткування сільськогосподарського призначення [233].

Доведено, що інтеграційні процеси позитивно впливають на розвиток ринку лізингових послуг, до складу позитивних чинників впливу доцільно віднести надання кредиту Європейським банком реструктуризації і розвитку в розмірі 550 млн. грн. одній із учасниць асоціації «Українське об'єднання лізингодавців» для фінансування потреб малого та середнього бізнесу в Україні. Позитивні тенденції щодо зростання зацікавленості до фінансового лізингу обумовлені й впровадженням проекту USAID

«Трансформація фінансового сектору» в рамках якого здійснюється просвітницька робота щодо можливостей та переваг фінансового лізингу [103]. Оновлення матеріально-технічної бази та технологій виробництва є першочерговою необхідністю більшості підприємств аграрного сектору в незалежності від обсягу виробництва продукції тому фінансовий інструмент у формі лізингових послуг характеризується висхідним трендом.

Директор ТОВ «Ексімлізинг», Петухов О. розповідає про підтримку аграрного сектору, як одного з пріоритетів роботи державного Укрексімбанку, де вони запроваджують альтернативні інструменти фінансування аграрного сектору через надання лізингових послуг [103]. Співпраця з аграрним сектором займає 50% в загальній структурі діяльності компанії. Робота з аграріями ведеться за такими напрямками: транспорт, техніка, обладнання, нерухомість. Умови співпраці є досить гнучкими, адже передбачають можливість зручного вибору графіку оплати: класичний, сезонний або ануїтет. Крім того, Петухов О. зазначає, що на лізингові послуги діють спеціальні пропозиції по зниженню відсоткової ставки за наявності домовленості між постачальником техніки та лізингодавцем. В 2017 р. відсоткова ставка у гривнях коливалась в межах 14-20%, в євро 0,1-6,5%, за необхідності була можливість комбінації валют [180]. Підсумовуючи, варто зазначити, що хоча лізинг і не є новим фінансовим інструментом для формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі проте в контексті глобалізаційних змін, залучення грошових ресурсів в рамках різних міжнародних проектів він набуває нових якісних характеристик, як складова цілісної фінансової системи розвитку аграрного сектору.

В контексті розширення можливостей аграрного сектору щодо використання нових фінансових інструментів доцільно зупинитись й на тому, які технологічні зміни необхідно запроваджувати для досягнення сталого позитивного результату. Окреслюючи перспективи розвитку аграрного сектору, директор з розвитку бізнесу Ukrlandfarming PLC,

Руденко О. зазначає про необхідність створення електронної карти полів, впровадження автоматичного контролю витрат на паливно-мастильні матеріали, мінералізацію добрив тощо, що підтверджує функціонуючий комплексний технологічний підхід в компанії, який дозволяє заощаджувати до 115 доларів з гектару на рік. Отже цілком очевидним є те, що використання нового, якісного обладнання, залучення до роботи дронів, супутникових даних, електронних карт полів тощо, значно оптимізує діяльність підприємств аграрного сектору. Проте впровадження різних технологічних досягнень супроводжується накопиченням значного обсягу даних, котрі потребують постійної обробки, тому наразі постає питання щодо запровадження системи підтримки прийняття рішень в процес управління [284].

Цілком очевидною є необхідність формування свідомості представників аграрного сектору щодо важливості запровадження інноваційних підходів, як в процес виробництва так і в процес управління, що неможливо здійснити без якісної техніки та кваліфікованих спеціалістів. Актуальною є проблема відсутності бажання у дрібних та середніх виробників аграрного сектору до пошуку можливостей залучення фінансових ресурсів та використання існуючих фінансових інструментів.

Ще одним важливим і достатньо проблемним питанням яке безпосередньо пов'язано і з процесом сільськогосподарського виробництва, і з процесом залучення фінансових ресурсів в аграрний сектор є страхування. Складність даного питання пов'язана з високою вартістю агрострахування, при цьому дана тенденція притаманна не тільки Україні, а є загальносвітовою, через високий ризик настання катастрофічних збитків від погодних умов. Проте на відміну від України в якій діяльність у сфері сільського господарства страхують лише 2-3% представників аграрного сектору, в європейських країнах частка застрахованої сільськогосподарської діяльності коливається в межах 50-70%. Хоча за даними 2016 р. співвідношення страхових виплат до страхових платежів

сільськогосподарських виробників України склало 5,5% до 94,5%, що свідчить про прибутковість даного напрямку страхування.

Експертами ринку страхових послуг в Україні представлено розгалужену систему узагальнених напрямів страхування виробників аграрного сектору до складу яких включають: страхування майна, посівних площ, врожаю, поголів'я тварин, транспортних засобів, персонал сільгоспідприємств. Як зазначає, начальник управління маркетингу та реклами СК «Юнісон страхування», Калішевський Д., окрім наведених, актуальними напрямками може бути страхування таких випадків, як: намокання зерна на складі чи під час транспортування, простої потягу з зерном, перерви у виробництві, аварії на виробництві, загибель чи пошкодження сільгоспкультури, настання екологічних катастроф тощо [180].

Попри наявні труднощі у співпраці між виробниками аграрного сектору та представниками страхових компаній варто відмітити про позитивні зрушення, які спостерігались протягом 2017 р. в цій сфері. Так, відбулось зростання кількості укладених договорів страхування сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень до 957, що на 20,7% більше ніж в 2016 р. Лідерами за кількістю укладених договорів страхування є Тернопільська область – 98 договорів, Дніпропетровська область – 94 договори та Полтавська область – 75 договорів. Крім того сума зібраних страхових премій в національній валюті в 2017 р. склала 204,4 млн. грн., що є кращим показником за останнє десятиріччя та перевищило минулорічний показник на 30%. Позитивна динаміка простежується і за показником страхових премій у доларовому еквіваленті, сума яких зросла на 28,3% і склала 7,7 млн. доларів США.

Проте наразі сформувалась тенденція щодо зниження ризиків виробництва сільськогосподарської продукції без залучення агрострахування. Використовуючи підхід щодо багатогалузевої спеціалізації виробництва сільськогосподарські виробники знижують

ризикованість ведення бізнесу. Наявність розгалуженої територіальної структури вирощування сільськогосподарських культур також сприяє мінімізацію втрат від погодних умов. Відсутність масової загибелі врожаю протягом останніх років теж призвела до зростання безпечності сільськогосподарських виробників. Наведені чинники сформували сприйняття агрострашування виключно як додаткового навантаження на витратну частину бюджету. Проте даний підхід є помилковим адже лише при наявності тристоронньої співпраці між представниками аграрного сектору, банками та страховими компаніями можливо досягти успіху у формуванні інвестиційних ресурсів.

Наявність проблемного питання в частині урахування всіх можливих ризиків при роботі з представниками агробізнесу зумовило появу нових підходів до страхування протягом останніх років. Заступник генерального директора компанії «Агроріск», Копачевька А., зазначає, що при страхуванні врожаю до уваги береться технологія вирощування культури та оцінка збитків, крім того програма страхування базується на прогнозах перезимівлі, пошкодження врожаю градом чи вогнем та інших подібних показниках. Також експерт зазначає, що на визначення умов страхування впливає й вид сільськогосподарської культури, при цьому лідером страхових рейтингів є озима пшениця, котра характеризується найбільшою стійкістю до впливу погодних умов [180].

Інтегруючи міжнародний досвід на ринок страхових послуг України варто відмітити позитивні зрушення отримані в рамках реалізації проекту ІФС «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії», одним із яких є запровадження індексного страхування. Відмінність даного виду страхування від традиційного не передбачає обов'язкового передстрахового огляду посівів та оцінки понесеного господарством збитку. Наразі міжнародна практика володіє багатьма різновидами індексних страхових продуктів, при цьому для України найбільш адаптованими є погодні або «врожайні» індексні види страхування. Українськими

страховими компаніями реалізується індексне страхування за такими сільськогосподарськими культурами, як пшениця, жито, ячмінь, соняшник, кукурудза, цукровий буряк, гречка. За представленим видом страхування право страхувальника на відшкодування настає в тому випадку, коли врожайність застрахованої ним культури падає нижче гарантованого рівня [405].

В контексті застосування нових інструментів в агрострахованні доцільно зупинитись на програмі індексного страхування «МетеоЗахист», як новітнього інноваційного інструменту, впровадженого компанією «Сингента» сумісно з ІФС. Дана програма дозволяє захистити виробників аграрного сектору від погодних ризиків та є новим фінансовим інструментом, який використовується в рамках фінансових програм компанії разом з аграрними розписками та форвардними договорами. Програма діє для таких сільськогосподарських культур, як пшениця та кукурудза. Головною відмінною рисою даного виду страхування від традиційного є те, що прийняття рішення стосовно виплати компенсації приймається не за оцінками страхової компанії, а спирається на об'єктивні індекси температур та кількість опадів в обумовлений період на полях [214].

Якщо за офіційними даними кількість опадів менша за визначену в договорі страхування критичну норму виробник сільськогосподарської продукції автоматично отримує страхову виплату. Варто зазначити, що такий напрям агростраховання не передбачає виїздів страхових агентів на поля, тим самим забезпечуються прозорість виплат та скорочується термін їх виплати. В перший рік реалізації програми її учасниками стали 43 господарства, 11 з яких отримали виплати за несприятливі погодні умови 2016 р. В рамках пілотного проекту в першому сезоні учасниками стали виробники озимої пшениці та кукурудзи Харківської, Дніпропетровської та Кіровоградської областей. Серед господарств, які одержали відшкодування, є ТОВ «Інвестиційна аграрна компанія «Балінвест» (Харківська обл.), ТОВ «Хеліантус» (Дніпропетровська обл.), ТОВ «НССФГ «Степ»

(Кіровоградська обл.). Досягнуті результати 2016 р. зумовили зростання кількості учасників програми в 2017 р. до 112 виробників сільськогосподарської продукції, обсяг застрахованої площі посівів озимої пшениці та кукурудзи склав більше 100 тис. га, при цьому зросла активність регіонів з найбільш посушливими погодними умовами [138].

Варто також зазначити про запровадження в першому кварталі 2017 р. нової партнерської програми, розробленої компанією «Сінгента», що реалізується в партнерстві з «Креді Агріколь Банк», страховою компанією «АХА Страхування», за підтримки ІФС. Програма «Ваш Урожай – Наша Турбота» дає змогу компенсувати фермерам у випадку часткової або повної втрати врожаю їх виробничі витрати у розмірі до 100%. За рахунок коштів, отриманих в якості відшкодування виробник сільськогосподарської продукції може вчасно погасити частково або повністю заборгованість за придбані товари компанії «Сінгента». Пілотний проект діє в Київській, Полтавській, Вінницькій та Черкаській областях [79].

Враховуючи те, що протягом останніх років значна увага в економічному середовищі країни приділяється розробці перспективних напрямів щодо залучення інвестиційних ресурсів, доцільно зупинитись на можливостях аграрного сектору щодо залучення зовнішнього фінансування через бонди. На думку виконавчого директора Незалежної асоціації банків України, Коробкової О., сучасний стан економічної системи країни здійснює негативний вплив на можливості залучення фінансових ресурсів в аграрний сектор країни через бонди. Дана ситуація не є виключною характеристикою аграрного сектору, а має загальнонаціональний характер, адже наразі додатковим стримуючим фактором є реформування фондового ринку в Україні. Проте, беручи до уваги критичні зауваження експерта, доцільно зазначити, що в інвестиційному портфелі агрохолдингу «Кернел» є даний фінансовий інструмент.

Залучення валютних ресурсів в 2013 р. у формі євробондів здійснювали Ощадбанк, Укресімбанк, ДТЕК, ПриватБанк, «Укрзалізниця»,

«Миронівський хлібопродукт», «Мрія», Ukrlandfarming. Починаючи з 2014 р. даний напрям використовувався щорічно для залучення коштів лише Міністерством фінансів України, деякі компанії виходили на зовнішній ринок тільки для реструктуризації колишніх емісій [170]. На початку 2017 р. агрохолдинг «Кернел» залучив фінансування на єврооблігаційному ринку в обсязі 500 млн. дол. США на п'ять років під 8,875% [166]. Хоча за даним фінансовим інструментом не встановлено стійкої позитивної динаміки, цілком обгрунтовано спеціалісти фінансового сектору вважають випуск єврооблігацій компанією «Кернел» перспективним досягненням, що може позитивно вплинути на ставлення іноземних інвесторів до вкладання коштів в аграрний сектор України. На думку Ульянченко О.В., низький фінансовий стан більшості сільськогосподарських підприємств, недостатній обсяг державної підтримки та наявність диспаритету цін спричинили негативні тенденції технічного забезпечення [407].

Закінчуючи огляд фінансових інструментів доцільно зазначити, що деякі банки співпрацюють з виробниками сільськогосподарської продукції за такими інструментами, як акредитиви, гарантії, факторинг. Проте досвід їх використання в Україні обмежується лише великими компаніями, через необізнаність невеликих виробників щодо можливостей доступу до них та їх пасивне ставлення щодо використання даних фінансових можливостей.

Враховуючи важливість розвитку окреслених фінансових інструментів для формування інвестиційно-активного аграрного середовища представимо на рис. 5.8 їх узагальнений розподіл в розрізі напрямів фінансування. Визначені фінансові інструменти є функціональним інструментарієм формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі України. Підсумовуючи, варто наголосити, що наразі одним із перспективним напрямів фінансування аграрного сектору є багатостороння співпраця виробників насіння, засобів захисту рослин, техніки, обладнання тощо з банками, страховими компаніями та міжнародними партнерами щодо пільгового кредитування виробників аграрного сектору.

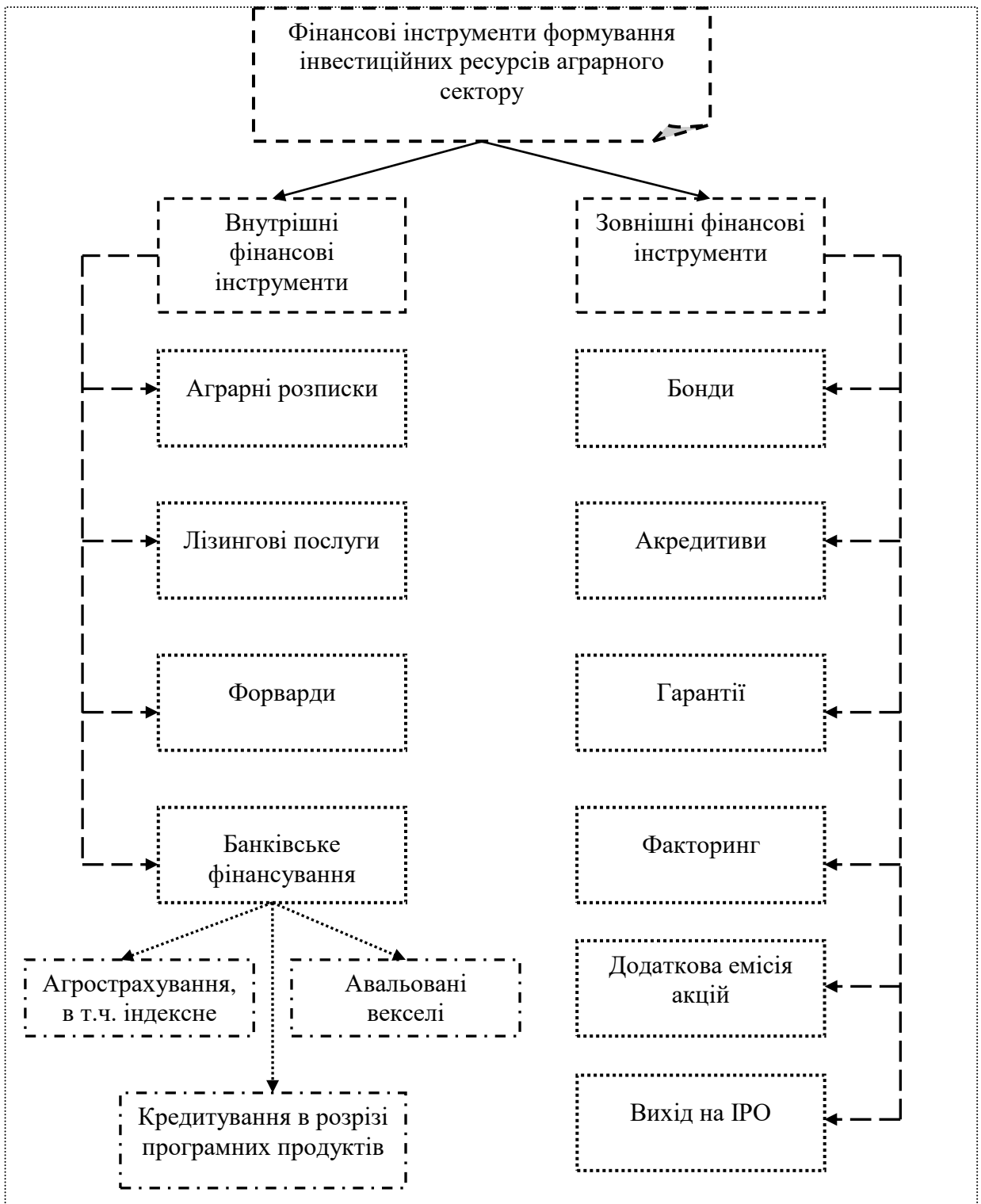

Рис. 5.8 Інноваційні інструменти фінансування виробників аграрного сектору

Джерело: згруповано автором відповідно до [180, 233, 72, 103, 405]

Аргументовано, позитивний вплив глобалізаційних процесів на ринок агрострахування, який набув нових якісних інструментів. Вагомим досягненням є запровадження партнерських програм, як в рамках

страхування, так і в напрямках кредитування та надання лізингових послуг, котрі значно покращують умови для виробників аграрного сектору, в тому числі дрібних та середніх, та розширюють їх можливості щодо поповнення обігових коштів.

Наведена матриця відповідності аграрних підприємств (рис. 5.1) переліку встановленим стандартам може виступати орієнтиром їх розвитку та дотримання принципів соціальної відповідальності, екологічних та профільних стандартів дозволить формувати додаткові інвестиційні ресурси для розвитку інфраструктурних проектів та сприятиме створенню центрів формування доданої вартості.

МЕХАНІЗМ ВИЗНАЧЕННЯ ІНДИКАТОРА $FI \{LB_i; QE_i; RI_i; K_{Rai}; K_{QNi}\}$					
Фактор	Ум. позн.	Бальна оцінка			
		1	2	3	4
Площа земельного банку суб'єкта агробізнесу, тис га	LB_i	≤ 1	1,01 – 10,00	10,01 – 100,00	> 100
Кількість працюючих в господарствах суб'єкта агробізнесу, осіб	QE_i	≤ 50	50,01-500,00	500,01-5000,00	> 5000
Рентабельність інвестицій суб'єкта агробізнесу (середнє значення за останні 5 років)	RI_i	0 – 0,20	0,21 – 0,50	0,51 – 0,80	0,81 – 1,00
Значення рівня ефективності освоєння IP в AC регіону	OE_q	0	0 - 0,1505	0,1505 - 0,3005	0,3005 – 0,4505
Значення коефіцієнту інвестиційної сприйнятливості AC	K_{QNi}	0-0,60	0,7-0,9	1	> 1

ЗАСТОСУВАННЯ ІНДИКАТОРА $FI \{LB_i; QE_i; RI_i; OE_q; K_{QNi}\}$ ДЛЯ ВИБОРУ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ (фрагмент)	
Значення індикатора	Рекомендовані фінансові інструменти
$FI \{1; 1; 1; 2; 1\}; FI \{1; 1; 1; 3; 1\}; FI \{1; 1; 1; 4; 1\}; FI \{1; 1; 1; 4; 1\}$	Аграрні розписки
$FI \{3; 1; 1; 1; 1\}; FI \{4; 1; 1; 1; 1\}$	Лізинг
$FI \{1; 1; 1; 1; 1\}; FI \{2; 2; 2; 2; 2\}; FI \{3; 3; 3; 3; 3\}; FI \{1; 1; 1; 4; 4\}; FI \{2; 2; 2; 4; 4\}; FI \{3; 3; 3; 4; 4\}$	Форварди
$FI \{1; 1; 1; 2; 1\}; FI \{1; 1; 1; 3; 1\}; FI \{1; 1; 1; 4; 1\}; FI \{2; 2; 2; 2; 2\}; FI \{3; 3; 3; 3; 2\}; FI \{3; 3; 3; 3; 3\}; FI \{3; 3; 3; 4; 3\}; FI \{4; 4; 4; 2; 4\}; FI \{4; 4; 4; 3; 4\}; FI \{4; 4; 4; 4; 4\}$	Банківське кредитування, агрострахування, авальовані векселі
$FI \{2; 2; 2; 3; 3\}; FI \{2; 2; 2; 4; 4\}; FI \{3; 3; 3; 3; 3\}; FI \{3; 3; 3; 3; 4\}; FI \{4; 4; 4; 4; 4\}$	Бонди
$FI \{2; 2; 2; 3; 3\}; FI \{2; 2; 2; 4; 4\}; FI \{3; 3; 3; 3; 3\}; FI \{3; 3; 3; 3; 4\}; FI \{4; 4; 4; 4; 4\}$	Акредитиви
$FI \{2; 2; 2; 3; 3\}; FI \{2; 2; 2; 4; 4\}; FI \{3; 3; 3; 3; 3\}; FI \{3; 3; 3; 3; 4\}; FI \{4; 4; 4; 4; 4\}$	Гарантії
$FI \{2; 2; 2; 3; 3\}; FI \{2; 2; 2; 4; 4\}; FI \{3; 3; 3; 3; 3\}; FI \{3; 3; 3; 3; 4\}; FI \{4; 4; 4; 4; 4\}$	Факторинг
$FI \{2; 2; 2; 3; 3\}; FI \{2; 2; 2; 4; 4\}; FI \{3; 3; 3; 3; 3\}; FI \{3; 3; 3; 3; 4\}; FI \{4; 4; 4; 4; 4\}$	Додаткова емісія акцій
$FI \{2; 2; 2; 3; 3\}; FI \{2; 2; 2; 4; 4\}; FI \{3; 3; 3; 3; 3\}; FI \{3; 3; 3; 3; 4\}; FI \{4; 4; 4; 4; 4\}$	Вихід на IPO

Рис. 5.9. Механізм вибору фінансових інструментів для формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки

Формою фіксації умов передачі інвестиційних ресурсів у користування агрокомпаніям є фінансові інструменти (рис. 5.8). Їх вибір запропоновано здійснювати, за наведеним механізмом на рис. 5.9, залежно від комбінації факторів, які визначають специфічні особливості:

- 1) безпосередньо суб'єкта агробізнесу (масштаби та результативність його інвестиційної діяльності);
- 2) регіону, в якому досліджуваний суб'єкт планує інвестувати в агробізнес (визначається значенням коефіцієнту ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрному секторі регіону);
- 3) аграрний сектор країни, в якій досліджуваний суб'єкт планує інвестувати в агробізнес (визначається коефіцієнтом інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору).

Ці параметри узагальнено в п'ятикомпонентному індикаторі $FI \{LB_i; QE_i; RI_i; OE_q; K_{QNi}\}$, де кожен з них оцінюється в балах від 1 до 4 залежно від діапазонів значень. Механізм застосування цього індикатора для вибору фінансового інструменту представлений на рис. 5.9.

Позитивний вплив на аграрний сектор започаткованих протягом останніх років фінансових ініціатив є очевидним, проте наразі це початковий етап, успішна реалізація якого може сприяти зростанню інвестиційної активності сільськогосподарських виробників. Проте для досягнення позитивних зрушень щодо забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору необхідно не зупинятись на отриманих результатах, а працювати в напрямку якісного та територіального поглиблення запроваджених інноваційних фінансових інструментів. Сформуванню належного інвестиційного забезпечення аграрного сектору можливо за умови активізації інвестиційних процесів в аграрному середовищі, через використання виробниками сільськогосподарської продукції всіх можливих інструментів щодо залучення коштів, спектр яких протягом останніх років значно розширився.

Висновки до розділу 5

1. Інвестиційна діяльність є складно структурованою формою адже тісно взаємодіє з інвестиційною привабливістю та інвестиційним кліматом чим ускладнює процес державного регулювання, тому досягнення позитивної динаміки інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору України, що є передумовою формування сталих міжнародних відносин можливо досягти за умови належного інституційне забезпечення. Систематизація інституційного забезпечення інвестиційних процесів вказує на складність побудови ефективної моделі інвестиційної політики щодо залучення інвесторів в аграрний сектор обумовлених специфікою сільськогосподарського виробництва та великою кількістю різновекторних нормативно-правових актів, котрі регулюють інвестиційну діяльність на території України.

2. Інституційне забезпечення інвестиційної діяльності аграрного сектору України значно перевантажено великою кількістю нормативно-правових документів, котрі постійно трансформуються. З одного боку позитивною є динаміка щодо розробки законопроектів з орієнтацією на європейський вимір, проте з іншого боку в більшості випадків їх впровадження затягується на роки через тісний зв'язок інвестиційного законодавства з нормативно-правовими актами, що регулюють інші сфери діяльності. Обґрунтовано, що питанням регулювання інвестиційних відносин приділяється значна увага, а корегування правового поля протягом останніх років відбувається з урахування глобалізаційних процесів та спрямовано на спрощення процедур, котрі безпосередньо пов'язані з веденням бізнесу та залученням інвестиційних ресурсів.

3. Обґрунтовується необхідність створення фонду інфраструктурних інвестицій за прикладом фондів розвитку, що існують в якості інституціональної підтримки пріоритетних галузей економіки в різних країнах світу. Запропоновано тип, принцип формування надходжень фонду,

форма управління, цільове призначення та механізм розподілу інвестиційних ресурсів.

4. Викладено багаторівневий підхід до оцінювання готовності агрокомпанії стати реципієнтом інвестиційних ресурсів з фонду інфраструктурних інвестицій. Запропонована матриця відповідності аграрних підприємств переліку встановленим стандартам може виступати орієнтиром їх розвитку та дотримання принципів соціальної відповідальності, екологічних та профільних стандартів дозволить формувати додаткові інвестиційні ресурси для розвитку інфраструктурних проєктів та сприятиме створенню центрів формування доданої вартості.

5. Доведено поглиблення впливу глобалізаційних світових процесів на розвиток аграрного сектору України, що потребує проведення наступних трансформацій для досягнення сталого розвитку: законодавчо слід врегулювати обсяги землі в обробітку одним підприємством, обмеживши площу сільськогосподарських угідь та ввести жорсткий контроль за дотриманням вже існуючих законодавчих актів; в структурі експортованої сільськогосподарської продукції мають переважати товари з поглибленим рівнем переробки, що забезпечить створення додаткових робочих місць в підприємствах переробної галузі України та залишить створення доданої вартості у межах країни; органи місцевого самоврядування мають бути відповідальними за збереження та створення робочих місць в сільській місцевості шляхом формування правил та вимог до суб'єктів господарювання в аграрному секторі.

6. Аналіз стану продовольчої безпеки світу вказують на те, що за умов росту світового населення та стрімкого скорочення продовольства в світі єдиним кроком для забезпечення національної продовольчої безпеки буде формування стратегічних запасів продовольства не на один-два роки, а на більш тривалий період. Це створить певний «запас міцності» України та обмежить вплив негативних наслідків глобалізаційних процесів.

7. За результатами дослідження відповідності аграрного виробництва країни вимогам сталого розвитку було виявлено проблему недотримання сільськогосподарськими виробниками агроекологічних вимог. Зазначена проблематика визначає стратегічну ціль розвитку аграрного сектора України в частині раціонального використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище. Встановлено, що потенціал аграрного сектору країни щодо виходу на європейські ринки, в тому числі із органічною продукцією, достатньо вагомий, проте відсутність належної якості сільськогосподарської продукції, відповідного (сертифікованого) процесу виробництва знижують її конкурентоспроможність.

8. Досліджено сучасний стан формування інвестиційних ресурсів аграрного сектору через впровадження інноваційних фінансових інструментів та здійснено їх структурний розподіл за видами фінансової підтримки. Встановлено, що у складі внутрішніх фінансових інструментів аграрного сектору найбільш ефективними виявились: аграрні розписки, лізингові послуги, форварди та такі інструменти банківського кредитування, як: програмні продукти кредитування та надання лізингових послуг, авальовані векселі та агрострахування. В якості зовнішніх фінансових інструментів використовувались бонди, акредитиви, гарантії, факторинг. Аргументовано, позитивний вплив глобалізаційних процесів на ринок агрострахування, який набув нових якісних інструментів. Доведено, що вагомим інструментом розвитку фінансування аграрного сектору є запровадження партнерських програм, як в рамках страхування, так і за напрямками кредитування та надання лізингових послуг, котрі значно покращують умови для виробників аграрного сектору, в тому числі дрібних та середніх, та розширюють їх можливості щодо поповнення обігових коштів.

9. Доведено позитивний вплив на аграрний сектор започаткованих протягом останніх років фінансових ініціатив, котрі сприяють зростанню інвестиційної активності сільськогосподарських виробників. Обґрунтовано, що досягти належного інвестиційного забезпечення аграрного сектору можливо за умови активізації інвестиційних процесів в аграрному середовищі, через використання виробниками сільськогосподарської продукції всіх можливих інструментів щодо залучення коштів, спектр яких протягом останніх років значно розширився. Аргументовано використання нових підходів щодо фінансування аграрного сектору через запровадження багатосторонньої співпраці виробників насіння, засобів захисту рослин, техніки, обладнання тощо з банками, страховими компаніями та міжнародними партнерами щодо пільгового кредитування виробників аграрного сектору.

Основні напрацювання автора опубліковані в наступних наукових працях: [218, 220, 222, 224, 225, 229, 233, 238, 250, 252, 258].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми розвитку відомих та розробки нових теоретико-методологічних підходів до формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки з урахуванням глобалізаційних трендів, регіональних диспропорцій та національних особливостей агробізнесу в Україні.

За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Процес формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі має свою специфіку порівняно з іншими галузями національної економіки, яка проявляється у наявності часового розриву між моментами залучення ресурсів та їх трансформацією у продуктивний капітал внаслідок сезонності виробничого циклу, законодавчій невпорядкованості відносин власності на землю як основний інвестиційний ресурс в аграрному секторі, нерегульованості частини ринкових операцій купівлі, продажу, обміну та перерозподілу інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки. Важливим в процесі формування інвестиційних ресурсів аграрного сектору національної економіки є узгодження інтересів у ланцюзі «держава – інвестор – сільське населення», подолання міжрегіональних та міжгалузевих диспропорцій, а також дотримання балансу між економічними вигодами та необхідністю збереження землі для майбутніх поколінь.

2. Концепція формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки враховує структурну узгодженість її цільових орієнтирів (гармонізація руху вартості, забезпечення економічної вигоди для суб'єктів, згладжування міжрегіональних та міжгалузевих диспропорцій, дотримання Мети сталого розвитку аграрного сектору національної економіки) та передбачає збалансування інтересів стейкхолдерів (з урахуванням специфіки аграрного сектору національної економіки та у відповідності до вимог концепції відповідального інвестування), що

трансформує процесну, цільову, організаційну, нормативну, інфраструктурну, кадрову, методологічну та інформаційно-аналітичну підсистеми формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки.

3. Ключовими факторами зростання інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів за 2001-2017 рр. став рівень податкового навантаження, обсяг державних видатків, наявність та жорсткість обмежень щодо виведення капіталу за кордон, а також торговельних обмежень. Проведений кореляційно-регресійний аналіз довів, що такі фактори як захист прав власності, рівень корупції, свобода бізнесу, трудових відносин, цінова та фінансова свобода не мають суттєвого впливу на обсяг притоків ресурсів від іноземних інвесторів в економіку України.

4. В процесі прогнозування динаміки ВВП залежно від тенденцій зміни обсягів інвестицій важливо враховувати суб'єктну структуру інвестиційних ресурсів (іноземні та внутрішні) та часові лаги між моментом інвестування та проявом його результатів через зростання макроекономічної динаміки. Розрахунки для України за 2006-2017 рр. за допомогою розробленої дистрибутивно-лагової моделі засвідчили, що для довгострокових іноземних інвестицій такий часовий лаг складає півроку, а для внутрішніх інвестицій – 1 рік. В той же час, ефект від короткострокових інвестицій (як іноземних, так і внутрішніх) у вигляді приросту ВВП відбувається безпосередньо у тому ж кварталі, в якому інвестиційні ресурси проінвестовані.

5. Емпірично доведена відсутність зв'язку між обсягом прямих державних бюджетних асигнувань у розвиток аграрного сектору національної економіки України та розміром валової доданої вартості, що створюється в ньому за 2002-2016 рр. Суттєвий вплив на результативність розвитку аграрного сектору національної економіки України має масштаб природоохоронної діяльності держави та місцевих органів влади. Загальний обсяг притоків та відтоків інвестиційних ресурсів від іноземних інвесторів в національну економіку в цілому не є значущими, тоді як обсяги іноземних інвестицій безпосередньо в аграрний сектор національної економіки є

важливим фактором формування економічних результатів діяльності аграріїв. Емпірично підтверджений позитивний вплив кредитів в аграрний сектор та негативний вплив кредитів в національну економіку в цілому на формування валової доданої вартості в аграрному секторі свідчить про конкуренцію різних галузей національної економіки за доступ до банківських кредитів. Обґрунтовано методичні засади дослідження взаємозв'язку обсягу прямих іноземних інвестицій в аграрному секторі національної економіки України від значень субіндексів Індексу економічної

6. Перевірка засобами кореляційно-регресійного аналізу 11 гіпотез щодо залежності обсягу прямих іноземних інвестицій в аграрному секторі національної економіки України від значень субіндексів Індексу економічної свободи за 2002-2016 рр. підтвердила, що найбільш важливими факторами–дестимуляторами для іноземних інвесторів є неврегульованість ринку праці та низький рівень торгівельної свободи. В той же час, зростання обсягів державних витрат, високий рівень регламентації аграрного бізнесу, а також існування ряду обмежень інвестиційної свободи в Україні не гальмує, а навпаки – збільшує притоки іноземних інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки.

7. Висновок про здатність аграрного сектору швидко сприймати інвестиційні ресурси, тобто створювати відповідне інвестиційне середовище, що сприяло б залученню інвестицій, слід робити відповідно до динаміки інтегрального показника – коефіцієнта інвестиційної сприйнятливості галузі. Він характеризує зміну місця України за кожним субіндексом Індексу економічної свободи, вагомість яких встановлюється у відповідності до ступеня їх впливу на обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор. Змодельовані оптимістичний, реалістичний та песимістичний сценарії зміни рівня економічної свободи в Україні дозволили визначити прогностні обсяги зміни приросту іноземного інвестиційного ресурсу в аграрному секторі в 2018 р.: відповідно зростання в 1,625 разів (до

952,58 млн дол США), зростання в 1,295 разів (759,13 млн дол США), зменшення вдвічі (до 293,1 млн дол США).

8. За результатами дослідження залежності доданої вартості сільського, лісового та рибного господарств кожного регіону України від динаміки капітальних інвестицій в цю галузь регіону за 2001-2015 рр. виокремлено регіони з найсильнішим лінійним зв'язком (Київська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Львівська, Вінницька, Запорізька, Сумська області), з сильним лінійним зв'язком (Івано-Франківська, Полтавська, Херсонська, Волинська, Чернігівська області), з помірним лінійним зв'язком (Житомирська, Миколаївська, Закарпатська, Тернопільська області). Для Черкаської області факторний вплив виявився найбільшим при логарифмічній залежності, для Харківської, Рівненської, Хмельницької, Одеської, Чернівецької, Донецької та Луганської – при степеневих залежностях. Побудовані функціональні рівняння є підґрунтям для прогнозування результативності інвестиційних ресурсів в регіональному розрізі.

9. Висновок про ефективність освоєння інвестиційних ресурсів в аграрному секторі регіону слід робити залежно від значення індикатора, який за допомогою комбінації геометричного підходу та методу багатокритеріальної оптимізації узагальнює нормалізовані методом Харрінгтона рейтингові бали регіону за обсягами інвестиційних ресурсів в аграрному секторі, валової доданої вартості аграрного сектору регіону, а також силою кореляційно-регресійного взаємозв'язку між цими факторами. Проведені розрахунки для України за 2016 р. засвідчили, що високий рівень ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрний сектор регіону мають Київська область, а низький – Дніпропетровська, Херсонська, Миколаївська, Запорізька, Чернігівська, Житомирська, Волинська області.

10. За результатами сценарного прогнозування розвитку аграрного сектору національної економіки України виявлено потенціал до зростання обсягу валової доданої вартості даного сектору. Моделювання поетапного

перерозподілу зовнішніх та внутрішніх інвестиційних ресурсів в регіони України на 2018-2020 рр. дозволило визначити наступні прогнозовані обсяги валової доданої вартості в аграрному секторі національної економіки: песимістичний сценарій (2018 р. - 74661,9 млн грн), реалістичний сценарій (2018 р. - 164392,6 млн грн, 2019 р. - 206543,5 млн грн, 2020 р. - 313328,1 млн грн) та оптимістичним сценарій (2018 р. - 200820,5 млн грн, 2019 р. - 339102,1 млн грн, 2020 р. - 600274,1 млн грн). Розвиток аграрного сектору національної економіки України за оптимістичним сценарієм дозволяє розпочати процес нівелювання міжрегіональної диспропорції областей України за станом інвестиційної активності шляхом направлення нарощеного обсягу валової доданої вартості, отриманої в результаті ефективного освоєння інвестиційних ресурсів, усіх регіонів до регіонів з більш низьким рівнем інвестиційної активності аграрного сектору.

11. Обґрунтовано доцільність створення в Україні Фонду інфраструктурних інвестицій в аграрному секторі за типом фондів розвитку, зі змішаним принципом формування надходжень Фонду (поєднання фіксованих відрахувань від експорту продукції аграрного сектора та доходу від інвестицій фонду), з високим рівнем самоврядування та змішаною структурою органів управління. Напрямки інвестування Фонду: інфраструктурні проекти аграрного сектору, виробничі потужності з переробки сільгосппродукції, пільгове кредитування (через банки-партнери) експорту продукції аграрного сектору та переробної галузі з високою доданою вартістю.

12. Агрокомпанії – претенденти на отримання інвестиційних ресурсів з Фонду інфраструктурних інвестицій в аграрному секторі (через програми державно-приватного партнерства, пільгове кредитування, проектне фінансування тощо) мають відповідати профільним галузевим стандартам, стандартам соціальної відповідальності (прозорості перед стейкхолдерами), екологічним стандартам, а також мати достатній рівень фінансової стійкості для того, щоб ефективно управляти отриманими

ресурсами. Готовність агрокомпанії стати реципієнтом інвестиційних ресурсів з цього фонду (3 рівня) слід визначати в залежності від різних комбінацій цих параметрів.

13. Вибір фінансових інструментів для передачі інвестиційних ресурсів у користування агрокомпаніям слід здійснювати залежно від комбінації факторів, які визначають специфічні особливості: безпосередньо суб'єкта агробізнесу (масштаби та результативність його інвестиційної діяльності); регіону, в якому досліджуваний суб'єкт планує інвестувати в агробізнес (визначається значенням коефіцієнту ефективності освоєння інвестиційних ресурсів в аграрному секторі регіону); аграрний сектор країни, в якій досліджуваний суб'єкт планує інвестувати в агробізнес (визначається коефіцієнтом інвестиційної сприйнятливості аграрного сектору).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 2016 Index of Economic Freedom. About the index. URL: <http://www.heritage.org/index/about> (дата звернення: 04.10.2016).
2. About Human Development. URL: <http://hdr.undp.org/en/humandev>. (дата звернення: 04.10.2016).
3. About the global innovation index. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/about-gii#history>. (дата звернення: 04.10.2016).
4. Barro Robert J. Are government bonds net wealth? *Journal of Political Economy*. Vol. 82(6). 1974. P. 1095-1117.
5. BCG's Sustainable Economic Development Assessment (SEDA) is a proprietary diagnostic tool that gives countries insight into their overall social and economic conditions. URL: <http://www.bcg.com/expertise/industries/public-sector/sustainable-economic-development-assessment.aspx>. (дата звернення: 04.10.2016).
6. Berggren N. The Benefits of Economic Freedom. URL: http://www.freetheworld.com/papers/berggren_review.pdf
7. Bhagwati J. Economic Freedom: Prosperity and Social Progress. Tokyo, June 17-18: Paper presented to the Conference on Economic Freedom and Development, 1998. p. 123-157.
8. Burns A. F. Measuring Business Cycles. *NBER Studies in Business Cycles*. 1946. No 2.
9. Davidson P. Money and the Real World. London: Macmillan. 1972.
10. Devereux S (2006). Identification of methods and tools for emergency assessments to distinguish between chronic and transitory food insecurity, and to evaluate the effects of the various types and combinations of shocks on these different livelihood groups. Rome: United Nations World Food Programme.
11. Doing Business 2008 URL: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2008> (дата звернення: 04.10.2016).

12. Doing Business 2009 URL:
<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2009> (дата
звернення: 04.10.2016).
13. Doing Business 2010 URL:
<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2010> (дата
звернення: 04.10.2016).
14. Doing Business 2011 URL:
<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2011> (дата
звернення: 04.10.2016).
15. Doing Business 2012 URL:
<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2012> (дата
звернення: 04.10.2016).
16. Doing Business 2013 URL:
<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2013> (дата
звернення: 04.10.2016).
17. Doing Business 2014 URL:
<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2014> (дата
звернення: 04.10.2016).
18. Doing Business 2014 URL:
<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2015> (дата
звернення: 04.10.2016).
19. Doing Business 2016 URL:
<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2016> (дата
звернення: 04.10.2016).
20. Dollard J., Miller N.E. Personality and psychotherapy. New York :
McGraw-Hill, 1950. 179 p.
21. Domar E. Essay in the Theory of Economics Growth, 1957. P.8
22. Economic Freedom of the World. Cato Institute URL:
<http://www.cato.org/economic-freedom-world> (дата звернення: 26.12.2016).

23. Edgeworth F. The Pure Theory of Taxation. *The Economic Journal*. Vol. 7. No. 25. (Mar., 1897). pp. 46-70.
24. Eichner A.S. An Essay on Post-Keynesian Theory: A New Paradigm in Economics. *Journal of Economic Literature*. 1975. Vol. 13. №4. P. 1293-1314
25. FAO (1996) World Food Summit: Rome Declaration and Plan of Action. October 1996. URL: www.fao.org/wfs
26. FAO (2006) Integrated Food Security and Humanitarian Phase Classification (IPC) Framework, ESA Policy Brief, 06-01. URL: ftp://ftp.fao.org/es/ESA/policybriefs/pb_01.pdf
27. Fisher I. The Nature of Capital and Income. New York: Augustus M. Kelly Publisher, 1906.
28. Global Reporting Initiative. *Руководство по отчетности в области устойчивого развития*. URL: <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/Russian-G4-Part-One.pdf>
29. Grubel H. Economic Freedom and Human Welfare: Some Empirical Findings. *Cato Journal*. Vol. 18. №2. 1998. p. 287-304.
30. Hanke H. Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey. *Cato Journal* 17, 1997. №2. p. 117-146/
31. Harrod R.F. Domar and dynamic economics. *The economic journal*. 1959. – Vol. 69. No. 275. P. 451–464.
32. Henzler Herbert. Shaping an International Investment Strategy: The McKinsey. Quarterly, Spring. 1981.
33. Hicks J. Capital and growth. Oxford: Oxford University Press, 1965. 343 p.
34. IMD WORLD COMPETITIVENESS CENTER. Methodology URL: <http://www.imd.org/wcc/research-methodology>. (дата звернення: 04.10.2016).
35. Jevons W. S. Theory of Political Economy. N.Y. 1957. P. 342.
36. Johannesburg Declaration on Sustainable Development. URL: <http://www.un-documents.net/jburgdec.htm>

37. Kaldor N., Trevithick J. A Keynesian Perspective on Money. *Lloyds Bank Review*. 1981. Vol. 139. P. 1–19.
38. Laffer Arthur. The Laffer curve: Past, Present, and Future URL: www.heritage.org/research/Taxes/bg1765.cfm.
39. Leschke M. Constitutional Choice and Prosperity: A Factor Analysis. *Constitutional Political Economy* 11. 2000. №3. p. 265-279
40. Lucas R.E. On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*. 1988. Vol. 22. P. 3–42
41. Meade J. The Theory of Customs Unions. Amsterdam : North Holland Publishing Co., 1955. 121 p.
42. Meltzer A.H. What's Wrong with the Fed? What Would Restore Independence? *Cato Journal*. 2013. Vol. 33. № 3. P. 401–416.
43. Methodology and computation of the Global Competitiveness Index URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index/#topic=methodology>. (дата звернення: 04.10.2016).
44. Minsky H. P. Stabilizing an Unstable Economy. New Haven: Yale University Press. 1986.
45. Mykhailov A. Formation of investments in the agricultural sector in the context of sustainable development and globalization. Management of the 21st century: globalization challenges [monograph] / in edition I.A. Markina. –Poltava: Publisher house “Simon”. 2017. 728 p.
46. Mykhailov A., Kharchenko T. Economic-mathematical modeling of investment-active development of the agrarian sector of Ukraine's regions in the context of attraction of foreign investments. Modelling of the mechanisms to restore the national economy: Collective monograph / [Edited by: Olexandr Vlasiuk, Olga Ilyash, Magdalena Osinska, Wieslaw Olszewski, Svitlana Hrynkevych]. Vol. 3. Bydgoszcz, Poland: University of Economy in Bydgoszcz, Publishing House, 2017. 315p.
47. Philip Kotler. Marketing Management: Analysis, Planning and Control. 5-th edition, 1984.

48. Robertson R. Mapping the Global Condition: Globalization as the Central Concept / in M. Featherstone (ed) *Global Culture*,. London, 1990. pp 15-30
49. Robinson J. *The Accumulation of Capital*. London: Macmillan & Co., 1956. URL: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/
50. Samuelson A.P. *Economics*. McGraw-Hill, 1998. – 688 p.
51. Sargent T.J. *The Ends of Four Big Inflations*. Chicago: University of Chicago Press, 1983.
52. Sen, A.K. *Poverty and Famines: An Essay on Entitlements and Deprivation*. Oxford: Clarendon Press. 1981
53. Solow Robert. A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*. Vol. 70. 1956. P. 65–94.
54. Stamoulis K., Zezza A. (2003). A Conceptual Framework for National Agricultural, Rural Development, and Food Security Strategies and Policies, Working Paper 03-17, ESA Division, FAO. URL: <http://eldis.org/vfile/upload/1/document/0708/DOC15222.pdf>
55. Stobaugh, Robert B. Jr., "How to Analyze Foreign Investment Climates". *Harvard Business Review*, September-October 1969. pp. 100-108.
56. The future we want URL: <https://www.slideshare.net/uncsd2012/the-future-we-want-rio20-outcome-document>
57. The Ten Golden Rules Of Leadership URL: <http://www.forbes.com/sites/panosmourdoukoutas/2015/12/05/the-ten-golden-rules-of-leadership/#2b9753db12a6> (дата звернення: 04.10.2016).
58. The World Bank. *Doing Business: Methodology* URL:<http://www.doingbusiness.org/methodology>. (дата звернення: 04.10.2016).
59. Therborn G. Globalizations are Plural. *Globalizations: Dimensions, Historical Waves, Regional Effects, Normative Governance*. *International Sociology*. 2000. vol. 15(2), p.149-179.
60. Toyne B., Walters P. *Global Marketing Management: A Strategic Perspective*: Allyn & Bacon, Massachusetts, 1989, pp. 53-78.

61. Transparency International. Our accountability. Overview. URL: <http://www.transparency.org/whoweare/accountability>. (дата звернення: 04.10.2016).
62. United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992 AGENDA 21 URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
63. Vasylieva T. Macroeconomic Stability and Its Impact on the Economic Growth of the Country. *Montenegrin Journal of Economics* Vol. 14, No. 1 (2018), 159-170 URL: http://www.mnje.com/sites/mnje.com/files/mnje_vol._14_no._1_-_komplet.pdf#page=159
64. WFP (2005) Emergency Food Security Assessment Handbook. URL: www.wfp.org/operations/emergency_needs/EFSA_section1.pdf
65. World Development Report 2005: A Better Investment Climate for Everyone (World Development Report): The International Bank for Reconstruction and Development . The World Bank. 2004. 271 p.
66. World Economic Forum. Reports URL: <http://reports.weforum.org/> (дата звернення: 04.10.2016).
67. World Food Summit, Declaration on World Food Security. Held in Rome, Italy 13 - 17 November 1996. URL: <http://www.fao.org/docrep/003/w3613e/w3613e00.htm>
68. Yaskova N. Innovative focus of the investment activity within the modernization of the national economy : *Economic Annals –XXI*. 2014. №1-2(1). P. 42-45.
69. Авалирование векселей URL: <https://www.aval.ua/ru/corporate/finbizn/document/avaluvan/> (дата звернення: 15.01.2018).
70. Австрийская школа в политической экономии: Менгер К., Бем-Баверк Е., Визер Ф.: Пер. с нем./ Предисл., коммент., сост. В.С.Автономова. -- М.: Экономика, 1992. 496 с.

71. Агеев А.И., Галушкина М.В., Копкова Е.В., Смирнова В.А., Штукельбергер К. Интегрированная отчетность: вызов менеджменту *Институт экономических стратегий, Национальный центр научно-технической информации*, 2016. 212 с.

72. Аграрії все більше використовують форвард як інструмент залучення грошей URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/agrarii-vse-bilse-vikoristovuut-forvard-ak-instrument-zalucenna-grosej> (дата звернення: 15.01.2018).

73. Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки : монографія / за ред. д-ра екон. наук О.В. Шубравської. – К., НАН України; ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – 2014. – 456 с.

74. Амбросов В.Я., Онегіна В.М. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України в СОТ : Економіка АПК. 2009. № 2. С.15-24

75. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності Сумської області за 2009 рік. *Сумська обласна державна адміністрація*. Суми. 2010. 55с.

76. Аналітична записка щодо впровадження найбільш важливих інвестиційних проєктів, які реалізуються в агропромисловому комплексі регіонів станом на 1 квітня 2017 року URL: <http://minagro.gov.ua/system/files/Впровадження%20інвестиційних%20проєкті%20станом%20на%2001.04.2017.pdf>. (дата звернення: 04.07.2017).

77. Ангелко І.В. Основні джерела формування інвестиційних ресурсів підприємства в умовах його розвитку. *«Молодий вчений»*. 2015. №2(17), лютий. С. 893-897.

78. Андрейчиков А.В. Анализ, синтез, планирование решений в экономике: Финансы и статистика, 2004. 368 с.

79. Андрій Заріпов: На ринку агрострахування просувається інноваційний продукт URL: <http://agroportal.ua/ua/publishing/intervyu/andrei-zaripov-na-rynke-agrostrakhovaniya-prodvigaetsya-innovatsionnyi-produkt/> (дата звернення: 15.01.2018).

80. Артиш В. І. Організаційно-економічні передумови формування ринку екологічно чистої продукції в Україні : Економіка АПК. 2009. № 2. С. 117-120
81. Бакаєв О. О. Економіко-математичні моделі економічного зростання: монографія. К. : Видавництво «Наукова думка», 2005. 189 с.
82. Балян А. В. Регіональні особливості інвестиційної діяльності в сільському господарстві. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2014. Вип. 84. С. 207-213.
83. Берсуцкий Я. Г. Принятие решений в управлении экономическими объектами: методы и модели. Донецк : ООО «ЮгоВосток, Лтд», 2002. 276 с.
84. Беседин Н. А. Основы менеджмента: ситуационно-оценочный подход. Практикум. Харьков: Харьковский государственный аграрный университет им. В.В. Докучаева. 1996. 136 с.
85. Бізнес-клімат в аграрному секторі значно погіршився URL: <http://www.apd-ukraine.de/ua/nd-arkhiv/476-biznes-klimat-v-agrarnomu-sektori-znachno-pogirshivsya> (дата звернення: 26.12.2016).
86. Бізнес-клімат в сільському господарстві України значно покращився URL: <http://www.apd-ukraine.de/ua/nd-arkhiv/603-biznes-klimat-v-silskomu-gospodarstvi-ukrajini-znachno-pokrashchivsya> (дата звернення: 26.12.2016).
87. Бізнес-школа МІМ-Київ оголошує результати Щорічного рейтингу конкурентоспроможності країн URL: <http://www.mim.kiev.ua/press/news/2012/1933/> (дата звернення: 04.10.2016).
88. Бізнес-школа МІМ-Київ презентує результати Щорічного рейтингу конкурентоспроможності країн світу World Competitiveness Yearbook 2015 (IMD WCY 2015) URL: <http://www.mim.kiev.ua/press/news/2015/2376/> (дата звернення: 04.10.2016).
89. Бізнес-школа МІМ-Київ презентує результати Щорічного рейтингу конкурентоспроможності країн світу World Competitiveness Yearbook 2016

(IMD WCY 2016) URL: <http://www.mim.kiev.ua/press/news/2016/2472/> (дата звернення: 04.10.2016).

90. Бізнес-школа МІМ-Київ уп'яте презентувала результати Щорічного рейтингу конкурентоспроможності країн світу URL: <http://www.mim.kiev.ua/press/news/2011/1809/> (дата звернення: 04.10.2016).

91. Бланк І. О. Інвестиційний менеджмент : [навч. посібник] / І.О. Бланк, Н.М. Гуляєва; за ред. А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2003. – 398 с.

92. Бланк І. О. Інвестиційний менеджмент: підруч. / За ред. А.А. Мазаракі. Київ: КНТЕУ, 2003. 398 с.

93. Блауг М. Вайнтрауб, Сидни. 100 великих економістів после Кейнса — СПб. *Економикус*, 2009. С. 60-62. 384 с.

94. Близько 60% українців живуть за межею бідності – ООН. *УНІАН інформаційне агентство*. URL: <https://www.unian.ua/society/1850746-blizko-60-ukrajintsiv-jivut-za-mejeju-bidnosti-oon.html>

95. Борисова В. А. Економічні проблеми виробництва та споживання екологічно чистої продукції : Економіка АПК. 2000. №10. С.8-11.

96. Бочарников В. П. Fuzzy-технология: Математические основы. Практика моделирования в экономике. СПб. : *Наука*, 2001. 328 с.

97. Бразильський досвід допомагає Україні впроваджувати аграрні розписки URL: <http://agronews.ua/node/67494> (дата звернення: 15.01.2018).

98. Будкін В. Інноваційна модель розвитку національних економік: Економіка України. 2010. №6. С. 67-78.

99. Булев И. Институты гражданского общества. *Научные труды ДонНТУ. Сер. Экономическая* . 2005. Вып. 89-1. с. 121-126.

100. В 2017 році обсяг угод лізингових компаній збільшиться майже вдвоє URL: http://www.uul.com.ua/press/leasnews/item_1096/ (дата звернення: 15.01.2018).

101. В МІМ-Київ відбувся міжнародний форум «Ukraine: Facing The Future» URL: <http://www.mim.kiev.ua/press/news/2014/2220/> (дата звернення: 04.10.2016).

102. В Україні різкоросло кількість голодаючих людей. Сьогодні.ua URL://<http://www.segodnya.ua/ukraine/V-Ukraine-rezko-vyroslo-kolichestvo-golodayushchih-lyudey.html>
103. В Україні у 2017 році зросло надання послуг з лізингу техніки та обладнання URL:<http://uprom.info/news/ekonomika/biznes/v-ukrayini-u-2017-rotsi-zrosli-nadannya-poslug-z-lizingu-tehniki-ta-obladnannya/amp/instagram.com/uprom.info/> (дата звернення: 15.01.2018).
104. Вальрас Л. Елементи чистої політичної економіки М.: Ізограф, 2000. 448 с.
105. Васильєв О. В. Нові підходи до класифікації інвестицій. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. 5. URL:<http://global-national.in.ua/archive/5-2015/183.pdf>
106. Васильєв В. Інвестиції: генезис та економічна сутність категорії. *Схід: аналіт.-інформ. журн.*/ голов. ред. В. С. Білецький. Маріуполь : Укр. культурол. центр, 1995. 182 с.
107. Ващук Ф. Г. Математичне програмування та елементи варіаційного числення: навчальний посібник / за ред. Ващук Ф. Г., Лавер О. Г., Шумило Н. Я. Київ: Знання, 2008. 368 с.
108. Вексель Вауер. Нові умови фінансування URL:https://www.aval.ua/ru/corporate/special_for_agro/pp/bayer/bayer1/ (дата звернення: 15.01.2018).
109. Види інвестицій. Які є і як вибрати підходящі URL:<http://ruslanyurkiv.com/vidi-investicij/> (дата звернення: 12.12.2017).
110. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / за ред. акад. УААН Б.Й. Пасхавера. Київ, 2009. 432 с.
111. Вітлінський В. В. Моделювання потоків інвестицій з використанням методів економічної фізики. *Бізнесінформ*. Харків: ХНЕУ. 2011. №5(1). С. 48-51.
112. Владислава Рутицька: Проект «Аграрні розписки» має хороші перспективи у масштабах URL: <https://agropolit.com/interview/52--vladislava-rutitska->

proekt-agrarni-rozpiski-maye-horoshi-perspektivi-u-masshtabah-ukrayini (дата звернення: 15.01.2018).

113. Внукова Н. М. Оцінка впливу інвестицій на обсяги експорту: *Економічний часопис – XXI*. 2014. № 7-8(2). С. 48-51.

114. Волчанська Л.В. Економічна сутність інвестицій та інвестиційної привабливості аграрних підприємств: Інвестиції та досвід. 2014. №23 грудень. С. 102-107.

115. Гаврилюк О. В. Інвестування в агросектор: ідентифікація та напрями усунення перешкод: *Економіка АПК*. 2009. №6. С.63-68.

116. Гайдуцький П. І. Україні потрібна нова аграрна політика: *Економіка АПК*. 2004. №3. С.4-15.

117. Геец В. Либерально-демократические основы: курс на модернизацию Украины. *Економика Украины*. 2010. №3. с. 4-20.

118. Гераймович В. Л. Проблеми державного регулювання інвестиційного процесу в Україні. *Науковий вісник нац. університету біоресурсів і природокористування України. Ч1.*: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес, 2011. С. 180-185.

119. Гераймович В. Л. Удосконалення класифікаційних ознак інвестицій та взаємозв'язок між ними. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2015. № 1-2. С. 59-63.

120. Голубєв Д. І. Етапи розробки інвестиційної політики: *Економіка та держава*. 2014. №10. С.97-99.

121. Гончарук А. З. Україна - КНР: Індекс зовнішньої політики України. Четвертий квартал 2016 року. - Київ: Інститут світової політики, 2016.

122. Гордуновський О. М. Сутність та форми економічної свободи та її особливості в Україні : *Фінансовий простір*, 2015. №4(20). с. 151-156.

123. Грантовий проект оцінки впровадження сталого розвитку у фермерських господарствах України за методологією RISE (Швейцарія) URL: <http://www.bakertilly.ua/news/id125> (дата звернення: 13.10.2017).

124. Гриценко Л. Л. Науково-методичний підхід до оцінювання ризиків інноваційних проектів державно-приватного партнерства: Маркетинг і менеджмент інновацій. 2015. № 1. С. 96–106.
125. Гриценко Л. Л. Обґрунтування пріоритетних джерел забезпечення інвестомісткості національної економіки України : Актуальні проблеми економіки. 2014. № 9(159). С. 84–91.
126. Гриценко Л. Л. Систематизація наукових поглядів на взаємодію держави та бізнесу в інвестиційній сфері : Актуальні проблеми економіки. 2015. № 8(170). С. 8–15.
127. Губенко В.І. Продукція АПК на зовнішніх ринках: стан, проблеми, методика оцінки конкурентоспроможності підприємств АПК. *Наук. збірн. Полтавської ДАА*. 2008. , С. 213-216
128. Гуменна К. Еволюція теоретичних підходів до тлумачення поняття «інвестиції» : «Ефективність державного управління». 2013. № 326-332.
129. Давиденко Н. М. Залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки України. *Науковий вісник Ужгородського університету . Серія «Економіка»*. 2015. Випуск 1(45). Т.1 С.124-127.
130. Дем'яненко М.Я. Національна система державної підтримки аграрного сектора в умовах членства України в СОТ : Облік і фінанси АПК. 2008. №3. С. 11-15.
131. Денисенко М. Можливості активізації інвестування в сучасних умовах : Економіка України. 2003. №1. С. 28-32.
132. Денисенко М. П. Державне регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Вісник ЖДТУ : Економічні науки*. 2010. № 1(51). С. 163-167.
133. Денисенко М. П. Основи інвестиційної діяльності: підручник. Київ: Алерта, 2003. 338 с.
134. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
135. Деякі питання розвитку інноваційної інфраструктури в Україні та напрями діяльності Української державної інноваційної компанії у 2003 році:

Постанови Кабінету Міністрів України від 05 травня 2003 року № 655. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/384-95-%D0%BF>.

136. Дмитриченко Л. И. Инвестиционная деятельность и экономическое развитие государства: монография. Донецьк: ООО «Східний видавничий дім», 2011. 168 с.

137. Добре і буде краще: західні експерти про українську економіку URL:http://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/12/151209_london_sammit_review_ms (дата звернення: 04.10.2016).

138. Допомогу програми «Фінансових рішень» URL: <http://a7d.com.ua/agromoney/34132-dopomozhut-programi-fnansovih-rshen.html> (дата звернення: 15.01.2018).

139. ДПЗКУ в рамках форвардної програми про авансувала аграріїв більш ніж на 220 млн. гривень URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/dpzku-v-ramkah-forvardnoi-programi-proavansovala-agrariiv-bils-niz-na-220-mln-griven> (дата звернення: 15.01.2018).

140. Дубовик В. П., Юрик І. І. Вища математика : навчальний посібник. К. : А.С.К., 2004. – 648 с.

141. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ: аналітична доповідь / О.В. Шевченко, В.І. Жук, К.Г. Юрченко, О.А. Баталов [та ін.] / за заг. ред. Д.І. Олійник. Київ: НІСД. 2015. 116 с.

142. Економіко-математичне моделювання: навч. посібн. / Клебанова Т.С., Раєвнева О.В., Прокопович С.В., Степура С.О., Яценко Р.М., Чуйко І.М. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. 352 с.

143. Єршова Г. В. Нематеріальні активи промислових підприємств України : Фінанси України 2011. №11. С. 104-112.

144. Завадський Й. С. Економічний словник : Київ: Кондор, 2006. 356 с.

145. Завадський Й. С. Управління сільськогосподарським виробництвом у системі АПК: Підручник. К.: Вища шк., 1992. 367 с.

146. Загородній А. Г. Облік і аудит: термінолог. слов. 2-е, випр. і допов. К. : Кондор, 2007. 585 с.
147. Законодавчо-аграрний пасьянс. URL: <http://agroconf.org/content/zakonodavcho-agrarniy-pasyans> (дата звернення: 13.10.2017).
148. Залучення інвестицій потребує економічно-господарської компетенції, 09.12.2016. URL: <http://www.apd-ukraine.de/ua/659-zaluchennya-investitsij-potrebue-ekonomichno-gospodarskoji-kompetentsiji-09-12-2016> (дата звернення: 01.01.2017).
149. Зеленіна О. О. Сутність інвестицій та позичених коштів: узгодження термінології . *Вісник ЖДТУ*. №2(48). 2009. С. 179-185.
150. Зеленьок Р. В інвестиційному колі. URL: <http://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/v-investiciynomu-koli.html>
151. Иконникова И. А. Введение в статистические зависимости. Томск: Изд-во Томского государственного архитектурно-строительного университета, 2014. 23 с.
152. Іванова М. О. Деякі аспекти інвестицій як економічної категорії та їх класифікації: Інноваційна економіка . 2013. №5(43). С.256-260.
153. Із виступів на VI Міжнародній конференції «Ведення агробізнесу в Україні: перспективи 2015 року», організованою асоціацією «Український клуб аграрного бізнесу». 4 грудня 2014 р., м. Київ.
154. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / за ред. М.І. Кісіля і М.Ю. Коденської. К.: ННЦ ІАЕ. 2005. 478 с.
155. Інвестиційна стратегія підприємства URL: <http://про-інвестиції.укр/інвестиційна-стратегія-підприємства/> (дата звернення: 12.12.2017).
156. Інвестиції в інноваційні компанії зросли на 32%. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2237424-investicii-v-innovacijni-kompanii-zroslo-na-32.html> (дата звернення: 04.12.2017).

157. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами установ комерційних банків України: Постанова Правління національного банку України від 30 грудня 1997 року № 466. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0510500-97> (дата звернення 17.11.2017).

158. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України: Постанова Правління Національного банку України від 21 листопада 1997 року № 388. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0495500-97> (дата звернення 17.11.2017).

159. Історія економічних вчень: підручник / за ред. В.М. Тарасевича, Ю.Є. Петруні К.: «Центр учбової літератури», 2013. 352 с.

160. Калецкий М. Очерк теории роста социальной экономики / под ред. акад. Т. С. Хачатурова. 2-е изд. М.: Прогресс, 1970. 143 с.

161. Катан Л.І. Інвестиції та інвестування як економічна категорія. *Ефективна економіка*. – 2011. – №11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=789>

162. Квасницька Р. С. Сучасні підходи до визначення сутності та складових інвестиційних ресурсів : «Економічний часопис – XXI». 2014. №78(1). С. 73-75.

163. Кваша С. М. Вступ до СОТ: перспективи для аграрного сектора економіки України . *Облік і фінанси АПК* 2008. №3. С.16-22.

164. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. *Антология экономической классики*: В 2-х т. М.: «ЭКОНОВ», 1993. Т. 2. 494 с.

165. Кене Ф. Избранные экономические произведения: Пер. с франц. / Ред.-сост. А.И. Казарин. М.: Соцэкиз, 1960. 551 с.

166. Кернел выпустил пятилетние облигации на сумму \$500 млн URL: <https://latifundist.com/novosti/34322-kernel-vypustit-evroobligatsij-na-500-mln> (дата звернення: 15.01.2018).

167. Кісіль М. Зміни в рейтингах інвестиційної привабливості сільського господарства регіонів. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)* 2014. № 2(26). С. 92-97.

168. Кісіль М. І. Про необхідність усунення міжгалузевих диспропорцій з метою інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки* : зб. наук. пр. - Кіровоград : КНТУ, 2004. Вип. 6. С. 226-233.

169. Кларк Дж. Б. Распределение богатства; пер. с англ. А. Бесчинского, Д. Страшунского / науч. ред. А. А. Белых, А. В. Полетаев. М. : Экономика, 1992. 448 с.

170. Ключовим драйвером українських євро бондів буде залишатись макроекономічна ситуація в країні URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/economy/macroeconomy/2017-11-21/gosudarstvennaya-zavisimost/15610> (дата звернення: 15.01.2018).

171. Кобута І., Жигadlo В., Лужанська Т. Другий рік України у СОТ: тенденції у зовнішній торгівлі товарами та аналіз виконання зобов'язань/ За ред.. Марчіна Свенчіцкі. К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. 80 с.

172. Кобута І., Шевцов О. Внутрішня підтримка сільського господарства в контексті приєднання України до Світової організації торгівлі: Актуальні питання аграрної політики: зб. Робіт. К., 2002, 450 с. С.361

173. Ковальчук О. Українська аграрна галузь коштує дорожче URL: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/blog/oleksandra_kovalchuk/ukrainska_agrarna_galuz_koshtue_dorozhche. (дата звернення: 10.03.2017).

174. Коденська М. Ю. Мотиваційні чинники інвестиційного забезпечення розвитку аграрно-промислового виробництва. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2013. № 2. С. 62-66.

175. Коефіцієнт випередження Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону: Монографія / За заг. ред. канд. економ. наук, професора А.З. Підгорного. Одеса: Атлант, 2012. 303 с.

176. Кожем'якіна М.Ю. Оцінка інвестиційних процесів у тваринництві: Економіка АПК. 2010. № 9. С. 60-66.

177. Козловський С.В. Фінансова математика: навч. посібник. К. : Знання України, 2006. 308 с.
178. Конвенція, Міжнародний документ «Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» від 18 травня 1965 року URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_060.
179. Коноплицький В. А. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний. К. : КНТ, 2007. 580 с.
180. Конференція «Агробізнес-2017» визначила інструменти фінансування та головні ризики для аграрного сектору в Україні URL: <http://kbs-izdat.com/konferenc-ya-agrob-znes-2017-viznachila-nstrumenti-f-nansuvannya-ta-golovn-riziki-dlya-agrarnogo-sektoru-v-ukra-n/> (дата звернення: 15.01.2018).
181. Кравченко О. В., Овчарова Н.В. Теоретичні та методичні засади формування інтегрованої звітності в Україні URL: <http://economyandsociety.in.ua/journal-6/13-stati-6/478-kravchenko-o-v-ovcharova-n-v>
182. Кравчун О. С. Механізми державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні : Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. Вип. 3 (38). С. 323-332.
183. Кузьменко О. В. Економіко-математичне забезпечення функціонування перестрахового ринку: монографія. – Суми : Університетська книга, 2014. 430 с.
184. Кухта П. Тракткування поняття «інвестиції»: класичний і сучасний підходи. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка.* №121-122. 2011. 29-33.
185. Куц Л. Інвестиційний процес в ринковій економіці: теоретичний аспект. *Збірник наукових праць.* К: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. 2002. №35. С. 140-145.
186. Лановий В. Капітальні виклики: українська економіка приречена на кризи. *Український тиждень.* 2011. № 39 (204). 23–29 вересня. С. 28–31.

187. Ларіна Т. В. Вплив інвестиційних чинників у розвиток агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим : Економіка АПК. 2009. № 2. С.82-84
188. Леонов С. В. Інвестиційний потенціал банківської системи України: монографія. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. 375 с.
189. Леонов С. В. Науково-методичні підходи до розуміння сутності економічної категорії "інвестиції" : Інструменти інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку міста: Монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук Т. А. Васильєвої. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ". 2009. 264 с.
190. Липчиу Н. В. Влияние индикативного планирования на уровень сельскохозяйственного производства и его эффективность. *Экономический вестник Ростовского государственного университета*. 2008. Т. 6. № 4. Ч. 4. С. 134–137.
191. Лібералізація руху капіталу в ході євроінтеграції: досвід країн Центральної Європи: Монографія / А.О.Єпіфанов, С.М.Козьменко, М.І.Макаренко. Суми: УАБС НБУ, 2007. 109 с.
192. Ліссітса А. Агробізнес 4.0, або Як незабаром виглядатиме агросектор України URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/07/6/626784/> (06.07.2017)
193. Лузан Ю. Я. Розвиток державної підтримки аграрного сектора України в умовах членства в СОТ: Облік і фінанси АПК. 2008. №3. С.4-10.
194. Лупенко Ю. О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка*. 2015. № 2 (2), С. 30-34
195. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В., Могилова М. М. Наукове забезпечення розвитку агропромислового комплексу. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 4-12
196. Лупенко Ю. О., Фещенко В. В. Сучасні технології венчурного фінансування аграрного бізнесу. *Облік і фінанси*, 2015. № 1 (67). С.81-87

197. Магнушев Д. В., Пилипчук В. К., Смірнова Н. О. Прямі іноземні інвестиції: український та світовий контекст. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2016. Вип.5 (47). С.37-41.
198. Майорова Т. В. Активізація інвестиційного процесу в Україні : колект. монографія / [Т. В. Майорова, М. І. Диба, С. В. Онишко та ін.] ; за наук. ред. М. І. Диби, Т. В. Майорової ; *М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана"*. Київ : КНЕУ, 2012. 472 с.
199. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: навч. посібн. / Т.В. Майорова. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 376 с.
200. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / [Т.В. Майорова]; К.: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
201. Майорова Т. В. Синергетичний підхід у формуванні сучасної парадигми фінансово-кредитного механізму активізації інвестиційного процесу . *Економічний часопис-XXI*. 2014. №3-4(1). С. 66-69.
202. Макаренко І. О. STEEPLE- аналіз звітності зі сталого розвитку в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2017. № 4. С. 54-65.
203. Мальтус Т. Р. Дослідження закону народонаселення; [Пер. з англ. В.Шовкун]– К.: Основи, 1998. 94 с.
204. Маркевич К. Пріоритет інвестиційної привабливості в політиці стійкого економічного зростання Великої Британії. *Міжнародна економічна політика*. 2014. № 2 (21) с. 52-77 URL: http://ierjournal.com/journals/21/2014_3_Markevich_Yurchishyn.pdf.
205. Маркович І. Економічна свобода та економічний розвиток теоретико-емпіричне дослідження зв'язку. *Журнал європейської економіки*. 2014. Т.13, №2. с. 125-140.
206. Мартиненко В. Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні: монографія. К.: НАДУ, 2005. 296 с.
207. Маршалл А. Принципы экономической науки. Т.3: Пер. с англ. / Ред.О.Г. Радынова. М.: Изд. группа "Прогресс": "Универс", 1993 .352с.

208. Маслак О. М., Маслак Н. Г. Банки та АПК України: співпраця триває URL: <http://propozitsiya.com/ua/banki-ta-apk-ukrayini-spivprasya-trivaie> (дата звернення: 22.06.2017)

209. Матюшенко І. Ю. *Врахування технологічних пріоритетів при розробці стратегій інвестування на прикладі країн MIST і України : Организационно-экономические проблемы регионального развития в современных условиях.* Материалы Всеукраинской научно-практической конференции 19–20.04.13. Симферополь : ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2013. С. 173–176.

210. Матюшенко І. Ю. Направления развития высокотехнологических укладов и создания экономики знаний в Украине. *Научный журнал «Культура народов Причерноморья».* Симферополь. 2006. № 80. С. 98–103.

211. Медіа-відлуння спільного проекту MIM-Київ та IMD-Lausanne – World Competitiveness Yearbook 2010 URL: <http://www.mim.kiev.ua/press/news/2010/1687/> (дата звернення: 04.10.2016).

212. Месель-Веселяк В. Я. Організаційно-економічні напрями підвищення ефективності аграрного виробництва. *Вісник Сумського національного аграрного університету. (Серія “Економіка та менеджмент”)* Випуск №. 12/2 (34). 2008. С.3-11

213. Метеленко Н. Г. Модування процедур прийняття управлінських рішень у комунікаційній системі руху та регламентації потоку інформації промислового підприємства : *Економіка промисловості.* 2010. № 3. С. 110-116.

214. МетеоЗахист URL:<https://www.syngenta.ua/meteozahist> Назва з екрана. Дата звернення (дата звернення: 15.01.2018).

215. Михайлов А. М., Галіч М. Ю. Теоретичні засади ризику та ризик-менеджменту. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету.* 2015. № 12. С. 61-71 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2015_12_7.

216. Милль Дж. С. Основы политической экономии и некоторые аспекты их приложения к социальной философии: В 3 т. Т. 1. М.: Прогресс, 1980. 495 с.

217. Михайлов А. М. Аграрний сектор України в глобалізаційних процесах. *Вісник СНАУ. - Серія «Економіка та менеджмент»*. Вип. 8 (53). 2012. С. 173-176.

218. Михайлов А. М. Використання економіко-математичних методів в економічних дослідженнях. Управління інформацією на рівні місцевого самоврядування. Наук. збірн./ за ред. Христини Кжижановської. Польща. Варшава: Видавництво ГШСГ. 2010. С. 67-78.

219. Михайлов А. М. Відтворення основних засобів на основі впровадження технологічної політики сільськогосподарських підприємств. Національний менеджмент організацій: інтеграційний вимір: Монографія. Суми: Видавництво «Козацький вал», ВАТ «Сумська обласна друкарня», 2009. 352 с. С.76-99.

220. Михайлов А. М. Відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств: дис. ... канд. ек. наук. Харків, 2009. 311 с.

221. Михайлов А. М. Галіч М.Ю. Аграрний сектор України в глобалізаційних процесах *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент»*. 2012. №8 (53). С. 173-176.

222. Михайлов А. М. Державна підтримка відтворювальних процесів в АПК за умов глобалізації. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В Докучаєва. Серія Економіка АПК і природокористування*. 2010. №8. С. 88-95.

223. Михайлов А. М. Екологічне виробництво як стратегічний напрямок розвитку сільського господарства в умовах інтернаціоналізації. Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія. Одеса: Астропринт, 2012. 760 с. С.537-548.

224. Михайлов А. М. Земельні ресурси як базис розвитку аграрного виробництва. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент» (РІНЦ)*. 2015. №5 (64). С. 116-122.

225. Михайлов А. М. Інвестиційні ресурси аграрного сектору економіки України: наукові основи, стан, перспективи: монографія. Суми : ФОП Литовченко Є.Б., 2017. 300 с.

226. Михайлов А. М. Інституційне забезпечення інвестиційних процесів в аграрному секторі національної економіки. *Економіка та управління: сучасний стан і перспективи розвитку* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23-24 листопада 2017р.). Одеса, 2017. С.

227. Михайлов А. М. Інтеграція України: напрями, переваги, недоліки. Актуальні проблеми міжнародних відносин: *Збірник наукових праць. Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин*. 2013. Випуск 113. Частина II (у двох частинах). 326 с. С. 131 – 137
URL : http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/apmv/apmv_2013_113_02.pdf

228. Михайлов А. М. Костик О. В. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в АПК Сумської області. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент»*. 2011. Вип. 3 (45). С. 74-80.

229. Михайлов А. М. Методичні підходи та система показників визначення інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2016. №12. С. 76-83. URL : <http://eaprk.org.ua/contents/2016/12/76>

230. Михайлов А. М. Моніторинг світових тенденцій формування інвестиційних ресурсів сільського господарства в контексті сталого розвитку. *Вісник Харківського НАУ. Серія «Економічні науки» (Index Copernicus)*. 2017. №4. С. 111-122.

231. Михайлов А. М. Особливості визначення ціни на екологічно чисту продукцію. *Розвиток аграрного виробництва в умовах світової фінансово-*

економічної кризи : матеріали Міжнар. наук.-прак. конф. молодих вчених / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. Київ : ННЦ ІАЕ, 2009. С.232-236.

232. Михайлов А. М. Особливості інвестиційних процесів в аграрному секторі України. *Економічні, соціальні та екологічні проблеми розвитку агропродовольчої сфери* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 19 лютого 2016 р.). Харків : Вид-во «Діса плюс», 2016. С.173-177.

233. Михайлов А. М. Особливості інвестиційних процесів в економіці України. *Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 28-29 квітня 2017 р.) / У двох частинах. Ч.1. / Ред. кол.: Лендел М.А. (гол.ред.) та ін. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. С.37-40.

234. Михайлов А. М. *Особливості функціонування аграрної галузі за умови створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС*: матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 20-29 квітня 2009 р.) : у 3 т./Т.1. Суми : Видавництво «Довкілля», 2009. С.94-95.

235. Михайлов А. М. Оцінка впливу індикаторів економічного зростання на інвестиційний клімат аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2017. № 4. С. 59-66. URL : <http://eapk.org.ua/contents/2017/04/59>

236. Михайлов А. М. Оцінка стану залучення інвестицій в національне господарство України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2017. Випуск № 49. С.90-94 URL : http://www.visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/images/pubs/49_2/49_90-94.pdf

237. Михайлов А. М. Розвиток аграрного бізнесу в Україні та його зовнішньоекономічна діяльність в умовах глобалізаційних викликів // *Розвиток аграрного бізнесу в Україні* : монографія / за. заг. ред. проф. І.М. Брюховецького. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2016. 365 с.

238. Михайлов А. М. Теоретичні аспекти глобалізації та інтернаціоналізації аграрного сектора економіки / Система національного

менеджменту в контексті інтеграційного виміру : монографія / за заг. ред. д.е.н., проф.. Л.І. Михайлової. Суми : ФОП Винниченко Є.Б., 2014. 432 с. С.22-37

239. Михайлов А. М. Трансформація форм зовнішньоекономічного співробітництва в інтеграційних умовах. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2015. № 8 (65). С.113-116.

240. Михайлов А. М. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності в умовах розширення зовнішньоекономічної діяльності підприємств: Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Вип. 111(2). С. 166-170. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_111\(2\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_111(2)_21).

241. Михайлов А. М., Бойченко Р. В., Ковальчук В. С., Полятикіна А. О. Проблеми орендних відносин у сільськогосподарському землекористуванні та шляхи їх вирішення. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент» (Index Copernicus)*. 2017. № 6 (72). С. 151-155.

242. Михайлов А. М., Бойченко Р. В., Підгайко Я. М. Значення іпотеки в сучасних умовах для аграрного сектору економіки. *ABIA 2017 : матеріали XIII Міжнар. наук.-техн. конф. (м. Київ, 19-21 квітня 2017 р.)* Київ, 2017. С.71-74.

243. Михайлов А. М., Бойченко Р. В., Романенко В. А. Сучасний стан використання земельних ресурсів України. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2017. № 6 (72). С.67-70.

244. Михайлов А. М., Бузова Я. Ю. Порівняльні переваги та недоліки від інтеграції України у західному або східному векторі інтеграції. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент» (РІНЦ)* 2013. №5 (56). С. 182-185

245. Михайлов А. М., Кузін Н. В. Особливості формування та використання земельних ресурсів в сільському господарстві. *Фундаментальні та прикладні проблеми підприємницької діяльності в аграрному секторі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 квітня 2015 р.)*. Харків : Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, 2015. С.242-245.

246. Михайлов А. М., Михайлова Л. І. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в аграрному секторі країни в контексті різновекторності міжнародної співпраці. Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – Сборник научных трудов. Донецк: Донецкий национальный университет (*Open Journal Systems*) 2014. Т.1. С.243-247.

247. Михайлов А. М., Прокопенко О. О., Ярошенко В. О. Динаміка та структура прямих іноземних інвестицій в Україні. *Вісник Харківського НАУ серія «Економічні науки»*. 2017 №3. С.273-280

248. Михайлов А. М., Стоянець Н. В. Людський капітал як елемент інституційних інновацій регіонального розвитку у сфері євроінтеграційного виміру. *Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка, «Економіка і регіон»*. 2011. №1 (28). С. 114-117.

249. Михайлов А. М., Стоянець Н. В. Роль іноземних інвестицій при відтворенні виробничого потенціалу підприємств. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В Докучаєва. Серія Економіка АПК і природокористування*. 2010. №10. С.130-137.

250. Михайлов А. Н. Актуальные проблемы развития инвестиционных процессов в аграрном секторе Украины. Актуальные проблемы развития экономики и образования. *Сборник материалов научно-практической конференции (м. Душанбе, 2-3 червня 2016 р.) / Под общ. ред. Шарифзода М.М., Раджабова Р.К. – Душанбе: «Ирфон», 2016. С.189-192.*

251. Михайлов А. Н. Перспективы развития аграрного сектора Украины в общеевропейском контексте. *Перспективы скоординированного социально-экономического развития России и Украины в общеевропейском контексте* : тр. второй Междунар. научн.-практ. конф. (г. Москва, 14-15 ноября 2013 г.) Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. Москва : РАН. ИНИОН. Отдел науч. Сотрудничества и междунар. связей, 2013. С. 379-384.

252. Михайлов А. Н. Проблемы формирования кадрового обеспечения сельскохозяйственных предприятий в условиях интеграционных процессов.

Проблемы рынка труда и формирования трудовых ресурсов: *сборник научных статей*. РФ. Москва: *Институт деловой карьеры*. 2013. С.92-98.

253. Михайлов А. Н., Кузин Н. В. Рациональное использование земельных ресурсов в аграрном секторе экономики как фактор устойчивого развития: *Устойчивое развитие*. Болгария. 2014. № 18. С.10-13.

254. Михайлов А. М. Інвестиційна політика країни як передумова відтворення виробничого потенціалу аграрних підприємств : *Економіка АПК*.2006. №2. С. 67-72

255. Михайлова Л. І. Нематеріальні активи в складі ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств : *Економіка АПК*. 2012. № 2. С.76-81.

256. Михайлова Л. І., Михайлов А. М. Інтеграційний вимір розвитку зовнішньоекономічної діяльності в АПК країни. Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку. Концепція соціально-економічного розвитку регіонів в умовах викликів глобалізації: зб. наук. праць: у 3 т. – Т. 2 / НАН України, Ін-т економіки пром-сті/ редкол.: Булеєв І.П. (відп. ред.) та ін. Донецьк, 2011. 520 с., С.247-254.

257. Михайлова Л. І., Михайлов А. М. Методологічні засади дослідження кон'юнктури світового та регіональних ринків сільськогосподарської продукції та продовольства. Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект / Коллектив авторов. *Сборник научных трудов*. Донецк: Донецкий национальный университет. 2013. Т.1. 410 с. С.235-237. URL : <http://jpfrd.donnu.edu.ua/article/view/1871>

258. Михайлова Л. І., Михайлов А. М. *Методологія дослідження формування капіталу в аграрній економіці* : Кооперативні читання: 2015 рік: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 3 квітня 2015 р.). - Житомир: Вид-во "ЖНАЕУ", 2015. - С.169-175.

259. Михайлова Л. І., Михайлов А. М. Регіональні аспекти формування інвестицій в аграрному секторі. *Менеджмент XXI століття: глобалізаційні*

виклики : збірник наукових праць учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 11-12 травня 2017р.). Полтава : Видавництво «Сімон», 2017. С.80-83.

260. Михайлова Л. І., Михайлов А. М. Розвиток персоналу у великотоварних агропромислових формуваннях. Формування ринкової економіки: *Збірник наукових праць Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*. 2015. №33. С. 276-284.

261. Михайлова Л. І., Харченко Т. О., Михайлов А. М. Інноваційно-інвестиційний розвиток аграрного сектору країни в умовах глобалізаційних викликів. Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу : *Збірник тез доповідей X Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Суми, 29 вересня – 1 жовтня 2016р.). Суми : ФОП Ткачов О.О., 2016. С.163 – 164.

262. Міжнародна економічна діяльність України. Ю.В. Макогон, С.В. Громенкова, В.О. Кравченко, Є.О. Медведкін: підручник / за заг. науковою ред. Ю.В. Макогона. К.: Освіта України, 2009. 564 с.

263. Міжнародні економічні відносини: Навчальний посібник / В.П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, В.І. Іртиш, О.В. Данілочкіна, О.А. Ковтун. К.: ЗАТ «Нічлава», 2009. 348 с.

264. МІМ-Київ представив результати Щорічного рейтингу конкурентоспроможності країн світу IMD World Competitiveness Yearbook 2009. URL: <http://www.mim.kiev.ua/press/news/2009/1571/> (дата звернення: 04.10.2016).

265. Мінагрополітики за підтримки партнерів розробляє інвестиційну платформу для українського агробізнесу, - Ольга Трофімцева. URL: (дата звернення: 13.10.2017).

266. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року (з внесеними змінами і доповненнями НААН). URL: <http://minagro.gov.ua/node/7644>

267. Могильний О.М. Економічна ефективність суб'єктів господарювання та зайнятість в аграрній сфері : Економіка АПК. 2012. № 6. С.56-65.

268. Моделювання аграрного сектору України моделлю AGMEMOD: перші результати та подальші виклики. URL: <http://apd-ukraine.de/ua/nd-arkhiv/529-modelyuvannya-agrarnogo-sektoru-ukrajini-modellyu-agmemod-pershi-rezultati-ta-podalshi-vikliki> (дата звернення 26.12.2016).
269. Найбільшим інвестором України є Кіпр. URL: <https://agropolit.com/news/1504-naybilshim-investorom-ukrayini-ye-kipr--ivchenko> (дата звернення 26.03.2017).
270. Нелеп В. М. Планування на аграрному підприємстві URL: <http://library.if.ua/book/122/8158.html>.
271. Нів'євський О. СОТ та сільське господарство: коментар. *Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій*. - №3011/068. – 2007. Німецько-український агрополітичний діалог URL: <http://www.apd-ukraine.de/ua/pro-proekt> (дата звернення 26.12.2016).
272. Новые подходы к глобальному финансовому регулированию / Под ред. Л.С.Худяковой. М.: ИМЭМО РАН, 2015. 162 с. (31)
273. Ночовна Ю. О. Протиріччя та проблеми обліку капітальних інвестицій, 2016 №13-14 С. 18-23.
274. Озімчук О. В. Вплив інвестицій на економічний розвиток України. *Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського*. 2015. Вип.6. С. 224-228.
275. Орлова Н. С. Концептуальні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні: монографія. Донецьк: Издательство, 2014. 250 с.
276. Офіційний вісник України: Господарський кодекс України, 2003. № 11. Ст. 326.
277. Параконний С. В. Напрями інвестиційного забезпечення розвитку економічного потенціалу підприємства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: наук. журнал*. – Луганськ, 2011. № 11(153), ч.1. С. 51-58.
278. Парето В. 25 ключевых книг по экономике: Учебник политической экономии. Челябинск: Урал ЛТД, 1999. 560 с.

279. Перелік кодів видів економічної діяльності за національним класифікатором. URL: <http://sfs.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/pereliki-/128651.html>. (дата звернення: 19.05.2017).
280. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом: монографія / А.А. Пересада. К. : Лібра, 2002. 472 с.
281. Пересада А. А. Фінансові інвестиції: підручник / А.А. Пересада, Ю.М. Коваленко. К. : КНЕУ, 2006. 728 с.
282. Петті В. Трактат о налогах и сборах: пер. с англ., 1993. – 474 с.
283. Пирог О. В. Тенденції інвестування національного господарства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка», серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку»*. 2013. № 767 С. 343-349.
284. Підсумки конференції «Агробізнес-2017» інструменти фінансування, інноваційні технології, оцінка та управління ризиками. URL: <http://kbs-izdat.com/p-dsumki-konferenc-agrob-znes-2017-nstrumenti-f-pansuvannya-nnovac-jn-tehnolog-oc-nka-ta-upravl-nnya-rizikami/> (дата звернення: 15.01.2018).
285. Плаксієнко В. Я. Формування інвестиційного клімату в підприємствах аграрного сектору України. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип.2. Т.2. Економічні науки*. Полтава.: ПДАА. 2011. С.202- 206.
286. Пластун О. Л. Міжнародні інвестиційні рейтинги як засіб усунення інформаційної асиметрії на макроекономічному рівні. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. №3 2012. С.191-198.
287. Податковий кодекс України. *Офіційний вісник України*. 2010. № 92.
288. Правдюк О. Л. Особливості фінансової політики для аграрних підприємств : Економіка АПК. 2009. № 2. С.84-87
289. Приймак В. І. Математичні методи економічного аналізу: навч. посіб.. К. : Центр учбової літератури, 2009. 296 с.

290. Присенко Г. В. Прогнозування соціально-економічних процесів: навч. посіб./ Г.В. Присенко, Є.І. Равікович К.: КНЕУ, 2005. 378с.

291. Пріоритети інвестиційної політики у контексті модернізації економіки України. / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, О.О. Молдаван, Д.В. Ляпін [та ін.]/ за ред. Я.А. Жаліла. К.:НІСД, 2013. 48 с.

292. Про власність: Закон України від 07 лютого 1991 року № 697-ХІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/697-12>.

293. Про внесення змін до деяких законів України з метою усунення випадків ухилення окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): Закон України від 20 грудня 2001 року №2899-ІІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2899-14>.

294. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвестора: Закон України від 07 квітня 2015 року № 289-VІІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/289-19> (дата звернення: 13.10.2017).

295. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій: Закон України від 31 травня 2016 року №1390-VІІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1390-19> (дата звернення 13.10.2017).

296. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція): Закон України від 12 лютого 2015 року № 191-VІІІ. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/191-19> Назва з екрана. Дата звернення 13.10.2017 р.

297. Про внесення змін до Закону України "Про інвестиційну діяльність" щодо державних інвестиційних проєктів: Закон України від 23 березня 2017 року №1981-19. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1981-19> Назва з екрану. Дата звернення 17.11.2017 р.

298. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18.06.99 № 1065: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2000 року № 1255 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1255-2000-%D0%BF>.

299. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року №1576-XII. URL:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
300. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30 жовтня 1996 року № 449/96-ВР. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>.
301. Про Державний бюджет України на 2005 рік: Закон України та деяких інших законодавчих актів України» від 25 березня 2005 року №2505-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2505-15>.
302. Про державний контракт і державне замовлення на 1993 рік: Декрет Кабінету Міністрів України від 22 січня 1993 року № 14-93 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/14-93>.
303. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01 липня 2010 року № 2404-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/447-2006-%D1%80>.
304. Про державну підтримку сільського господарства в Україні: Закон України від 24 червня 2004 року №1877-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
305. Про деякі питання інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальних економічних зон: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 липня 2000 № 1175. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/1175-2000-%D0%BF>.
306. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон : Закон України від 19 жовтня 1992 року № 2673-XII. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2673-12>.
307. Про затвердження Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: Наказ Агентства запобігання банкрутству від 23 лютого 1998 року № 22 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98> (дата звернення 17.11.2017).
308. Про затвердження Методики розрахунку індексу капітальних інвестицій: Наказ, Методика, Державний комітет статистики України № 494 від

25.12.2009

URL:

http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2009/494/metod.htm

309. Про затвердження переліку галузей (підгалузей) виробництва, які є пріоритетними для реалізації інвестиційних проектів на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 895 із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 № 658. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/895-2001-%D0%BF>.

310. Про затвердження переліку пріоритетних видів економічної діяльності на території Закарпатської області, для яких встановлено спеціальний режим інвестиційної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 квітня 1999 року № 548. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/548-99-%D0%BF>.

311. Про затвердження переліку пріоритетних видів економічної діяльності на території міста Харкова, для яких встановлено спеціальний режим інвестиційної діяльності, та Порядку розгляду і схвалення інвестиційних проектів, що реалізуються суб'єктами підприємницької діяльності на території міста Харкова: Постанова Кабінету Міністрів України «» від 11 листопада 1999 року № 2076. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2076-99-%D0%BF>.

312. Про затвердження переліку пріоритетних видів економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у Волинській області та Порядку розгляду інвестиційних проектів, що реалізуються у пріоритетних видах економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у Волинській області: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 грудня 1999 року № 2210. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-99-%D0%BF>.

313. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 року № 489-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/489-2017-%D1%80> (дата звернення: 13.10.2017).

314. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2016 р. № 418-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=249104044> (дата звернення: 04.10.2016).

315. Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 1997 року № 112. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/112-97-%D0%BF>.

316. Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій: Постанова Кабінету Міністрів України від 07 серпня 1996 року № 928. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/139-2013-%D0%BF>.

317. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 березня 2013 року № 139. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/139-2013-%D0%BF> (дата звернення 13.10.2017).

318. Про затвердження порядку звільнення від обкладення ввізним митом і податком на додану вартість устаткування та обладнання (крім підакцизних товарів), що ввозяться в Україну суб'єктами підприємницької діяльності для реалізації затвердженого в установленому порядку інвестиційного проекту на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 1999 року № 755. URL: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/arhiv-postanov-kabinetu-mi/postanovi-km-ukraini-za-1999-/32162.html>

319. Про затвердження Порядку розгляду і затвердження інвестиційних проектів, що реалізуються у пріоритетних видах економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 серпня 2000 року № 1205 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1205-2000-%D0%BF>.

320. Про затвердження Порядку схвалення інвестиційних проектів, що реалізуються у пріоритетних видах економічної діяльності на територіях

пріоритетного розвитку в Чернігівській області: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 серпня 2000 року № 1206. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1206-2000-%D0%BF>.

321. Про затвердження пріоритетних видів економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області, для яких встановлено спеціальний режим інвестиційної діяльності, та Порядку розгляду і схвалення інвестиційних проектів, що реалізуються у спеціальних економічних зонах та територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 червня 1999 року № 1065. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1065-99-%D0%BF>.

322. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002-2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2001 року № 1801. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1801-2001-%D0%BF>.

323. Про затвердження Типового договору (контракту) на реалізацію інвестиційного проекту на території пріоритетного розвитку, в спеціальній (вільній) економічній зоні: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.99 № 1199 із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 896. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1199-99-%D0%BF>.

324. Про захист іноземних інвестицій на Україні : Закон України від 10 вересня 1991 року № 1540а-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12>.

325. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

326. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року №1560 – XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення 17.11.2017).

327. Про індустриальні парки: Закон України від 21 червня 2012 року №5018-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5018-17>

328. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04 липня 2002 року № 40-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

329. Про іноземні інвестиції: Закон України від 13 березня 1992 року № 2198-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2198-12>.

330. Про інститути спільного інвестування (пайові та інвестиційні фонди): Закон України від 15 березня 2001 року №2200-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2299-14>.

331. Про Концепцію регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 1995 року №384. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/384-95-%D0%BF>.

332. Про Концепцію створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 1994 року №167 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/167-94-%D0%BF>.

333. Про необхідність усунення міжгалузевих диспропорцій з метою інвестиційного забезпечення розвитку аграрної сфери: Доповідна записка директора ННЦ ІАЕ Саблука П.Т. Президентові України, травень 2004 р.

334. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 22 травня 1997 року № 283/97 – ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/334/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.11.2017).

335. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18 жовтня 2005 року №2982-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2982-15> (дата звернення 13.10.2017).

336. Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна»: Закон України від 21 жовтня 2010 року №2623-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2623-17>

337. Про підприємництво: Закон України від 07 січня 1991 року №698-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.

338. Про підприємства в Україні: Закон України від 27 березня 1991 року № 887-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/887-12>.

339. Про план першочергових заходів у сфері інвестиційної діяльності: Указ Президента України від 10 квітня 2006 року №300/2006. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/300/2006>.

340. Про Порядок розгляду та затвердження інвестиційних проектів у пріоритетних видах економічної діяльності на території міста Харкова: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2000 року № 1294 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1294-2000-%D0%BF>.

341. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17 жовтня 1990 року № 400-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2346-12>.

342. Про ратифікацію Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами: Закон України від 16 березня 2000 року № 1547-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1547-14>.

343. Про режим іноземного інвестування: Декрет Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 року № 55-93. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55-93>.

344. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19 березня 1996 року №93/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55-93>.

345. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова: Закон України від 11 травня 2000 року №1714-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1714-14>.

346. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Шостка Сумської області: Закон України від 18 листопада 2003 року №1251-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1251-15>.

347. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області: Закон України від 05 квітня 2001 року №2354-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2354-14>.

348. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області: Закон України від 15 липня 1999 року №970-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/970-14>.

349. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області: Закон України від 03 грудня 1999 року №1276-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1276-14>.

350. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області: Закон України від 18 листопада 2003 року №1250-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1250-15>.

351. Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області: Закон України від 24.12.1998 року №357-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/357-14>.

352. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16 липня 1999 року №991-XI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/991-14>.

353. Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області: Закон України від 24 грудня 1998 року №356-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/356-14>.

354. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. (дата звернення: 04.10.2016).

355. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року №1437-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80> (дата звернення: 13.10.2017).

356. Про схвалення концепції розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 року № 995-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80>. (дата звернення: 13.10.2017).

357. Про схвалення Концепції створення індустріальних (промислових) парків: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 серпня 2006 року №447-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/447-2006-%D1%80>.

358. Про схвалення Програми «Інвестиційний імідж України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 серпня 2006 року № 447. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/477-2002-%D1%80>.

359. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 року № 806-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80> (дата звернення: 13.10.2017).

360. Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження: Закон України від 17 лютого 2000 року №1457-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1457-14>.

361. Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.

362. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16 грудня 1997 року №723/97-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723/97-%D0%B2%D1%80>.

363. Програма «Господар+». URL: <http://www.nestle.ua/csv/rural-development-responsible-sourcing/gospodar-plan> (дата звернення: 13.10.2017).

364. Прудон П.Ж. Что такое собственность?. М. : Республика, 1998 . 367 с.

365. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) із країн світу в економіці України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

366. Прямые иностранные инвестиции (Украина): Минфин. URL: <https://index.minfin.com.ua/index/fdi/>.

367. Пушкар О. І. Системи підтримки прийняття рішень: навч. посібник/ ред. О.І. Пушкарь. Х. : Вд. «Інжек», 2006. 304 с.

368. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 25 сентября 2015 года «Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года». URL:

https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&referer=https://en.wikipedia.org/&Lang=R

369. Реформи Мін'юсту забезпечують зростання України у рейтингу Doing Business третій рік поспіль. URL: <https://minjust.gov.ua/ua/news/48695> (дата звернення: 04.10.2016).

370. Рикардо Д. Сочинения. Том 1. Начало политической экономики и налогового обложения. М. : Госполитиздат, 1955. 360 с.

371. Рівень інвестицій в агросектор перевищив докризовий період. URL: <http://agronews.ua/node/79254> Дата звернення: 17.06.2017 р.

372. Рогоза М. Є. Стратегічне управління підприємствами споживчої кооперації: економетрично-інформаційні системи і моделі : монографія / М. Є. Рогоза, А. А. Скляр. Полтава, 2009. 116, [2] с.

373. Романовський В.І. Застосування інформаційних технологій підтримки прийняття рішень у інформаційних системах оптимізації параметрів. *Восточно-Европейский журнал передових технологий*. 2014. 4/3 (70). С. 18-23.

374. Рудейчук С. Сутність поняття інвестицій та їх класифікація: обліково-економічні аспекти : Економічний аналіз. 2013. №12, частина 2. С. 151-154.

375. Саати Т. Л. Принятие решений: Метод анализа иерархий: пер. с англ. М.: Радио и связь, 1993. 320 с.

376. Саблук П. Т. та ін.. Глобалізація і продовольство: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2008. 632 с.

377. Савченко К. В. Стабілізаційна фінансова політика держави: концептуальні засади та механізм реалізації в Україні : монографія. Київ : Акад. муніцип. упр., 2014. 478 с.

378. Саміт у Лондоні: чи варто інвестувати в Україну? URL: http://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/12/151208_smith_forum_london. (дата звернення: 04.10.2016).

379. Самуэльсон П. А. Экономика: Вводный курс.Т.1. : пер. с англ. М.: Алфавит, 1993 . 430 с.

380. Свінцов О. М. Інвестиції як економічна категорія: наукова полеміка. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. № 21.3. С. 251-257.
381. Сельское хозяйство в центре общества. Определение направлений аграрной политики и некоторые данные о современном состоянии сельского хозяйства. Берлин: Федеральное министерство продовольствия и сельского хозяйства Германии (BMEL), 2015. 18 с.
382. Сириченко Н. С. Економічна сутність і класифікація інвестицій в умовах глобальних трансформацій. *Науковий вісник Мукачівської державного університету*. 2015. №2(4), частина 1. С. 263-269.
383. Сисмонди Ж. С. Новые начала политической экономии. *Библиотека экономистов*. Вып. 8. М.: К.Т. Солдатенков, 1897. 360 с.
384. Ситник В. Ф. Системи підтримки прийняття рішень: Навчальний посібник. К.:КНЕУ, 2004. – 614 с.
385. Слава С. Інституційне забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку територій: зарубіжний та український досвід . К.: «К.І.С.», 2008. 112 с.
386. Слива Ю. В. Вимоги європейських торгових мереж до національної сільськогосподарської та харчової продукції, що імпортується в ЄС. URL: [http://cci.dp.ua/tl_files/data/study/FER\(pdf\)/Vimogi%20jevropejskix%20torgovix%20omerezh%20do%20nacionalnoji%20silskogospodarskoji%20ta%20xarchovoji%20produkciji,%20scho%20importujetsja%20v%20JeS.pdf](http://cci.dp.ua/tl_files/data/study/FER(pdf)/Vimogi%20jevropejskix%20torgovix%20omerezh%20do%20nacionalnoji%20silskogospodarskoji%20ta%20xarchovoji%20produkciji,%20scho%20importujetsja%20v%20JeS.pdf)
387. Словник української мови: в 11 томах. Том 9. С.598. URL: <http://sum.in.ua/p/9/598/2>. Дата звернення: 4.06.2017 р.
388. Сміт А. Добробут націй: Дослідження про природу та причини добробуту націй. Київ : Port-Royal, 2001 . 593 с.
389. Соколов М. О., Михайлов А. М. Оцінка стану та передумов формування інвестиційних ресурсів в економіці України в умовах глобалізації: Економіка АПК. 2017. № 12 С. 44-51
390. Соколюк К. Ю. Інвестиційний проект як засіб реалізації інвестиційних ресурсів. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2013. №2(77). 82-91.

391. Соколюк К. Ю. Особливості визначення сутності понять «інвестиція» та «інвестиційний ресурс». *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова*. 2014. №2/2, т. 19. С. 178-182.
392. Сорока Л. М. Економічна сутність інвестицій та теоретичні основи інвестування: Ефективна економіка. 2014. 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2888>
393. Співпраця МІМ-Київ та IMD-Lausanne URL: <http://www.mim.kiev.ua/press/news/2007/1352/> (дата звернення: 04.10.2016).
394. Сраффа П. Производство товаров посредством товаров : Прелюдия к критике экономической теории : пер. с англ. / П. Сраффа. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999 . 160 с.
395. Статистичний щорічник України за 2015 рік: Державна служба статистики України/ за ред. І.М. Жук/ відп. за вип. О. А. Вишневська. К. : Вид-во ТзОВ «Август Трейд», 2016. 575 с.
396. Стратегія розвитку: інвестиційний вимір: монографія / за ред. проф. Гуткевич С.О. Харків, 2016. 162 с.
397. Стратегія секторної конкурентоспроможності для України – Фаза III / Підвищення конкурентоспроможності в Україні шляхом створення сталого законодавчого підґрунтя для роботи енергосервісних компаній / Звіт за підсумками проекту. Робоча група з питань енергоефективності. Грудень 2015. URL: https://www.oecd.org/globalrelations/Framework_ESCO_Ukraine_UKR.pdf. (дата звернення: 13.10.2017).
398. Стратегія секторної конкурентоспроможності України – фаза III/ Політика щодо інвестування у сільське господарство: Україна/ Звіт за підсумками проекту. Грудень 2015. URL: http://www.oecd.org/globalrelations/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_UK_R.pdf (дата звернення: 13.10.2017).
399. Структура власності земель сільськогосподарського призначення у Німеччині. URL:<https://apd-ukraine.de/ua/slider/395-silskogospodarska-zemlya> (11.07.2017)

400. Сэй Ж.Б. Трактат по политической экономии. Москва : Директ-Медиа, 2007. 67.
401. Терборн Г. Возвращение класса URL: <http://www.isa-sociology.org/global-dialogue/newsletters2-1/russian.pdf>
402. Тюрго А. Р. Ж. Избранные философские произведения: / пер. С франц. И.А.Шапиро. М.: Государственное социально-экономическое издательство, 1937 187 с.
403. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, А.С. Гальчинський. К.: Либідь, 2002. 470 с.
404. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / [О.М.Бородіна, В.М.Геєць, А.О.Гуторов та ін.] ; за ред. В.М.Гейця, О.М.Бородіної, І.В.Прокопи ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. К., 2012. 56 с.
405. Українським аграріям пропонують індексне страхування українськи URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/300-ukrayinskim-agrariyam-proponuyut-indeksne-strahuvannya> (дата звернення: 15.01.2018).
406. Ульянченко О. В. Інноваційно-інвестиційна діяльність, як основа сталого розвитку економіки держави. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*, 2015. № 2 (4) Частина 1, С. 70-76.
407. Ульянченко О. В., Вітковський Ю.П.. Ключові аспекти формування та ефективності використання матеріально-технічної бази сільського господарства *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*, 2015. № 2, С.61-72.
408. Ульянченко О. В., Прозорова Н.В.. Пріоритетні напрями інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. ВВ Докучаєва. Серія: Економічні науки*, 2015. № 1, С.63-72.
409. Федоренко В. Г. Інвестиційний менеджмент: навч. посібник / В.Г. Федоренко. 2-ге вид. доп. К.: МАУП, 2001. 280 с.
410. Фелпс Э. Массовое процветание: Как низовые инновации стали источником рабочих мест, новых возможностей и изменений /науч. ред.

Перевода А.Смирнов. М.: Изд-во Института Гайдара; Фонд «Либеральная Миссия», 2015. 472 с.

411. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: теорія: підруч. для студ. спец. вищ. навч. закл. К.: Либідь, 2008. 408 с.

412. Фомишин С.В. Международные экономические отношения на рубеже тысячелетий: учебное пособие. Херсон, Олди-плюс. 2002, 560 с.

413. Фрідман М. Монетарна історія Сполучених Штатів. 1867–1960 / А. Шварц. – пер. з англ. К. : ТОВ «Ваклер», 2007. 880 с.

414. Хансен Э. Экономические циклы и национальный доход. М.: Иностран. лит-ра, 1959. 760 с.

415. Цисарь И. Ф., Нейман В.Г. Компьютерное моделирование экономики. М.: Диалог-МИФИ, 2002. 304 с.

416. Цілі сталого розвитку 2016-2030. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>

417. Черкашина М. В. Напрямки забезпечення відтворювального процесу у сільськогосподарському виробництві : «Ринкова трансформація економіки АПК» : Вісник ХДТУСГ. - X. : 2004. Випуск 25. 383 с. (Серія «Економічні науки»)

418. Черненко Д.С. Підходи до трактування поняття «інвестиції»: «Молодий вчений». 2015. № 10(25) жовтень, частина 2. С. 98-101.

419. Чухно А. Постиндустриальная экономика: теория, практика и их значение для Украины : Экономика Украины. 2001. №11. с. 49-55.

420. Шабанова О. В. Формування та реалізація стратегії розвитку інвестиційного потенціалу НПФ : Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. 9. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/149.pdf>

421. Швець В. Я. Аналіз інвестиційного клімату в економіці України та шляхи його покращення. *Економічний нобелівський вісник*. Дніпропетровськ: Видавництво ТОВ «Роял Принт». 2014. № 1(7). С. 502-509.

422. Шляхи активізації інноваційної діяльності підприємств: монографія / [О.І.Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін]; Під ред.проф. О.І. Волкова, проф. М.П. Денисенка. К.:КНУТД, 2005. 775 с.

423. Шубравська О .В. Розвиток агропродовольчого виробництва України: завдання і виклики. *Економіка АПК*. 2016. №4. С. 5-12.

424. Шубравська О. В., Молдаван Л.В., Інвестиційні пріоритети у сфері розвитку агропромислового виробництва України та механізми їх реалізації. *Економіка України*. 2015. №4. С.78-87.

425. Шубравська О. В., Розвиток аграрного господарювання України на засадах економічної сталості. *Економіка і прогнозування*. 2014. № 2. С 62-72.

426. Ярмак О. В. Інтелектуальні послуги як об'єкти інвестицій у інноваційний розвиток : Економічна теорія та право. 2015.- № 1 (20). С. 130-140.

427. Ястремська О. М. Сучасне розуміння та класифікація : «Економіка розвитку». 2014. №4(72). С. 116-121.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Параметри дистрибутивно-лагової моделі (комбінація логарифмічної, поліноміальної, гіперболічної та експоненціальної залежностей)

Показники	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-Значення	Нижня 95%	Верхня 95%
У-перетин	-22769443,1	11191572,8	-2,0	0,1	-45625683,9	86797,7
ПІ(-2)	-4163,1	3228,2	-1,3	0,2	-10755,9	2429,7
КІ(-4)	-43,2	20,1	-2,1	0,0	-84,3	-2,1
ПІ(-2)ln	1967318,9	1769017,9	1,1	0,3	-1645497,5	5580135,3
КІ(-4)ln	1271496,5	600401,7	2,1	0,0	45312,5	2497680,4
ПІ	-41,6	17,0	-2,5	0,0	-76,3	-6,9
КІ	4,0	1,0	4,2	0,0	2,0	6,0
cos(КІ)	-35485,1	20232,9	-1,8	0,1	-76806,1	5836,0
PI2	1,4	1,0	1,3	0,2	-0,7	3,5
KI2	0,0	0,0	2,0	0,1	0,0	0,0
1/PI	270781880,9	275109107,5	1,0	0,3	- 291065871,8	832629633, 7
PI3	0,0	0,0	-1,4	0,2	0,0	0,0
expPI	75990,0	48888,7	1,6	0,1	-23854,0	175834,0

Регресійна статистика	
Множинний R	0,90
R-квадрат	0,81
Нормований R-квадрат	0,74
Стандартна похибка	86743,89
Спостереження	43,00

Дисперсійний аналіз					
	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	12	9,736E+11	8,113E+10	1,078E+01	7,754E-08
Залишок	30	2,257E+11	7,525E+09		
Підсумок	42	1,199E+12			

Рис. А.1. Параметри адекватності дистрибутивно-лагової моделі для прогнозування динаміки ВВП України залежно від обсягів прямих іноземних та капітальних інвестицій.

Джерело: побудовано за власними розрахунками.

Додаток Б

Таблиця Б.1

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал), залучені в економіку
України в розрізі регіонів, 2010-2015 рр.

Область	Обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в економіку України, млн. дол. США					
	2010 р.	2011 р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.
Всього:	43836,8	48991,4	53679,3	57056,4	45744,8	43371,4
Вінницька	205,3	226,4	248,2	309,4	223	187,1
Волинська	218,6	291,4	380,5	341,3	271,2	248,1
Дніпропетровська	7495,1	8208,2	8432,3	9064	7643,2	7182,9
Донецька	2278,2	2646,9	3187	3602,5	2168,3	1827,7
Житомирська	258,1	337,7	362,8	388,7	285,7	249,3
Закарпатська	364,4	348,5	406,4	437,5	334,2	311,5
Запорізька	952,8	987,6	1077,6	1125,4	1039,8	931,7
Івано-Франківська	512,5	624	642,7	813,8	925,9	836,6
Київська	1611,1	1751,7	1835,2	1988,5	1787,2	1627,1
Кіровоградська	65,0	72,4	103,7	158,5	82,0	64,4
Луганська	687,5	766	838,2	879,1	630,9	582,4
Львівська	1254,6	1387,8	1637,8	1701,4	1374,6	1248,1
Миколаївська	165,4	152,3	244,7	282,8	228,9	212,7
Одеська	1107,3	1220,5	1629,1	1671,7	1430,4	1337,4
Полтавська	551,3	702,2	943,2	1065,6	1040,3	1000,6
Рівненська	309,2	280,4	298,8	313,4	263,4	220,2
Сумська	359,6	361,8	386,5	422,7	263,3	201,6
Тернопільська	59,8	61,9	63,9	68,9	55,8	50,1
Харківська	2716,9	2814,3	2174,3	2131,9	1728,8	1569,5
Херсонська	203,4	206,4	251,5	275,2	208,2	210,6
Хмельницька	183,0	186,8	205,1	224,5	189,1	166,8
Черкаська	289,4	285,7	882,5	887,9	512,9	352,9
Чернівецька	61,9	61,9	64,2	80,2	68,6	59,3
Чернігівська	94,9	100,9	105	128,4	99,8	92,2
м. Київ	21831,6	24907,7	27278,1	28693	22889,2	22600,4

Джерело: дані Держкомстату України [134]

Додаток В

Таблиця В.1

Стан інвестиційного забезпечення сільського господарства на 1 га с.г. угідь в розрізі регіонів, 2010-2015 рр.

Область	Інвестиційне забезпечення сільського господарства на 1 га с.г. угідь, грн.					
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Вінницька	425,77	771,13	790,68	701,92	844,21	1194,10
Волинська	163,68	260,81	302,05	330,72	380,40	1022,81
Дніпропетровська	328,83	564,24	556,77	468,76	604,30	774,23
Донецька	250,45	414,23	334,76	457,15	181,41	284,17
Житомирська	177,82	230,29	385,21	419,97	434,88	728,46
Закарпатська	125,77	177,91	139,55	198,86	141,69	250,19
Запорізька	290,75	337,94	283,64	232,87	284,57	587,18
Івано-Франківська	412,24	622,70	731,81	889,92	831,98	2004,05
Київська	649,92	926,87	963,86	1030,59	1069,56	1875,00
Кіровоградська	382,17	544,05	722,41	583,95	708,74	1041,26
Луганська	150,48	181,50	283,99	247,63	117,44	168,23
Львівська	285,80	409,11	362,89	426,37	466,17	689,45
Миколаївська	240,72	357,46	272,13	328,17	401,40	692,10
Одеська	269,21	394,33	260,09	253,89	391,89	524,58
Полтавська	451,49	672,36	847,42	1001,73	856,63	1100,16
Рівненська	209,51	409,50	260,34	363,82	400,00	578,77
Сумська	236,13	363,42	398,76	470,36	587,06	910,28
Тернопільська	393,79	446,11	747,99	886,14	612,96	952,13
Харківська	196,98	321,99	444,00	433,31	424,02	820,76
Херсонська	305,54	387,67	378,47	310,95	373,44	721,46
Хмельницька	302,74	563,69	788,49	566,09	558,18	1067,92
Черкаська	537,43	728,12	795,67	797,03	886,65	1242,41
Чернівецька	389,58	412,12	433,24	569,07	656,62	650,70
Чернігівська	306,09	457,64	543,36	630,44	489,39	769,76

Джерело: розраховано автором за даними Держкомстату України [134]

Додаток Г

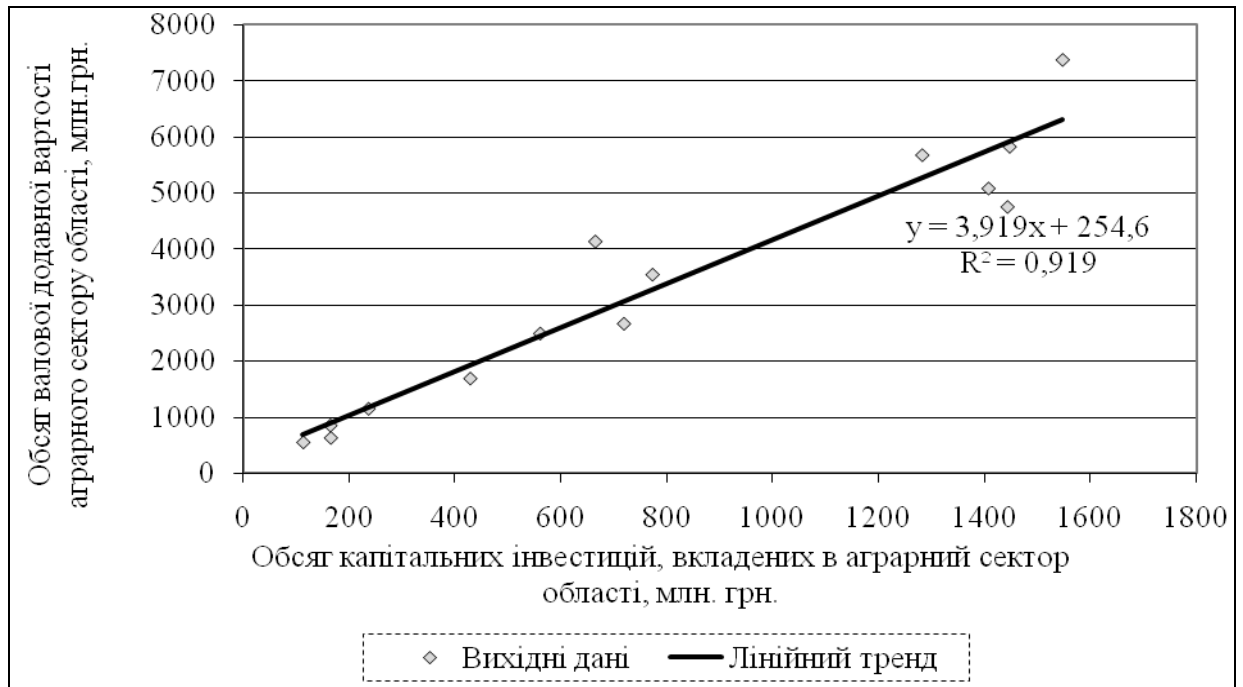

Рис. Г.1. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Вінницької області.

Джерело: побудовано за власними розрахунками.

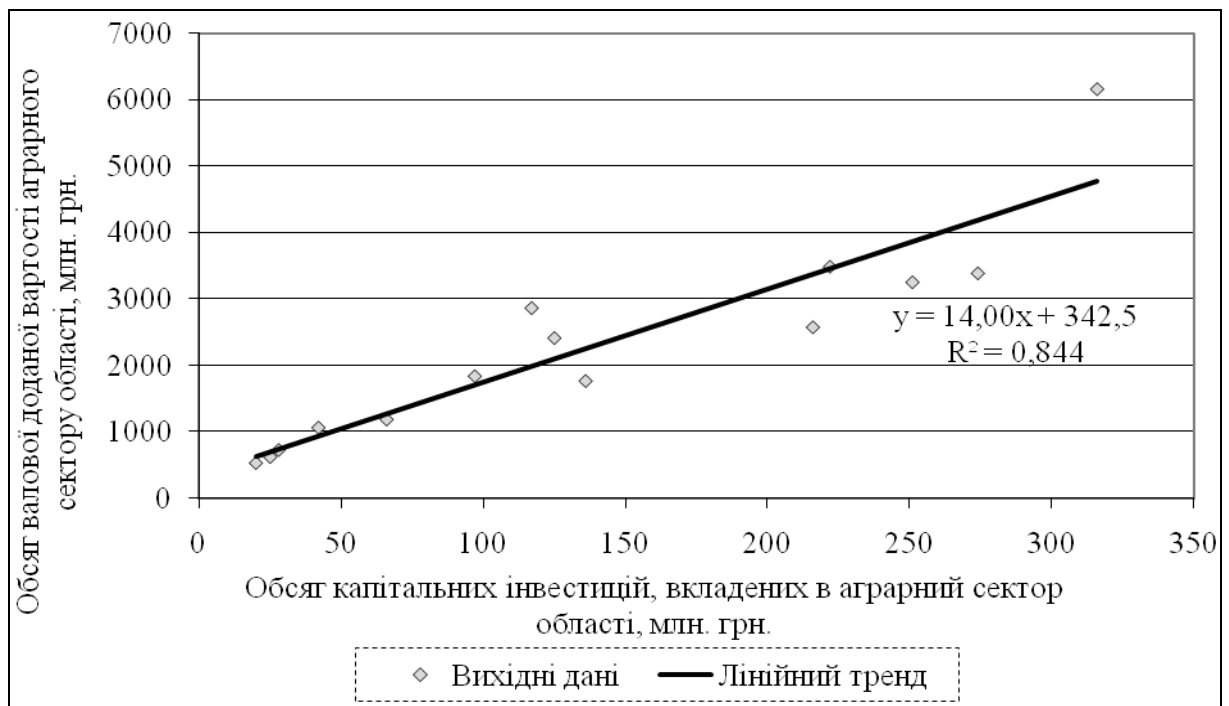

Рис. Г.2. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Волинської області.

Джерело: побудовано за власними розрахунками.

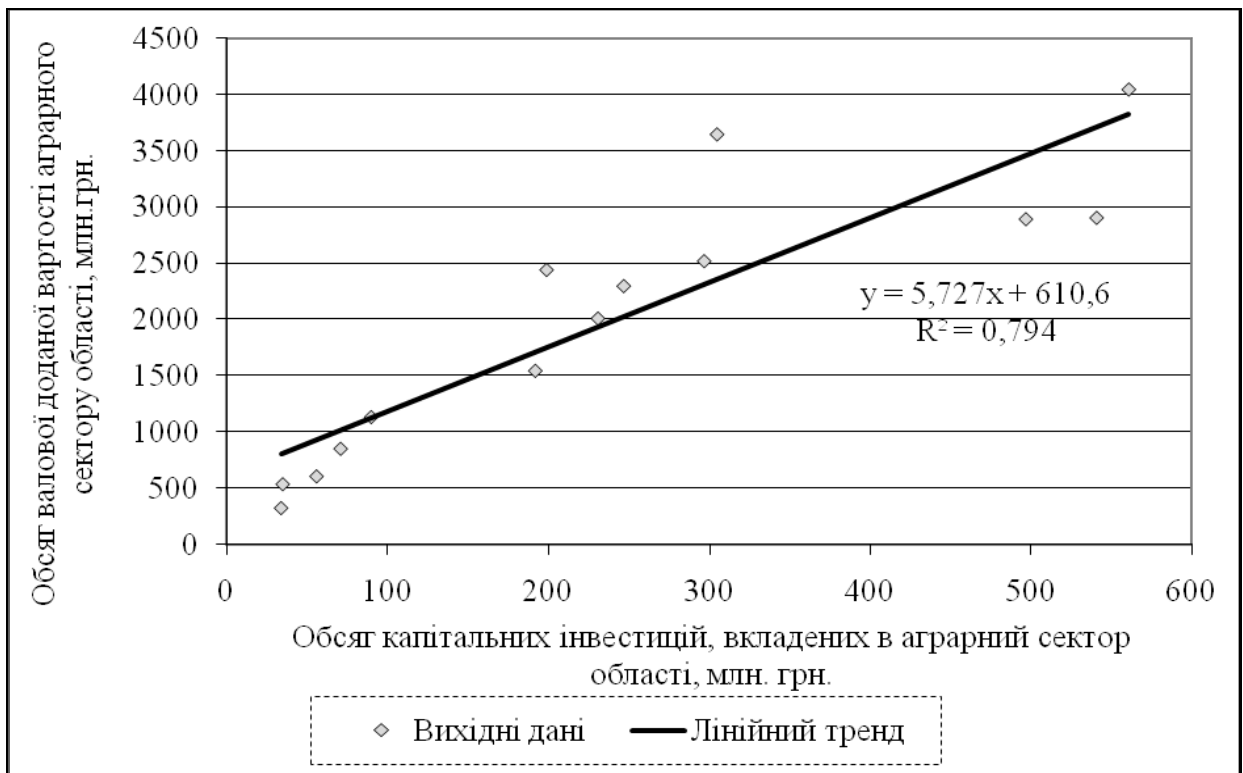

Рис. Г.3. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Житомирської області.

Джерело: побудовано за власними розрахунками.

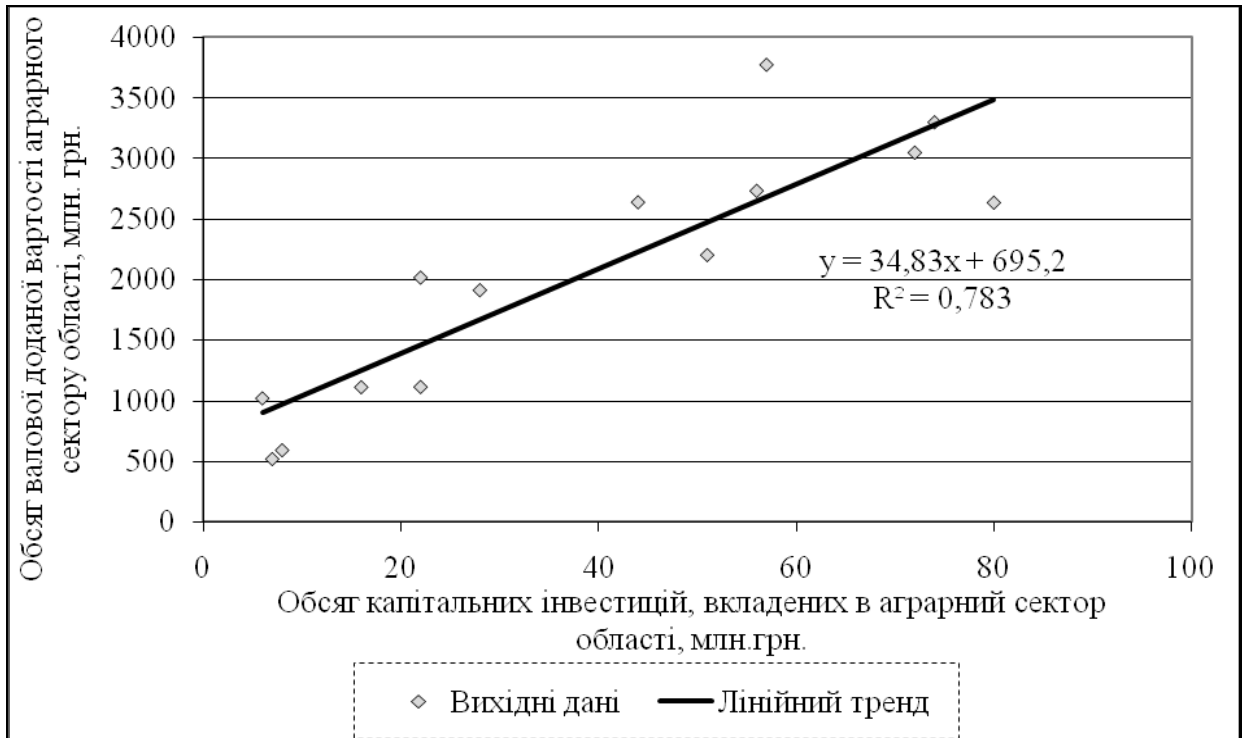

Рис. Г.4. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Закарпатської області.

Джерело: побудовано за власними розрахунками.

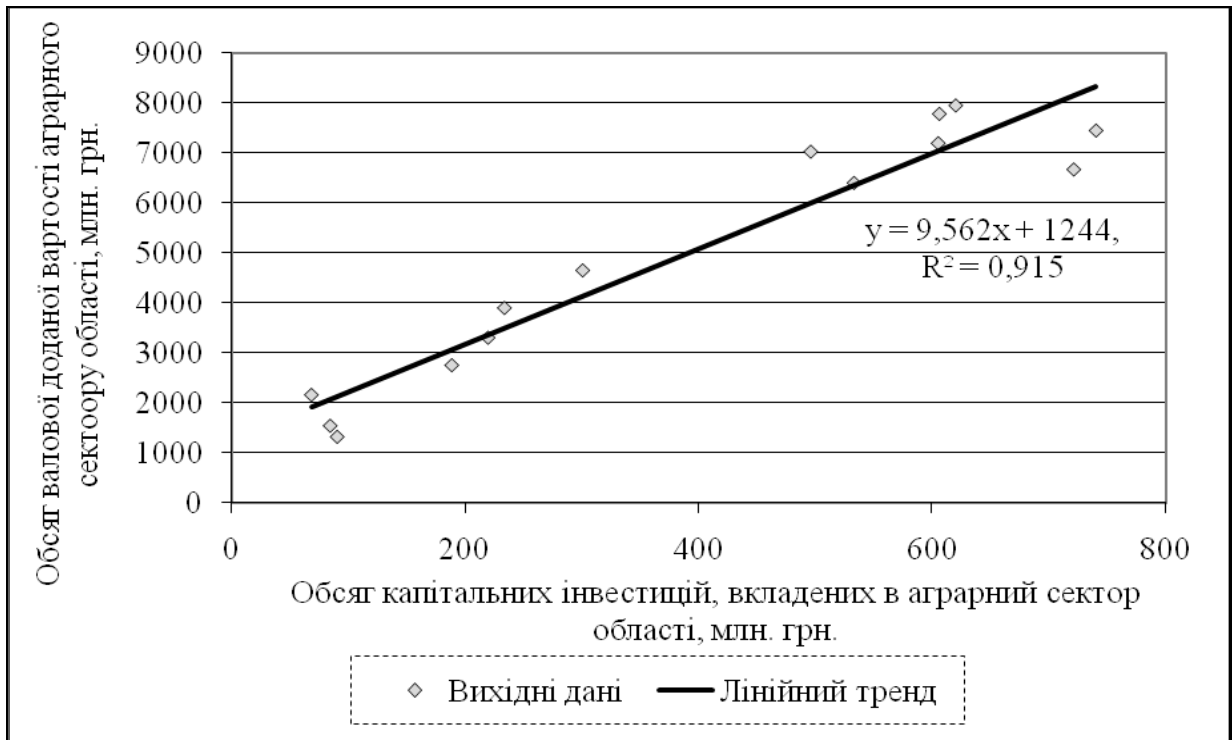

Рис. Г.5. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Запорізької області.

Джерело: побудовано за власними розрахунками.

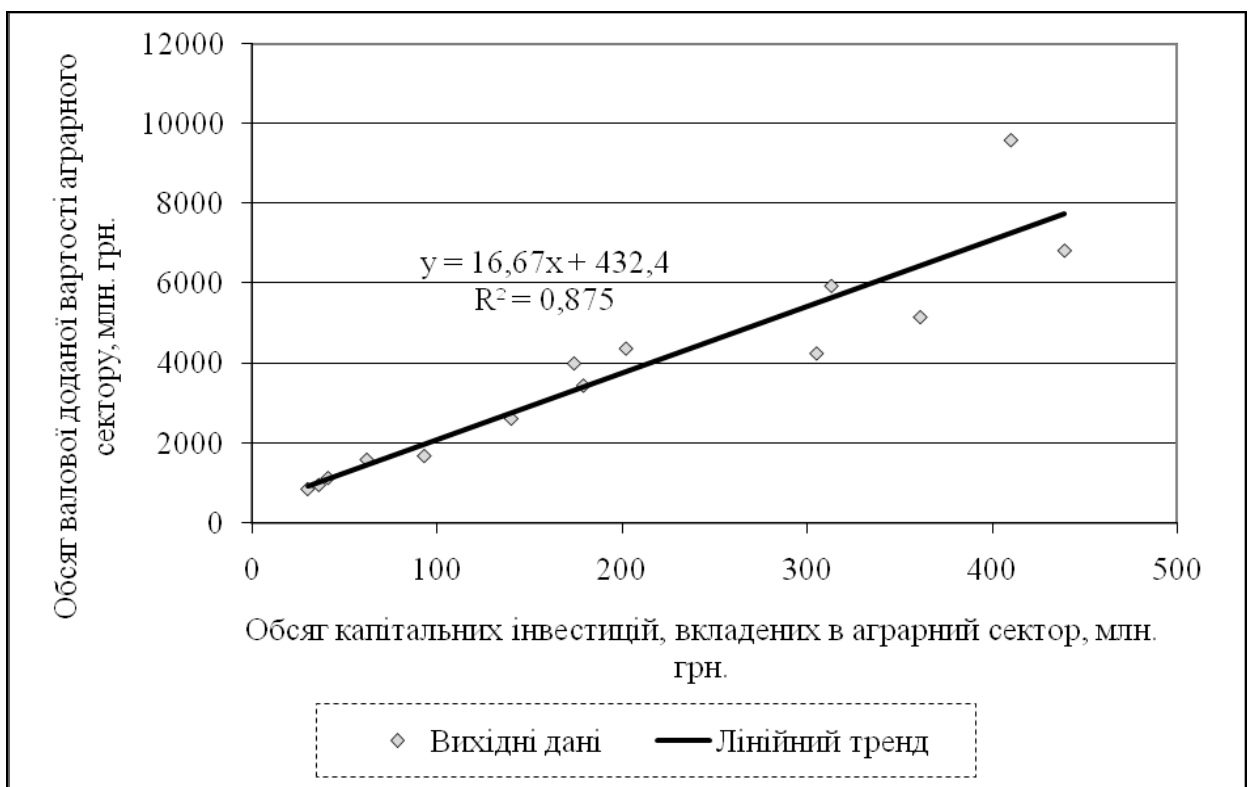

Рис. Г.6. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Івано-Франківської області.

Джерело: побудовано за власними розрахунками.

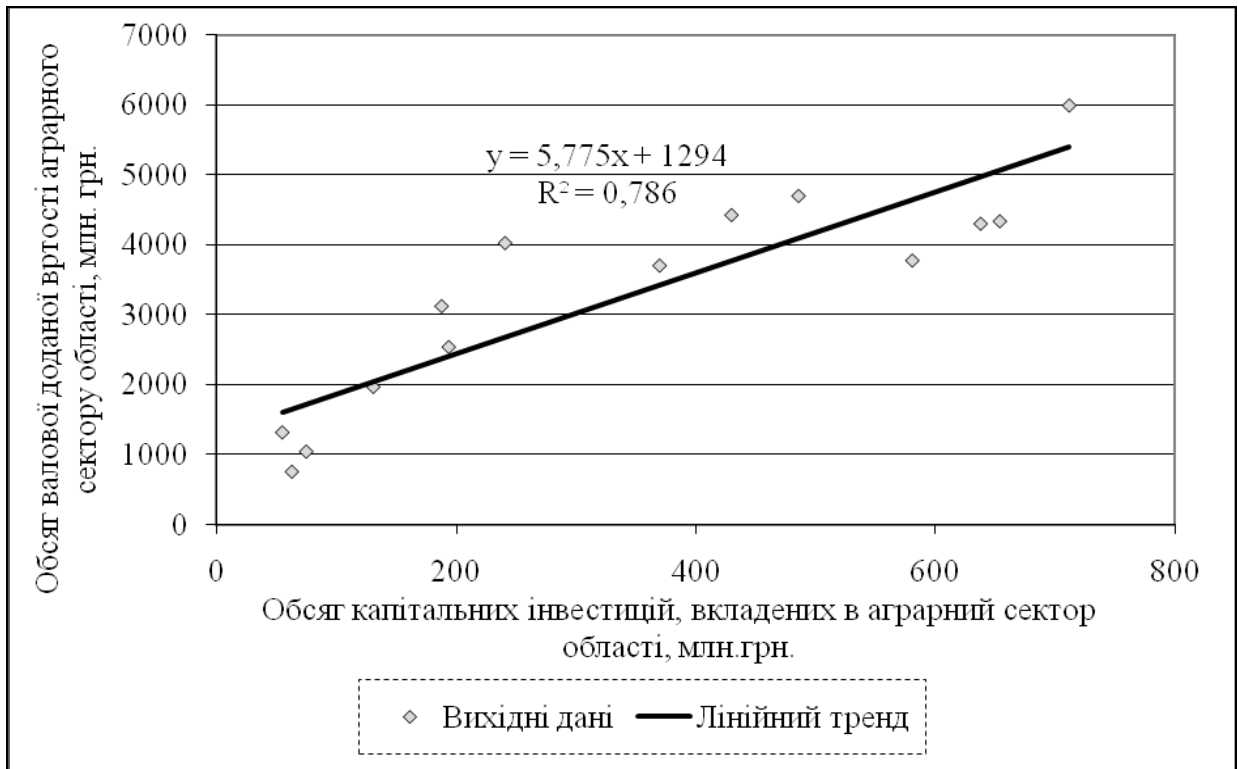

Рис. Г.7. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Миколаївської області.

Джерело: побудовано за власними розрахунками.

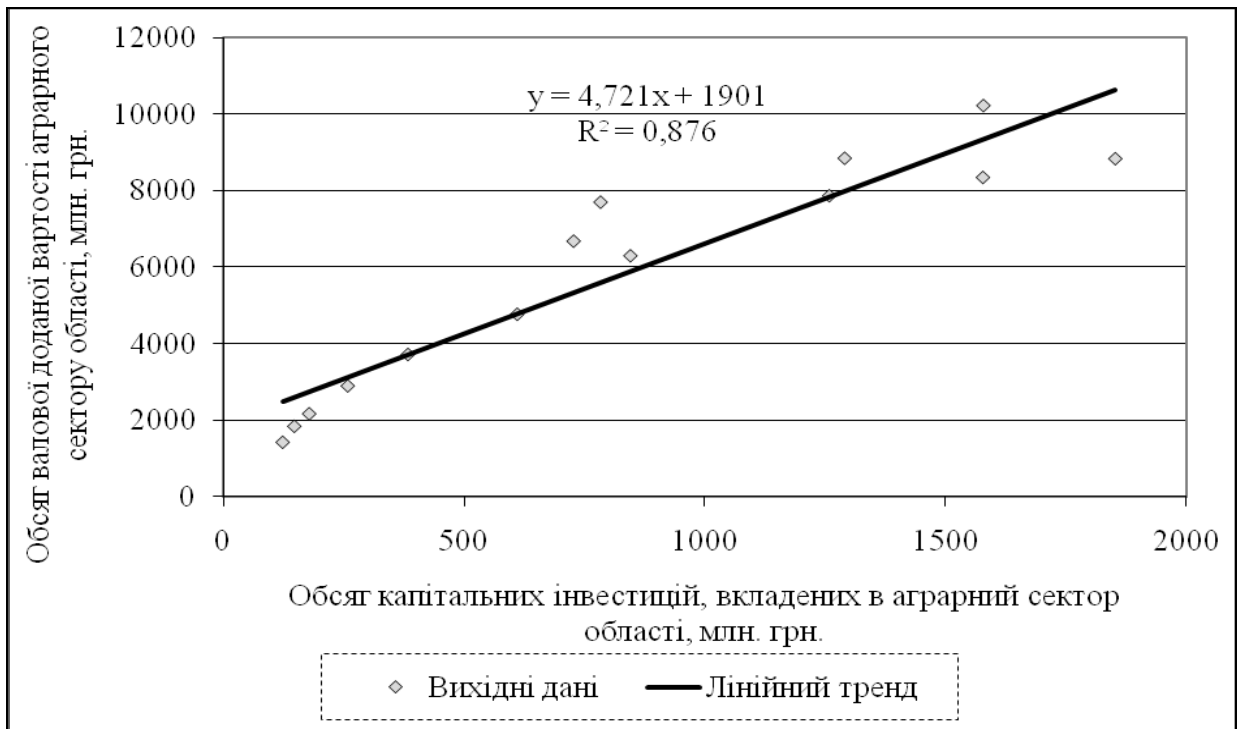

Рис. Г.8. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Полтавської області

Джерело: побудовано за власними розрахунками.

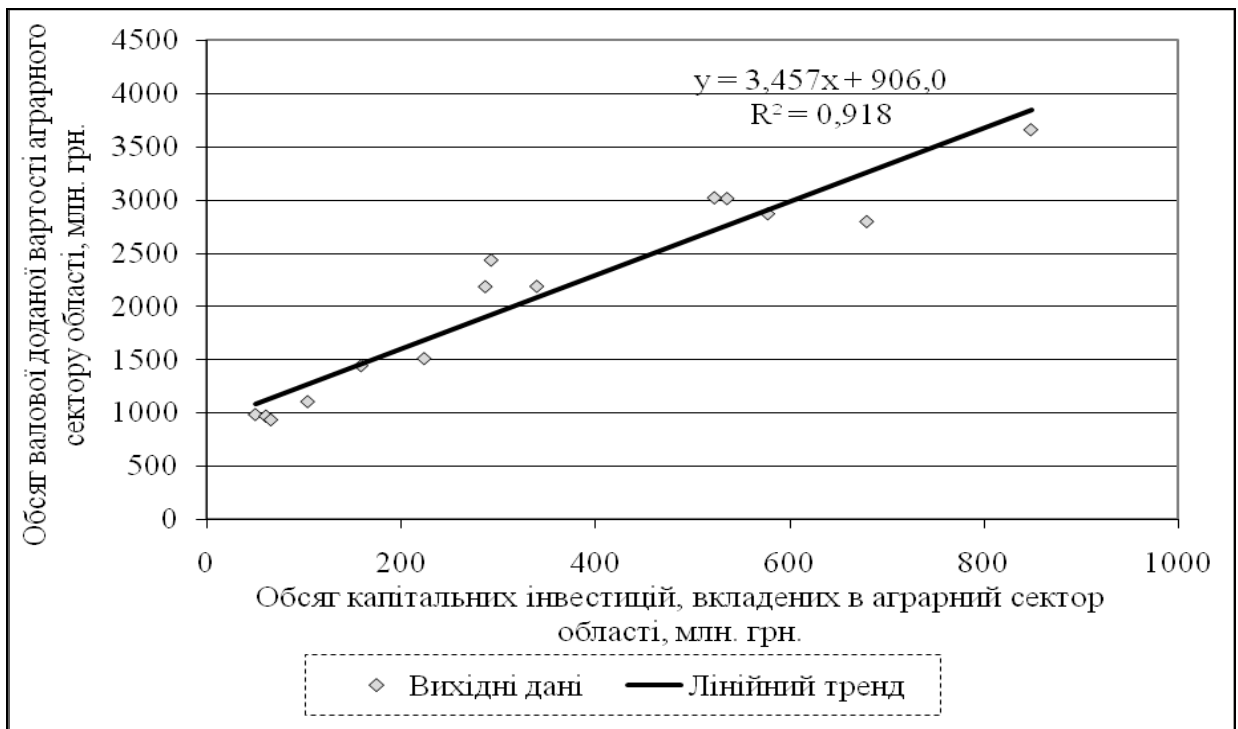

Рис. Г.9. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Сумської області.

Джерело: побудовано за власними розрахунками.

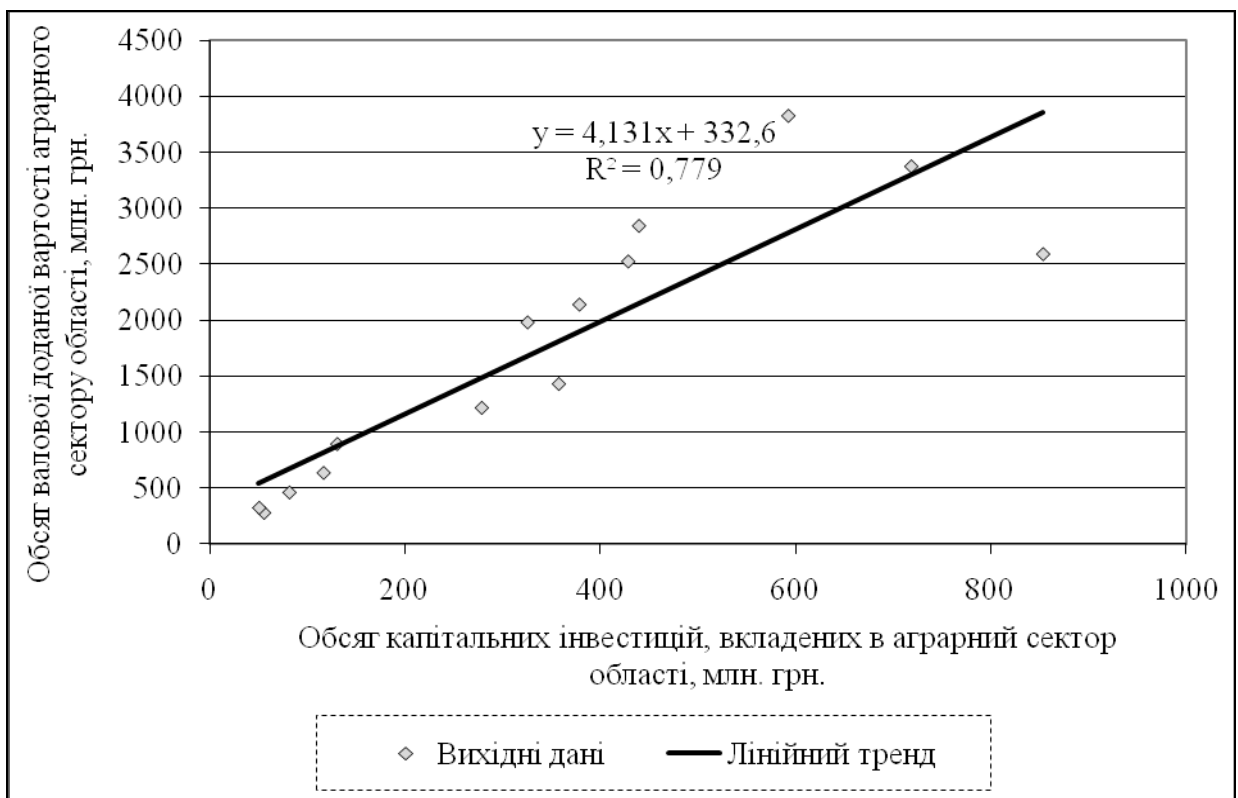

Рис. Г.10. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Тернопільської області.

Джерело: побудовано за власними розрахунками.

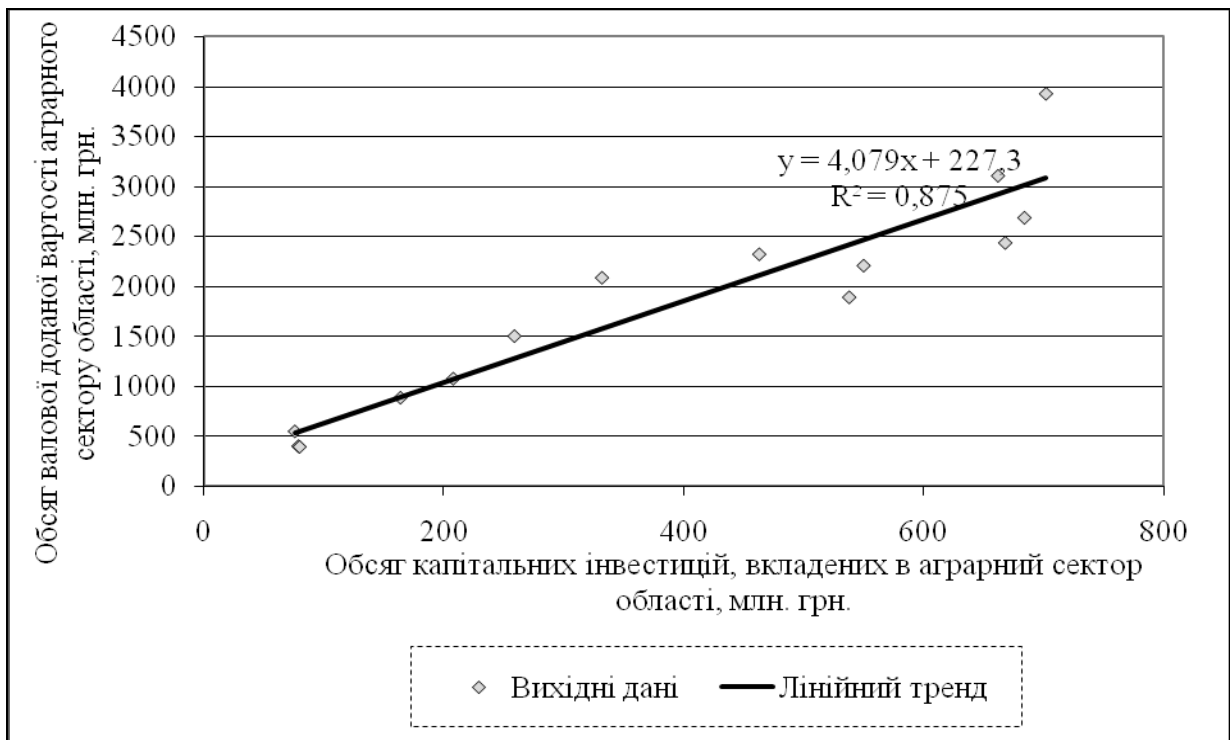

Рис. Г.11. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Херсонської області.

Джерело: побудовано за власними розрахунками

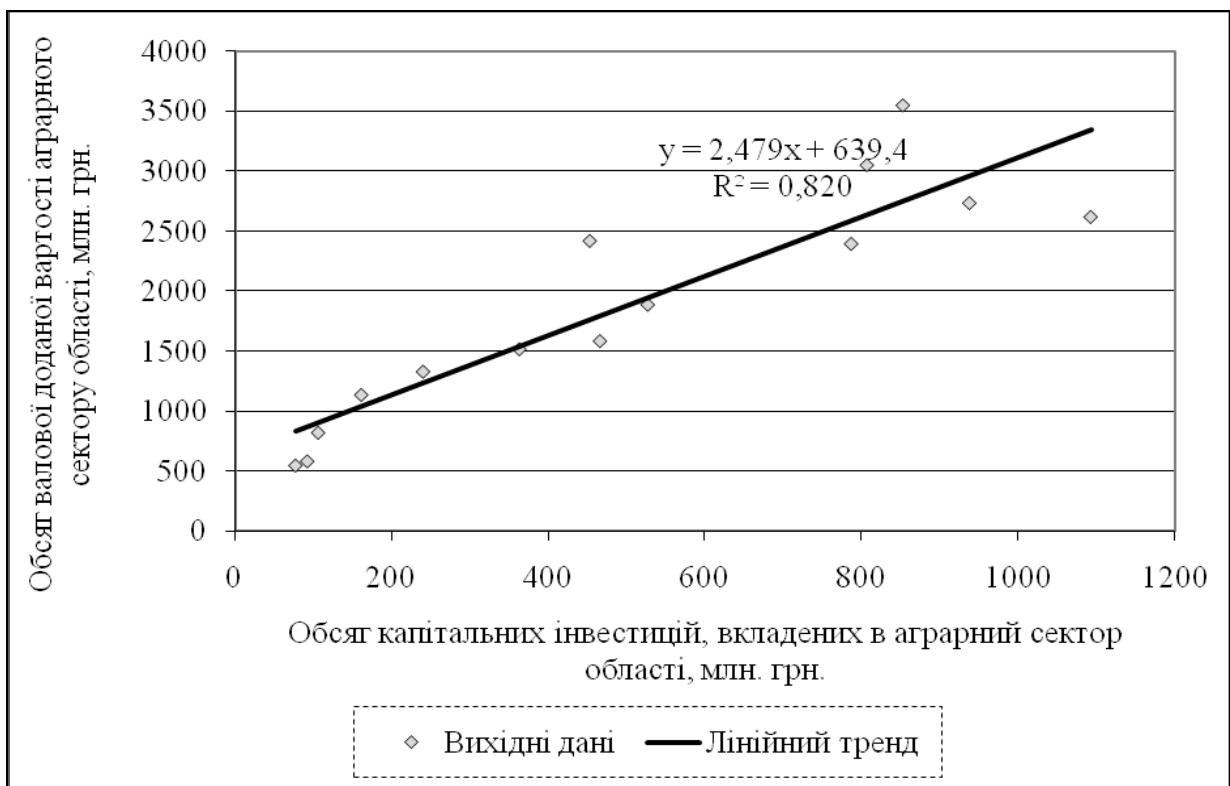

Рис. Г.12. Лінійний тренд кореляційно-регресійної залежності для Чернігівської області.

Джерело: побудовано за власними розрахунками.

Додаток Д

Критеріальна рейтингова оцінка інвестиційної активності аграрного сектору
областей України

Область України	Результат критеріальної рейтингової оцінки
Вінницька	0,281
Волинська	1,049
Дніпропетровська	0,528
Донецька	0,974
Житомирська	0,982
Закарпатська	1,284
Запорізька	0,863
Івано-Франківська	0,776
Київська	0,000
Кіровоградська	0,467
Луганська	1,212
Львівська	0,933
Миколаївська	0,894
Одеська	0,907
Полтавська	0,266
Рівненська	1,091
Сумська	0,816
Тернопільська	0,747
Харківська	0,806
Херсонська	0,816
Хмельницька	0,659
Черкаська	0,487
Чернівецька	1,088
Чернігівська	0,682

Додаток Е

Таблиця Е.1

Часткове співвідношення іноземного інвестиційного ресурсу між областями за оптимістичним сценарієм, млн. грн.

Група за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору/ Область	Відсоткове співвідношення до загального обсягу, %	Прогнозований обсяг іноземного інвестиційного ресурсу, млн. грн.		
		2018 р.	2019 р.	2020 р.
Всього по Україні:		21689,09	35246,01	57274,60
Високий рівень:	40,0	8675,64	14098,41	22909,84
Київська	16,0	3470,26	5639,36	9163,94
Полтавська	13,0	2819,58	4581,98	7445,70
Вінницька	11,0	2385,80	3877,06	6300,21
Достатній рівень:	30,0	6506,73	10573,80	17182,38
Кіровоградська	8,0	1735,13	2819,68	4581,97
Черкаська	8,0	1735,13	2819,68	4581,97
Дніпропетровська	7,0	1518,24	2467,22	4009,22
Хмельницька	7,0	1518,24	2467,22	4009,22
Середній рівень:	30,0	6506,73	10573,80	17182,38
Чернігівська	3,0	650,67	1057,38	1718,24
Тернопільська	3,0	650,67	1057,38	1718,24
Івано-Франківська	3,0	650,67	1057,38	1718,24
Харківська	3,0	650,67	1057,38	1718,24
Херсонська	3,0	650,67	1057,38	1718,24
Сумська	3,0	650,67	1057,38	1718,24
Запорізька	3,0	650,67	1057,38	1718,24
Миколаївська	3,0	650,67	1057,38	1718,24
Одеська	2,0	433,78	704,92	1145,49
Львівська	2,0	433,78	704,92	1145,49
Житомирська	2,0	433,78	704,92	1145,49

Джерело: власні розрахунки автора

Часткове співвідношення іноземного інвестиційного ресурсу між областями
за реалістичним сценарієм, млн. грн.

Група за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору/ Область	Відсоткове співвідношення до загального обсягу, %	Прогнозований обсяг іноземного інвестиційного ресурсу, млн. грн.		
		2 018р.	2 019р.	2 020р.
Всього по Україні:		17285,24	22384,37	28987,74
Високий рівень:	40,0	6914,10	8953,75	11595,10
Київська	16,0	2765,64	3581,50	4638,04
Полтавська	13,0	2247,08	2909,97	3768,41
Вінницька	11,0	1901,38	2462,28	3188,65
Достатній рівень:	30,0	5185,57	6715,31	8696,32
Кіровоградська	8,0	1382,82	1790,75	2319,02
Черкаська	8,0	1382,82	1790,75	2319,02
Дніпропетровська	7,0	1209,97	1566,91	2029,14
Хмельницька	7,0	1209,97	1566,91	2029,14
Середній рівень:	30,0	5185,57	6715,31	8696,32
Чернігівська	3,0	518,56	671,53	869,63
Тернопільська	3,0	518,56	671,53	869,63
Івано-Франківська	3,0	518,56	671,53	869,63
Харківська	3,0	518,56	671,53	869,63
Херсонська	3,0	518,56	671,53	869,63
Сумська	3,0	518,56	671,53	869,63
Запорізька	3,0	518,56	671,53	869,63
Миколаївська	3,0	518,56	671,53	869,63
Одеська	2,0	345,70	447,69	579,75
Львівська	2,0	345,70	447,69	579,75
Житомирська	2,0	345,70	447,69	579,75

Джерело: власні розрахунки автора

Часткове співвідношення іноземного інвестиційного ресурсу між областями
за песимістичним сценарієм, млн. грн.

Група за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору/ Область	Відсоткове співвідношення до загального обсягу, %	Прогнозований обсяг іноземного інвестиційного ресурсу, млн. грн.		
		2 018р.	2 019р.	2 020р.
Всього по Україні:		6685,85	-	-
Високий рівень:	40,0	2674,34	-	-
Київська	16,0	1069,74	-	-
Полтавська	13,0	869,16	-	-
Вінницька	11,0	735,44	-	-
Достатній рівень:	30,0	2005,76	-	-
Кіровоградська	8,0	534,87	-	-
Черкаська	8,0	534,87	-	-
Дніпропетровська	7,0	468,01	-	-
Хмельницька	7,0	468,01	-	-
Середній рівень:	30,0	2005,76	-	-
Чернігівська	3,0	200,58	-	-
Тернопільська	3,0	200,58	-	-
Івано-Франківська	3,0	200,58	-	-
Харківська	3,0	200,58	-	-
Херсонська	3,0	200,58	-	-
Сумська	3,0	200,58	-	-
Запорізька	3,0	200,58	-	-
Миколаївська	3,0	200,58	-	-
Одеська	2,0	133,72	-	-
Львівська	2,0	133,72	-	-
Житомирська	2,0	133,72	-	-

Джерело: власні розрахунки автора

Таблиця Е.4

Розподіл прогнозованого обсягу внутрішнього інвестиційного ресурсу між областями за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору на 2019 р.,

млн. грн.

Група за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору/ область	Відсоткове співвідношення до загального обсягу, %	Прогнозований обсяг внутрішнього інвестиційного ресурсу, млн. грн.		
		Оптимістичний сценарій	Реалістичний сценарій	Песимістичний сценарій
Всього по Україні:		1267,42	-	-
Високий рівень:	-	-	-	-
Київська	-	-	-	-
Полтавська	-	-	-	-
Вінницька	-	-	-	-
Достатній рівень:	-	-	-	-
Кіровоградська	-	-	-	-
Черкаська	-	-	-	-
Дніпропетровська	-	-	-	-
Хмельницька	-	-	-	-
Середній рівень:	73,26	929,44	-	-
Чернігівська	6,66	84,49	-	-
Тернопільська	6,66	84,49	-	-
Івано-Франківська	6,66	84,49	-	-
Харківська	6,66	84,49	-	-
Херсонська	6,66	84,49	-	-
Сумська	6,66	84,49	-	-
Запорізька	6,66	84,49	-	-
Миколаївська	6,66	84,49	-	-
Одеська	6,66	84,49	-	-
Львівська	6,66	84,49	-	-
Житомирська	6,66	84,49	-	-
Низький рівень	29,64	337,98	-	-
Волинська	6,66	84,49	-	-
Чернівецька	6,66	84,49	-	-
Рівненська	6,66	84,49	-	-
Закарпатська	6,66	84,49	-	-

Джерело: власні розрахунки автора

Таблиця Е.5

Розподіл прогнозованого обсягу внутрішнього інвестиційного ресурсу між областями за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору на 2020 р.,

млн. грн.

Група за рівнем інвестиційної активності аграрного сектору/ область	Відсоткове співвідношення до загального обсягу, %	Прогнозований обсяг внутрішнього інвестиційного ресурсу, млн. грн.		
		Оптимістичний сценарій	Реалістичний сценарій	Песимістичний сценарій
Всього по Україні:		8846,1	3372,0	-
Високий рівень:	-	-	-	-
Київська	-	-	-	-
Полтавська	-	-	-	-
Вінницька	-	-	-	-
Достатній рівень:	-	-	-	-
Кіровоградська	-	-	-	-
Черкаська	-	-	-	-
Дніпропетровська	-	-	-	-
Хмельницька	-	-	-	-
Середній рівень:	73,26	6487,14	2472,8	-
Чернігівська	6,66	589,74	224,8	-
Тернопільська	6,66	589,74	224,8	-
Івано-Франківська	6,66	589,74	224,8	-
Харківська	6,66	589,74	224,8	-
Херсонська	6,66	589,74	224,8	-
Сумська	6,66	589,74	224,8	-
Запорізька	6,66	589,74	224,8	-
Миколаївська	6,66	589,74	224,8	-
Одеська	6,66	589,74	224,8	-
Львівська	6,66	589,74	224,8	-
Житомирська	6,66	589,74	224,8	-
Низький рівень	29,64	2358,96	899,2	-
Волинська	6,66	589,74	224,8	-
Чернівецька	6,66	589,74	224,8	-
Рівненська	6,66	589,74	224,8	-
Закарпатська	6,66	589,74	224,8	-

Джерело: власні розрахунки автора

Додаток Ж

Приклад Анкети

Dear Respondent!

In the framework of the food security problems research in the field of the agrarian sector investment development of Ukraine, we kindly ask You to answer some questions.

A Questionnaire

Dear participants of the summer school

1 Name _____

2 Position _____
institution _____

3 Country of birth _____, Country of living _____

4. What is the form of ownership for agricultural land in Your country:

- state _____%,
- private _____%.

5. What is the rent for agricultural land use for the purpose of 1 ha / year _____ Euro/dollar (indicate)

6. What share of the total agricultural production of the country is produced by:

- a family (household) _____%,
- medium enterprises _____%,
- large enterprises (holdings) _____%.

7. What share of the total agricultural production of the country is exported _____% and which is imported _____% ?

8. What share of organic products _____% is in the total agricultural production?

9. Indicate what are the prevailing investment sources in the agricultural sector in Your country (approximately in%):

- state _____%,
- foreign _____%.

private _____%.

10. What is the interest rate on loans for agricultural producers in Your country (approximately %): _____

11. What are the predominant investment objects in the agricultural sector in Your country:

- fixed assets (machines, equipment) _____%,

- human capital _____%,

- the quality of land resources _____%,

- intellectual property (trademarks) _____%.

12. How would You characterize the institutional support of attracting investment in agriculture in Your country:

___ sufficient

___ insufficient

13. How do you think, what are the development factors of the investment support for agriculture are critical (most important) in the context of achieving food security (indicate priority):

- direct government payments per 1 ha (state producers' support)

- the state program for concessional lending;

- preferential taxation

14. Specify the priority areas of food security strengthening

We sincerely thank you for your participation!

Your answers will be used only for scientific generalization.

Відповіді представника Італії

Dear Respondent!

In the framework of the food security problems research in the field of the agrarian sector investment development of Ukraine, we kindly ask You to answer some questions.

A Questionnaire

Dear participants of the summer school

- 1 Name Lina Lorenzoni Erubar
- 2 Position Phd Candidate
institution _____
- 3 Country of birth Umbria, Country of living Germany.
4. What is the form of ownership for agricultural land in Your country: (ITALY)
- state 1 %,
 - private 100 %.
5. What is the rent for agricultural land use for the purpose of 1 ha / year
_____ Euro/dollar (indicate)
6. What share of the total agricultural production of the country is produced by:
- a family (household) 1 %.
 - medium enterprises 90 % (but family owned - not households).
 - large enterprises (holdings) 10 %.
7. What share of the total agricultural production of the country is exported
0 % and which is imported 25 %? *but varies depending on the crop (more sugar imports, for example, less flour imports)*
8. What share of organic products _____ % is in the total agricultural production? *→ did not find share of organic products, only found % of total organic producers in the market: 10%*
9. Indicate what are the prevailing investment sources in the agricultural sector in Your country (approximately in%):
- state 1 %.
 - foreign 10 %.

processed products through (olive, wine, olive oil) are supported heavily

private 40 % (national, mostly family owned businesses).

10. What is the interest rate on loans for agricultural producers in Your country (approximately %): _____

11. What are the predominant investment objects in the agricultural sector in Your country:

- fixed assets (machines, equipment) 40 %,
- human capital 6 %,
- the quality of land resources _____ %,
- intellectual property (trademarks) 40 %,

12. How would You characterize the institutional support of attracting investment in agriculture in Your country:

sufficient

insufficient

13. How do you think, what are the development factors of the investment support for agriculture are critical (most important) in the context of achieving food security (indicate priority):

- direct government payments per 1 ha (state producers' support)
- the state program for concessional lending;
- preferential taxation

14. Specify the priority areas of food security strengthening

I think raw materials (wheat, sugar etc.) +
issues of food safety (pesticides + increase in allergies)

We sincerely thank you for your participation!

Your answers will be used only for scientific generalization.

Відповіді представника Болгарії

Dear Respondent!

In the framework of the food security problems research in the field of the agrarian sector investment development of Ukraine, we kindly ask You to answer some questions.

A Questionnaire

Dear participants of the summer school

- 1 Name HPABRIN BACHEV
- 2 Position PROFESSOR
institution INSTITUTE OF AGRICULTURAL ECONOMICS
- 3 Country of birth BULGARIA, Country of living BULGARIA
4. What is the form of ownership for agricultural land in Your country:
- state _____ %,
- private 100 %.
5. What is the rent for agricultural land use for the purpose of 1 ha / year
100 - 300 Euro/dollar (indicate)
6. What share of the total agricultural production of the country is produced by:
- a family (household) } _____ %,
- medium enterprises } 20 %,
- large enterprises (holdings) 80 %.
7. What share of the total agricultural production of the country is exported
45 % and which is imported 10 % ?
8. What share of organic products 1 % is in the total agricultural production?
9. Indicate what are the prevailing investment sources in the agricultural sector in Your country (approximately in %):
- state _____ %,
- foreign EU %,) 20

private 80 %.

10. What is the interest rate on loans for agricultural producers in Your country (approximately %): 8

11. What are the predominant investment objects in the agricultural sector in Your country:

- fixed assets (machines, equipment) 60 %,
- human capital 18 %,
- the quality of land resources 20 %;
- intellectual property (trademarks) 5 %.

12. How would You characterize the institutional support of attracting investment in agriculture in Your country:

sufficient

insufficient

13. How do you think, what are the development factors of the investment support for agriculture are critical (most important) in the context of achieving food security (indicate priority):

- direct government payments per 1 ha (state producers' support)
- the state program for concessional lending;
- preferential taxation

14. Specify the priority areas of food security strengthening

SAFETY NETWORKS

We sincerely thank you for your participation!

Your answers will be used only for scientific generalization.

Додаток 3
Характерні риси та показники ФГ «Поділля Інвест» для побудови
багатогранної моделі сталого розвитку

1	Землекористування	68
1.1	Управління земельними ресурсами	50
1.2	Продуктивність продукції рослинництва	67
1.3	Гумус	66
1.4	Реакція ґрунту	100
1.5	Ерозія ґрунту	75
1.6	Ущільнення ґрунту	50

2	Тваринництво	97
2.1	Управління стадом	100
2.2	Продуктивність тваринництва	87
2.3	Сприятлива обстановка для видової форми поведінки	100
2.4	Умови утримання	100
2.5	Здоров'я тварин	100

3	Використання матеріалів та охорона навколишнього середовища	52
3.1	Матеріальні потоки	50
3.2	Удобрення ґрунтів	35
3.3	Захист рослин	53
3.4	Забруднення атмосфери	41
3.5	Забруднення ґрунту та води	80

4	Використання водних ресурсів	65
4.1	Управління водними ресурсами	83
4.2	Водозабезпечення	63
4.3	Інтенсивність використання води	50

5	Енергія та клімат	63
5.1	Планування і контроль енергоспоживання	19
5.2	Енергоємність сільськогосподарського виробництва	82
5.3	Баланс парникових газів	89

6	Біорізноманіття	27
6.1	Управління біорізноманіттям	10
6.2	Екологічні інфраструктури	0
6.3	Розподіл екологічних інфраструктур	40
6.4	Інтенсивність сільськогосподарського виробництва	44
6.5	Різноманітність сільськогосподарської продукції	40

7	Умови праці	89
7.1	Управління персоналом	95
7.2	Робочий час	88
7.3	Безпека праці	92
7.4	Рівень заробітної плати і прибутку	79

8	Рівень життя	61
8.1	Професійна діяльність та підготовка	75
8.2	Фінансове становище	63
8.3	Соціальні взаємовідносини	82
8.4	Свобода особистості та особисті цінності	54
8.5	Здоров'я	57
8.6	Інші сфери життя	32

9	Економічна доцільність	80
9.1	Ступінь ліквідності	75
9.2	Рентабельність	100
9.3	Стабільність	81
9.4	Боргові зобов'язання	83
9.5	Безпека джерела прибутку	63

10	Управління фермерським господарством	71
10.	Бізнес цілі, стратегія та реалізація	75
10.	Доступність інформації	59
10.	Система управління ризиками	57
10.	Стійкі зв'язки	92

Характерні риси та показники СФГ «Пузир» для побудови багатогранної моделі сталого розвитку

1	Землекористування	67
1.1	Управління земельними ресурсами	67
1.2	Продуктивність продукції рослинництва	60
1.3	Гумус	88
1.4	Реакція ґрунту	100
1.5	Ерозія ґрунту	84
1.6	Ущільнення ґрунту	5
2	Використання матеріалів та охорона навколишнього середовища	70
2.1	Матеріальні потоки	37
2.2	Удобрення ґрунтів	66
2.3	Захист рослин	83
2.4	Забруднення атмосфери	76
2.5	Забруднення ґрунту та води	88
3	Використання водних ресурсів	61
3.1	Управління водними ресурсами	61
3.2	Водозабезпечення	73
3.3	Інтенсивність використання води	50
4	Енергія та клімат	86
4.1	Планування і контроль енергоспоживання	65
4.2	Енергоємність сільськогосподарського виробництва	94
4.3	Баланс парникових газів	100
5	Біорізноманіття	24
5.1	Управління біорізноманіттям	8
5.2	Екологічні інфраструктури	0
5.3	Розподіл екологічних інфраструктур	10
5.4	Інтенсивність сільськогосподарського виробництва	63
5.5	Різноманітність сільськогосподарської продукції	40
6	Умови праці	68
6.1	Управління персоналом	78
6.2	Робочий час	75
6.3	Безпека праці	92
6.4	Рівень заробітної плати і прибутку	25

7	Рівень життя	54
7.1	Професійна діяльність та підготовка	58
7.2	Фінансове становище	50
7.3	Соціальні взаємовідносини	75
7.4	Свобода особистості та особисті цінності	50
7.5	Здоров'я	75
7.6	Інші сфери життя	13

8	Економічна доцільність	40
8.1	Ступінь ліквідності	25
8.2	Рентабельність	38
8.3	Стабільність	56
8.4	Боргові зобов'язання	33
8.5	Безпека джерела прибутку	50

9	Управління фермерським господарством	66
9.1	Бізнес цілі, стратегія та реалізація	73
9.2	Доступність інформації	68
9.3	Система управління ризиками	32
9.4	Стійкі зв'язки	92

**МІНІСТЕРСТВО
АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА
ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**

Мінагрополітики

вул. Хрещатик, 24, м. Київ, 01001
тел. 226-25-39, факс 278-76-02
web: www.minagro.gov.ua
код ЄДРПОУ 37471967
e-mail: info@minagro.gov.ua

**MINISTRY
OF AGRARIAN POLICY AND
FOOD OF UKRAINE**

Minagropolicy

24, Khreshchatyk str., Kyiv 01001
tel. +380-44/226-25-39
fax +380-44/278-76-02
web: www.minagro.gov.ua
e-mail: info@minagro.gov.ua

18.04.2018 №38-11-15/11695

На № _____ від _____

**Сумський державний
університет**
Спеціалізована вчена рада по
захисту дисертаційних робіт на
здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Михайлова Андрія Миколайовича поданої на здобуття наукового
ступеня доктора економічних наук**

Міністерство аграрної політики та продовольства України підтверджує, що результати дисертаційного дослідження Михайлова А. М. на тему "Формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика" відзначаються актуальністю.

Серед результатів дисертаційної роботи особливий інтерес становлять методичний інструментарій оцінювання інвестиційного клімату аграрного сектору та економіко-математична модель формування його інвестиційно-активного розвитку.

Застосування запропонованих підходів дає змогу прогнозувати обсяги формування валової доданої вартості аграрного сектору економіки за різними сценаріями (оптимістичний, середній, песимістичний) в контексті залучення іноземних інвестиційних ресурсів.

Вказані пропозиції використані під час розробки проектів нормативно-правових актів з питань розвитку аграрного сектору економіки, зокрема проекту Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки.

Заступник Міністра

О. Ковальова

**МІНІСТЕРСТВО
АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА
ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**
Мінагрополітики України
вул. Хрещатик, 24, м. Київ, 01001
тел. 226-25-39, факс 278-76-02
web: www.minagro.gov.ua
код ЄДРПОУ 37471967

**MINISTRY
OF AGRARIAN POLICY AND
FOOD OF UKRAINE**
Minagropolicy of Ukraine
24, Khreshchatyk str., Kyiv 01001
tel. +380-44/226-25-39
fax +380-44/278-76-02
web: www.minagro.gov.ua

19.12.2012 № 37-18-3-15/24226

ДОВІДКА
про впровадження результатів досліджень
Михайлова Андрія Миколайовича

Видана Михайлову Андрію Миколайовичу, к.е.н., доценту кафедри менеджменту ЗЕД та євроінтеграції Сумського національного аграрного університету, здобувачу наукового ступеня доктора економічних наук в тому, що він, як співвиконавець, приймав участь у виконанні наукової розробки за темою № 61/30 "Система моніторингу регіональних потреб кадрового забезпечення з урахуванням особливостей функціонування соціальних груп", яка виконувалася з 19.11.2012 р. до 25.12.2011 р. (номер держреєстрації № 0112U007603). Розроблений ним методичний підхід щодо визначення регіональних потреб в кадровому забезпеченні, що враховує зміни у співвідношенні живої та уречевленої сільськогосподарської праці, а також матеріальної та нематеріальної складової основного капіталу аграрного сектору, які зумовлені стрімкими інтеграційними процесами та інтернаціоналізацією виробництва, використано при розробці Методичних рекомендацій щодо визначення регіональних потреб АПК у кадрах.

Довідка надана для подання спеціалізованій вченій раді по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

**Директор Департаменту
науково-освітнього забезпечення АПВ
та розвитку сільських територій,
доктор економічних наук**

В.М. Ганганов

СУМСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ

пл. Незалежності, 2, м.Суми, 40030 тел. (0542) 63-13-25; факс (0542) 62-03-35;
 e-mail: gue@sm.gov.ua; код ЄДРПОУ 02742148

17.01.2018 № 02.1/08

на № _____ від _____

**Спеціалізованій вченій раді по
захисту дисертацій на здобуття
наукового ступеня доктора
економічних наук**

**Про впровадження результатів наукових
досліджень Михайлова Андрія Миколайовича
на тему «Формування інвестиційних ресурсів в
аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика»**

Департамент економічного розвитку і торгівлі Сумської обласної державної адміністрації підтверджує, що матеріали дисертаційної роботи Михайлова Андрія Миколайовича, виконаної на тему «Формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика», використовуються для формування та уточнення стратегічних напрямів покращення соціально-економічного розвитку Сумської області.

Результати дисертаційного дослідження Михайлова А.М., а саме: запропонований методичний підхід щодо визначення коефіцієнту інвестиційної сприйнятливості для оцінки інвестиційної привабливості аграрного сектору в регіональному аспекті, який характеризує її з позиції міжнародного експертного середовища, було використано при підготовці Програми економічного і соціального розвитку Сумської області на 2018 рік та Плану реалізації Стратегії регіонального розвитку Сумської області на період до 2020 року на 2018-2020 роки.

Директор Департаменту економічного
розвитку і торгівлі Сумської обласної
державної адміністрації

[Handwritten signature]

О.М. Сітак

**СУМСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ**

вул. Першотравнева, 29, м. Суми, 40009, тел. (0542) 77-02-70, факс 61-13-62, 77-02-70

E-mail: apk@sm.gov.ua Код ЄДРПОУ 00734373

20.02.2018 № Є7-16/33

На _____ від _____

**Спеціалізованій вченій раді по
захисту дисертацій на здобуття
наукового ступеня доктора
економічних наук**

**Про впровадження результатів наукових
досліджень Михайлова Андрія Миколайовича
на тему «Формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі
економіки: теорія, методологія, практика»**

Департамент агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації підтверджує, що матеріали дисертаційної роботи Михайлова Андрія Миколайовича, виконаної на тему «Формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика», використовуються для координації стратегічних напрямів розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області.

Зокрема, розроблений ним методичний підхід щодо формування інвестиційно-активного розвитку аграрного сектора визначеного регіону, що передбачає проведення порівняльного оцінювання та моніторингу його інвестиційної сприйнятливості, дозволяє прогнозувати створення валової доданої вартості аграрного сектору області за різними сценаріями (оптимістичний, середній, песимістичний) в контексті залучення іноземного інвестиційного ресурсу. Отримані результати, що вказують на необхідність врахування якісної складової при впровадженні інвестиційних ресурсів в аграрний сектор областей, котра виражається через формування валової доданої вартості аграрного сектору регіонів, використано при опрацюванні Програми розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 року (п.1.4. Обґрунтування шляхів і засобів розв'язання проблеми, обсягів та джерел фінансування).

Директор Департаменту

О.М.Маслак

**ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ**

вул. Міщенка, 2, м. Полтава, 36011, тел. (+38 05322) 60-76-06, 60-31-10 тел./ факс: (+38 05322) 2-97-48,
E-mail: gov_arc@adm-pl.gov.ua Web: http://apk.adm-pl.gov.ua, Код ЄДРПОУ 00732619

06.11.2017 № 01.14/114

На № _____ від _____

**Спеціалізованій вченій раді по
захисту дисертацій на здобуття
наукового ступеня доктора
економічних наук**

**Про впровадження результатів наукових
досліджень Михайлова Андрія Миколайовича
на тему «Формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі
економіки України: теорія, методологія, практика»**

Департамент агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації підтверджує, що матеріали дисертаційної роботи Михайлова Андрія Миколайовича, виконаної на тему «Формування інвестиційних ресурсів аграрного сектора: теорія, методологія, практика» використовуються для формування та уточнення стратегічних напрямів покращення соціально-економічного розвитку Полтавської області.

Результати дисертаційного дослідження Михайлова А.М. щодо оцінювання впливу формування інвестиційних ресурсів аграрного сектора на економічне зростання регіонів України, а саме: розроблений ним методичний підхід щодо вибору інструментарію оцінювання інвестиційного клімату регіонів та оптимізації управлінських дій щодо формування інвестиційно-активного розвитку аграрного сектора прийняті до використання на регіональному рівні управління при опрацюванні «Стратегії розвитку Полтавської області на період до 2020 р.» (Розділ 7.2. Стратегічна ціль 2. Високий рівень конкурентоспроможності регіону. Операційна ціль 2.4. Розвиток високотехнологічного аграрного сектора).

Директор Департаменту

С.О. Фролов

УКРАЇНА

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

пр. Мору, 14, м. Чернігів, 14000, тел. (0462) 77-44-88, факс (04622) 4-24-44, e-mail: dprr_posta@cp.gov.ua, ЄДРПОУ/ 00733702

18.01.2018

№ 09-05/166

На №

від

Спеціалізованій вченій раді по
захисту дисертацій на здобуття
наукового ступеня доктора
економічних наук

Довідка

про впровадження результатів наукових досліджень
Михайлова Андрія Миколайовича
за темою: «Формування інвестиційних ресурсів в
аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика».

Департамент агропромислового розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації підтверджує, що матеріали дисертаційної роботи Михайлова Андрія Миколайовича, виконаної на тему «Формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика», використовуються для формування та уточнення стратегічних напрямів покращення соціально-економічного розвитку Чернігівської області.

Результати дисертаційного дослідження Михайлова А.М., а саме: запропонований методичний підхід щодо визначення коефіцієнту інвестиційної сприйнятливості для оцінки інвестиційної привабливості аграрного сектору в регіональному аспекті, який характеризує її з позиції міжнародного експертного середовища, було використано при опрацюванні «Програми економічного і соціального розвитку Чернігівської області на 2018 р.» (3 Підвищення конкурентоспроможності економіки регіону, забезпечення умов стійкого економічного зростання. 3.3 Інвестиційна діяльність. 4. Реальний сектор економіки. 4.2. Аграрний комплекс.).

В.о. директора Департаменту

О.В. Крапівний

**Сумська районна державна адміністрація
Сумської області**

вул. Іллінська, 97, м. Суми, Сумської області, 40009, тел. (0542) 663-555
факс (0542) 663-555 E-mail: zitu@tm.gov.ua КОД ЄДРПОУ 04057864

від 16.01.2018 № 185
м. Суми
на № _____ від _____

**У спеціалізовану вчену раду
по захисту дисертаційних робіт
на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

**ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ**

результатів дисертаційного дослідження к.е.н., доцента Михайлова Андрія
Миколайовича за темою «Формування інвестиційних ресурсів в аграрному
секторі економіки України: теорія, методологія, практика»

Управління агропромислового розвитку Сумської райдержадміністрації засвідчує, що результати наукових досліджень Михайлова А.М. мають практичне значення для забезпечення реалізації у Сумському районі Сумської області завдань Програми розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 року. Зокрема, при опрацюванні п.1.4 «Обґрунтування шляхів і засобів розв'язання проблеми, обсягів та джерел фінансування; строки та етапи виконання Програми» використано методичний підхід щодо формування інвестиційно-активного середовища аграрного сектору, який ґрунтується на визначенні впливу обсягу інвестицій в розрахунку на 1 га сільгоспугідь на створення валової доданої вартості в аграрному секторі регіону.

Обґрунтована критеріальна рейтингова оцінка інвестиційної активності аграрного сектору в регіональному аспекті може бути також використана як окремий елемент при розробці програм соціально-економічного розвитку територіальних громад, районів, областей тощо.

Голова районної
державної адміністрації
кандидат економічних наук

К.В. Дорошенко

01.10.00

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Ректор СНАУ

д.с.н., професор

В.І. Лазька

2017 р.

АКТ

про впровадження результатів наукових досліджень

Михайлова Андрія Миколайовича

у навчальний процес Сумського національного аграрного університету

м. Суми

"12" грудня 2017р.

Комісія у складі:

голови комісії - проректора з науково педагогічної та навчальної роботи **Жмайлова В.М., к.е.н., професора;**

членів комісії:

декана факультету економіки та менеджменту Строченко Н.І., к.е.н., професора;**завідувача навчального відділу Колодненко Н.В.;****завідувача кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та євроінтеграції Михайлової Л.І., д.е.н., професора**

склала цей акт в тому, що результати наукових досліджень доцента, к.е.н., доцента кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та євроінтеграції Сумського національного аграрного університету Михайлова А.М. за темою: "Формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика", викладені в опублікованих наукових та навчально-методичних працях, використовуються в навчальному процесі.

На кафедрі факультету економіки та менеджменту передані наступні матеріали:

- курс лекцій та методичні матеріали для вивчення навчального курсу «**Інвестиційний менеджмент**» для магістрів спеціальності 073 «**Менеджмент**» ОП «**Менеджмент ЗЕД**» (Михайлов А.М. Інвестиційний менеджмент. Курс лекцій. Для студентів 1 курсу магістратури денної форми навчання спеціальності 8.03060106 «**Менеджмент ЗЕД**». Суми – СНАУ, 2016. – 87 с.; Михайлов А.М. Інвестиційний менеджмент. Робочий зошит для практичних занять та самостійного вивчення дисципліни для студентів 1 курсу магістратури денної форми

навчання спеціальності 8.03060106 «Менеджмент ЗЕД». Суми – СНАУ, 2016. – 36 с. Протокол № 5 від 23.03. 2016 р);

- розділ в колективній монографії для вивчення навчального курсу «Державне та регіональне управління» студентами спеціальності 073 «Менеджмент» ОС «Бакалавр» (Михайлов А.М. Розвиток аграрного бізнесу в Україні та його зовнішньоекономічна діяльність в умовах глобалізаційних викликів // Розвиток аграрного бізнесу в Україні: монографія / за заг. ред. проф. І.М. Брюховельського. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2016. 365 с. С.72-87.)
- наукові публікації для вивчення навчального курсу «Аграрна політика» студентами економічних спеціальностей ОС «Магістр» (Mykhailov A. Formation of investments in the agricultural sector in the context of sustainable development and globalization // Markina I.A., Aranchiy V.I., Safonov Y.M., Lepeyko T.I., and other. Management of the 21st century: globalization challenges [monograph] / in edition I.A. Markina. – Poltava: Publisher house "Simon". – 2017. – 728 p. P 287-296; Михайлов А.М. Моніторинг світових тенденцій формування інвестиційних ресурсів сільського господарства в контексті сталого розвитку, Вісник Харківського НАУ. Серія «Економічні науки». 2017. №4, С. 28-39.

Використання впроваджених матеріалів дозволяє викладачам факультету економіки та менеджменту Сумського національного аграрного університету вдосконалювати та якісно наповнювати навчальний процес, планувати проведення аудиторних та самостійних занять з вищезазначених навчальних курсів з урахуванням результатів наукових досліджень Михайлова А.М.

Голова комісії

Члени комісії

В.М. Жмайлов

Н.І. Строченко

Н.В. Колодненко

Л.І. Михайлова

**Список публікацій здобувача за темою дисертації та
відомості про апробацію результатів дисертації:**

1. Михайлов А.М. Інвестиційні ресурси аграрного сектору економіки України: наукові основи, стан, перспективи: монографія. Суми: ФОП Литовченко Є.Б., 2017. 300 с. (17,25 друк. арк.).

2. Mukhailov A., Kharchenko T. Economic-mathematical modeling of investment-active development of the agrarian sector of Ukraine's regions in the context of attraction of foreign investments // Modelling of the mechanisms to restore the national economy: Collective monograph / [Edited by: O.Vlasiuk, O. Ilyash, M. Osinska, W. Olszewski, S.Hrynkevych]. – Vol. 3. Bydgoszcz, Poland: University of Economy in Bydgoszcz, Publishing House, 2017. 315p. P.123-144 (1 друк. арк.)
Особистий внесок: розроблено механізм усунення міжрегіональних диспропорцій в Україні за рівнем інвестиційної активності в АС (0,5 друк. арк.).

3. Mukhailov A. Formation of investments in the agricultural sector in the context of sustainable development and globalization // Markina I.A., Aranchiy V.I., Safonov Y.M., Lepeyko T.I., and other. Management of the 21st century: globalization challenges [monograph] / in edition I.A. Markina. – Poltava: Publisher house “Simon”. – 2017. – 728 p. P 287-296 (0,5 друк. арк.).

4. Михайлов А.М. Розвиток аграрного бізнесу в Україні та його зовнішньоекономічна діяльність в умовах глобалізаційних викликів // Розвиток аграрного бізнесу в Україні : монографія / за заг. ред. проф. І.М. Брюховецького. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2016. С.72-88 (1 друк. арк.).

5. Михайлов А.М. Теоретичні аспекти глобалізації та прояви інтернаціоналізації у виробництві продовольства // Система національного менеджменту в контексті інтеграційного виміру: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. Л.І. Михайлової. Суми: ПП Вінніченко М.Д., ФОП Литовченко Є.Б., 2014. С.22-38 (1 друк. арк.).

6. Михайлов А.М. Екологічне виробництво як стратегічний напрямок

розвитку сільського господарства в умовах інтернаціоналізації // Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / Павлов О.І., Хвесик М.А., Юрчишин В.В. та ін.; за заг. ред. О.І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2012. С.358-374 (0,9 друк. арк.).

7. Михайлов А.М. Відтворення основних засобів на основі впровадження технологічної політики сільськогосподарських підприємств / А.М. Михайлов // Національний менеджмент організацій: інтеграційний вимір. Монографія / За ред. д.е.н., проф. Л.І. Михайлової. – Суми: Видавництво «Козацький вал», ВАТ «Сумська обласна друкарня», 2009. С.76-99 (1 друк. арк.).

8. Соколов М.О., Михайлов А.М. Оцінка стану та передумов формування інвестиційних ресурсів в економіці України в умовах глобалізації. Економіка АПК (*Ulrich's, AGRIS*). 2017. № 12. С. 44-51 (0,7 друк. арк.) *Особистий внесок: здійснено системний аналіз формування ІР в НЕ України* (0,5 друк. арк.).

9. Михайлов А.М. Оцінка впливу індикаторів економічного зростання на інвестиційний клімат аграрного сектору. Економіка АПК (*EBSCO Publishing, Ulrich's, AGRIS*). 2017. № 4. С. 59-66 (0,7 друк. арк.).

10. Михайлов А.М. Моніторинг світових тенденцій формування інвестиційних ресурсів сільського господарства в контексті сталого розвитку. Вісник Харківського НАУ. Серія «Економічні науки» (*Index Copernicus*). 2017. №4. С. 111-122 (0,7 друк. арк.).

11. Михайлов А.М., Прокопенко О.О., Ярошенко В.О. Динаміка та структура прямих іноземних інвестицій в Україні. Вісник Харківського НАУ. Серія «Економічні науки» (*Index Copernicus*). 2017. №3. С. 273-280 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: проаналізовано динаміку прямих іноземних інвестицій та структуру джерел їх формування* (0,3 друк. арк.).

12. Михайлов А.М. Оцінка стану залучення інвестицій в національне господарство України. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка» (*ResearchBib*). 2017. Випуск № 49. С.90-94 (0,5 друк. арк.).

13. Михайлов А.М., Бойченко Р.В., Ковальчук В.С., Полятикіна А.О. Проблеми орендних відносин у сільськогосподарському землекористуванні та

шляхи їх вирішення // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент» (*Index Copernicus*). 2017. № 6 (72). С. 151-155 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: розглянуто інвестиційне забезпечення оренди сільськогосподарських земель в Україні* (0,2 друк. арк.).

14. Михайлов А.М. Методичні підходи та система показників визначення інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки. Економіка АПК (*EBSCO Publishing, Ulrich's, AGRIS*). 2016. №12. С. 76-83 (0,8 друк. арк.).

15. Михайлова Л.І., Михайлов А.М. Розвиток персоналу у великотоварних агропромислових формуваннях. Формування ринкової економіки: Збірник наукових праць Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. 2015. №33. С. 276-284. (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено роль ІР в людський капітал в загальній структурі ІР* (0,2 друк. арк.).

16. Михайлов А.М. Трансформація форм зовнішньоекономічного співробітництва в інтеграційних умовах. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент» (*РІНЦ*). 2015. № 8 (65). С.115-118. (0,4 друк. арк.).

17. Михайлов А.М. Земельні ресурси як базис розвитку аграрного виробництва. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент» (*РІНЦ*). 2015. №5 (64). С. 116-122 (0,5 друк. арк.).

18. Михайлов А.М., Галіч М.Ю. Теоретичні засади ризику та ризик-менеджменту. Науковий вісник Одеського національного економічного університету (*Google Scholar, Social Science Open Access Repository*). 2015. № 12. С. 61-71 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено вплив ризик-менеджменту при формуванні ІР* (0,2 друк. арк.).

19. Михайлов А.М., Михайлова Л.І. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в аграрному секторі країни в контексті різновекторності міжнародної співпраці. Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект // Коллектив авторов. – Сборник научных трудов. Донецк: Донецкий национальный университет (*Open*

Journal Systems) 2014. Т.1. С.243-247 (0,6 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено питому вагу АС у забезпеченні валютних надходжень до бюджету* (0,3 друк. арк.).

20. Михайлов А.М., Бузова Я.Ю. Порівняльні переваги та недоліки від інтеграції України у західному або східному векторі інтеграції. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент» (РІНЦ) 2013. №5 (56). С. 182-185 (0,3 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено інвестиційне забезпечення інтеграційних процесів в Україні* (0,2 друк. арк.).

21. Михайлова Л.І., Михайлов А.М. Методологічні засади дослідження кон'юнктури світового та регіональних ринків сільськогосподарської продукції та продовольства. Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект // Коллектив авторов. – Сборник научных трудов. Донецк: Донецкий национальный университет (*Open Journal Systems*) 2013. Т.1. 410 с. С.235-237. (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: викладені методологічні засади дослідження кон'юнктури світових ринків аграрної продукції* (0,2 друк. арк.).

22. Михайлов А.М. Інтеграція України: напрями, переваги, недоліки. Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. 2013. Випуск 113. Частина II (у двох частинах) С. 131 – 136 (0,4 друк. арк.).

23. Михайлов А. М., Кабанець О. В. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності в умовах розширення зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Вип. 111(2). С.166-170 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено процес комерціалізації прав об'єктів інтелектуальної власності* (0,2 друк. арк.).

24. Михайлов А.М., Галіч М.Ю. Аграрний сектор України в глобалізаційних процесах. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент» (РІНЦ) 2012. №8 (53). С. 173-175 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено процес адаптації АС НЕ України до глобалізаційних викликів* (0,3 друк. арк.).

25. Михайлова Л.І., Михайлов А.М. Інтеграційний вимір розвитку зовнішньоекономічної діяльності в АПК країни. Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку. Концепція соціально-економічного розвитку регіонів в умовах викликів глобалізації: зб. наук. праць: у 3 т. Т. 2. НАН України, Ін-т економіки пром-сті; редкол.: Булеєв І.П. (відп. ред.) та ін. – Донецьк, (*Google Scholar*) 2011. 520 с., С.247-254. (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: проаналізовано перспективи розвитку ЗЕД в АС НЕ України* (0,2 друк. арк.).

26. Михайлов А.М., Стоянець Н.В. Людський капітал як елемент інституційних інновацій регіонального розвитку у сфері євроінтеграційного виміру. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка, «Економіка і регіон». 2011. №1 (28). С. 114-117 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: обґрунтовано роль ІР у формування соціального капіталу в стратегії інституційних інновацій* (0,2 друк. арк.).

27. Михайлов А.М. Костик О.В. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в АПК Сумської області. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». 2011. Вип. 3 (45). С. 74-79 (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтовано пріоритетні напрями залучення ІР в АС Сумської області* (0,4 друк. арк.).

28. Михайлов А.М., Стоянець Н.В. Роль іноземних інвестицій при відтворенні виробничого потенціалу підприємств. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В Докучаєва. Серія Економіка АПК і природокористування. 2010. №10. С.130-137 (0,4 друк. арк.) *Особистий внесок: розкрито роль та значення іноземних інвестицій в НЕ* (0,3 друк. арк.).

29. Михайлов А.М. Державна підтримка відтворювальних процесів в АПК за умов глобалізації. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В Докучаєва. Серія Економіка АПК і природокористування. 2010. №8. С. 88-95 (0,4 друк. арк.).

30. Михайлов А.Н., Кузин Н.В. Рациональное использование земельных ресурсов в аграрном секторе экономики как фактор устойчивого развития.

Устойчивое развитие. Болгария. 2014. № 18. С.10-13 (0,3 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено роль земельних ресурсів у формуванні ІР АС НЕ* (0,2 друк. арк.).

31. Михайлов А.Н. Проблемы формирования кадрового обеспечения сельскохозяйственных предприятий в условиях интеграционных процессов. Проблемы рынка труда и формирования трудовых ресурсов: сборник научных статей. РФ. Москва: Институт деловой карьеры. 2013. С.92-98 (0,3 друк. арк.).

32. Михайлов А.М. Використання економіко-математичних методів в економічних дослідженнях. Управління інформацією на рівні місцевого самоврядування. Наук. збірн. за ред. Христини Кжижановської. Польща. Варшава: Видавництво ГШСГ. 2010. С. 67-78 (0,7 друк. арк.).

33. Михайлов А.М. Інституційне забезпечення інвестиційних процесів в аграрному секторі національної економіки. Економіка та управління: сучасний стан і перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23-24 листопада 2017 р.) / Гол. ред. І.А. Педько. Одеса: ОДАБА, 2017. 1089 с. С.1025-1029 (0,2 друк. арк.).

34. Михайлов А.М., Бойченко Р.В., Підгайко Я.М. Значення іпотеки в сучасних умовах для аграрного сектору економіки. АВІА 2017 : матеріали XIII Міжнар. наук.-техн. конф. (м. Київ, 19-21 квітня 2017 р.) Київ, 2017. С.71-74 (0,3 друк. арк.) *Особистий внесок: запропоновано включення вартості землі в економічний обіг капіталу в АС НЕ* (0,1 друк. арк.).

35. Михайлова Л.І., Михайлов А.М. Регіональні аспекти формування інвестицій в аграрному секторі. Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики : збірник наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 травня 2017р.). Полтава : Видавництво «Сімон», 2017. С.80-82 (0,2 друк. арк.) *Особистий внесок: проаналізовані регіональні особливості формування ІР в АС* (0,1 друк. арк.).

36. Михайлов А.М. Особливості інвестиційних процесів в економіці України. Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.

(м. Ужгород, 28-29 квітня 2017 р.) / У двох частинах. Ч.1. / Ред. кол.: Лендел М.А. (гол.ред.) та ін. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. С.37-40 (0,2 друк. арк.).

37. Михайлова Л.І., Харченко Т.О., Михайлов А.М. Інноваційно-інвестиційний розвиток аграрного сектору країни в умовах глобалізаційних викликів // Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу : Збірник тез доповідей X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 29 вересня – 1 жовтня 2016 р.) Суми : ФОП Ткачов О.О., 2016. С.163 – 164 (0,2 друк. арк.) *Особистий внесок: виділено форми інвестиційного забезпечення розвитку АС НЕ України (0,1 друк. арк.).*

38. Михайлов А.Н. Актуальные проблемы развития инвестиционных процессов в аграрном секторе Украины. Актуальные проблемы развития экономики и образования // Сборник материалов научно-практической конференции (м. Душанбе, 2-3 червня 2016 р.) / Под общ. ред. Шарифзода М.М., Раджабова Р.К. – Душанбе: «Ирфон», 2016. С.189-192. (0,2 друк. арк.)

39. Михайлов А.М. Особливості інвестиційних процесів в аграрному секторі України. Економічні, соціальні та екологічні проблеми розвитку агропродовольчої сфери : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 19 лютого 2016 р.). Харків : Вид-во «Діса плюс», 2016. С.173-177 (0,2 друк. арк.).

40. Михайлов А.М., Кузін Н.В. Особливості формування та використання земельних ресурсів в сільському господарстві. Фундаментальні та прикладні проблеми підприємницької діяльності в аграрному секторі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 квітня 2015 р.). Харків : Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, 2015. С.242-245 (0,2 друк. арк.) *Особистий внесок: обґрунтовано структуру інвестиційного капіталу в АС (0,1 друк. арк.).*

41. Михайлова Л.І., Михайлов А.М. Методологія дослідження формування капіталу в аграрній економіці. Кооперативні читання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 3 квітня 2015 р.). Житомир : Вид-во «ЖНАЕУ», 2015. С.169-175 (0,2 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено методи формування інвестиційного капіталу в АС НЕ (0,1 друк. арк.).*

42. Михайлов А.Н. Перспективы развития аграрного сектора Украины в общеевропейском контексте. Перспективы скоординированного социально-экономического развития России и Украины в общеевропейском контексте : тр. второй Междунар. научн.-практ. конф. (г. Москва, 14-15 ноября 2013 г.) Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. Москва : РАН. ИНИОН. Отдел науч. Сотрудничества и междунар. связей, 2014. С. 379-383. (0,3 друк. арк.).

43. Михайлов А.М. Особливості визначення ціни на екологічно чисту продукцію. Розвиток аграрного виробництва в умовах світової фінансово-економічної кризи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (у заочній формі) : / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. Київ : ННЦ ІАЕ, 2009. С.232-236. (0,2 друк. арк.).

44. Михайлов А.М. Особливості функціонування аграрної галузі за умови створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 20-29 квітня 2009 р.) : у 3 т./Т.1. Суми : Видавництво «Довкілля», 2009. С.94-95 (0,2 друк. арк.).